

PARTIUMI FÜZETEK 35.

**EMLÉKMŰVEK, EMLÉKTÁBLÁK
BIHAR MEGYÉBEN**

Dukrét Géza

EMLÉKMŰVEK, EMLÉKTÁBLÁK BIHAR MEGYÉBEN

Dukrét Géza

**EMLÉKMŰVEK, EMLÉKTÁBLÁK
BIHAR MEGYÉBEN**

Kiadja
a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság,
a Királyhágómelléki Református Egyházkerület
és a Nagyváradi Római Katolikus Püspökség

2005

A sorozatot szerkeszti:

Dukrét Géza

Szövegkorrektúra:

Mihálka Magdolna

Számítógépes tördelés:

Szilágyi Gabriella

Készült
a Bihar Megyei Tanács,
a nagyváradai Szent László Plébánia
és az RMDSZ Bihar Megyei Szervezete
támogatásával

BEVEZETÉS

Az 1989-es változások után az emléktáblák, emlékművek állításának reneszánszát éljük. Nem csak a városokban és nagyobb településeken, hanem kis falvakban is igyekeznek emlékművet vagy emléktáblát állítani a világháborúkban elhunytak emlékére, illetve a település nagy szülőiteinek tiszteletére. Egyik emlékművet állítják a másik után, soha ennyi szobrot nem avattak fel ilyen rövid idő alatt, mintha fél-nének, hogy lemaradnak valamiről. És ezen nem is lehet csodálkozni, hisz 1989 előtt még azzal voltunk elfoglalva, hogy megpróbáltuk megmenteni történelmi emlékeinket, örökségünket. A 20. század számunkra a pusztulás és a pusztítás évszázada volt. Kisebbségi létünkben a megállíthatatlan létszámcsökkenés és történelmi örökségünk pusztulása, tudatos rombolása volt a jellemző. Sorra tűntek el és semmisültek meg emléktábláink, emlékműveink, síremlékeink a két világháborút követő időszakokban. Így próbálták megsemmisíteni a történelem egy jelentős korszakát, annak műalkotásait. Ez a jelenség, ha kisebb iramban is, de folytatódott napjainkig. Az utóbbi időszakban főleg síremlékeink pusztultak el és pusztulnak ma is. Arra nem is gondolhatunk, hogy nagy személyiségeinknek emléktáblát avassunk, vagy a világháború áldozatainak emlékművet állítsunk. De még csak felmérni vagy leírni sem volt ajánlatos e műalkotásokat. Így hát nem csoda, hogy 1989 után mindenütt igyekeztek bepótolni a több mint fél évszázados lemaradást, erősíteni az emberekben a megrendült hitet. Így egy évtized alatt, az öntudatra ébredt települések több emlékhelyet állítottak mint száz év alatt összesen.

2000-ben már nem lehetett tudni, hogy hol milyen emléktábla, emlékmű, szobor található, ezért a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság az Illyés Közalapítvány segítségével egy felmérés programot indított el az egész Partiumra és Bánságra kiterjedően. A felmérés másfél évig tartott, Arad megyében Puskel Péter, Bihar megyében alulírott, Szatmár megyében Bara István, Szilágy megyében Major Miklós, a Bánságban Pálkovács István vezetésével. Bár a programot 2001 végén fejeztük be, de a nyilvántartást folytattuk nap-

jainkig és folytatni is fogjuk továbbra is. Az így összegyűjtött anyagot folyamatosan szeretnénk közreadni. Az első kötet tehát Bihar megye emlékműveit ismerteti meg.

Egy ilyen ismertető több kritérium szerint történhet. Lehet kategóriák szerint: emléktáblák, emlékművek, síremlékek, szobrok. Egy másik kategorizálás lehet: 1848-as emlékek, első és második világháborús emlékművek, személyiségek emlékei, egyházi emlékművek, alkalmi emlékek. Lehet sorrendbe állítani koruk szerint, felállításuk idejét véve alapul. Lehet települések szerint felsorolni. Jelen kötet az utolsó, vagyis települések szerinti kritériumot alkalmazza. A települések betűrendi sorrendben következnek. A műalkotásokat időrendi sorrendben ismerteti, de a könnyebb tájékozódás érdekében egymás mellett vannak az ugyanannál az intézménynél, főleg templomoknál található emlékek leírása, betartva az időrendiséget. Szintén a könnyebb áttekintés végett az egyes épületeken, vagy az egyes helységekben levő anyagot számokkal jelöltük. A kötet Nagyváráddal, a megyeszékhely ismertetésével kezdődik, különvéve a köztéri szobrokat.

Az egyes műalkotás ismertetése a következő pontokat tartalmazza: elnevezése, hol található, felirata, anyaga, méretei, díszítőelemei, alkotója, megrendelője, előtörténete (ha van), kik állították fel, mikor és milyen alkalommal, kik vettek részt rajta, az avatás mozzanatai, hozzá fűződő történet. A feliratokat szöveghűen, a helyesírási hibákkal együtt jegyeztük le. Személyiségek esetén igyekeztünk röviden ismertetni életét és munkásságát. Mely ismertetőt nem alulírott fogalmazott meg, melléírtuk annak szerzőjét. A pontok nagyobb részét csak az utóbbi időszakban állított emlékműveknél tudtuk közreadni, mert a régebbieknek ilyen jellegű adatait nem találtuk meg. De szükségesnek tartottam ezeket is ismertetni, mert hozzájárulnak kulturális életünk, szokásaink megismeréséhez. Ugyanakkor igyekeztünk minden emlékműt fényképen is bemutatni. Nem volt célunk a temetőekben levő síremlékek ismertetése. Ezeket majd egy külön kötetben ismertetjük. De voltak kivételek, mint az 1848-as sírkert Nagyváradon, vagy egyes települések esetében, ahol más jelentősebb emlékművet nem találtunk.

Nem tudtunk, de szinte lehetetlen is a teljességre törekedni. A 2000–2001 közötti felmérés többé-kevésbé pontos, bejártunk majd nem minden települést, de nem tudtunk eljutni mindenhová. A közlekedés és anyagi lehetőségeink korlátozottak voltak. A 2001 utáni nyil-

vántartás és felmérés már pontatlan, esedékes, mert csak azt tudtuk leírni, amiről tudomást szereztünk a sajtóból, vagy az illetékesektől. Hogy pontosabb képet kapjunk, újra be kell járni minden települést, s ez már a jövő feladata lesz.

Elengedhetetlenül szükséges, hogy megismerjük, s megvédjük történelmi örökségünk e szeletét. Ezeken keresztül megismerkedhetünk az egyes települések történelmi és kulturális eseményeivel, nagy születteivel és szerepükkel kulturális, politikai és tudományos életünkben, a település hőseivel és áldozataival, a történelem különböző időszakában. Másszóval megismerhetjük gyökereinket, melyeknek emléket állított az utókor. Ezeket védeni és ápolni kell, ezek hozzájárulnak nemzeti tudatunk erősítéséhez.

Itt szeretném megköszönni mindazok segítségét, akik hozzájárultak e munka megvalósításához. Először is köszönet Borbély Gábornak, aki velem volt felmérni a legtöbb településen. Köszönet Kéri Gáspár doktornak, aki napokon keresztül saját személygépkocsijával vitt minket faluról falura. Hasonlóan segített Gellért Gyula református esperes is. Köszönet illeti még a következőket: Antal Béla (Biharpüspöki), Balla Erzsébet (Albis), Bordás István (személygépkocsijával segített), Csernák Béla lelkipásztor (Bihar), Csorba Mihály (Érsemjén), Csomay Árpád lelkipásztor (Biharszentjános), Dánielisz Endre (Nagyszalonta), Emődi János (Nagyvárad), Farkas Piroska (számítógépes beírással segített), Hasas János (Rév), Jónás Sándor lelkipásztor (Bályok), Juhász Viktor (Rév), Kordics Imre (Nagyvárad), Kovács Rozália (Érmihályfalva), Pápa Gyula (Bors), Szabó István (Ottomány), Szuhai Sándor fotóművész (Tenke), Zuh Imre (Nagyszalonta) és még sokan mások.

DUKRÉT GÉZA

NAGYVÁRAD

Személyiségek emléktáblái, síremlékei

Emléktábla Bethlen Gábor tiszteletére

A vár Bethlen-bástyájának fokán egy 1618-ból származó összetöredezett emléktábla áll.

Szövege:

Pannonus – Cides Gabriel – N

– Mosa Triumphis

Moenia, cor Patriae Si Ruit

Haec, His Troia Froisses

Tuttier, his Babilon Rupes

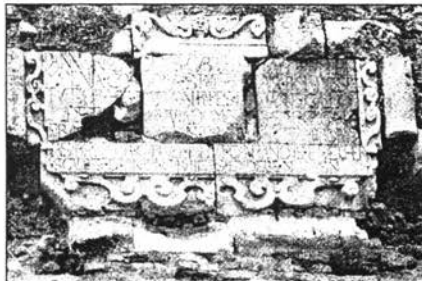
Tarpela Que Galló

Aeter – Tura Domus Cor Sume Gygantis

Fra Rus Tirus – X Eutawia Pro – Pago

Astra Super Gabriel Fuerit Can – Tandus et Aeter

Sculpet Divinum Gabrielis Sidere Namen

Ha a hiányzó szavakat kiegészítjük, fordításban így hangzik:

E falakat a diadalok kivívására építette Gábor a harcias diák. Ily alakban Trója, Babilon és a tarpei Kapitolum a gallusokkal szemben nagyobb biztonságban érezték volna magukat. Óriási erővel felruházott, örök időkre szóló építmény ez. Egekig magasztalandó Gábor, s a halhatatlanság Gábornak isteni nevet a mennyboltozatra fogja bevésni.

Az emléktábla felett még a 18. század elején is látható volt egy művészi kivitelű márványtábla, a következő részletekkel: egy pajzsot

ábrázolt, melynek közepében két, csőrével egymásfelé néző, nyakukon nyíllal átszúrt hattyú állott. A mezőt négy sáv képezte, felsőben kettős kereszt, az alsó és jobboldali sávban kiterjesztett szárnyú egyfejű sas és hatágú csillag, míg a baloldali egy, várral ellátott hold volt látható. E tábla kétségkívül a Bethlenek családi címerét ábrázolta.

Szigligeti Ede emléktáblája

A Szigligeti utca 16. szám alatti szülőház falán található.

Felirata:

SZIGLIGETI EDE
SZÜLETETT 1814. MÁRCZIUS
8.

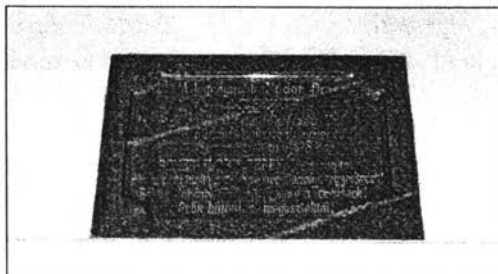
BÖLCSŐD ITT RINGOTT, ITT
GYULT KI AZ ISTENI SZIKRA,
A MŰVÉSZET EGÉN
LÁNGOLÓ CSILLAG UTÓBB.

A LÁNG MOST KIALUDT, DE
KIHAT DICSFÉNYE ÖRÖKRE,
S MÍG MAGYAR ÉL, NEVED
ÉS SZENT POROD ÁLDVA
LEEND.

Anyaga sötét gránit, keretelve. Weislovits Lajos faragta, Szikszay Dániel verse. 1878-ban avatták fel, halála évében. A hatóság 1937-ben levetette, 1940-től ismét a régi helyén van.

Rómer Flóris emléktáblája

A Római Katolikus Székesegyház plébániáján, a Kanonok sor 19. szám alatt látható.

Felirata:

A legnagyobb Nádor fia
JÓZSEF
 cs. kir. Ausztriai főherceg Úr
 A háládatos tanítvány emlékéül
 Itt September 3-án, 1878-ban
RÓMER FLÓRIS FERENCZ kanonokot,
 Mint hajdani tanítóját meglátogatni kegyeskedett!
 Béke a Jövőnek, Üdv és Szerencse a Távozóknak!
 Örök hálálul a megtisztelttől!

Anyaga fekete gránit, mérete kb. 40x60 cm, mélyített, aranyozott betűkkel.

Rómer Flóris (1815. április 12., Pozsony – 1889. március 18., Nagyvárad): kanonok, régész, művészettörténész, múzeumszervező. Iskolai tanulmányait Pozsonyban végezte, majd a bencések pannonhalmi gimnáziumába kerül. Tanulmányait Győrben, majd Bakonybélben folytatja. Tanári munkáját a bencések győri gimnáziumában kezdte meg, természetrajzot tanítva. Hamarosan a pozsonyi akadémián adta elő a természetrajzot. Résztvett az 1848-as szabadságharcban, főhadnagyi rangig jutva. A szabadságharc leverése után öt esztendő Bécs, Olmütz és Jozefstadt börtöneiben töltött. 1854-ben amnesztiát kap, majd három év múlva folytatja tanári munkáját. Előbb Kőszegen, majd Győrött tanított. Érdeklődése a régészet felé fordult. 1859-ben a bécsi Central-Comission levelezőjének választotta. Első írásai a reformkor legjelentősebb folyóiratában, a Tudomány Tárbán jelentek meg. Első jelentős munkája a Bakony középhegység, amely geoló-

giai, botanikai, régészeti, építészettörténeti gyűjtését tartalmazza. Ennek elismeréseként az Akadémia levelező tagjai közé választotta. Kinevezik a pesti katolikus főgimnázium igazgatójának. Ettől kezdve minden szabad idejét a régészetnek szentelte. Ipolyi Arnold vezetésével 1867-ben megalapította a Magyar Történelmi Társulatot, s annak folyóiratát, a Századokat. A magyarországi régészet megalapítója. Vezeteti az egyetem régészeti tanszékét, alapítója és szervezője a Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Osztályának. Előbb az Akadémia kézirattárának, majd a nemzeti múzeum régiségtárának őre. Megalapítója és szerkesztője az Archaeológiai Értesítőnek. Résztvesz két vilákiállításán, Párizsban és Bécsben, mint a kiállítás magyar művészeti anyagának kísérője. Munkájának elismeréseként a Vaskorona Rend Lovagja és királyi tanácsos címmel tüntetik ki. 1871-től a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja. Alapító és rendes tagja a Műemlékek Ideiglenes Bizottságának, majd a Műemlékek Országos Bizottságának. 1875-ben kilép a bencés rendből és Ipolyi Arnold beszercebányai egyházmegyéjének papja lesz. 1877-ben elnyeri a nagyváradi irodalmi kanonokságot. Rögtön bekapcsolódott a Biharmegyei Régészeti és Történelmi Egylet munkálataiba. Az egylet az Ő szervezésével új, országos jellegű régészeti kiállítást rendezett. A vármegyeháza átengedi termeit, egyházi és főnemesi társulatok engedték át műkinccseiket. Igazi fellendülés a társulat életében csak 1885-től mutatkozik, amikor a közgyűlés Rómer Flórist választja meg elnökének. 1886-ban új kiállítást nyitott meg. Ekkor érkezik Váradra főpásztornak Ipolyi Arnold. 1888-ban jelent meg az egylet első évkönyve, Hegyesi Márton titkár szerkesztésében. Itt jelennek meg Rómer Flóris tudományos cikkei. A múzeum Apáca utcai helyisége az idők folyamán szűknek bizonyult, így az 1888. december 28-án tartott közgyűlés Rómer Flóris vezetésével elhatározta, hogy múzeumépítésre alkalmas telket kér a várostól. Annál is inkább aktuálissá vált, mivel Ipolyi Arnold püspök hatalmas értékű gyűjteményét Váradon fogják elhelyezni. E nagyméretű munkálatok véghezvitelének halála vetett véget.

Madách Imréné síremléke

A várad-olaszi plébániatemplom kriptájában található.

Felirata:

MADÁCH IMRÉNÉ
SZÜL
FRÁTER ERZSÉBET
ÉLT 45 ÉVET. +1873 NOV.17.
„KÖNNYŰ ÍTÉLNI A FELÜLETESNEK,
ÉS MILY NEHÉZ KI A SZIVET KUTATJA”
MADÁCH AZ EMBER TRAGÉDIÁJA
XI. SZIN. 3042-43. VERS.(ÁDÁM SZAVAI)

Márványtábla, beépítve a kriptá falába. Eredetileg a Várad-olaszi temetőben állott, melyet Tempfli József megyés püspök mentett meg a pusztulástól.

Szilágyi Dezső emléktáblája

Az egykori Szilágyi Dezső, ma Moscovei utcai gyakorló óvoda falán volt, a politikus egykori szülőházán.

Felirata:

Itt állott Szilágyi Dezső szülőháza.

Született 1840. április elsején.

Meghalt 1901. július 30-án.

A jogtudomány tanításában, az igazságügy szervezésében,
a közszellem irányításában
tudásra, ékesszólásra és jellemre egyaránt
nagy fia emlékezetének.

Nagyvárad városa

Anyaga márvány. Nagyvárad városa állította 1903. március 1-jén.
Az 1950-es években eltávolították.

Juhász Gyula emléktáblája

A Premontrei Főgimnázium, a mai Eminescu Líceum lépcsőházában van elhelyezve.

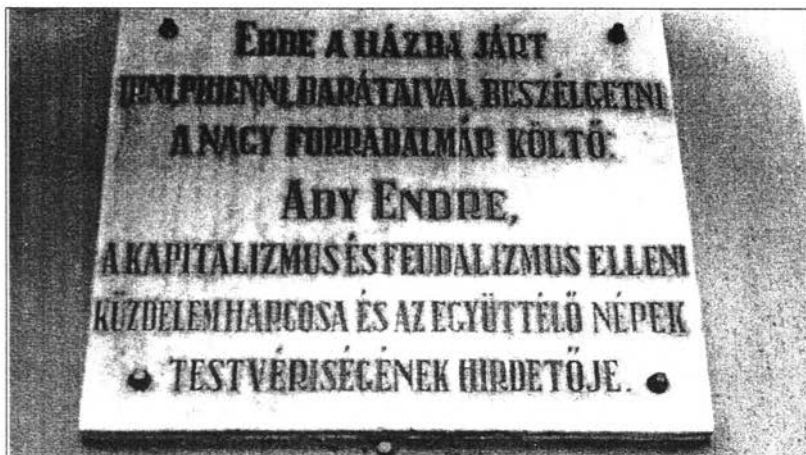

Felirata:

PRO MEMORIA
JUHÁSZ GYULA
1883-1937

Lechner Júlia alkotása fehér márványból, a költő portréjával. 1943. március 7-én állította a Szigligeti Társaság. Juhász Gyula, mint fiatal tanár a Premontrei gimnáziumban tanított néhány évig.

Ady Endre kávéházi emléktáblája

Az Astoria, az egykori Emke-kávéház falán.

Felirata:

EBBE A HÁZBA JÁRT
 ÍRNI, PIHENNI, BARÁTAIVAL BESZÉLGETNI
 A NAGY FORRADALMÁR KÖLTŐ:
 ADY ENDRE,
 A KAPITALIZMUS ÉS FEUDALIZMUS ELLENI
 KÜZDELEM HARCOSA ÉS AZ EGYÜTTÉLŐ NÉPEK
 TESTVÉRISÉGÉNEK HIRDETŐJE.

Anyaga fehér márvány. Valamikor az 1950-es években avatták fel. A bejárati ajtó másik oldalán román nyelvű emléktábla is van hasonló megfogalmazással és egy hibás évszámmal: 1901–1904. Az épület csak 1902-ben készült el.

Ady Endre szerkesztőségi emléktáblája

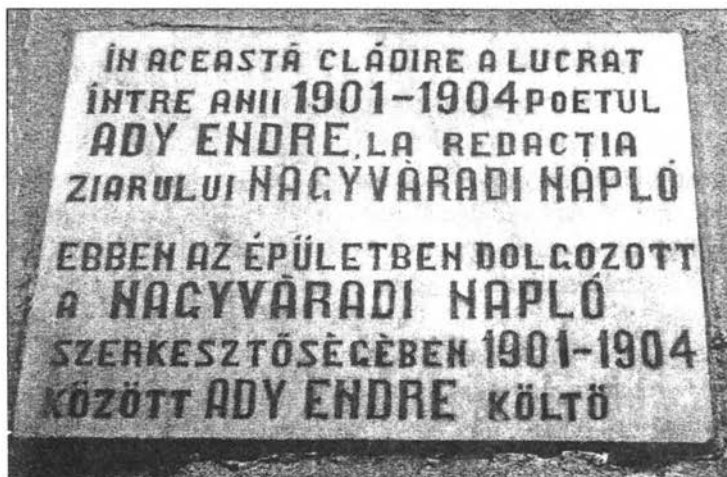
Ady Endre utca 11. szám alatt, a Nagyváradi Napló egykori szerkesztőségének falán áll.

Felirata:

ÎN ACEASTĂ CLĂDIRĂ A LUCRAT
ÎNTRE ANII 1901 – 1904 POETUL
ADY ENDRE, LA REDACȚIA
ZIARULUI NAGYVÁRADI NAPLÓ

EBBEN AZ ÉPÜLETBEN DOLGOZOTT
A NAGYVÁRADI NAPLÓ
SZERKESZTŐSÉGÉBEN 1901–1904
KÖZÖTT ADY ENDRE KÖLTŐ

Anyaga fehér márvány. Mérete 40x60 cm. 1977-ben avatták fel, a költő születésének centenáriumán. Az emléktábla pontatlan, mivel a szerkesztőség 1902. május 6-án költözött ide, ugyanakkor Ady már 1903 októberében kilépett a Nagyváradi Naplótól. De a szerkesztőség is elköltözött a Körös (ma Tudor Vladimirescu) utcába 1903 novemberében.

Biró József emléktáblája

Egykori szülőházában, a volt zsidó iskolában, majd Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium lépcsőházában, Mihai Viteazul utca 3. szám alatt látható.

Felirata:

BIRÓ JÓZSEF
MŰVÉSZETTÖRTÉNÉSZ, FESTŐMŰVÉSZ, GRAFOLÓGUS
1907. JÚLIUS 8.-1945. JANUÁR 6.
MÁRTIRHALÁLÁNAK 50. ÉVFORDULÓJÁN
SZÜLŐHÁZÁNÁL EMLÉKEZTEK
AZ ERDÉLYI KÖZMŰVELŐDÉSI EGYESÜLETEK.

Mérete 40x60 cm, anyaga márvány. Balázs Jenő kőfaragómester készítette a PBMEB rendelésére, születésének 87. és halálának 50. évfordulója alkalmából. A kolozsvári Gyurka László mérnök, az EME elnökségi tagja Kolozsváron talált mecénást, Kerekes József villamosmérnököt, aki rendelkezésre bocsátotta a szükséges anyagiakat. Az avatási ünnepséget a PBMEB szervezte meg 1994. július 9-én, közösen a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társasággal és az Erdélyi Múzeum Egyesülettel. Az ünnepi beszédet Dukrét Géza, a PBMEB elnöke tartotta, majd a házigazdák nevében Csúry István lelkipásztor és István Tibor, a gimnázium igazgatója leplezte le az emléktáblát. Ezután az EKE nevében Péter I. Zoltán koszorúzott. A megemlékezés a

gimnázium Köleséri Sámuel termében folytatódott. Biró József életéről és munkásságáról előadást tartott Benkő Samu történész, az EME elnöke, Lővei Pál művészettörténész, a budapesti Országos Műemlékvédelmi Hivatal osztályvezetője, Murádin Jenő kolozsvári művészettörténész, Kovács András művészettörténész, a KLMT alelnöke.

Biró József, a 20. századi művészettörténet-írás egyik legjelentősebb bihari képviselője, 1907. július 8-án született Nagyváradon. Iskoláit Nagyváradon végezte, majd a Budapesti Képzőművészeti Főiskola növendéke lett. A művészettörténetet tanító Lyka Károly ösztönzésére beiratkozott a budapesti egyetem művészettörténeti szakára is. Itt doktorált 1932-ben Nagyvárad barokk és neoklasszikus művészeti emlékei című értekezésével. Az egyetem elvégzése után hazatért Nagyváradra, ahol rövid ideig a Biharmegyei és nagyváradi Régészeti és Történeti Egylet Múzeumának könyvtárosává választották. Később – 1939-ig – a marosvásárhelyi Teleki Téka igazgatója. Bejárta Erdélyt és behatóan foglalkozott a barokk építészeti emlékekkel. Így születtek jelentős és ma is alapvető értékű tanulmányai: A kolozsvári Bánffy-palota és tervező mestere, A kolozsvári Szent Mihály-templom barokk emlékei, Kolozsvári képeskönyv, Erdély művészete, Erdélyi kastélyok stb. Korabeli lapokban sűrűn jelentek meg novellái, kritikái, vezércikkei és művészettörténeti tanulmányai. Széles körű érdeklődését mutatja, hogy még egyetemi tanulmányai alatt Modern grafológia című, nagy érdeklődésnek örvendő könyvét is kiadta.

Már gyermekkorában hajlamot érzett a rajzolás és festés iránt. A Képzőművészeti Főiskolát is elvégezte még 1931-ben. Alkotásai tehetségről vallanak, de Csók István jellemzése szerint csak ígéret maradt, aki jelentékeny művésszé magasodott volna, ha nem ragadja el a tudomány. Festészeti tanulmányai későbbi tudományos munkásságának alapjait képezték. Azért lehetett igazán jó művészettörténész, mert belülről élte át a művészetet, mert igazi festőművész volt, akinél elsajátított művészete volt tudományának tárgya és alapja.

Munkaereje teljében 1945. január 6-án, édesapjával együtt a nyilasok Budapesten meggyilkolták. Korai halála – mindössze 38 évet élt – nagy veszteség volt a művészettörténet-írás, a műemlékvédelem, a képzőművészet számára. (Péter I. Zoltán)

K. Nagy Sándor emléktáblája

A Partiumi Keresztény Egyetem udvarában található, Városháza utca 27. szám.

Felirata:

K. NAGY SÁNDOR
1846 – 1921
A HELYTÖRTÉNETI KUTATÁS ÚTTÖRŐJE
ÍRÓ, JOGÁSZ, EGYHÁZMEGYEI TANÁCSBÍRÓ
ÁLLITTATTA A PARTIUMI EMLÉKHELY
BIZOTTSÁG 1997.

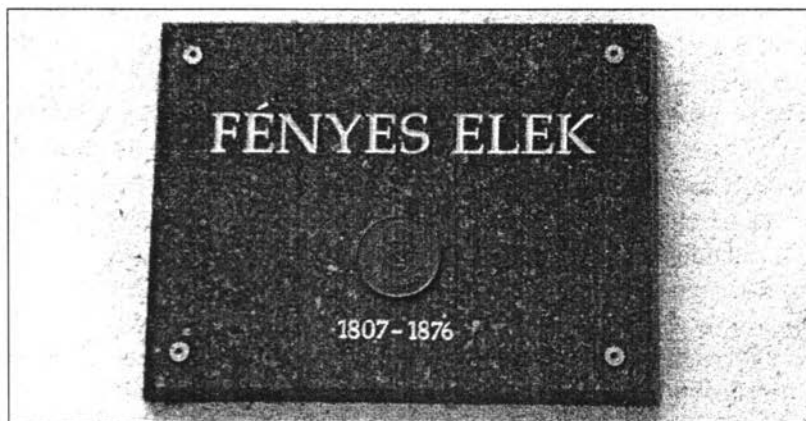
Anyaga márvány, mérete 40x60 cm. Balázs Jenő kőfaragómester készítette a PBMEB megrendelésére, 1997-ben. A rendhagyó táblaa-
vatás 1997. április 12-én volt, de akkor nem volt hová feltenni. Ekkor határozták el, hogyha a püspöki palotát rendbeteszik, zárt udvarán egy panteont alakítanak ki nagy személyiségeinknek, s itt fogják elhelyezni. Ez 2004. március 20-án, a Partiumi Honismereti Találkozó alkalmával sikerült. A konferencia előadásai után avatták fel az emléktáblát az egyetem udvarán. Beszédet mondott dr. Hermán M. János, majd Dukrét Géza ismertette a nagy helytörténész életét és munkásságát. Csűry István imája után leleplezték az emléktáblát.

K. Nagy Sándor író, jogász, egyházmegyei tanácsbíró, a helytörténeti kutatás úttörője 1846. szeptember 6-án született Nagykereki-

ben. A K betű a sok Nagy Sándortól való megkülönböztetés céljából önként felvett előnév, Kereki rövidítése. Nagyvárad és debreceni deákoskodás után, jogi tanulmányait a nagyváradai Jogakadémián fejezte be. 1873-ban bírói, 1876-ban pedig ügyvédi vizsgát tett és saját ügyvédi irodát nyitott. 1885-ben a nagyváradai törvényszék alügyészének, 1889-ben pedig a törvényszék bírójává nevezték ki. Több évtizeden át a Bihar Református Egyházmegye tanácsbírája és gondnoka. Rövid ideig Budapesten szolgált, mint a törvényszék bírójának, majd nyugdíjazása után visszatért Nagyváradra és bekapcsolódik a modernizálódó város közéletébe. 1921. november 26-án halt meg. Temetésén Sulyok István református püspök mondott emlékbeszédet.

Fáradtságot nem ismerve, 1860–1885 között bejárta az egész Bihar megyét, felkeresett minden falut, átvágott minden erdőn, réten, átment minden hídon, réven, gázlón, megmászott minden hegyet. 1883-ban jelenik meg Bihar-Ország című, saját maga által is útleírásnak minősített, nagysikerű tanulmányának első, 1885-ben a második kötete. Az első kötetben, a könyv alcímének, Útirajzoknak megfelelően egyes általa megtervezett és megtett utaknak megfelelően, huszonöt fejezetben, huszonöt „útban” írta le Bihar megyét. A második kötetben Nagyváradot ismerteti. A Biharmegyei és Nagyvárad Tanszermúzeum az iskolai földrajztanítás fellendítésére kiírt pályázatára K. Nagy Sándor földrajzkiadványt írt, amellyel megnyerte a pályázatot, 400 frankkal jutalmazták és ki is adták. A könyv pontos címe a következő: Biharvármegye földrajza. Nagy-Várad Város leírásával és a Magyar Királyság rövid áttekintésével. Könyvét iskolai segédkiadványnak szánta és elsősorban tanítóknak és tanároknak írta. K. Nagy Sándor munkái nemcsak adatforrás helytörténeti kutatóink számára, hanem, Fényes Elekhez hasonlóan, mintakép is, hogy mit kell kutatni és hogyan kell feldolgozni. Éppen ezért szomorú, hogy a mai generációk szinte megfélemeztek róla, csak néhány helytörténeti kutató tartja számon e nagy személyiséget. Ma ezért emlékezünk meg róla, s állítunk emléket számára, aki példakép is a hazájukat ismerő, szerető és érte dolgozni, áldozatokat hozni kész lokálpatriótának. (Részlet az avatóbeszédéből.)

Fényes Elek emléktáblája

A Partiumi Keresztény Egyetem udvarában található, Városháza utca 27 szám.

Felirata: FÉNYES ELEK, alatta a tudós bronzplakettje, alatta 1807 – 1876.

Anyaga vörös márvány mozaik, mérete 40x30 cm.

2003. március 21-én leplezték le. Ezen a napon Fényes Elek-termet avattak a Partiumi Keresztény Egyetemen (PKE). Beszédet mondott Tőkés László püspök, majd Dukrét Géza ismertette a méltánytalanul elfelejtett és mellőzött, csokalyi születésű Fényes Elek életét és tevékenységét, akit a magyar statisztika megteremtőjének kell tekintenünk. Honismereti munkássága ma is példakép a helytörténeti kutatók számára. Beszédet mondott még Cservid Levente, a Fényes Elek Társaság elnöke, Ary Gyula, a Bihar Megyei Statisztikai Hivatal főmunkatársa, Soós Lőrinc, a magyarországi Központi Statisztikai Hivatal (KSH) elnökhelyettese, Váralljai Csocsán Jenő, a Pázmány Péter Egyetem tanára. Ezután a PKE E16-os termét Fényes Elek-teremnek hívják. Majd Gellért Gyula generális direktor leplezte le az egyetem udvarán elhelyezett emléktáblát, amelyet a KSH adományozott. Jelen volt dr. Laczka Éva, a KSH tudományos főosztályvezetője.

Fényes Elek (1807. július 7., Csokaly – 1876. július 23., Újpest): a magyar statisztika és honismeret megalapítója. Tanulmányait a Deb-

receni Református Kollégiumban kezdte, majd bölcsészetet hallgatott a váradi királyi akadémia filozófiai karán (1822–1824). Jogi tanulmányait Pozsonyban végezte. (1824–1828). Mint ügyvéd két évet Pesten töltött, s közben megkezdte országjáró utazásait, melyen szorgalmasan gyűjtötte az adatokat. Résztvett az 1830-as pozsonyi országgyűlésen, mint gróf Haller János követe. 1831-ben rangon alul házasodott, családja ellenére, ezért nem mehetett Csokalyra. Apjától örökölt birtokát zálogba adta egyik barátjának, s a pénzen egy kis birtokot bérelt Sárosfán, Pozsony közelében, ahol 1831–1835 között gazdálkodott. Közben folytatta adatgyűjtő utazásait. Sárosfai magányában rendszerezte a népeességről, oktatásról, mezőgazdaságról, iparról összegyűjtött adathalmazt és előkészítette, későbbi műveinek is alapul szolgáló, első nagy könyvét, melynek hat kötete 1836 és 1840 között jelent meg, Magyarországnak s a hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben címen. Mikor az első kötetet sajtó alá rendezte, 1835-ben Pestre költözött.

1836-tól a kibontakozó reformmozgalom egyik vezéralakja lett. Számos egyesületnek, mint az iparegyletnek, a védegyletnek választmányi tagja, 1843-ban az Országos Gazdasági Egyesület előadója, később az ipar, mezőgazdaság és kereskedelem érdekében megindult Ismertető, majd a Heti lap szerkesztője lett. Munkájának elismeréseként a Magyar Tudományos Akadémia még 1837-ben levelező tagjává választotta. Az 1844-ben megjelent Magyarország statisztikája című munkája akadémiai nagydíjat nyert. A politikai élet egyik irányítója volt. 1841-től a Nemzeti Körnek, 1845-től a Pesti Körnek, majd 1847-től az Ellenzéki Körnek volt alelnöke. E csoportosulások tagjai között találjuk Kossuth Lajost, Petőfi Sándort, Nyáry Pált, Egressy Gábort, Czuczor Gergelyt, gr. Teleky Lászlót, Vörösmarty Mihályt. Aktív irányító szerepet vállalt az Ellenzéki Nyilatkozat kidolgozásában is.

1848-ban az első magyar felelős minisztérium tanácsossá nevezte ki, s rábízta az Országos Statisztikai Hivatal megszervezését. Ennek megalakulása után ő lett az első igazgatója. 1849-ben kinevezték a pesti véstörvényszék elnökévé, s bár senkit sem ítélték halálra, a szabadságharc bukása után mégis bujdosnia kellett. Hosszú üldöztetés után jelentkezett a pesti haditörvényszék előtt, amely fogságra ítélte. Szabadulása után visszatér munkájához. 1851-ben jelent meg Magyarország statisztikai és geográfiai szótára, négy kötetben. 1857-ben

az Első Magyar Biztosító Társaság osztályfőnöke lett. Kidolgozta az élettartam és halálozási valószínűség táblázatait. 1858-ban a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjává választotta, de székfoglaló beszédét nem tarthatta meg, így 1867-ben törölték a tagok sorából. 1871-ben újrászervezik az Országos Statisztikai Hivatalt, de már nem tartottak igényt munkájára. Legnagyobb csalódása viszont az volt, hogy nem lehetett a debreceni jogakadémia tanára, ahová 1855-ben meghívták. Az elutasításnak politikai oka volt. 1876. július 23-án halt meg Újpesten.

Horváth Imre emléktáblája

Egykori lakásának falán, Petunieii, ma Horváth Imre utca 3/A.
Felirata:

ÎN ACEASTĂ CASĂ
A TRĂIT ȘI A ACTIVAT
POETUL
HORVÁTH IMRE
KÖLTŐ
1906–1993
EBBEN A HÁZBAN ÉLT ÉS ALKOTOTT
NAT 1996

Anyaga márvány, mérete 70x40 cm. Horváth Imre születésének 90. évfordulóján avatták fel. A Nagyvárad Ady Társaság nevében Ta-

vaszi Hajnal köszöntötte magyarul és románul az egybegyűlteket, majd dr. Indig Ottó irodalomtörténész méltatta Horváth Imre költői munkásságát. Lakatos Imre a Magyar Írószövetség képviselőjében szólt a négysoros versforma nagymesteréről. Az emléktáblát dr. Indig Ottó és Hubay Miklós drámaíró leplezte le, majd Kapy István, Nagyvárad alpolgármestere koszorút helyezett el alatta. Az emlékezés a Tiber Ernő Galériában folytatódott.

Horváth Imre (1906, Margitta – 1993, Nagyvárad): költő, újságíró. A lírai miniatűrök, a négysorosok mestere. Költővé érése a Korunk, majd az Erdélyi Helikon íróinak szellemi hatása alatt zajlott 1938 és 1944 között. Magányos, szomorú, beteg. A sárga ház igazi lírai remeklés. Négysorosai, bár ellentétezésre épülnek, természetközeli, erkölcsi tanulságokat közvetítenek, kép- és gondolatasszociációkat indítanak el. Tucatnál is több kötete jelent meg: Amit az idő parancsol, 1949; Csupa titok, 1957; Háromszázharminchárom aforizma, 1969; Janus-arcú órák, 1971; Felhők számadója, 1978. (Borbély Gábor)

Lorántffy Zsuzsanna-emlékplakett

A volt zsidó iskolában, majd Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium bejárati folyosóján látható, Mihai Viteazul utca 3. szám.

A 40x40 cm nagyságú, rézből készült plaketten a fejedelemasszony domborműve és a következő felirat olvasható:

1600 1660

LORÁNTFFY ZSUZSANNA

Állította a Királyhágómel-leki Református Egyházkerület. Megáldotta Tőkés László püspök.

Sulyok István püspök emléktáblája

A Partiumi Keresztény Egyetem előcsarnokában látható, Városháza utca 27. szám.

Felirata:

SULYOK ISTVÁN
PÜSPÖK
NAGYVÁRADI
ÁLDOZATOS LELKÉSZI
SZOLGÁLATÁNAK 50-İK
ÉVFORDULÓJÁRA
1888–1938

A Királyhágómelléki Református Egyházkerület helyezte vissza az 1996-os Varadinum-ünnepség alkalmával. Eredetileg 1938-ban helyezték el az emléktáblát, melyet a kommunista rendszer vettette le a falról a Püspöki Palota párthasználatba kerülésével. A márványlap eddig az újvárosi templomban volt. Tőkés László püspök avatóbeszédében hangsúlyozta, hogy az emléktábla eredeti helyére való visszaállítása egy újabb lépés afelé, hogy a székház végre visszakerüljön jogos tulajdonosához.

Ráduly Béla emléktáblája

Egykori lakhelyeül szolgáló ház falán, Sucevei utca 61. szám alatt. Felirata:

Aici a trăit Itt élt a
renumitul legendás
interpret Metropol
de muzică Group
rock rockzenésze
RÁDULY BÉLA
1948–1994
„...Legyen a zene mindig
a legnagyobb vigaszod”

Anyaga bronz, rajta a zenész álló domborműve, mellette dob, Deák Árpád szobrászművész alkotása. A Metropol Group zenésze autóbalesetben vesztette életét. 2004. október 9-én avatták fel, halálának tizedik évfordulója alkalmából. Beszédet mondott Meleg Vilmos színművész, Virányi Attila egykori zenésztárs, Deák Árpád szobrászművész.

A Szent László-plébániatemplom emléktáblái

1. A Szent László-plébániatemplom kronosztichonja

A templom bejárati ajtaja fölött álló kőtábla. Felirata: „HonorIbVs DIVI regIs LaDIsLaI DICata sVrreXIt” Magyar fordítása: Dicső László király tiszteletére szentelve emeltetett. A latin szöveg nagy betűinek összeolvasásával az 1733-as évet kapjuk, mellyel a templom építésének befejezését kívánták közölni, bár tudvalevő, a templom ekkor még nem készült el. A kőlapot barna olajfestékkel kenték le, ezért nehéz kibetűzni a szöveget.

2. Nagyvárad török uralom alóli felszabadulásának emléktáblája

A Szent László-plébániatemplom szentélyének külső falán van.

Felirata:

EZT AZ EMLÉKTÁBLÁT
NAGYVÁRADNAK
A TÖRÖK URALOM ALÓL
1692 JUNIUS HÓ 5-ÉN TÖRTÉNT FELSZABADULÁSA
KÉTSZÁZADOS EMLÉKÉRE
EMELTE A VÁROS KÖZÖNSÉGE
1892 ÉVI JUNIUS HÓ 26-IK NAPJÁN

Anyaga: márvány. A város állította 1892-ben a kétszáz éves évfordulóra. A virágfüzérrel díszített keretelt márványtábla alján apróbb betűkkel ez olvasható: E templom épült 1723-ban.

3. Nagyvárad török iga alóli felszabadulásának emléktáblája

A Szent László-plébániatemplom szentélyének egy másik zárófalán található.

Felirata:

1692 – 1892
 ÎN AMINTIREA ANIVERSĂRII A TÖRÖK IGA ALÓLI
 A 300 DE ANI DE LA FELSZABADULÁS
 ELIBERAREA ORĂȘULUI DE 300. ÉVFORDULÓJÁNAK
 SUB ASUPRIREA OTOMANĂ EMLÉKÉRE

BISERICILE ȘI LOCUITORII
ORADIEI

NAGYVÁRAD EGYHÁZAI
ÉS NÉPE

Anyaga márvány. 1992. május 17-én avatták fel az első Varadim-ünnepség alkalmából, a háromszáz éves évforduló tiszteletére.

4. Emléktábla a Körös-híd mártír őrzőinek tiszteletére

A Szent László-plébániatemplom külső falán található.

Szövege:

„ÎN MEMORIA CETĂȚENILOR MARTIRI
CARE ȘI-AU JERTFIT VIAȚA IN NOAPTEA
DE 11 SPRE 12 OCT. 1944 IMPOTRIVINDU-
SE DISTRUGERII PODULUI CENTRAL DE
PESTE CRIȘUL REPEDE DE CĂTRE TRU-
PELE HITLERISTE AFLATE IN RETRAGERE.”
„NAGYVÁRAD HÁLÁS POLGÁRSÁGA KE-
GYELETTEL EMLÉKEZIK MÁRTIRJAIIRA, AKIK
ELLENSZEGŰLVE A VISSZAVONULÓ HIT-
LERISTA ALAKULATOK PARANCSÁNAK.
1944.OKTÓBER 12-ÉN ÉLETÜKET ÁLDOZTÁK
A KÖZPONTI SEBES-KÖRÖS HÍD FELROB-
BANTÁSÁNAK MEGAKADÁLYOZÁSÁÉRT.”
BERECZKY SÁNDOR KATONA JÓZSEF
BÉRES SÁNDOR KRAMMER FERENCZ
BOÉR PÉTER NAGY GYULA
GURZÓ IMRE SERES JÁNOS
HUSZÁR ISTVÁN SIMONOVITS JÁNOS
HANT ELEK SZÍKI GYULA

2001. augusztus 18-án leplezték le. Az emléktáblát a Premontrei Öregdiákok Egyesülete állította, a Megyei Tanács és a Polgármesteri Hivatal segítségével. A mintegy százötven egybegyűltet dr. Rauscher Eduárd üdvözölte, majd Pásztai Ottó elnök beszélt a mártirokról. Ezt követően leplezték az emléktáblát, amelyet Tempfli József püspök

és Lugosi Mihály református lelkipásztor áldott meg. Tőkés László püspök nevében Lugosi Mihály, a Bihar Megyei Tanács nevében Stefan Seremi, Kiss Sándor, a Megyei Tanács elnöke nevében – aki a legtöbb segítséget nyújtotta a tábla elkészítésében – Czvikker Katalin szólt az egybegyűltekhez. Ezután a koszorúzás következett, majd a megemlékezés a Szózat eléneklésével végződött.

Az Orsolya-templom emléktáblái

1. Az Orsolya-rend Szent Anna-templomának kronosztichonja

A bejárat felett háromszögű táblán a következő felirat olvasható:

„AeVI
 terni Dei
 CVLVI, et bea-
 Tae Annae honorI, sV-
 Peris fa VentibVs eXtrVifeCIt
 StefanVs SzenczI, Abbas BaboLChen-
 Sis, Cantor et CanonICVs VaraDIensIs.”

Jelentése: Az örök Isten imáadására és Szent Anna tiszteletére az égiek segítségével állíttatta Szentzy István, babolcsai apát, váradi éneklőkanonok. A római számokat jelző nagybetűk összeolvasásával a templom építésének évét kapjuk (1774).

2. Áradás-jelző emléktábla

A Szent Anna-templom kapubejárata mellett, kb. egy méterre a földtől, kis márványtábla arról tudósít, hogy: „Ezen vonásig emelkedett a kiáradt Körös vízének magassága 1851. aug. 13-án”.

A Bazilika síremlékei, emléktáblái

1. Ipolyi Arnold püspök síremléke

A Bazilika hajójának egyik jobboldali pilléréen látható az életnagyságú dombormű Kiss György alkotása. Felirata a következő:

**IPOLYI ARNOLD VÁRADI PÜSPÖK EMLÉKÉNEK HÁLÁS
KEGYELETTEL EMELTE FRAKNÓI VILMOS VÁRADI KANONOK
1823–1886.**

Alul középen: Deus et Patria. Alatta a kriptában nyugszik a kiváló tudós, művészettörténész főpap, aki 1886-ban halt meg néhány hónapos váradi püspökség után.

Ipolyi Arnold (1823. október 20-án született Ipolykeszin – ma Szlovákia, meghalt 1886. december 2-án Nagyváradon): püspök, történettudós, teológus, etnográfus, nyelvész, régész, tudomány-szervező. Felvidéki német – cipster – gyökerű családból származik, eredeti neve Stummer. Iskoláit Korponán, Selmechányán végezte, a papi pályára Pozsonyban és Bécsben készült fel. Felszentelése után a Pozsony megyei Zahoron plébános. 1854-ben Magyar My-

thológia című monográfiájával szinte berobbant a tudományos életbe. Akkor került kapcsolatba a műemlékvédelemmel, amikor a 19. század közepén az egész osztrák birodalom, így Magyarország és Erdély műemlékeinek védelmére is megalakított, bécsi székhelyű, Central commission 1856-ban konzervátorai közé választotta. Mint zohori plébános segítette a bizottság munkáját a Pozsony környéki területen. A bizottság megbízásából bejárta a Csallóköz falvait, s az itt található műemlékekről készült könyve a magyarországi műemléki topográfiák ősenek tekinthető. Anyaggyűjtő munkáját tovább folytatta Észak-Magyarországon, s nemsokára megjelentek első összefoglaló, középkorral foglalkozó, művészettörténeti tanulmányai, Magyarország középkori építészetéről, szobrászatáról, festészetéről, ötvösségéről. 1860-tól Egerben kanonok. 1861-ben a Magyar Tudományos Akadémia tagjává választják. 1867-ben megalakítja Rómer Flórisssal, a Magyar Történelmi Társulatot és annak folyóiratát, a Századokat. Alelnöke, majd elnöke a társulatnak. 1871-től besztercebányai püspök. Monográfiát írt az itteni gótikus plébániatemplomról. Közbenjárásának köszönhetően 1872-ben megalakul a Műemlékek Ideiglenes Bizottsága, mely később a Műemlékek Országos Bizottságává alakul. Tagja e bizottságnak egész haláláig. Főpapi elfoglaltsága miatt történetírása nem teljesedett ki. A Magyar Történelmi Társulat megalakulásától kezdve minden esztendőben vidéki vándorgyűléseket szervezett. A Magyar nemzetegység és államnyelv történeti alakulása című elnöki megnyitója 1876-ban hangzott el a rimaszombati gyűlésen. Ebben összefoglalja nemzetről és államról alkotott felfogását. A magyar iparélet történeti fejlődése című elnöki megnyitója 1877-ben hangzott el a pozsonyi vándorgyűlésen. A művelődéstörténet addig elhanyagolt ágát ismertette. Művelődéstörténeti tanulmányainak alapja a néphagyomány. Jelentősek művészettörténeti, régészeti tanulmányai. 1886. február 18-tól december 2-ig volt Nagyvárad püspöke.

A püspök, két rezidenciáján, Bars-Szentkereszten és Besztercebányán hatalmas műgyűjteményt hozott létre: 521 db. kép és festmény, 40 gobelin, 83 perzsaszőnyeg, 219 ötvösmunka, 518 antik edény és számos más egyházi relikvia, 77 régi bútor, 14 000 kötetből álló könyvtár, nagy levéltári anyag, mint személyével kapcsolatos iratanyag, családi levéltár, iratgyűjtemény. Még életében úgy rendelkezett, hogy gyűjteményét a majd létesítendő Magyar Keresztény Múzeum-

ban helyezték el. Mivel nagyváradi püspökként halt meg, gyűjteményét 1889-ben Nagyváradra szállították mindkét felvidéki rezidenciájából, 638 csomagban, mely tizenkét vasúti vagonot töltött meg. A gyűjtemény évekig becsomagolva állott, s az 1896-ban avatott új múzeum épületében helyezték el és állították ki. 1916-ban, a háború zavaros éveiben az Ipolyi-gyűjtemény nagy része Budapestre kerül, majd Esztergomba. Az Esztergomi Keresztény Múzeum mai hírnévét e gyűjteménynek köszönheti. Egy része ma is Nagyváradon található, az állami múzeumban.

2. Scolari András püspök síremléke

A Bazilika oldalkijáratánál, a falba beépítve látható a csúcsíves síremlék fedőlapja. A püspököt teljes alakjában ábrázolja főpapi díszben. A várban álló egykori székesegyház helyén találták, amikor 1886-ban Lipovniczky István váradi püspök megbízásából Rómer Flóris kanonok ásatásokat végzett.

Scolari András püspök (1409–1426), firenzei származású főpap nagy szerepet játszott kora reneszánsz művelődésének és művészetének Bihar területén való meghonosításában. Püspöksége alatt népes firenzei kolóniát gyűjtött maga köré, s így Váradot a 15. század elején az olasz rinascimento legfontosabb hazai színhelyévé fejlesztette. Egyike volt a bibliofil főpapoknak, akiknek saját könyvtáruk volt. Az ő idején szervezték meg a könyvtár-igazgatóságot. Püspöki palotája oly mértékben kiépült, hogy egyszerre két uralkodót is vendégül láthattott.

Ő térítette ismét a Hévjó vizét a vár árkába, amely télen sem fagyott be.

3. Thurzó Zsigmond püspök síremléke

A Bazilika oldalkijáratánál, a belső falba beépítve látható a reneszánsz stílusban készült sírkő, de csak a címere látható rajta és egy latin szöveg. A várban álló egykori székesegyház helyén találták, amikor 1886-ban Lipovniczky István váradi püspök megbízásából Römer Flóris kanonok ásatásokat végzett. Thurzó Zsigmond 1506–1512 között volt Várad püspöke, aki reneszánsz stílusban átépítette a püspöki palotát.

4. Szent László hermája

Ma a Bazilika egyháztörténeti múzeumában áll. Régebben a hermát elzáró szentségtartóban őrizték, a Bazilika mellékoltárának Szent Lászlót ábrázoló képe alatt.

„A herma Schlauch Lőrinc bíboros adománya volt a székesegyháznak. Az első hermát – amely a 14. század remekművei közé tartozik – 1566 után Naprághy Demeter erdélyi püspök a gyulafehérvári állami kincstárból hogy, hogy nem, megszerzi, Prágában megjavíttatja, s amikor elhagyni kényszerül püspöki székét és győri püspökké nevezik ki, magával viszi. Azóta ezen ereklyét és ereklyetartót (ez a herma) Győr a magáénak tartja, és a székesegyház felépítése után már másodszer is hiába kéri a váradi püspök és káptalan, nem adja vissza. (Először 1693-ban kérte Benkovits Ágoston püspök). 1780-ban gróf Kornis Ferenc hozza Győrből azt a gyönyörű rokokó kazettát, amely a szent király koponyaacsontjából egy kis darabkát tartalmaz.

Szent László szentté avatása 700. évfordulójára készítetteti el Schlauch bíboros Link Fülöp ötvössel a 44 kg súlyú ezüst hermát, amely nem másolata az eredetinek. Gazdagon aranyozott, zománc-

képekkel díszített mestermunka, drága- és féldrága kövekkel ékesítve." (Mons. Fodor József: Megkésített főhajtság az újabb száz év előtt, in Székesegyházi-Bazilika Nagyvárad, Partiumi füzetek 11, 58–59 old.)

5. Babérkoszorú Szent László szentté avatásának 750. évfordulója tiszteletére

A Bazilikában található. A babérkoszorú felső részén Magyarország Árpád-kori címere, belsejében, szalagok között a következő felirat olvasható:

SZENT LÁSZLÓ /
 EMLÉKÉNEK /
 SZENTTÉAVATÁSA
 750 / ÉVFORDULÓJÁRA.

A bronz koszorút Budapest székesfőváros vezetősége készítette 1942-ben.

6. Rómer Ferenc Flóris síremléke

Eredetileg a Várad-olaszi temetőben volt felállítva, bezárása után Tempfli József megyés püspök bevittette a Bazilika altemplomába.

Felirata

RÓMER
FERENCZ FLÓRIS
VÁRADI KANONOK
JÁNOSI APÁT
VASKORONA-RENDI LOVAG
1815 – 1889.

A síremlék anyaga márvány.

7. Báró Bémer László püspök síremléke

A Bazilika kriptájában található.

Felirata:

BEZDÉDI (a püspöki)

KISBÁKAI

(címer)

Báró BÉMER LÁSZLÓ
NAGYVÁRADI PÜSPÖK
1843–1850

Az 1848/9 forradalom miatt
Tirolba belebbezett
1860 hazájába visszatért
1862 Nov 4én meghalt
UNGVÁRON.
Béke hamvaira!

Anyaga vörös márvány.

Bémer László, várad püspöke a városnak ajándékozta azt a területet, amelyen ma a Bémer tér található.

Vádként hozták fel ellene, hogy jelen volt az 1849. április 14-i debreceni trónfosztó országgyűlésen, melynek határozatait ki is hirdette. Haynau megígérte neki, hogy lemondása esetén megszünteti ellene az eljárást. Miután a püspök ezt megtette, még aznap letartóztatta. A 65 éves főpapot 1850. március 5-én kötél általi halálra ítélték, amit aztán húszévi vasban töltendő várfogságra módosítottak. Egy év elteltével ezt kényszer-kolostori tartózkodásra enyhítették; közben 1855-ben Lanzerdorfban megvakult, ezt követően Ungvárra vonulhatott vissza...

Bémer püspök tíz év kolostori magány után került Ungvárra, ott halt meg 1862-ben. Hamvait csak évek múltán hozták vissza a váradi Bazilikába. (Kordics Imre: Egyháziak a viharos korszakban, in A szabadságharc zászlaja alatt, Partiumi füzetek 13, 215 old.)

8. Bunyitay Vince püspök síremléke

A Bazilika kriptájában található.

Felirata:

BUNYITAY VINCZE
PÜSPÖK
1837–1915

Bunyitay Vince (1837. január 17-én született Sátoraljaújhelyen – 1915. március 26-án halt meg Nagyváradon): kanonok, címzetes püspök, történelemtudós, múzeumszervező. A Zemplén vármegyei család felmenői református esperesek, lelkészek voltak. Anyja, a katolikus Szepesi Anna kívánságára a gyermekeket katolikusoknak keresztelték. Középiskoláit Sátoraljaújhelyen, Kassán és Egerben végezte. Itt lett kispappá. Elvégezte a hittudományok négy évfolyamát, majd Bartakovits Béla egri érsek udvarában az egyházmegyei hivatal másoló irodatisztje. Kispap korában jelentek meg első költeményei a Családi lapokban és a Katolikus Szemlében. Nem bírva a gépies másolást, otthagya papi állását, Pestre megye nevelőnek. Három hó-

nap után Nagyváradra megy Szaniszló püspök udvarába, aki 1859 márciusában felveszi a váradi egyházmegye papjai közzé. 1859-ben segédpappá szentelik, kiküldik Csabára káplánnak, ahol szlovák nyelven tartja a szentbeszédeket. 1860-ban miséspappá szentelik és kinevezik káplánnak várad-olasziba. 1863-tól szentjobbi plébános. E történelmi táj hatására kezdi el helytörténeti kutatásait. Ekkor írja Régi képek, kétkötetes munkáját. 1875–1879 között plébános Bélyenyéren. Lemond plébániájáról és elfogadja a váradi püspöki könyvtárosi állást. Ekkor kezdődik életének második szakasza, a történetírásnak szentelve. Mostmár lehetővé vált számára a levéltári kutatás. 1883–1884-ben jelent meg A váradi püspökség története című monumentális munkája, három kötetben. Ez volt életművének csúcspontja. Máig megmaradt a nagyváradi egyháztörténet főművének. Ma is döntő módon befolyásolja a bihari történetírást. Elismerésként 1884-ben az Akadémia levelező tagjává avatta. Akadémiai székfoglalójában, A mai Nagyvárad megalapításában, összefoglaló képet nyújt a 18. században élt püspökök és kanonokok alkotásairól. A Műemlékek Országos Bizottsága kinevezi kültagjának. A Biharmegyei Régészeti és Történelmi Egylet tisztújító közgyűlése 1891-ben elnökévé választotta. Elnöklete alatt sikerrel haladt az új múzeum felépítésére folytatott gyűjtés, mely csakhamar elérte a 20000 forintot. A fő tét Ipolyi Arnold hatalmas értékű műgyűjteményének elhelyezése volt. Az 1892-es közgyűlés elnöki megnyitójában vázolta az egylet kettős célját: az ízlés nemesítését és a megye története megírásának előkészítését. Ekkor olvasta fel a Színi és operai előadások Nagyváradon a múlt században című értekezését is. E tanulmány az egylet 1893-ban megjelent második évkönyvében található meg.

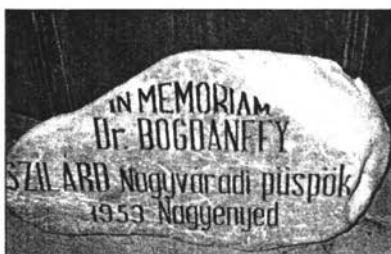
1892-ben alakult meg a Szigliget Társaság, melynek alakuló közgyűlése tiszteletbeli taggá választotta. 1896. június 27-én avatták fel az új múzeumépületet. Az ünnepi ülés a püspöki palota nagytermében volt, ahol Fraknói Vilmos püspök beszéde után Bunyitay Vince olvasta fel Biharvára és a honfoglalás című tanulmányát. 1893-ban kanonokká nevezik ki. Ekkor kezdődik pályafutásának harmadik korszaka. Tagja lett a Szent István Társulat bizottmányának, a Műemlékek Országos Bizottságának. Felsőgalyi apát, pápai preláthus. Munkásságának elismeréseként megkapta a címzetes püspöki kinevezést.

9. Dr. Bogdánffy Szilárd püspök szobra és emléktáblája

A Bazilikában található. Egy alacsony emelvényen elhelyezett bronzszobor, alatta egy homokkő-tömbön a következő felirat olvasható:

IN MEMORIAM
Dr. BOGDÁNYFY
SZILÁRD Nagyváradai püspök
1953 Nagyenyed

A boldoggá avatott mártír püspök a nagyenyedi börtönben halt meg 1953-ban.

10. Szent Borbála emléktáblája

A római katolikus Bazilikában található, Szent Borbála oltára mellett.

Felirata:

TŰZÉREK VÉDŐSZENTJE
SZENT BORBÁLA
KÉRÜNK TÉGED
ŐRIZZED
A M. KIR. „GÁBOR ÁRON” HONVÉD TŰZÉRSÉGI
HADAPRÓDISKOLA EMLÉKÉT.
AZ ISKOLA ÚJRANYÍTÁSÁNAK 60-IK ÉVFORDULÓJÁN
2001-BEN
AZ EGYKORI TŰZÉR TISZTEK ÉS HADAPRÓDOK
ADOMÁNYÁBÓL ÁLLITOTTA A BAJTÁRSI KÖR.

AZ OLTÁRON ÁLLÓ SZOBOR EREDETIFE
AZ 1940-ES ÉVEK ELEJÉN A HADAPRÓDISKOLÁBAN ÁLLT.

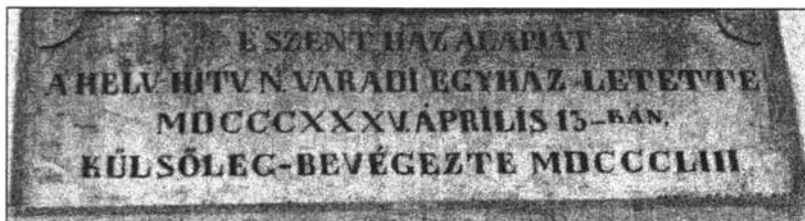
A tábla anyaga vörös márvány, méretei: 70x60 cm.

Az újvárosi református templom emléktáblái

A templom építési emléktáblája

Az újvárosi református templom főbejárata felett található.
Szövege:

E SZENT HÁZ ALAPJÁT
A HELV. HITV. N. VÁRADI EGYHÁZ LETETTE
MDCCCXXXV. ÁPRILIS 13-KÁN,
KÜLSŐLEG-BEVÉGEZTE MDCCCLIII

Keretelt vörös márványtábla. Igazolja, hogy az alapkőt 1835-ben tették le, az építkezést 1853-ban fejezték be.

A várad-olaszi református templom emléktáblái

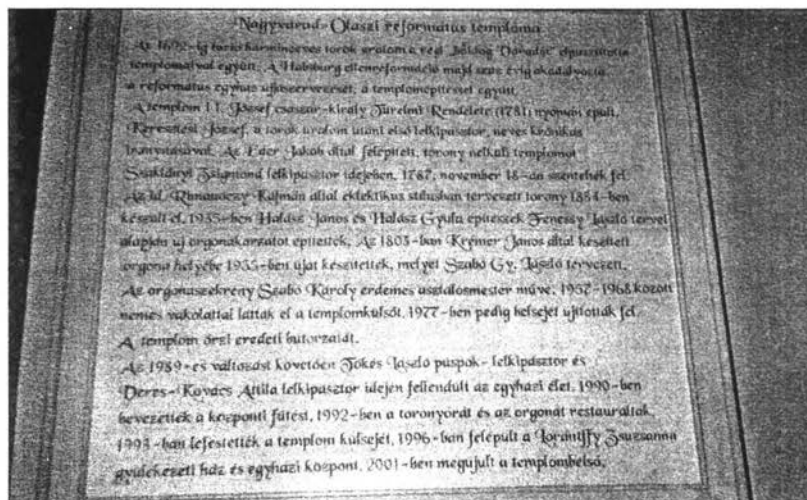
1. A templom építési emléktáblája

A várad-olaszi református templomban látható.

Felirata:

Nagyvárad–Olaszi református temploma

Az 1692-ig tartó harmincéves török uralom a régi „boldog Váradot” elpusztította templomaival együtt. A Habsburg ellenreformáció majd száz évig akadályozta a református egyház újjászervezését, a templomépítéssel együtt. A templom II. József császár–király Türelmi Rendelete (1781) nyomán épült. Keresztesi József, a török uralom utáni első lelkipásztor, neves krónikás irányításával. Az Éder Jakab által felépített, torony nélküli templomot Szaklányi Zsigmond lelkipásztor idejében. 1787. november 18-án szentelték fel. Az id. Rimanóczy Kálmán által eklektikus stílusban tervezett torony 1884-ben készült el. 1935-ben Halász János és Halász Gyula építészek Fenessy

László tervei alapján új orgonakarzatot építettek. Az 1803-ban Krémer János által készített orgona helyébe 1955-ben újat készítettek, melyet Szabó Gy. László tervezett. Az orgonaszekrény Szabó Károly érdemes asztalosmester műve. 1957–1968 között nemes vakolattal látták el a templomkülsőt. 1977-ben pedig belsejét újítták fel.

A templom őrzi eredeti bútorzatát.

Az 1989-es változást követően Tőkés László püspök – lelkipásztor és Veres-Kovács Attila lelkipásztor idején fellendült az egyházi élet. 1990-ben bevezették a központi fűtést, 1992-ben a toronyórát és az orgonát restaurálták, 1993-ban lefestették a templom külsejét, 1996-ban felépült a Lorántffy Zsuzsanna gyülekezeti ház és egyházi központ, 2001-ben megújult a templombelső.

Keretelt fémtábla. Mérete 105x114 cm.

2. Az orgonaépítés emléktáblája

A várad-olaszi református templomban.

Felirata:

GYÖRFI MIHÁLYNÉ-DOBOS JULIÁNNA

Az első orgona építtetője. 1803.

TÓTH LAJOSNÉ-SZILÁGYI TERÉZIA 1938.

KOVÁCS JÁNOSNÉ-KISS KATALIN 1955.

adakozók emlékéit megőrökíti

a Nagyvárad-Olaszi Református Egyház.

Anyaga márvány, mérete 36x50 cm

3. Adakozó emléktábla

A várad-olaszi református templomban.

Felirata:

Dr. SZÓKE FERENC
FŐORVOS
1886-1954

Áldozatos emlékének megörökíti
a Nagyvárad-Olaszi
Református Egyház

Anyaga márvány, mérete
29x60 cm.

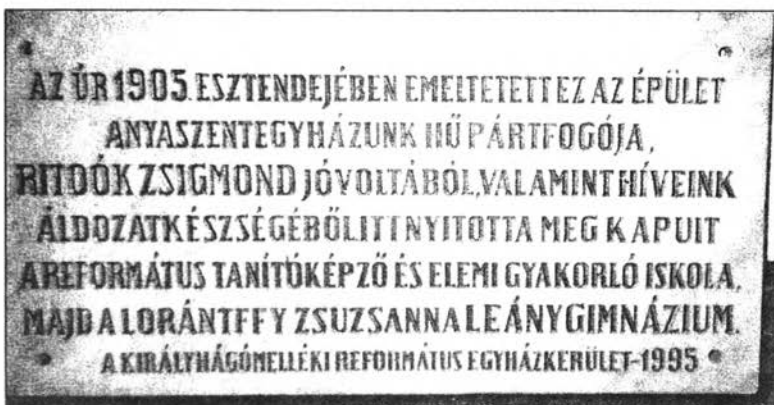
4. Iskolaépítési emléktábla

Az olaszi református templomban áll, nincs feltéve.

Felirata:

AZ ÚR 1905. ESZTENDEJÉBEN EMELTETETT EZ AZ ÉPÜLET
ANYASZENTEGYHÁZUNK HŰ PÁRTFOGÓJA,
RITOÓK ZSIGMOND JÓVOLTÁBÓL, VALAMINT HÍVEINK
ÁLDOZATKÉSZSÉGÉBŐL ITT NYITOTTA MEG KAPUIT
A REFORMÁTUS TANÍTÓKÉPZŐ ÉS ELEMI GYAKORLÓ ISKOLA,
MAJD A LORÁNTFFY ZSUZSANNA LEÁNYGIMNÁZIUM.
A KIRÁLYHÁGÓMELLÉKI REFORMÁTUS
EGYHÁZKERÜLET-1995

Anyaga márvány, mérete 50x100 cm. Az 1995-ös Varadinum-ünnepség alkalmával akarták feltenni az akkor még állami szakiskola épületére, de a hatóságok nem engedélyezték. Feltevést egy későbbi időpontra halasztották.

Az evangélikus templom emléktáblái

1. A hitújítás emléktáblája

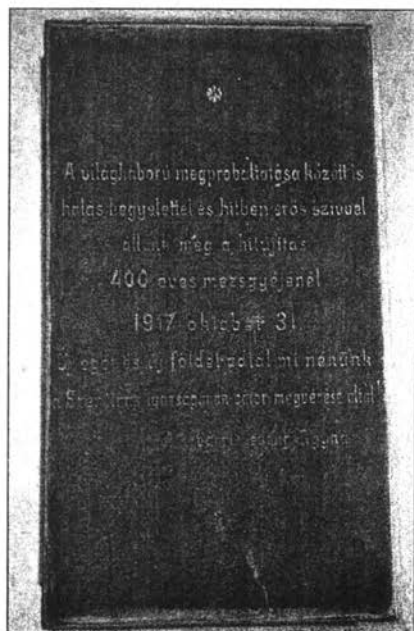
Az evangélikus templom bejáratánál látható.

Felirata:

A világháború megpróbáltatása
között és
hálás kegyelettel és hitben erős
szívvel
állunk meg a hitújítás
400 éves mezsgyéjénél
1917. október 31.
Új eget és új földet adtál mi
nékünk
a Szentírás igazságának bátor
megvédése által!
A n. váradi evang. Egyház.

Anyaga vörösesszürke márvány, keretelve.

Mérete 85x160 cm.

2. Az egyházzá tömörülés emléktáblája

Az evangélikus templom bejáratánál. Felirata:

„Amely követ az építők
megvetettek, az lett
a szeglet fejevé...szegletkő lévén
maga
a JÉZUS KRISZTUS!”
Az emléktáblát felállította a
nagyvárad
ágostai hitvallású evangélikus
gyülekezet
anyaegyházzá tömörülésének
100ik évfordulóján 1912 május 26án
Isten megsegítő kegyelme iránt
alázatos
az elődök buzgósága iránt hálás
s az eljövendő idők felől bizodalmas
lélekkel.”

Anyaga vörösesszürke márvány, keretelve. Mérete 85x160 cm.

3. Emléktábla a templom fennállásának századik évfordulójára

Az evangélikus
templomban.

Anyaga fekete
márvány, mérete
40x50 cm.

Felirata:

„ISTEN A MI OLTALMUNK ÉS ERŐSSÉGÜNK”
ZSOLT 46/2
ISTEN ÉS ELŐDEINK IRÁNTI HÁLÁVAL
EMLÉKEZÜNK TEMPLOMUNK
FENNÁLLÁSÁNAK 100. ÉVFORDULÓJÁRA.
2003 JÚLIUS 5
A NAGYVÁRADI EVANGÉLIKUS
EGYHÁZKÖZSÉG

4. Dr. Szirmai Lajos emléktáblája

Az evangélikus templomban. Felirata:

EZEN OLTÁRKÖRÜLI ÖT ABLAKOT
ISTEN DICSŐSÉGE CSALÁDJA
EMLÉKEZETÉRE KÉSZITETTE
DR. SZIRMAI LAJOS
GYÁRIGAZGATÓ NAGYVÁRAD
1939. 1941.

Anyaga fekete márvány, mérete 40x50 cm.

A vártemplom emléktáblái

1. A vártemplom javításának emléktáblája

A nagyváradi vártemplomban található.

Anyaga fémlemez. 1992. május 10-én az első Varadinum-ünnepség alkalmával, az újjáépített vártemplom felszentelésekor avatták fel.

Szövege:

E TEMPLOM NEGYEDSZER ÉPÜLT ÚJJÁ
1992-BEN
LÁSZLÓ KIRÁLY SZENTTÉ AVATÁSÁNAK 800.
ÉS AZ
ÁLTALA ALAPÍTOTT NAGYVÁRAD 900.
ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL
TEMPFLI JÓZSEF PÜSPÖKSÉGE IDEJÉN.
A FŐOLTÁR ÉS A STÁCIÓ TŰZZOMÁNC KÉPEI
MORVAY LÁSZLÓ GRAFIKUSMŰVÉSZ MUNKÁJA
ÉS AJÁNDÉKA

2. Emléktábla Szent László király tiszteletére

A vártemplomban található.

Felirata:

E VÁRBAN TEMETTÉK EL
AZ 1095-BEN ELHÚNYT
SZENT LÁSZLÓ KIRÁLYT,
AZ ÁLTALA ALAPÍTOTT
VÁRADI PÜSPÖKSÉG
SZÉKESEGYHÁZÁBAN.
SIRJA KIRÁLYI ZARÁNDOK-
ÉS ISTENÍTÉLETI HELY VOLT
ÉVSZÁZADOKON KERESZTÜL.
E TÁBLÁT KEGYELETTEL ÁLLITTATTA
SZENT LÁSZLÓ HALÁLÁNAK 900.
ÉVFORDULÓJÁN, A VARADIUM
'95 ÜNNEPSÉG ALKALMÁBÓL
TEMPFLI JÓZSEF MEGYÉSPÜSPÖK
ÉS SZENT LÁSZLÓ NÉPE.

Anyaga fehér márvány. Készítette Balázs Jenő kőfaragómester, a Nagyváradi Római Katolikus Püspökség megrendelésére, a PBMEB segítségével.

Az emléktáblát az 1995-ös Varadinum-ünnepség alkalmával avatták fel, nagy ünnepség keretében. Fodor József általános helynök szentelte meg, Tempfli József megyés püspök, Tőkés László püspök és Bakos István, a Magyarok Világszövetségének főtitkára jelenlétében. A budapesti Magyar Honvéd együttes Cantus Hungarorum férfikórusa és leánykara előadta a Lant és kard oratóriumot.

A velencei református templom építési emléktáblája

A velencei református templomban található.

Szövege:

Az 1922. ÉVBEN ÉPÜLT IMAHÁZ TEMPLOMMA
ALAKITTATOTT A VELENCEI HIVEK
KÖZADAKOZÁSÁBÓL 1948-1950 ÉVEKBEN.
TERVEZTE ÉS AZ ÉPITKEZÉST DIJTALANUL VEZETTE
ZSURKA GYÖRGY
ÉPITŐMESTER.

Anyaga márvány, mérete 60x30 cm.

1848-as emlékhelyek

1. 1848-as emlékpark

A rogériuszi református templom udvarán, a főbejárattal szemben, kilenc 1848-as síremléket állítottak fel, amelyeket a felszámolt váradolaszi temetőből mentettek meg.

A Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság III. Honismereti konferenciájának fő témája pusztuló temetőink megmentése volt. A résztvevők elfogadták a Bihari felhívást, amelyet a Kelemen Lajos Műemlékvédő társaság is magáévá tett. Ennek legfontosabb pontja szorgalmazta a síremlékek megmentését egy-egy fejfa- és kőtár kialakításával. A felhívás hatására és szellemében, Méder Árpád geológus kezdeményezésére még 1997 végén mozgalom bontakozott ki az Olaszi temető honvédsírjainak megmentésére. Miután a Királyhágómelléki Református Egyházkerület Igazgatótanácsa elfogadta a javaslatot, hogy az épülő rogériuszi templom mellett sírkertet létesítsenek, Fazakas Sándor, az egyházközség lelkésze és Méder Árpád felvette a kapcsolatot a Római Katolikus Püspökséggel is. Közös sikerült átmenteni az új helyre a sírköveket. 1998. március 15-én, a forradalom és szabadságharc 150. évfordulóján avatták fel. Tempfli József megyés püspök és Tőkés László püspök áldása után a jelenlévők elhelyezték a megemlékezés és a kegyelet virágait (Kordics Imre: Emlékküvet őrizzük, in A szabadságharc zászlaja alatt, Partiumi füzetek 13,

287–288 old). Kordics Imrének is jelentős szerepe volt a sírkert létrehozásában (szerk. megjegyzése).

a. Tapolcsányi Károly síremléke

KISTAPOLCSÁNYI
TAPOLCSÁNYI
KÁROLY
1848/49. honvéd
hadnagy
lat. Szeret. Püspökségi tiszt
SZÜLETETT
1827 márczius 2-án
MEGHALT
1897 november 24.

.....
Márvány obeliszk,
méretei: 180x35x35 cm.

b. Lázár Mihály síremléke

ITT NYUGSZIK
LÁZÁR MIHÁLY
Köz és váltó ügyvéd
1848/9iki honvéd főhadnagy
szül. 1827 Június 17én
meghalt 1878 Július 9én

Műkő obeliszk, méretei:
193x67, 5x8,5 cm.

c. Asztalos Ferenc síremléke

Itt nyugszik
Asztalos Ferencz
1848/49. honvéd
és nyugalmazott százados
élt 64 évet
mehalt 1895 május 18.
Béke poraira

Fehér márvány obeliszk,
méretei:
171x47,5x10 cm

**d. Wallaschek Vencel
síremléke**

Wallaschek
Venczel
nyug. m. k. posta főnök
és 1848/49-iki honvéd tüzemester
1832–1898

Szürke márvány obeliszk
méretei:
237x79x79 cm.

e. Beöthy György síremléke

Bessenyoí
 Beöthy György
 1848/9-ki honvéd ezredes
 Bihar vármegye tábiabírója
 szül. 1809. Jun.10én
 Meghalt 1875 Dec.11én

Vörös márvány síremlék,
 méretei:
 119x43x13 cm.

f. Amigó József síremléke

Itt nyugszik
 AMIGÓ
 József
 Az 1848-as szabadságharc
 egyik bajnoka
 utóbb városi tisztviselő
 meghalt 1895 ápril. 17.
 életének 66 évében
 Áldás emlékére
 Vigasztalhatatlanul siratja
 kesergő neje és gyermeke

.....

Labradorit obeliszk,
 méretei:
 245x85x68 cm.

g. Németh István síremléke

Itt nyugsznanak
NÉMETH ISTVÁN
 1848/1849-es honvéd,
 38 évig körjegyző
 élt 69 évet, meghalt
 1892 évi május 30

.....

Szürke márvány,
 méretei:
 141x53x44,6 cm.

h. Nusz János síremléke

ITT NYUGSZIK
NUSZ JÁNOS
 1848/9-IKI
 HONVÉDHADNAGY
 SZÜL. 1822 OKTOBER 9.
 MEGHALT 1871 JANUÁR 31.
 Béke poraira!

.....

Vörös márvány,
 méretei:
 174x79x14 cm.

i. Szolnok János síremléke

ITT NYUGSZIK
SZOLNOK JÁNOS
mérnök
1848/49 honvéd hadnagy
ÉLT 63 ÉVET
Meghalt 1890 Juni 5
BÉKE HAMVAIRA

Vörös márvány,
méretei:
60,5x44x12 cm.

j. Ebben a sírkertben van elhelyezve **Balogh István festőművész** síremléke is.

Felirata:

BALOGH ISTVÁN
1859–1940
FELESÉGE
MAKAI RÓZA
1864–1956.

BALOGH ISTVÁN
FESTŐMŰVÉSZ
1890–1956
BALOGH BANDIKA
1907–1917

Műkőbe ágyazott márványtábla.

2. Nagysándor József emléktáblája

Aurel Lazár (Nagysándor József) utca 4. szám alatti ház falán.
Anyaga szürke márvány,
kerettel.

Mérete 95x110 cm.

1873. október 11-én avatták fel. Az emléktáblát eredetileg a földszintes Eleméry-ház falára tették, ahol a valóságban töltötte gyermek és ifjúkorát. A házat az 1880-as években átépítették, így erre kellett áthelyezni. 1937 májusában a hatóság levétette a falról. A múzeumban őrizték, majd 1941-ben visszahelyezték.

Szövege:

NAGY SÁNDOR
HONVÉD TÁBORNOK ARADI VÉRTANU
IFJUSÁGI LAKHELYE
VÉRTANUVÁ FELAVATATOTT 1849 OCT. 6án

— . —
NAGY VOLTÁL NÉVRE, NAGY BAJNOKI SZIVRE
HAZÁDHOZ
NAGYLELKED BŰN VOLT TÖRPE BAKÓID ELŐTT!
S BOSSZUJA MÉG A BITORT A GYALÁZAT MÉLYIRE DOBTA
TRÓNOKNÁL MAGASABB FÉNYRE EMELTE DICSÉD
Szemere Miklós

MEGÖRÖKITETETT A NAGYVÁRADI POLGÁRSÁG ÁLTAL.

ratemetésen a váradiak zsúfolásig megtöltötték a sírkertet, jelen voltak a hatóságok, a különböző egyletek, testületek és céhek küldöttei zászlókkal, zenekísérettel, fáklyákkal. Mivel Volhiniából senki sem jött el, a váradiak énekelték el a lengyel himnuszt. Lengyel címerek vették körül az érckoporsót is, amelyen egy szál meztelen kard is feküdt. A fiatal lengyel mártírnak Nagyvárad város 1870-ben díszes gránit emlékművet állított (...) Rulikowskiról nevezték el 1870 után a temető felé vezető utat, majd később az új köztemetőt is. A történelem viharai azonban később számos változást idéztek elő (...) A tősgyökeres váradiak azonban a hivatalos elnevezéseket soha nem használták, a sírkertet és az oda vezető utat egyaránt Rulikowskiként emlegetik.

1990-től kezdve március 15-én minden évben ünnepélyesen megkoszorúzzák a lengyel vértanú síremlékét, halottak napján százával lobognak itt a gyertyák, s egész évben friss virágok jelölik, hogy az utódok tudatában nem halványult el a szabadságharcos emléke. A sírkőre korábban felhelyezett román felirat mellett 1998. március 15-től lengyel nyelvű emléktábla is hirdeti a szabadságért folytatott harc egyetemességét. (Dr. Fleisz János: Rulikowski Kázmér emlékezete, in A szabadság zászlaja alatt, Partiumi füzetek 13, 204–208 old.)

4. Farszádi Kováts Mihály síremléke

A váradi-olaszi plébániatemplom kriptájában található.

Felirata:

FARSZÁDI
KOVÁTS MIHÁLY
Az 1848/49-iki
szabadságharczban
honvéd százados
és Bem tábornok
tishti segédje.
ÉLT 71 ÉVET
meghalt 1891 oktob. 3.

5. Tar Károly síremléke

A Rulikowski-temetőben található. Felirata:

A.B.F.R.A.
 E sírban nyugszik
 néhai nemes szigeti-
 TAR KÁROLY
 volt 48-as honvéd-
 N.várad v. közgyámja-
 és a törvény hatósági-
 bizottság választott tagja
 a szerető férj- s apának
 porrá válandó földi részét.
 Szül.N.várad 1822 jan 29.
 házására lépett 1855 jul. 2.
 megh. 1874. juni 7.
 Elhunytát gyászolják
 bánatos özvegye
 POSALAKI JULIANA
 és leánya
 LUIZA
 férjzett
 JUHÁSZ GYULÁNÉ
 Ez emléket emeltette
 a női hűség és szeretet.
 BÉKE HAMVAIKRA!

Homokkő obeliszk.

6. Münich József síremléke

A Rulikowski-temetőben található. Felirata:

Itt nyugsznak
 Münich József
 KERESKEDŐ
 volt 1848/49 évi honvéd hadnagy
 élt 64 évet
 meghalt 1893 június 21.

És gyermekei
Nina, Gyula, Vilmos és Gyula
Béke poraikra!

.....

Gránit obeliszok.

7. Dr. Grósz Albert síremléke

A zsidó temetőben található.
Szövege:

Grósz Albert dr.
1819–1901
Orvosi működését
táborban kezdte,
a szegény szembetegek
kórházában folytatta,
a haza, a tudomány
és emberiség
szolgálatában töltötte.
Örökségül
a Munka tisztelét
és szeretetét hagyta.

Fekete márvány obeliszok.

Dr. Grósz Albert a szakirodalom szerint a szeptember 13-án Délvidékre induló második nemzetőr zászlóalj tábori orvosa volt, 1849 januárjáig az ottani táborban szolgált. Létrehozott egy kórházat is. Erre nagy szükség volt, mert a sebesültek ellátásán kívül a dühöngő kolera is meg kellett fékezni. Január 20-án, Mészáros Lázár parancsára Erdélybe kísérte a betegeskedő Beöthy Ödönt. A főorvosként számon tartott Grósz Albert a nemzetőröktől századosi rangban a 27. zászlóaljhoz került. A békeévekben átvette annak a klinikának a vezetését, amelyet nagybátyja, Grósz Frigyes szegény sorsú szembetegeknek alapított.

8. Lukács Mór síremléke

A zsidó temetőben található.

Felirata:

ITT NYUGSZIK
LUKÁCS MÓR
VOLT 1848-49 IKI
HONVÉD KÖZVITÉZ
ÉLT 78 ÉVET
MEGHALT 1912 ÁPR. 20.
Áldott legyen emléke!

Fekete gránit obeliszk.

Kórházi emléktáblák

1. Az Ideg- és Elmegyógyászati Kórház építésének emléktáblája

Az Ideg- és Elmegyógyászati Kórház lépcsőházában található.
Szövege:

ŐFELSÉGE

I. FERENCZ JÓZSEF

Magyarország apostoli királya uralkodása
bessenyői és örvéndi Dr. BEÖTHY LÁSZLÓ főispán
szunyoghi SZUNYOGH PÉTER és később
mezőteleghi Dr. MISKOLCZY FERENCZ alispán
ippi és érkeserői Dr. FRÁTER IMRE
közkórházi igazgató főorvos
besztercebányai SÁRTORY ENDRE
közkórházi gondnok
hivataloskodása ideje alatt

Dr. FRÁTER IMRE kezdeményezésére
ifj. rimanóczi RIMANÓCZY KÁLMÁN műépítész

Tervei szerint s ő általa építtette

BIHAR VÁRMEGYE KÖZÖNSÉGE

1902 – 1903.

Anyaga fekete márvány. Százkét évvel ezelőtt épült az Ideg- és Elmegyógyászati Kórház. Az átadás után emléktáblát avattak, amelyet 1920 után letakartak. Készülve a százéves évfordulóra, 2002-ben megkezdték az épület rendbetételét, s ekkor fedték fel újra az emléktáblát.

2. Építési emléktábla

A megyei közkórház fő lépcsőházában látható.

Felirata:

SALUTI ET SOLATIO
AEGRORUM
PROVINCIA BIHAR
MDCCCVI

Anyaga sötét gránit, mérete 50x70 cm.

3. Közkórházi emléktábla

A régi megyei közkórház fő lépcsőházában.

Anyaga márvány, mérete kb. 60x90 cm.

Felirata:

1806 – 1906
A SZENVEDŐK E HAJLÉKA
SZÁZ ÉVES FENNÁLLÁSÁNAK EMLÉKÉRE
AZ ALAPÍTÓK IRÁNTI HÁLÁS KEGYELETE JELÉÜL
AZ UTÓDOKNAK BUZDÍTÁSUL
EMELTETTE EZEN EMLÉKTÁBLÁT
BIHAR VÁRMEGYE KÖZÖNSÉGE
1906 NOVEMBER 21.

4. Kórházi megemlékező tábla

A régi megyei közkórház fő lépcsőházában.

Felirata:

ACEASTA PLACĂ
A FOST AȘEZATĂ
CU OCAZIA ÎM-
PLINIRII A 150 ANI
DE EXISTENȚA
A SPITALULUI DIN
ORADEA.

EZT AZ EMLÉKTÁBLÁT
NAGYVÁRAD VÁROS
KÓRHÁZA FENNÁLLÁ-
SÁNAK 150 ÉVES
ÉVFORDULÓJA ALKAL-
MÁVAL HELYEZTÜK
ITT EL.

1806 – 1956

Anyaga vörös márvány, mérete kb. 100x60 cm.

Emléktábla a hajdani zsidó iskolában

A hajdani zsidó leányiskola, később a Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium bejárati folyosóján található, Mihai Viteazul utca 3. szám alatt. Felirata:

A HAJDANI ZSIDÓ, POLGÁRI
LEÁNYISKOLA EMLÉKEZTESSE AZ
UTÓKORT A NAGYVÁRADI ZSIDÓSÁG
MŰVELŐDÉST FORMÁLÓ ÉS ISKOLÁT
ÁLLÍTÓ ÉRDEMEIRE
VARADINUM 1994.

A Királyhágómelléki Református Egyházkerület állította az 1994-es Varadinum-ünnep alkalmával.

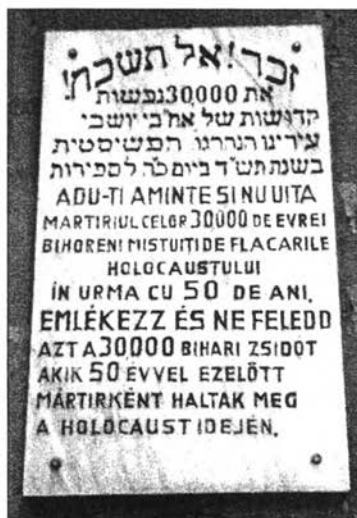
Holocaust emléktábla

A zsidó hitközség épületének falán, a Mihai Viteazul utcán.

Felirata három nyelven. A magyar változat:

EMLÉKEZZ ÉS NE FELEDD
AZT A 30.000 BIHARI ZSIDÓT
AKIK 50 ÉVVEL EZELŐTT
MÁRTIRKÉNT HALTAK MEG
A HOLOCAUST IDEJÉN.

Anyaga márvány,
mérete kb. 50x100 cm.

A kommunizmus áldozatainak emléktáblája

A Partiumi Keresztény Egyetem udvarában található, Városháza utca 27. szám.

A bronzból készült emléktábla felirata a következő:

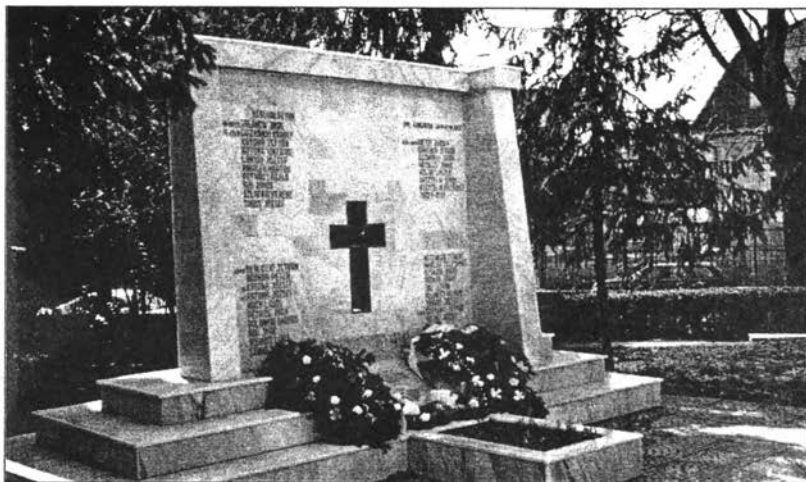
A KOMMUNIZMUS ÁLDOZATAINAK EMLÉKÉRE
„KIKET KIIRTOTT AZ IDŐ GAZUL...”

Várad-Szőlős emlékhelyei

1. Világháborús emlékmű

: : A szőlősi római katolikus templom kertjében áll.

Felirata:

Hősi halottak
 1848–1849 SALAMON IMRE
 1914–1919 GUZMÁNYI KÁROLY
 KATONA ISTVÁN
 KATONA VIKTÓRIA
 LÓNYAI JÓZSEF
 MIHALEK MÁRTON
 PETRÁS LÁSZLÓ
 RIDI JÁNOS
 SZLAFKAI FERENC
 TINICS JÓZSEF

1914–1945 BEREZKAI ISTVÁN
 BODNÁR PÉTER
 id. KATONA JÓZSEF
 ifj. KATONA JÓZSEF

Civil áldozatok, deportáltak
 1938–1948 DIETSE RUDOLF
 GANTNER ISTVÁN
 GUZMÁNYI TIBOR
 HECKLER JÁNOS
 HOLUB LÁSZLÓ
 KOSZTELNI JÁNOS
 KOSZTELNI ERZSÉBET
 KROPP OLGA

METZINGER FERENC
 MIHALEK ZSUZSÁNNA
 OZSVÁTH MÁRIA
 PECKER JÁNOS

NAGY LAJOS
PETRICA IOSIF
POLONKAI ANDRÁS
RIDI IMRE
SCHMIDT LAJOS
SZABÓ JENŐ

RIDI ISTVÁN
ROLINGER VILMOS
VÁNKOS JÓZSEF
1956 GUZMÁNYI ISTVÁN
UJLAKI JÓZSEF

Elöl, középen, a ferdén fektetett emléktáblán levő felirat:

ITT NYUGSZIK
DUNAI JÓZSEF TIZEDES
VALAMINT KÉT MAGYAR ÉS
HAT NÉMET ISMERETLEN KATONA
HŐSI HALÁLT HALTAK
1944 OKTÓBERÉBEN

Ugyanaz a szöveg alatta németül.

Salamon András kanonok-plébános (tévesen Imrének írták) résztvett az 1848-as forradalomban, ezért a váradi várban volt bebörtönözve.

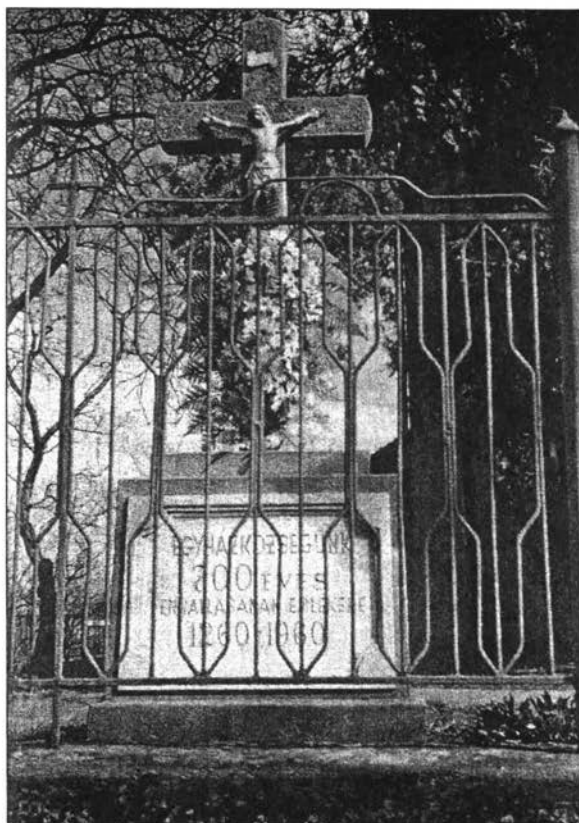
A nagyméretű betonépítmény fehér márvánnyal van borítva. Papp László agrármérnök tervezte, a kőműves munkát Kuzmányi István, a felirat bevésését Szabó Béla kőfaragómester végezte. Készíttette a Várad-szőlősi Hagyományőrző Társaság, hozzájárult a Német Fórum, a helyet biztosította és a márványborítást a helyi plébánia adta.

2004. november 1-jén avatták fel, Pálos István kanonok-plébános szentelte meg.

2. Kereszt a Várad-szőlősi Római Katolikus Egyházközség 700 éves évfordulójára

A várad-szőlősi római katolikus templom udvarán található.
Felirata:

EGYHÁZKÖZSÉGÜNK
700 ÉVES
FENNÁLLÁSÁNAK EMLÉKÉRE
1260-1960

SZOBROK

Szent István, Szent László és Szent Imre álló szobrai

A bronz királysobrokat Futaki Demeter püspök megrendelésére a kolozsvári Miklós mester fiai, Márton és György szobrászok készítették 1360–65 között. Az egész alakos szobrok a várban álló székesegyház bejárata közelében állhattak. Ábrázolás nem maradt fenn róluk, de egy leírás alapján a három szobor közül a középső Szent Istvánt ábrázolta, kezében birodalmi almával, tőle balra állott az ifjú Szent Imre herceg szobra, jobb kezében a jogarral, lábainál a kettős keresztel ellátott pajzzsal, jobbra Szent László szobra, oldalán kard, kezében harci bárd, lábai előtt egy latin feliratú pajzs, a következő szöveggel:

Anno D. MCCC. 70.

Serenissimo Principe regnante Domino Ludovico Rege Hungariae, Venerabilis Dominus Pater Demetrius Episcopus Varadiensis fieri fecit has Sanctorum imagines per Magistras Martinem et Georgium filias Magistri Nicolai pictoris de Colosvár

Magyar fordítása a következő: Az Úrnak 1370. esztendejében Ő Felsége Lajos, Magyarország királya uralkodása alatt állította eme szent szobrokat tisztelendő atya Demeter, Várad püspöke, Márton és György mesterek, Miklós kolozsvári festő fiai által.

Sajnos, ezek a történelem viharainak estek áldozatul, csak néhány későbbi feljegyzés említi páratlan szépségüket. A protoreneszáns legkiválóbb alkotásainak sorába tartozhattak.

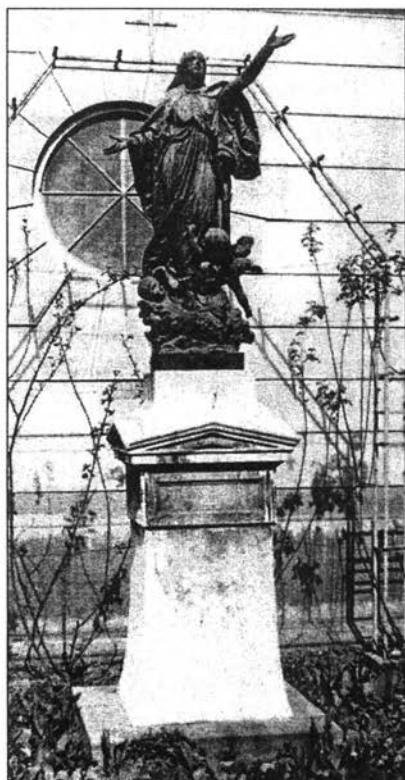
Szent László király aranyozott lovas szobra

1390-ben Zudar János püspök megrendelésére készítették a kolozsvári testvérek, Márton és György, amelyet a székesegyház előtt állítottak fel. Szent Lászlót nyugodtan lépő lovon, fején koronával,

jobbában harci bárdot tartva ábrázolták. Az európai protoreneszánsz első köztéri lovas szobra a Kolozsvári testvérek legnagyobb, a magyar bronzszobrászat legnagyobb alkotása volt. Várad lakossága nagy tisztelettel övezte e szobrot, legendák fonódtak köré. A törökök tisztelve félték tőle, míg 1666-ban el nem pusztították.

Mária mennybemenetele-szobor

Várad újkori történelme köztéri szobrászatának első alkotásaként Bihar vármegye rendjei 1735-ben egy kőből készült Mária-szobrot emeltek a vármegyeháza elé, az egykori Széchenyi, ma Traian téren. 1888-ban felcserélték egy Mária mennybemenetelét ábrázoló bronz alkotással. Alkotója Kiss György szobrász. Talapzata csak 1901-re

készült el, Tóth István szobrász terve alapján. A szoborhoz harmonikusan illeszkedő talapzat alsó részére Bihar vármegye, Schlauch Lőrinc püspök, a Kende család és Nagyvárad bronzból készült címerei és a felállítás idejét jelző kronosztichon volt fel-fogva. A talapzat felső részének három oldalára latin felirattal az egykori kőszobor talapzatának szövege került: az egykori megyeháza felé: „Ex sincero de votionis suae in Hungariae Patronam affectu”, a tér felőli homlokzaton: „Aeviternis honoribus gloriosae in coelas assumetae Deiparae Virginis posuit”, az egykori törvényszék felé: Comitatus Bihariensis Illustris Universitas Varadini”. Magyarul, a három oldalt összeolvasva: Magyarország Patrónája iránti hó-

dolatának őszinte érzelméből a Mennyekbe vitetett dicsőséges Istenanya örök tiszteletére állította Nagyváradon Bihar Vármegye illusztris közönsége. A negyedik oldali kopott felírás arról tudósít, hogy „Eredetileg kőből készült 1735. Bronzból megújult a szobor 1888. A vármegyeház főkapujával szemben volt régi talapzata megújult 1901”.

A városi néptanács utasítására 1960 augusztusában a szobrot a talapzat felső részével együtt leemelték. A megmaradt alsó részből a bronz címerpajzsokat leszerelték, majd a tér másik részéről Ady Endre mellszobrát helyezték rá. A Mária-szobrot az olasz pi lebániatemplom kertjében állították fel. Ma is ott található. Sokat vesztett légies könnyedségéből azáltal, hogy az amúgy is megkurtított alapzat a hatóság „útmutatása nyomán” nem haladhata meg a három métert. A szobor felállításakor az alapzatot tévedésből – vagy esetleg más megfontolásból – 90 fokban elfordították az óramutató járásával ellentétes irányban, így a latin felirat olvasását hátul, a templom felől kell kezdeni. (Péter I. Zoltán: Nagyvárad építészeti emlékei a barokktól a szecesszióig, 187–188. old.)

Szent László kőszobra

1738. június 27-én állították fel a Kispiac, a későbbi Szent László, a mai Unirii tér mértani középpontjában, a káptalan önkéntes adományai-ból, a sajátos barokk szobor alkotója ismeretlen. 1892-ben átköltöztették a papnevelde kertjébe. Az 1960-as években elásták a régi múzeum – ma Gyermekpalota – kertjébe, hogy megmentsék.

1999-ben ásatta ki Tempfli József megyés püspök, majd restaurálása után, 2000. május 21-én, a Varadinum-ünnepség keretében a Bazilika mellett állították fel.

Nepomuki Szent János kőszobra

Forgách Pál püspöksége alatt (1747–1757) a Szent László téri híd olaszí hídfőjénél állították fel. Ez később a Szent János, ma Ady Endre utca híd felőli saroképületének egy beüvegezett szobormélyedésében volt látható. A házat lebontották, a szoborról azóta nem tudunk semmit.

Szent László bronzszobra

1893. szeptember 10-én került a városalapító királyról elnevezett tér közepére, a kőszobor helyére. Schlauch Lőrinc püspök rendelte meg Tóth István szobrászművésztől. A lovagkirály szobra három méter magas, fején a szent korona, vállán hímzett palást, bal kezét egy földre támasztott palloson tartja, csípőjén pihentetett jobb keze mögött csatabárd függ. A szobor talapzatán kőbe vésve mindössze annyi olvasható: Szent László király könyörögj érettünk. A szobor négy sar-

kánál egy-egy kisebb talapzaton címerpajzsot tartó bronzoroszlánokat helyeztek el. A címerpajzsokon Magyarország, Nagyvárad és Schlauch Lőrinc bíboros címere, valamint Szent László pecsétje láthatók. Az oroszlánok talapzatát szépmíves kovácsoltvas kerítés köti össze. Az egész kompozíciót egy másik, kör alakú kerítés veszi körül. 1923-ban áthelyezték a püspöki palota kertjébe, a székesegyház, ma Bazilika elé. (Péter I. Zoltán: Mesélő képeslapok, Nagyvárad 1885–1915, 113. old.)

Szaniszló Ferenc püspök bronzszobra

Tóth István szobrászművész alkotása a püspöki palota kertjében áll. 1896-ban állították fel. A kegyes életű püspököt ülő helyzetben ábrázolja.

Pieta-szobor

Ma a Barátok, vagy olaszi plébániatemplom kertjében áll. Eredetileg a templom homlokzata előtti téren állították fel 1906-ban. A Tóth István szobrászművész alkotása a fájdalmas Szűz Máriát ábrázolja a

keresztről levett Jézussal. A szobor Michelangelo 1498-ból való csodálatos alkotásának utánérzete. A talapzat felirata:

Isten Anyja esdve kérlek,
Mélyesmélyen véd szívedbe
Szent Fiadnak sebeit.

Giacopone da Todi (1230–1306) Stabat Mater énekének egy verse.

A szobrot 1959-ben felújították, a körülötte levő kerítést lebontották. 1961. május 22-én a templomkertbe helyezték át.

Szacsay Imre bronzszobra

A Körös-parton, a hajdani Ezredévi emléktér, ma Libertätüi téren áll, a gyaloghíd közelében. Margó Ede alkotását 1907. március 15-én avatták fel. Felirata: Csak egy tollvonás volt bűne. Maga a bronzszobor is tollal a kezében ábrázolja annak a debreceni országgyűlésnek volt jegyzőjét, amely 1849-ben kimondta a Habsburg-ház trónfosztását. A forradalom leverése után ezért kivégezték. A monumentális szo-

bor talapzatának mellékalakja a mártíromságot jelképező nőalak és a bátorságot feltüntető oroszlán. 1938. január 8-án a szobrot eltávolították helyéről, s csak 1942. május 5-én, a Szent László-ünnepségek alkalmából került vissza. 1989 után a Március 15-i ünnepségek fő helye, itt hangzanak el a beszédek és koszorúzzák meg az emlékművet.

Szigligeti Ede mellszobra

A Szigligeti-színház előtt állították fel 1912. december 15-én. Margó Ede alkotása. Felirata: SZIGLIGETI EDE. Talapzata gránit, az előtte levő márvány dombormű a népszínműíró közismert színművé-

nek, a Cigánynak két szereplőjét, az Öreg Zsiga cigányt és leányát, Rózsit ábrázolja. 1921-ben áthelyezték a Schlauch tér, ma Petőfi park bejáratához, ahol a Petőfi-szobor áll. Helyére akkor Ferdinánd király feleségének, Máriának a szobrát helyezték. De a hatóság itt sem tűrte meg, mert 1937 nyarán a múzeum egyik helyiségében állították ki. Csak 1941-ben került vissza eredeti helyére, a színház elé.

Az országzászló

A turulmadaras országzászló talapzata 1941-ben épült a Szent László térre, a Fekete Sas palota előtt. 1944 októberében lebontották.

Tisza Kálmán szobra

A szobor modelljét Szentgyörgyi István szobrászművész készítette, még az első világháború előtt. 1928-ban Berettyóújfaluban avatták fel. 1942-ben helyezték el a váradi politikus szobrát a róla elnevezett, ma Traian téren, ahol Delavrancea szoborportréja van. Az ülő bronzalak mellé két mellékalak került. 1945-ben a szobrot beolvasztották. A nagyméretű talapzat hosszú ideig üresen állott, mígnem 1970-ben Barbu Ștefănescu Delavrancea mellszobrát állították a helyére.

Tisza Kálmán 1875-től 15 éven át Magyarország miniszterelnöke volt. 1830. december 16-án született Nagyváradon. Pesten jogot tanult, majd a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban dolgozott. 1848-ban nemzetőr, a forradalom leverése után hosszú évekig külföldi tanulmányúton volt. Hazajövele után előbb geszti birtokán gazdálkodott, a dunántúli református egyházkerületben vállalt megbízást, majd 1861-ben debreceni képviselő lett. 1881-től húsz éven át Nagyvárad országgyűlési képviselője volt, 1901-ben Barabás Bélával szemben alulmaradt a választáson. Ezt követően visszavonult a politikától, egy évre rá, 1902-ben meghalt. (Péter I. Zoltán: Mesélő képeslapok, Nagyvárad 1885–1915, 236. old.)

Gábor Áron szobra

A volt Hadapródiskola udvarán állott. A kőszobor Oláh Sándor alkotása, amelyet 1943-ban állítottak fel. Az álló Gábor Áron egy ágyúnak támaszkodik. A háború után a múzeumba került, majd az 1970-es években Kézdivásárhely főterén állították fel.

Ady Endre kőszobra

Ma az Ady Endre-múzeum előtt áll, a mai Traian téren. Az 1957 novemberében felállított kőszobor Vetró Artúr alkotása. Eredetileg az újonnan létesített Ady Endre Emlékmúzeum háta mögötti virágágyas közepén állott, majd 1960 augusztusában a Mária mennybemeneteleszobor elköltöztetése után itt maradt talapzat alsó részére helyezték, a múzeum elé.

Petőfi Sándor mellszobra

A Farkas József által műkőből készített szoborportré a Petőfi-park elején található. 1991-ben állították fel. Az 1960-as években a Bunyitay-ligetben állt.

A Március 15-ei koszorúzási ünnepek egyik fő színtere.

Lorántffy Zsuzsanna bronzszobra

Az Ezredévi emléktéren, ma Libertáti téren, az olasz református templom előtt áll. A bronzszobor Gergely István szobrászművész alkotása. 1996-ban avatták fel a Magyar Reformátusok III. Világtalálkozója alkalmából. Csernák Béla főjegyző fohászatát követően Tőkés László püspök ünnepi beszéde hangzott el. Köszönetet mondott mindazoknak, akik állást foglaltak a szobor mellett. A leleplezés után Jakobovits Márta és dr. Oláh Ferenc iskolaigazgató méltatta a Nagyasszony alakját. Aznap adták át a templom melletti Lorántffy Zsuzsanna Református Egyházi Központot, benne az egyházművészeti múzeummal.

Millenniumi emlékoszlop

Az olasz református templom kertjében áll. Az andezitből faragott emlékoszlop két tömbből áll, melyek illeszkedésüknél a Szent Korona körvonalait fogják körül. A felső tömbön Vörösmarty idézete olvasható: ÉL NEMZET E HAZÁN. Az alsó tömbön a Királyhágómelléki Református Egyházkerület és az Olasz Református Egyházközség nevei szerepelnek, mint az emlékmű állítói. Alkotói Gergely István, Dóczy András és Bocskai Vince szobrászművészek.

2000. november 19-én avatták fel. Az ünnep a Szózat eléneklésével kezdődött. Tőkés László püspök üdvözlő szavai után Kovács Zoltán főgondnok beszélt az esemény jelentőségéről, Szent Istvánt idézve. Tolnay István világi főjegyző felolvasta Orbán Viktor magyar miniszterelnök üdvözlését, majd beszédet mondott Elekes Botond, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának fősztályvezetője, Székelyhídi Ágoston, a Magyar Demokrata Fórum nevében, Borbély Imre, a Magyarok Világszövetségének alelnöke, dr. Csapó József szenátor. Jelen volt még Kapy István alpolgármester, Íjgyártó István budapesti magyar nagykövet. Tőkés László püspök és Kovács Zoltán főgondnok leplezte le az emlékművet, majd a koszorúk elhelyezése után a Himnusz eléneklésével ért véget az ünnepély.

Bethlen Gábor szobra

A Petőfi-parkban áll, közel a püspöki palotához. Felirata: BETHLEN GÁBOR „Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk”. A későbbiekben sok huzavona volt a felirat miatt, mivel az csak magyar nyelven volt írva. Később felírták román nyelven is. Kós András (Sztána, 1914) művének terve valójában 1941-ben készült a Magyar Királyi Kultúrkormányzat megbízásából. Kitüntetést nyert, de mindeddig műtermi homályba számúzték a történelem viharai. A polgári magyar kormány hozzáállásának köszönhetően nyert támogatást a Királyhágómelléki Református Egyházkerület szoborállító kezdeményezése.

Bethlen Gábor egész alakos monumentális szobrának avató ünnepségét 2003. május 11-én tartották. A Partiumi Keresztény

Egyetem kórusa előadta a Szép könyörgés című kórusművet, ezt követően Balog Zoltán, a magyar köztársasági elnök főtanácsadója felolvasta Madl Ferenc üzenetét. Tőkés László püspök köszöntötte a meghívottakat, Orbán Viktort, az elsőszámú díszvendéget, mindazokat, akik Erdélyből, a határokon túlról eljöttek az eseményre, egyháziakat, püspökeiket, művészeket, politikusokat, közéleti személyiségeket, a megjelent polgárokat. Biró Rozália alpolgármester tartott ünnepi beszédet, utána beszédet mondott Orbán Viktor volt miniszterelnök. A továbbiakban Mircea Spătaru, a bukaresti Nemzeti Művészeti Egyetem rektora, majd Abodi Nagy Béla, a Barabás Miklós Céh tiszteletbeli elnöke méltatta Kós András szobrászművészt és alkotását. A zenés-verses műsort Börzsöny Ferenc, a Magyar Rádió főbemondója vezette le. Az ünnepi műsor után az egyházi előljárók megáldották az emlékművet, melyet koszorúzás követett.

Arany János mellszobra

A váradi Partiumi Keresztény Egyetem Arany János Kollégiumának előcsarnokában állították fel. A gipsz mellszobor Deák Árpád nagyváradi képzőművész alkotása. 2003. március 21-én, az egyházkerületi közgyűlés alkalmával avatták fel. Avatóbeszédet Tolnay István tanügyi előadó-tanácsos tartott.

ALBIS – ALBIŞ

ÉRBOGYOSZLÓ – BUDUSLĂU KÖZSÉG

1. Emléktábla a második világháborúban elesettek tiszteletére

A református templomban van elhelyezve.

Szövege:

1940 – 1944

A II-dik VILÁGHÁBORÚBAN
ELESETT HÍVEINK EMLÉKÉRE

BAKÓ LAJOS

A. BAKÓ SÁNDOR

CS. BAKÓ SÁNDOR

CS. BERECKZI LAJOS

DÁSZKÁL GYÖRGY

HERMÁN IMRE

G. HERMÁN JÓZSEF

SZ. HERMÁN SÁNDOR

GYENGE IMRE

S. MÓRICZ JÓZSEF

OLÁH SÁNDOR

OSVÁTH JÁNOS

KISS LAJOS

K. PÁLL SÁNDOR

SZABÓ GÉZA

SZABÓ JÓZSEF

SZÁNTÓ SÁNDOR

SZODORAI SÁNDOR

H. TÓTH JÓZSEF

UJLAKI SÁNDOR

Mérete: egymás alatt

két márványtábla:

60x40 és 40x40 cm.

2. Templomépítési emléktábla

A református templomban, a világháborús emléktábla mellett áll.
Felirata:

AZ ALBISI REFORMÁTUS
GYÜLEKEZET TEMPLOMÁT
TORNYPÁLYÁT MEGÚJÍTTATTA ÉS
A LÉPCSŐKET KÉSZÍTTETTE
1957-ben
VÁRADY JÓZSEF
LELKIPÁSZTOR ÉS MÁTÉ LAJOS
GONDNOK IDEJÉBEN.
Zsol. 84 : 5

Anyaga márvány, mérete 40x40 cm.

3. Orgonaépítési emléktábla

A református templom orgonáján látható. Felirata:

Ez orgonát a magyar kálvinizmus
sorspróbás, nehéz idején
Isten dicsőségére, törhetetlen hi-
tünk bizonyosságára áldozatos
közadakozásból állították az
Albisi református hívek
Az 1938. évben.

Mérete 40x40 cm, anyaga márvány, aranyozott betűkkel.

4. Turulmadaras világháborús emlékmű

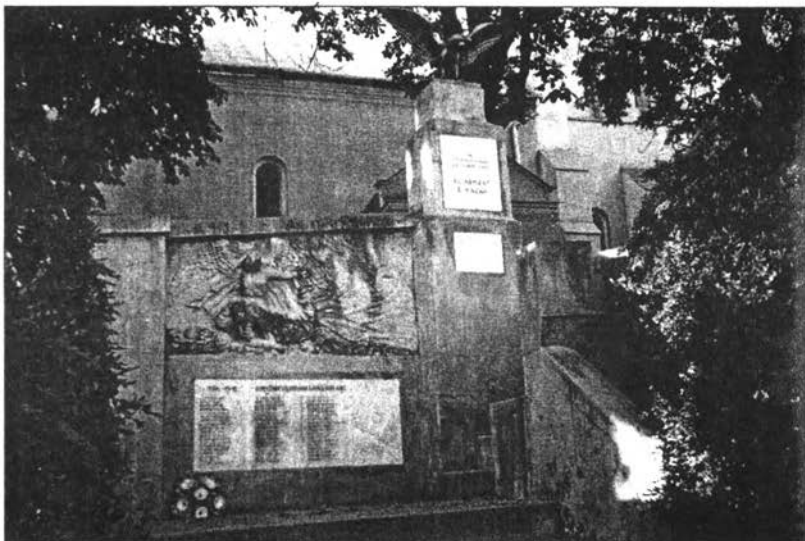
A református templomkert menedékes oldalában áll, óriási buk-
szusok és tujafák ölelésében. Az emlékműhöz lépcsők vezetnek fel,
két oldalt betonkerítéssel. Jobb oldalt egy három méter magas, három
tömbből álló oszlop, tetején bronzból öntött, kiterjesztett szárnyú tu-
rulmadár, fejét oldalra fordítja. Alatta, a második tömbön, egy 50x60
cm-es márványtáblán a következő felirat olvasható:

ÉS
MEGFOGYVA BÁR,
DE TÖRVE NEM
ÉL NEMZET
E HAZÁN

Az alatta levő, mintegy két méter magas tömbön, egy 40x30 cm-es márványtáblán olvasható:

1914 – 1918
VILÁGHÁBORÚBAN A HAZA OLTÁRÁN
ÉLETÜKET ÁLDOZOTT ALBISI HŐSI HALOTTAK
EMLÉKÉRE EMELTETTE
SZABÓ KÁLMÁN
KÖZSÉGI BIRÓ 1943-BAN
A FELÍRTOS MÁRVÁNYLAPOK ÉS A TURUL
ALBIS KÖZSÉG LAKOSAINAK ADOMÁNYA
TERVEZTE ÉS A DOMBORMŰVET
ADOMÁNYOZTA
SAJA SÁNDOR

református lelkész

Az oszlop jobb oldalát egy kis bástya díszíti. Az oszloptól balra egy 3x2 méteres fal található, melynek felső felét dombormű díszíti: harcteret ábrázol, ahol az elesett katona felett angyal őrködik. Tőle jobbra a teret hegyormok zárják le a felkelő nappal, melyben a magyar címer látható. A fal alsó felén 150x60cm-es márványtábla áll, három darabból. Ezekre vésték a hősök neveit:

1914–1918

ELHULLTANAK LEGJOBBJAINK A HOSSZÚ HARC ALATT

1940–1944

BAKÓ SÁNDOR	MAJOR JÁNOS	SZILÁGYI JÓZSEF
BALOGH ELEK	MÁTÉ JÁNOS	K. PÁLL SÁNDOR
BÁNYA DÁNIEL	NÉMETI KÁLMÁN	TÓTH PÉTER
BÁNYA SÁNDOR	NAGY DÁNIEL	SZÁNTÓ SÁNDOR
BERECZKI DÁNIEL	OZSVÁTH JÁNOS	SZODORAI
BERECZKI JÓZSEF	OZSVÁTH SÁNDOR	SÁNDOR
BERECZKI SÁNDOR	PÁLL JÁNOS	BAKÓ LAJOS
BIRTÓK LAJOS	PÁLL JÓZSEF	A. BAKÓ SÁNDOR
BORSI GYULA	PÁLL LAJOS	CS. BAKÓ SÁNDOR
BORSI SÁNDOR	VARGA PÉTER	CS. BERECZKI
BORSI ZSIGMOND	PETE LAJOS	LAJOS
CSÓRJÁN SÁNDOR	PUSKÁS LAJOS	DÁSZKÁL GYÖRGY
DOMBI KÁROLY	SPATÁR ANDRÁS	HERMÁN IMRE
FODOR SÁNDOR	SZABÓ ALBERT	G. HERMÁN JÓZSEF
GÁBOR JÓZSEF	SZABÓ DÁNIEL	SZ. HERMÁN
GÁL JÁNOS	SZABÓ JÓZSEF	SÁNDOR
GÁL PÉTER	SZABÓ SÁNDOR	GYENGE IMRE
GONDA LAJOS	SZABÓ GÉZA	S. MÓRICZ JÓZSEF
GYENGE IMRE	SZÁNTÓ IMRE	OLÁH SÁNDOR
HERMÁN LAJOS	SZENTMIKLÓSI	OZSVÁTH JÁNOS
KATZ LAJOS	SÁNDOR	KISS LAJOS
KANALAS ISTVÁN	SZILÁGYI BÁLINT	UJLAKI DÁNIEL
KECSKÉS SÁNDOR	SZILÁGYI DÁNIEL	VADAS ANDRÁS
LÉCZ ISTVÁN	SZILÁGYI FERENCZ	H. TÓTH JÓZSEF
LIPPAI FERENCZ	SZILÁGYI GÁBOR	UJLAKI SÁNDOR
LUKÁCS SÁNDOR	SZILÁGYI SÁNDOR	2001

1943 nyarán állították az emlékművet az első világháború hősi halottainak. Az egyházközség a kőműves munkákat két apátkeresztúri mesterre bízta, Haraszt Elekre és Haraszt Vincére. A domborművet Szabó Piroska öntötte gipszből. Az avatás nagy és felemelő ünnep volt a község életében. Más községekből is sokan eljöttek együtt emlékezni, kegyeletüket leróni. A lépcsőfok két oldalán díszőrséget állt apa és fia: id. Cs. Bakó Sándor és ifj. Cs. Bakó Sándor, valamint id. Tóth Dániel és ifj. Tóth Dániel. A leventék tisztelegve vonultak el az emlékmű előtt. Beszédet mondott Saja Sándor református lelkész, Szabó Kálmán bíró, Móricz József. 1944 októberében a tululmadarat letörték. Gondos emberek a templomban a nagykarzat alatti padok alá rejtették, ahol átvészelte a szocializmus éveit. 1990-ben visszahelyezték a helyére. 2001. október 28-án egyházi ünnepség keretében felavatták és megszentelték az eddig üresen maradt márványtáblát, melyre rávésték a második világháborúban elhunyt hősök nevét.

5. Millecentenáriumi emlékmű

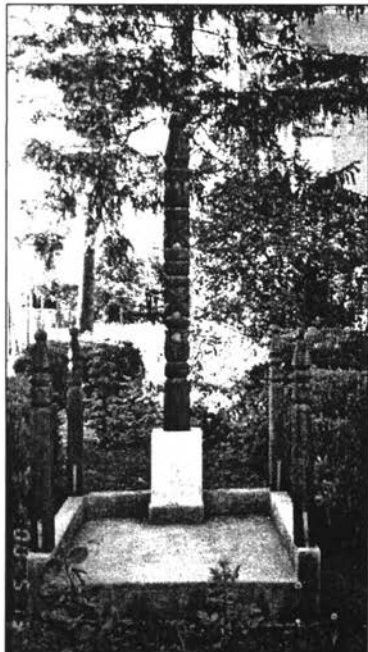
A református templomkertben található, szépen faragott kopjafa.

Felirata:

M. C.
896 – 1996
„ITT ÉLNED
HALNOD
KELL...”

Tölgyfából faragta néhai Györkei István faszobrász. Két méter magas, betonalapzatba foglalt, 2 x 2 méteres beton lapon, melynek megemelt peremének négy sarkán négy kis kopjafa dísz.

1996-ban avatta fel a református egyházközség, a millecentenárium tiszteletére, melyen résztvett a helyi önkormányzat.

6. Sass Károly református lelkész síremléke

A régi temetőben található.

Felirata:

Itt nyugszik
SASS KÁROLY
 az albisi ref. egyház
 41 évig volt lelképásztor
 az 1848/9 szabadságharcban
 az első honvéd hadtest
 tábori törzspapja
 Élt 76 évet
 Meghalt 1895. júl. 1.
 Áldás emlékére.
 Emelték a szilágyságbeli
 Rokonok kezdeményezésére
 tisztelői

Mérete: 2 méter magas obelisz, anyaga homokkő.

1944-ig hagyomány volt, hogy március 15-én, s áldozócsütörtökön a fiatalok elmentek a sírjához, megkoszorúzták, és ünnepséget tartottak. 1990 óta az iskolások minden március 15-én és október 6-án megkoszorúzzák.

7. Irinyi József emléktáblája

Az iskola falán, a bejáratnál balra található.

Felirata:

ALBIS SZÜLÖTTE
 IRINYI
 JÓZSEF
 1822 – 1859

Mérete 20x30 cm,
 anyaga fekete gránit.

Mivel a falu nyolcosztályos iskolája felvette az Irinyi József nevet, 2001. március 18-án, a falu napján leplezték le az emléktáblát. Megemlékeztek a szabadságharc 153. évfordulójáról.

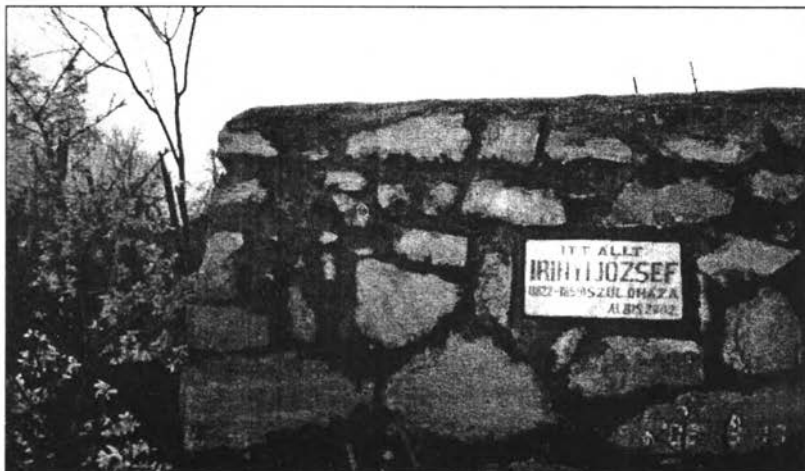
8. Irinyi-emlékhely

Az egykori szülőház helyén. Terméskövekből egy falat raktak, s rajta egy emléktáblát helyeztek el, a következő felirattal:

ITT ÁLLT
IRINYI JÓZSEF
(1822–1859) SZÜLŐHÁZA
ALBIS 2002.

2002. március 17-én avatták fel, amikor megalakították az Irinyi József Társaságot. Jelen volt Pete István szenátor és Dukrét Géza, a PBMEB elnöke.

Irinyi József (1822. Albis – 1859. február 20., Budapest): író. Iskoláit Nagyváradon és Debrecenben végezte. Egy évi joggyakorlat után Pestre költözött ügyvédi vizsgáit letenni. Ügyvéd azonban nem lett, hanem a magyar irodalom akkori nagyjaival, főleg az Athenaeum szerkesztőivel – Toldy, Bajza, Vörösmarty – megismerkedve, írói pá-

lyára lépett. 1842-ben külföldre utazott, bejárta Németországot, meglátogatta Londont és Párizst. 1843-ban hazatérve, az akkori pozsonyi országgyűlés alatt letette ügyvédi vizsgáit. 1844-ben a Pesti Hírlap munkatársa, amelyben a külföldi rovatot szerkeszti 1848 közepéig.

Az 1848-as nemzetgyűlés megnyitása előtt tagja lett a belügyminiszter által megbízott küldöttségnek, amely a képviselőházi szabályokat készítette elő. A nemzetgyűlés tagja volt annak felosztatásáig. Nagy érdeme volt, hogy ő olvasta fel a márciusi ifjúság híres 12 pontját. 1848. október 8-án a nemzeti kormány Párizsba küldi, ahol a magyar követségnél, Teleki László magyar követ mellett mint követségi tanácsos tevékenykedett. 1849. május 15-én – az április 14-i Függetlenségi Nyilatkozat híre után – hamis útlevéllal hazatért, s még részt vett a debreceni országgyűlés két ülésén.

A szabadságharc leverése után külföldre akart menekülni, de Grazban elfogták, Pestre vitték, ahol bátyjával együtt raboskodott. A haditörvényszék halálra ítélte, de később kegyelmet kapott. Előbb Bihar vármegyébe vonult vissza, később visszatért Pestre, ahol szépirodalommal foglalkozott. Aktívan résztvett a protestáns egyházi életben is, 1858-ban a Dunamelléki Evangélikus Református Egyházkerület tiszteletbeli főjegyzője lett.

Pár napi betegség után hirtelen hunyt el, 1859. február 20-án. (Dukrét Géza, A szabadságharc zászlaja alatt című gyűjteményes kötet, 233. old.)

APÁTKERESZTÚR – CRESTUR VEDRESÁBRÁNY – ABRĂMUȚI KÖZSÉG

1. Első és második világháborús emlékmű

A református templom melletti téren található. Felirata:

Északi oldalon

1914 –18

VILÁGHÁBORÚ
HŐSI HALOTTAI
ÉS AZ 1940

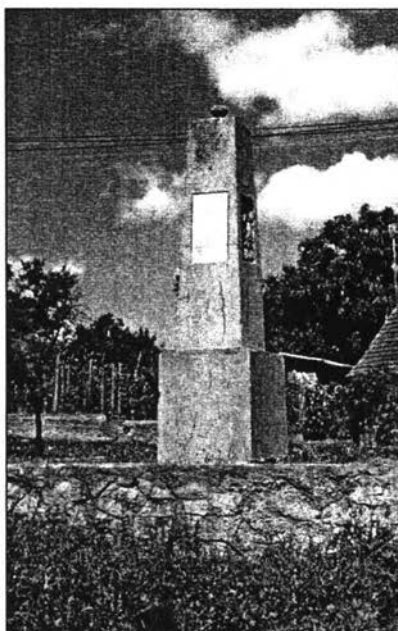
(alatta három sor kiverve)

Keleti oldalon

BENDE SAMUIL
BÉRES DEMETER
BÉRES GÁBOR
BOROS SÁNDOR
CSOBÁN IMRE
DEÁK JÓZSEF
DOVIN SÁNDOR
FLÓRA GERGELY
FODOR SÁNDOR
JAKAB SÁNDOR
KOSZTIN JÓZSEF
KOVÁCS LÁSZLÓ
KOZMA PÉTER
KUN JÓZSEF

Nyugati oldalon

MÉHES JÁNOS
NAGY ANDRÁS
NAGY IMRE
NAGY KÁROLY
NAGY MIHÁLY
NAGY SÁNDOR

OLLÁR PÉTER
OROSZ LŐRINC
PAP MIKLÓS
SZILÁGYI GYÖRGY
TÖRÖK MIHÁLY
ÚJVÁRI LÁSZLÓ
VÁMOSI KÁROLY

A mozaik-betonból készült két és fél méteres obeliszk, oldalain márványlapokkal, egy terméskövekből készült emelkedésen áll. Díszítése karddal átszúrt rohamsisak dombormű az északi oldalon. A déli oldalon lévő márványtáblát egy Murányi nevű volt párttitkár verte ki az oroszok bejövetele után. Állapota elhanyagolt, repedezett.

ÁRPÁD – ARPĂȘEL

FEKETEBĂTOR – BATĂR KÖZSÉG

1. Erdélyi József emléktáblája

Az egyik ház falán található. Felirata:

Ebben a faluban	În acest sat
nevelkedett	a copilărit
ERDÉLYI JÓZSEF	
költő	poet
a magyar népi irodalmi	inițiatorul curentului
irányzat egyik úttörője	literar popular.

Mérete: 40x60 cm. Anyaga fehér márvány.

1996. november 23-án avatták fel, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület által szervezett millecentenáriumi ünnepség alkalmával, születésének századik évfordulóján. A költő életét Dánielisz Endre ismertette. Jelen volt Tőkés László püspök.

Erdélyi József költő 1896. december 30-án született Újbátorpusztán, meghalt 1978. október 4-én Budapesten. 1907-ben a család Erdélyre változtatja az eredetileg Ardelean nevét és reformátussá lesz. Erdélyi József iskoláit Árpádon kezdte, majd Nagyszalontán folytatta. Majd beiratkozott a dévai tanítóképzőbe, melyet Mezőtúron folytatt. 1915-ben bevonul és végigharcolta a galíciai frontot. Amikor le-

szerelt beiratkozni a debreceni egyetem jogi karára, de a román hadsereg közeledtének hírére beállt vöröskatonának. Szülőföldjére már csak látogatóba tér vissza. Első munkái 1921-ben jelentek meg a Nyugatban. Móricz Zsigmond és Szabó Dezső mellett őt tekintjük a népi mozgalom előfutárának. A háború utáni költőnemzedék egyik legnépszerűbb tagja. A harmincas években lázadása jobboldali eszmékkel párosul. 1944 őszén nyugatra távozik, majd titokban hazatér és Árpád faluban rokonainál rejtőzik. Két év múltán önként jelentkezik a budapesti népbíróságon, amely háromévi börtönre ítélte. Büntetésének le-töltése után visszatér az irodalmi életbe. Gazdag örökséget hagyott re-ánk: 41 kötetnyi verset, illetve esszét és prózát. (Részlet Dánielisz Endre: Nagyszalonta jeles szülöttei című kötetéből, 60–63 old.)

2. Sárközy Gerő költő emléktáblája

A táblát a költő szülőházán helyezték el.

Felirata:

E házban született În aceasta casă
 és élt s-a născut și a trăit
SÁRKÖZY GERŐ
 1908 – 1977
 parasztköltő poeet
 a falu és népe al țărănimii
 életének megéneklője și a vietii satului

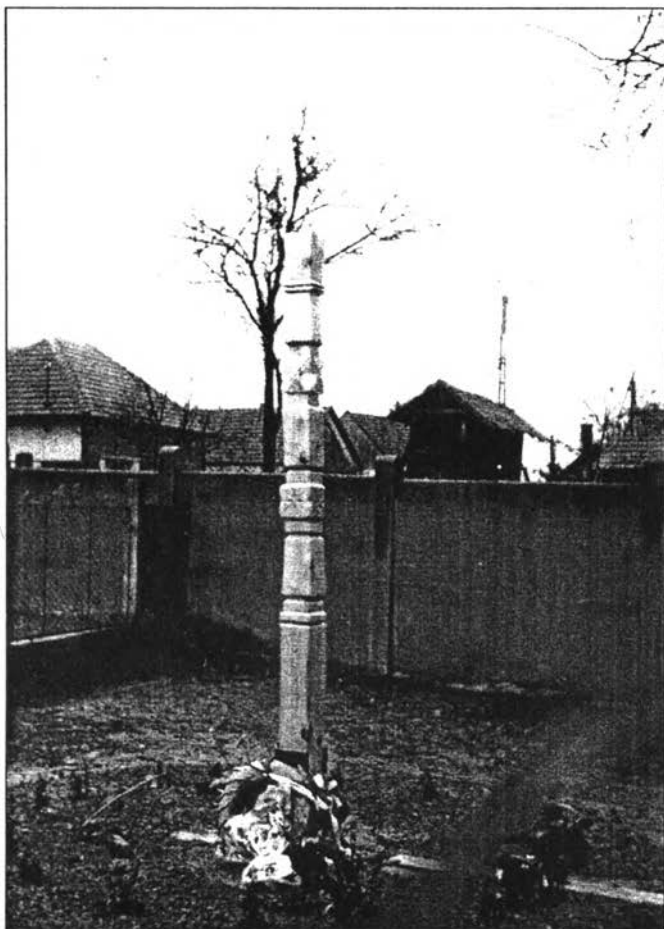
Mérete: 40x60 cm. Anyaga fehér márvány. 1996. november 23-án avatták fel, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület által szervezett millecenáriumi ünnepség alkalmával. A költő életét Dánielisz Endre ismertette. Jelen volt Tőkés László püspök.

Sárközy Gerő, Árpád, 1908–1977. Földműves, majd munkás az állami gazdaságban. Verseit, cikkeit erdélyi lapok közölték. A baráz-dák dala című kötetét maga adta ki Nagyszalontán 1933-ban. Bátor kiállításaiért két ízben is hadbírótság elé idézték.

3. Millecentenáriumi kopjafa

A református templomkertben található.

1996. november 23-án avatták fel, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület által szervezett millecentenáriumi ünnepség alkalmával. Jelen volt Tőkés László püspök.

BÁLYOK – BALC

1. Világháborús emlékmű

A református temetőben található. Felirata:

AZ 1941–45-ÖS
VILÁGHÁBORÚBAN
HŐSIHALÁLT HALT
KATONÁK EMLÉKÉRE
EMELTE AZ UTÓDOK HÁLÁS
KEGYELETE
EMLÉKÜK NEMVÉSZ EL
ÖRÖKKÉ FENT MARAD
BÁLYOK

BARANYI BÉLA	1912–1944
BALOGH JÁNOS	1920–1944
BÁNOCZI JÓZSEF	1920–1944
BÁNOCZI KÁROLY	1909–1942
BREBÁN LAJOS	1912–1941
DEMETER MIHÁLY	1919–1944
LUPSY JÓZSEF	1913–1944
RÁCZ LAJOS	1912–1944
SZABÓ SÁNDOR	1916–1944
SZABÓ GÉZA	1920–1944
TAKÁCS MIHÁLY	1900–1944
TÖRÖK ZOLTÁN	1925–1945
BODO GYÖRGY	1908–1945
PAPP GYULA	1925–1945

ELESTEK VALAHOL A HÁBORÚBAN
BÉKE PORAIKRA

Talapzattal együtt 3 méter magas. A lépcsőzetes talapzat alsó része összecementezett terméskő, a többi műköből készült, belesüllyesztve a gránittábla. Gipszrátétes díszítése felül rózsagirland, egy kisebb méretű rézlemez, rajta szomorúfűz és felirat: A.B.F.R.A. EMLÉKMŰ, alul olajág. A legfelső lépcsőn, kétoldalt virágtartó. Az elesett katonák hozzátartozói készítették, Herman Ferenc vezetésével.

1990. szeptember 16-án avatták fel, Jónás Sándor református, Ioan Albu ortodox lelkész jelenlétében. Jelen volt Varga Gábor, az RMDSZ Bihar Megyei Szervezetének elnöke.

2. Templomépítési emléktábla

A református templom főbejárata mellett van elhelyezve.

Felirata:

Templomunk
Építése az Árpád-korban
kezdődött. Végső formáját
1895-ben kapta. Tűzvész fe-
nyegette, vihar tépázta.
Isten kegyelméből mégis
megmaradt.
2001
Április-Május havában az Úr
segítségével kívül-belül
felújítottuk.

Mérete 40x40 cm,
anyaga fekete gránit.

2001. szeptember 9-én avat-
ták fel. A templomjavítás utáni
hálaadó istentiszteleten Tőkés
László püspök mondott igét. Tímár
Attila egyháztag adomá-
nyozta a táblát és véste a betűket.

3. Orgonaépítési emléktábla

A református templom orgonája alatt.

Felirata:

Ezen orgonát
a bályoki református egyháznak építették
boldogult édes atyjok albisi Bod Pál emlékére
Bod Róza és Ilona
1934 évben.

Mérete 32x48 cm, anyaga fehér márvány. 1934-ben avatták fel.

Bod József 22. lelkipáasztora volt Bályoknak. 1831–1875 között szolgált. Az ő fia albisi Bod Pál református presbiter, köztisztviselő volt. Leányai, Róza és Ilona 10 hektár erdőt adományoztak az egyházközségnek, azzal a meghagyással, hogy öt hektár azonnal kivágatassék és egy „szép mívű” orgona készíttessék.

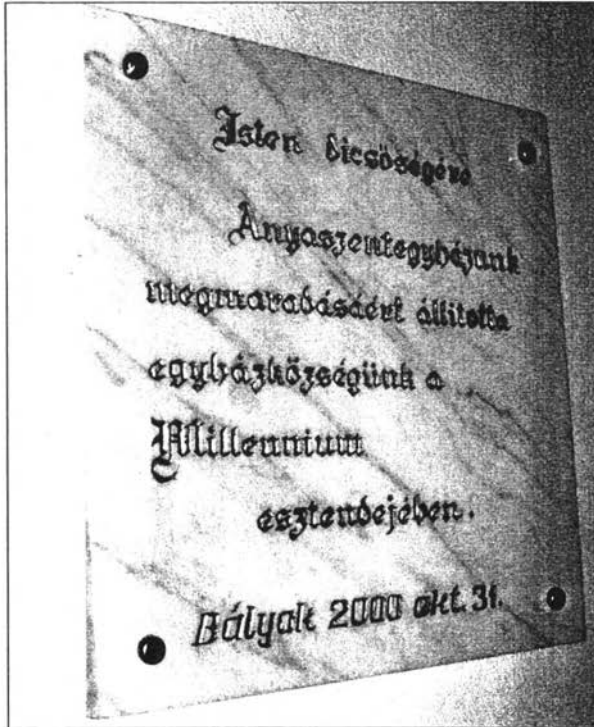
4. Millenniumi emléktábla

A református templom szószéke mellett. Felirata:

Isten dicsőségére
Anyaszentegházunk
megmaradásáért állította
egyházközségünk a
Millennium
esztendejében.
Bályok 2000 okt. 31.

Méret 50x50 cm, anyaga fehér márvány.

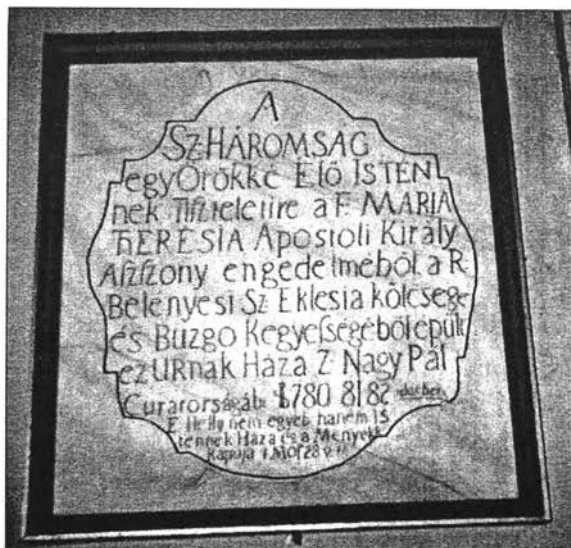
2000. október 31-én leplezte le Gellért Gyula esperes, a reformáció emléknapja alkalmából.

BELÉNYES – BEIUȘ

1. Templomépítési emléktábla

A református templomban, a szószerk mellett van elhelyezve.

Szövege:

A
 SZ: HÁROMSÁG
 egy Örökké Élő ISTEN
 nek Tiszteletire a F: MARIA
 TERÉZIA Apostoli Király
 Aszszony engedelmeiből, a R:
 Belényesi Sz: Eklesia kölcsége
 és Buzgo Kegyességéből épült
 ez URnak Háza Z: Nagy Pál
 Curatorságába 1780 8/ 82 időkben,
 E Helly nem egyeb hanem IS
 tennek Háza és a Menyekk
 Kapuja 1 MOS 28 V. 17.

Mérete 120x140 cm, anyaga márvány, képkeretbe helyezve. A szövegben levő Z betű = Zilahi

A templomszentelés alkalmával avatták fel.

Zilahi Nagy Pál akkori kurátor, tímármester saját költségén gyalog járta meg a bécsi császári kancelláriát az engedély megszerzése érdekében. Az engedélyt azon feltétel alapján kapta meg, hogy a reformátusok Belényes külvárosában toronynélküli templomot építhetnek, melynek homlokzata nem nézhet utcafrontra.

2. Építési emléktábla

A református parókia kapualjának falán.

Felirata:

Ezen Parochiális Házat Belényesi Református Eklésia maga
Költségén építtette 1796 és
1797 Esztén

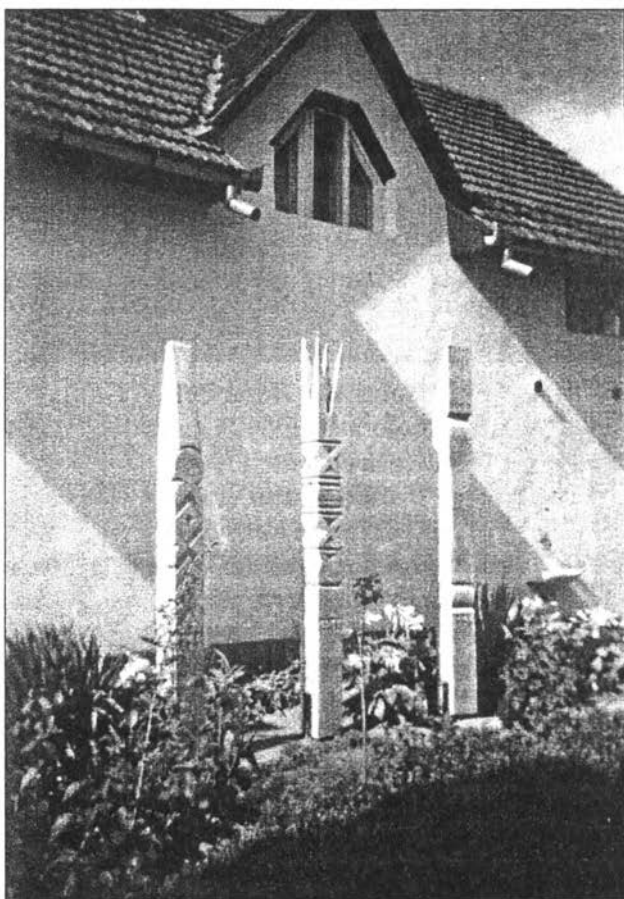
Mérete 60x20 cm, anyaga homokkő. Ebbe van belevésve a felirat.

3. Kopjafák a Belényesi-medence mártírjai tiszteletére

A református templom kertjében található három, kb. 230 cm magas, művészien faragott kopjafa, a Köröstárkányban, Kisnyégerfalván, Magyarremetén és Gyantán az első és a második világháború idején kivégzett ártatlan magyar lakosság emlékére. A kopjafaállítás kezdeményezője Miklós János képzőművész volt, aki Antal

Andrással, valamint a kötegyáni Ungvári Mihállyal, ifj. Ungvári Mihállyal és Szőke Sándorral együtt faragták ki.

2003. augusztus 17-én avatták fel ünnepélyes keretek között. Máté László nyugdíjas lelkész hirdetett igét, az áldozatokról Boros Zoltán lelkész emlékezett meg. Beszédet mondott Miklós János, Pop György, a belényesi RMDSZ elnöke, Pete István szenátor, Lakatos Péter, a Bihar megyei RMDSZ elnöke. A templomi ünnepség után a templomkertben elszavalták Zsiskú János nyugalmazott lelkész ez alkalomra írt Kopjafák című versét, megáldották a kopjafákat, majd megkoszorúzták.

BELÉNYESÚJLAK – UILEACU DE BEIUȘ

1. Világháborús síremlék

A református temetőben található. Második világháborús emlékmű.

Szövege:

Az
 1944 szept. 16–17
 községünk határában
 elesett hősök emlékére
 Sánta Ferencz
 tizedes
 K. B.
 Németh István
 honvéd
 Tankóczy János
 honvéd
 Tóth János honvéd
 Vucsenov Zsifnó
 honvéd
 Farkas János honvéd
 Kovács Imre
 őrvezető
 Vasharapó Rezső
 honvéd
 Fleisz Ferencz
 honvéd
 Szontág Péter
 honvéd
 Jakab János
 honvéd
 Makk Ferenc
 őrvezető

Másfél méter magas, tölgyfából készült fejfa. Az egyházközség megrendelésére faragta Benedek Ferenc Várasfenesről 1991 júniusában. 1991. szeptember végén avatta fel a református egyházközség.

Rusznayk Ferenc honvéd táborigazgató temette őket 1944. szeptember 18-án. A második felirat K. B. neve és rangja ismeretlen, az ujján talált pecsétgyűrűben volt a K. B. monogram. Belényesújlaki temetési anyakönyvben található:

„1942. szeptember 15. M Balog János református, néhai M Balog János földműves fia, 28 éves, hősihalál, Kaukázus-hegység, 1942 szeptember 16. A megjegyzés: A bolsevizmus ellen harcoló román hadsereg katonájaként elesett a becsület mezején községünk magyarságának első hősi halottjaként.” – Makkay György lelkész.

„1942. november 6. ifj. Szabó István, L. Balla Teréz férje, 31 év, hősi halál, Sztálingrád, 1942. november 6.” – Czapfalvi József tenkei református lelkész bejegyzése.

„Hivatalos értesítés vétele útján december 27-én a református templomban emlékeztünk második hősi halottunkról.”

„1943. november 27. Kiss István református, K Kiss Julianna felesége 9 éve, 35 éves, hősi halál, Tarchau, Krimi-félsziget, november 27.” – Makkay György lelkész

„Hivatalos értesítés vétele után 1943. december 19-én a református templomban emlékeztünk meg róla.”

Önálló sírköve van Kollár Péternek, aki szintén hősi halált halt 1944 szeptemberében.

BERETTYÓSZÉPLAK – SUPLACU DE BARCĂU

1. 1848-as kopjafa

A református templom kertjében áll.
Felirata, elöl:

1848–
1998
hátsó:
ISTEN
SEGEDELMÉVEL
FARAGTA
BARTALIS F.
ANTAL

1998. március 15-én avatták fel ünnepélyes keretek között, melyre meghívott volt a helyi RMDSZ. Azóta minden évben itt koszorúznak.

2. Világháborús emléktábla

A református templomban található. Felirata:

A BERETTYÓSZÉPLAKI
REFORMÁTUS GYÜLEKEZET
I. és II.
Világháború áldozatainak
EMLÉKÉRE

Bagosi Pál	Péter Károly
Balla Mihály	Salánki József
Bódis Mihály	Sass János
Csapó János	Sánta Ferenc
Csapó József	Sánta Lajos
Dombi Mihály	Szabó József
Domokos Pál	— . —

Elekes Mihály
 Gál Ferenc
 Guthy Lajos
 Helmecki László
 Herczegh Lajos
 Herczeg Sándor
 Jakab Bálint
 Jakab Sándor
 Kálnoki György
 Kálnoki Mihály
 Magyar János
 Máté József
 Molnár Mihály
 Nagy János
 Nits József
 Oláh Máté
 Kocsis Lajos

2000 B. széplak

Bagosi Károly
 Bagosi László
 M. Bagosi László
 Demjén Sándor
 Dósadi Lajos
 Helmecki Sándor
 Herczeg József
 Magyar József
 Magyar Lajos
 Major Sándor
 Máté József
 Menyárt József
 Simon Károly
 Szabó József
 Gy. Szabó József
 Kerecsi Lajos

A ref. egyház

Anyaga márvány, méretei: 75,5x125,5 cm. Készítette Ősz József. A jobboldali oszlopban helytelenül szerepel Menyárt József helyett.

2000. november 1-jén avatták fel a reformáció és a halottak napja tiszteletére. Ünnepi istentiszteletet Gellért Gyula esperes tartott, majd Uszkay Huba helyi lelkipásztor Ravasz László püspök egyik írását olvasta fel.

BÉLFENYÉR – BELFIR TENKE – TINCA KÖZSÉG

1. A bélfenyéri csata emlékműve

A katolikus temetőben áll. Három méter magas kopjafa. 2003. november 2-án délelőtt megemlékező ünnepi istentiszteletet tartottak Tenkén, a református templomban. Tőkés László püspök igehirdetése után előadást tartott Kupán Árpád a Rákóczi-szabadságharcról és Borbély Gábor a győztes kimenetelű bélfenyéri csatáról. Délután Bélfenyéren kopjafát avattak a csata emlékére a régi temetőben. Beszédet mondott Tőkés László püspök, Berke Sándor tenkei lelkipásztor és Szabó Ödön történész. Az avatóbeszédet Dukrét Géza tartotta, majd a kopjafát megszorúzták.

2. Bunyitay Vince édesanyjának síremléke

A régi temetőben található. 2003-ban kitakarították a környezetét.

BIHAR – BIHAREA

1. Turulmadaras millenniumi emlékmű

Az első emlékművet 1896-ban állították, a bihari földvár belsejében. Sajnos nem maradt fenn semmilyen dokumentum, csak néhány képeslap, fénykép és a Borovszky Samu szerkesztésében megjelent Bihar vármegye és Nagyvárad című kötet leírása, amely a következő:

„A vár belsejében, emelkedett helyen áll a bihari emlékmű, mely Rigó Ferencz orsz. képviselő kezdeményezésére állíttatott fel. A szükséges összeget gyűjtés útján szerezték be, de a vármegye közönsége is hozzájárult 1800 forinttal. Az emlékmű leleplezése nagy ünnepélyek között történt. Az obeliszk-szerű oszlop tetején a Turul madár áll, csőrében karddal.

Nyugati oldalán a következő felírás olvasható:

„A magyarok ezredéves bejövételének emlékére, állíttatott közadakozásból, Bihar vármegye támogatásával 1896.”

Az északi oldalon:

„Állj köemlék, állj a végtelenségig!
Jelképeként a honszeretetnek.
Hont szeretni végleheletéig
Tanítsd minden fiát e nemzetnek.”

A déli oldalon:

Magyarok Istene
Hallgasd meg imánkat,
Tedd nagygyá s boldoggá
Imádott hazánkat.
Védd az ellenségtől,
Óvd meg belviszálytól,
Hogy bámult s irigyelt
Legyen a világtól.

A keleti oldalon:

„Honszerző dicső elődeink által Mén Maróth bolgár fejedelemtől elfoglalt ezen bihari földvár, még sok század multán a magyar szabadság vára, Rákóczy kurucz vitézeinek tanyája és véres küzdelmeinek színhelye vala.”

A második emlékmű ünnepélyes avatásáról néhai Kuki tanító bácsi hagyatékából, 19 darab 6x9-es méretű, fekete-fehér fényképekből álló albumából értesülhetünk. 1942. október 6-án a falu református és római katolikus lelkipásztora megáldotta a második emlékművet. A mintegy két méter magas obeliszk és a rajta levő turul ugyanazon fehér terméskőből készülhetett. Az elülső oldalán levő márványlapon Magyarország térképe, a jobboldali táblán pedig az első világháborús hősök nevei voltak bevésve. Az emlékmű a második világháború végén semmisült meg, s nyomait, az utolsó termésköveket az 1960-as években hordták el.

A harmadik emlékmű felszentelése 2001. május 13-án, vasárnap délután volt. Öt személy beadvánnyal fordult a református egyházközség presbitériumához, hogy a templom fallal körülvett udvarán engedélyezzék immár a harmadik turulmadaras emlékmű felállítását. A madár gipszszobrát Robotos Juliánna nagyváradi származású, Budapesten élő képzőművész készítette, s a bronzból való kiöntésére Fábrián János kecskeméti vállalkozó külön adományt fizetett. Ez az emlékmű formájában követi a másodikat: a két méter magas obeliszk zúzott kőből készült. Elülső oldalán levő fehér márványlapon a következő felirat olvasható:

HITTEL AZ ÚJ
ÉVEZREDBE

Bihar 2001

Az emlékműt Csernák Béla református és Rácz László katolikus lelkész szentelte fel. Közösen hirdették meg az itt élők meggyőződését, hogy az új évezredbe a hitelesen belépők igaz kincse az őstől hagyományként kapott keresztény hitünk lehet csupán. Az avatáson résztvettek a Sárkány Lovagrend tagjai, valamint sokan eljöttek a környékbeli településekről. Nagy Gizella polgármester üdvözlőszavaiban köszönetet mondott mindazoknak, akik lehetővé tették az emlékmű visszaállítását. Kiss Csaba színművész Vörösmarty-szavalata után nemzeti imánk eléneklésével zárult az ünnepség.

2. Gáspár András honvédtábornok síremléke

A református temetőben állították fel újra.

Felirata:

Szeniczei
GÁSPÁR ANDRÁS

1848/49-iki honvéd tábornok

1804 – 1884

Áldás emlékére!

Szürke márvány obeliszk. A régi, felszámolt temető, ma kukoricás, helyéről a református egyházközség áthelyezte a temető kápolnája mellé. Terméskőből összecementezett alapra helyezték. Előtte beton virágtartókat, és egy fekete márványtáblát állítottak egy ferdén kiképzett, terméskövekből cementezett készített, posztamentumon, az alábbi szöveggel:

„Az igazság felmagasztalja a nemzetet. Példab. 14:34”

1999. október 27-én, ünnepélyes keretek között avatták újra, a Sárkány lovagrend tagjainak jelenlétében, amelyen Habsburg Ottó, a Páneurópai Unió elnöke és fia koszorút helyeztek el a síremléknél. A megemlékezés a református templomban folytatódott.

Gáspár András (1804. november 23., Kecskemét – 1884. augusztus 5., Bihar): honvédtábornok. Édesapja jómódú csizmadiamester, édesanyja Vasvári Zsuzsanna. A család a szenicei előnevet használta. Tizenhat éves korában, 1821-ben otthagyja a csizmadiaműhelyt és Pesten beáll az ott állomásozó 9. huszárezredbe. Tíz év katonáskodás után hadnaggyá, 1832-ben főhadnaggyá léptették elő. Kiváló lovas. Ennek köszönhette, hogy Bécsbe vezényelték a császári-királyi udvari istállók lovainak betanítására. Az 1840-es évek elején ő tanította meg Ferenc József főherceget a lovaglás mesterségére.

1833-tól a 9. huszárezred I. Miklós orosz cár tulajdona. 1846-ban, kapitányi kinevezésekor Gáspárt a cár a Szent Vladimír-rend negyedosztályú keresztjével tünteti ki.

1848 júliusában Dél-Magyarországra vezényelték és beosztották a honvédség keretébe. Szeptemberben résztvesz a Jellasics elleni harcokban. Az ozorai csatában kiválóan harcolt, így kittüntetésből ő vihetette Pestre a horvát lobogókat, ahol bemutatta a képviselőházban. Az Országos Honvédelmi Bizottmány ezredessé nevezte ki. November 26-tól a 9. huszárezred parancsnoka, 1849. január 5-től egyben dandártábornok is. Február 18-tól hadosztályparancsnok a fel-dunai hadtestben. Április 2-től tábornok, a 7. hadtest parancsnoka. Április 7-én hatvani győzelméért 3. osztályú érdemjellel tüntetik ki. Április 26-tól szolgálaton kívüli tábornok, mert nem ért egyet a Függetlenségi Nyilatkozattal.

Aradon tíz évi várfogságra ítélik. 1850-ben kegyelmet kap és visszavonul bihari birtokára. Később postamester Biharon. 1868–1875 között országgyűlési képviselő, majd a központi honvédegylet elnöke. 1884. augusztus 5-én hunyt el Biharon. (Dukrét Géza, A szabadságharc zászlaja alatt című gyűjteményes kötet, 228. old.)

3. Jármly Ferenc emléktáblája

A református templomot övező külső fal északi részén két márványtábla található.

A felső tábla felirata:

ITT NYUGOSZNAK
AZ 1704 ÉVI JAN 7-ÉN VALÓ ÉJJELI ÜTKÖZETBEN
JÁRMLY FERENCZ
KURUCZ KAPITÁNNYAL EGYÜTT DICSŐEN ELESETT
KURUCZ VITÉZEK

Hazáért és szabadságért vértett hősök emlékére
Állította Bihar község közönsége az 1908-ik évében.

Az alsó táblát 1940-ben helyezték el.

Jármly Ferenc végvári vitézből lett kuruckapitány. Neve egy szomorú emlékfű esemény kapcsán maradt fenn. 1703 végére annyira megerősödtek a kurucok, hogy mind fenyegetőbbben és mind közelebb merészkedtek a váradi várhoz, melyet az esztendő nyaratól ostromzár

alatt tartottak. Ez természetesen erősen nyugtalanította a várban lévő császáriakat. 1704. január 7-e hajnalán, Tököli János ezredes, az aradi rác határőrség főkapitánya lerohanta Bihar. Felgyújtotta a mezővárost, majd szétverte a templom melletti sáncban táborozó kurucokat. A császáriaktól támogatott rácok kegyetlen pusztítást, rablást vittek végbe, de nagy volt a kurucok vesztesége is. Az emlékezet szerint hősi halált haltak Jármy Ferenc, Torday Ferenc és Székely Mózes kuruc kapitányok is. Bihar község 1908-ban emléktáblát helyezet el tiszteletükre. (Borbély Gábor)

4. Vértanúk emléktáblája

A református templomkert kerítésének belső oldalán található. Felirata:

EMLÉKEZET KÖVE
E FALU LAKÓI EKÉPPEN ÁLLÍTANAK EMLÉKET
DARABONT FERENC ÉS SZABÓ PÉTER VÉRTANÚNAK
AKIKET AZ ELVETEMÜLT BOLSEVIZMUS MINDENK
SZEMELÁTTÁRA GYILKOLT LE 1949 AUGUSZTUS 11-ÉN
„Nem haragra rendelt minket az Isten, hanem arra, hogy
üdvösséget szerezzünk a mi Urunk Jézus Krisztus által.” Thess 5:9

EMLÉKÜKET
MEGŐRIZZÜK!

Bihar,
2004 augusztus hava.

A bihari egyházközség állította 2004 augusztusában.

BIHARDIÓSZEG – DIOSIG

1. Kopjafa az Álmosd–diószegi csata emlékére

A református templom kertjében áll.

A kopjafára egy nagyobb és egy kisebb réztábla van erősítve.

A nagyobb tábla szövege:

1604. X. 15-én
 ÁLMOSD ÉS DIÓSZEG KÖZÖTT
 VÍVTA ELSŐ GYŐZTES CSATÁJÁT
 A HAJDÚK TÁMOGATÁSÁVAL
 BOCSKAI ISTVÁN
 A CSÁSZÁRI CSAPATOK ELLEN
 EMLÉKÜL ÁLLÍTOTTA
 2001. X. 14-én
 BIHARDIÓSZEG MAGYAR
 KÖZÖSSÉGE
 ÉS A BOCSKAI ISTVÁN
 HAGYOMÁNYŐRZŐ EGYESÜLET

Két centiméterrel lentebb a kisebb
 tábla szövege:

EZERÉVES ÖSVÉNY

42

alatta bevésve:

Faragta
 Varga Károly
 Szt. Gáloskér
 2001

Magassága 288 cm, vastagsága 23x23 cm, gömbölyű talpzata terméskőből van. A kopjafát a magyarországi Bocskai István Hagyományörző Társaság ajándékozta Bihardiószegnek, amely a Bocskai szabadságharcra kapcsolatban felállított kopjafák sorában a negyvenkettedik volt.

2001. október 14-én avatták fel, az ünnepséget a helyi RMDSZ, a református egyház az iskola és Gellért Gyula esperes szervezte. Jelen

volt Pete István szenátor, Kovács Zoltán parlamenti képviselő, egyházkerületi főgondnok, magyarországi testvértelepülések és egyházak képviselői. Tőkés László püspök hirdetett ígét, Cs. Nagy Zoltán magyarországi történész tartott előadást, amit kultúrműsor követett. Végül megkoszorúzták az emlékművet.

2. Kossuth Lajos szobra

A református templom mellett áll.

Felirata elől:

KOSSUTH LAJOS

1802–1894

Hátul:

A szabadság, egyenlőség és
Testvériség lánglelkű apostolának.

B.DIÓSZEG KÖZÖNSÉGE

1896

VISSZAÁLLÍTVÁ 2002-BEN

Kossuth Lajos mellszobrát 1896. október 24-én állították fel. A diószegi Kossuth-szobor a világon az első kilenc közt, a régi Magyarországon az első hat közt található, az erdélyi kilenc Kossuth-szobor közül az első, a Bihar megyei három szobor (1899 – Tenke, 1901 – Nagyszalonta) közül az első volt. Kivitelezésére pályázatot írtak ki, melyet Gerenday Antal és fia Béla, akadémiai szobrászok cége nyert meg. Két szobortípusuk volt, a diószegiek a fiatal korit választották, amely 365 forintba került a talapzattal együtt és 2,5 méter magas volt. A szoboravatásra meghívták Kossuth Ferencet is. Délután két órától ötszáz terítékes ebéd, majd este szabadtéri bál zárta az ünnepélyt.

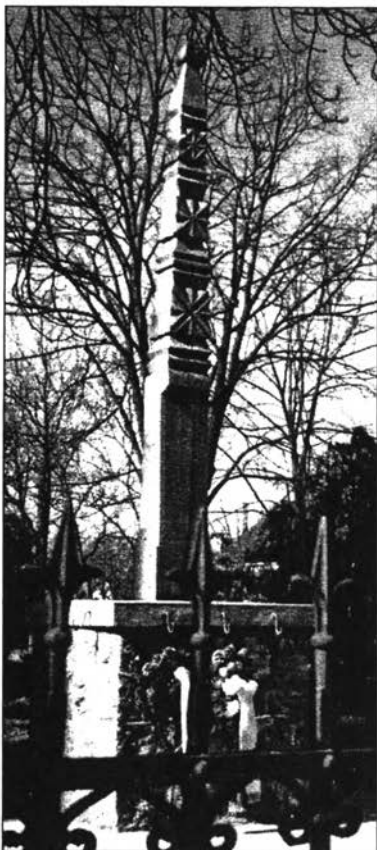

1932-ben került le a szobor a talapzatáról, s a református templom orgonájába rejtették el. 1941. március 15-én újra kitették a talapzatra. A szobor talapzatát elköltöztették eredeti helyéről, a mostani kopjafák környékéről a templomkert bal sarkába, mai helyére, ahol kivágták a kerítést, betonból új alapot öntöttek, korláttal látták el, s így nyerte el mai végleges formáját. Felmenetel négy lépcső, maga a talapzat hét egymásra helyezett tömbből áll: I: 210x210, II: 160x160, III: 120x120, IV: 79x79, V: 60x60, VI: 51x51, VII: 45x45 cm, a talapzat koronája 65x65 cm, összmagassága 380 cm, a mellszobor magassága 75 cm.

1946 őszén Pap István református kántor és Domokos Barnabás éjnek idején leemelték a szobrot a talapzatáról és kivitték Pap István kisjankai házába, ahol előbb az istálló hídlásában volt elrejtve, majd a ház padlásán. 1988-ban László Béla állatorvos, aki megvette a jankai házat, elhozta a szobrot diószegi házába. 1994. március 6-án az egyház visszakérte a szobrot, 1999. szeptember 4. és 2000. március 6. között Székelyudvarhelyen renováltatta, majd elhelyezték a templomban.

2002. szeptember 15-én, Kossuth Lajos születésének 200. évfordulója alkalmából visszahelyezték talapzatára a szobrot. Ez volt az RMDSZ központi Kossuth-ünnepsége. A református templomban Hegedűs Lóránt, a Dunamelléki Református Egyházkerület püspöke méltatta Kossuth cselekedeteit. Gellért Gyula érmelléki esperes köszöntője után Tolnay István, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület előadó-tanácsosa tartott beszédet. Az ünnepség a templom mellett álló szobor mellett folytatódott, zuhogó esőben. Beszédet tartott Markó Béla, az RMDSZ szövetségi elnöke, Szabó Vilmos, a magyar Miniszterelnöki Hivatal államtitkára, Ioan Opriș, a Művelődési és Kultuszminisztérium államtitkára, Kocsi László, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának államtitkára. A szobrot újrászenteselte Tempfli József római katolikus püspök, Hegedűs Lóránt református püspök, Gellért Gyula esperes és Cornel Lazăr ortodox lelkipásztor. Ezt koszorúzás követte.

3. Kopjafa az 1848–1849-es forradalom és szabadságharc tiszteletére

A református templom kertjében van felállítva. Felirata:

MINDENT
MEGTETTÜNK
AMIT KÍVÁNT
A BECSÜLET
PETŐFI

AZ 1848–49-ES
SZABADSÁGHARC
HONVÉDEINEK
EMLÉKÉRE
EMELTETTE
BIHARDIÓSZEG
KÖZÖSSÉGE
1999 – BEN

Alsó talapzata terméskőből, mérete 300x300 cm, rajta kőlab terméskövekből, 100x100x38 cm, a kopjafa magassága 288 cm, vastagsága 23x27 cm. Hátul bevésve: Készítette Simó István fa-faragó és Ladó Gábor.

4. Világháborús emlékmű

A református templom kertjében van felállítva.

Felirata **szemben:**

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN ÉS HADIFOGSÁGBAN
MEGHALT

BIHARDIÓSZEGI ÉS KISMARJAI KATONÁK NÉVSORA
ZSOLTÁR 116:15

BAKK GYULA
 BIRÓ ISTVÁN
 BORVENDÉG ANTAL
 BÓNIS SÁNDOR
 DEÁK IMRE
 ERDEI SÁNDOR
 FARMOSI ANTAL
 FÜZESI FERENC
 GAJGÓ SÁNDOR
 HORVÁTH JÓZSEF
 HORVÁTH SÁNDOR
 JAKAB GÁBOR
 KEGYES GÁBOR
 KERESZTESI ISTVÁN
 KISS JÓZSEF
 KOCSIS ISTVÁN
 KOCSIS SÁNDOR
 KOVÁCS GYULA
 IFJ. KÓNYA MIHÁLY
 KUPÁS JÓZSEF
 KURUCZ JÁNOS
 LÉVAI JÓZSEF
 LÓNYAI ISTVÁN
 MEREGYA JÁNOS

LOVAS JÓZSEF
 ARI MAKAI JÁNOS
 NAGY FERENC
 NAGY ISTVÁN
 NAGY JÁNOS
 NAGY JÓZSEF
 KALÁRI NAGY GÁBOR
 KALÁRI NAGY LÁSZLÓ
 NAGY SÁNDOR
 CS. NAGY SÁNDOR
 NYIRI LAJOS
 SÁPI JÓZSEF
 SZABÓ SÁNDOR
 SZ. SZŰCS JÁNOS
 T. SZŰCS JÓZSEF
 TAKÁCS JÓZSEF
 TÖRÖK IMRE
 TÖRÖK JÁNOS
 TOLNAI GÁBOR
 VARGA FERENC
 VÁRDAI SÁNDOR
 VERES BÁLINT
 VERES GÁBOR

1996

A jobb oldali tábla felirata:

**A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBAN ÉS FOGSÁGBAN MEGHALT
BIHARDIÓSZEGI ÉS KISMARJAI KATONÁK NÉVSORA
ZSOLTÁR 116:15**

BARABÁS FERENC	NAGY ISTVÁN
BIRÓ GÁBOR	ÁCS. NAGY JÓZSEF
BUT GAVRIL	ÁCS. NAGY LÁSZLÓ
DEÁK GYULA	CS. NAGY LÁSZLÓ
DEÁK JÓZSEF	G. NAGY BÁLINT
FARKAS ALEXANDRU	NAGY SÁNDOR
FARKAS JÓZSEF	NEHÉZ FERENC
FAZEKAS ISTVÁN	OLÁH JÓZSEF
FÁSI JÓZSEF	OLÁH JÓZSEF
FIÓK JÓZSEF	OLÁH IOAN
FÜZESI FERENC	PAPP GYÖRGY
FÜZESI IMRE	POP GHEORGHE
FÜZESI JÁNOS	PUSKÁS JÓZSEF
FÜZESI SÁNDOR	PUSKÁS JÓZSEF
GAJGÓ LÁSZLÓ	PUSKÁS JÓZSEF
JERNYE GÁBOR	RÉZMŰVES DÁNIEL
JENEI MIKLÓS	ROLMÁN VILMOS
KALMÁR SÁNDOR	IFJ. SARKADI JÓZSEF
KEGYES SÁNDOR	SÜTŐ JÓZSEF
KISS JÓZSEF	SZABÓ FERENC
U. KISS JÓZSEF	CS. SZABÓ SÁNDOR
U. KISS GYULA	R. SZABÓ GÁBOR
IFJ. KOCSIS GYULA	SZERZŐ FERENC
KOVÁCS ISTVÁN	P. SZILÁGYI SÁNDOR
KOVÁCS SÁNDOR	SZUTOR SÁNDOR
KÖRTVÉLYESI ISTVÁN	M. SZŰCS SÁNDOR
KUN LAJOS	M. SZŰCS SÁNDOR
KUN LAJOS	SZŰCS SÁNDOR
CURTA GHEORGHE	KIS. SZŰCS GÁBOR
LAKATOS JÓZSEF	Á. SZŰCS GÁBOR
LOLÓ LÁSZLÓ	T. SZŰCS GÁBOR
MAGYAR JÓZSEF	TASSY FERENC
MAKAI SÁNDOR	TASSY LÁSZLÓ

MARCZIN GYULA
MAROSI JÓZSEF
MÁTÉ SÁNDOR
MIHELE DUMITRU
MIKECS LÁSZLÓ
MURG LÁSZLÓ
NAGY GYULA

TELEKI LÁSZLÓ
TOLNAI JÁNOS
VAGYON SÁNDOR
VARGA ISTVÁN
VERES GYULA
VERES ISTVÁN
VÉG SÁNDOR

A baloldali tábla felirata:

BIHARDIÓSZEGEN, A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ

ÁLDOZATÁUL ESTEK
BÓNIS LÁSZLÓ
BÖSZÖRMÉNYI MAGDA
BUNDIK JULIÁNNA
DOVIN JÓZSEF
FÜZESI GÁBOR
GYÖRFI LAJOS
KÖRTVÉLYESI ESZTER
MÁTÉ FERENC
K. NAGY ISTVÁN
K. NAGY ISTVÁNNÉ
PATKA GÁBORKA
SZABÓ BANDIKA
SZÚCS LAJOS

ELESETT TORDÁN
CSÓKA JÓZSEF

AZ ÚR SZEMEI ELŐTT DRÁGA AZ Ő KEGYESEINEK
HALÁLA

1996 ZSOLTÁR 116:15

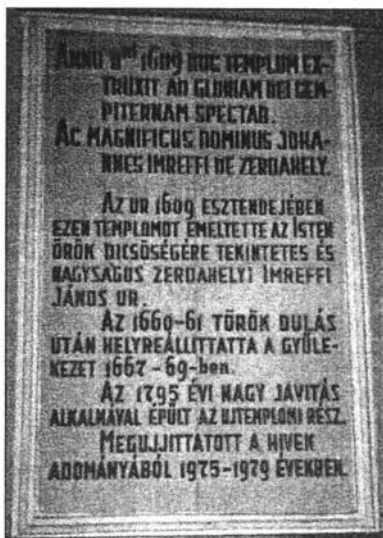
Az építmény terméskövekből van összecementezve. Alapja 200x200 cm, a felfelé keskenyedő tömb vastagsága 150x150 cm, a koronadísz méret 162x162 cm, összmagassága 228 cm. A feliratok fekete gránitlapokon vannak. Felmenetel három lépcső, terméskő-oszlopos kerítés díszíti.

5. Templomépítési emléktábla

A református templomban áll.

Szövege:

ANNO Dni 1609 HOC TEMPLUM EX-
TRUXIT AD GLORIAM DEI SEM-
PITERNAM SPECTAB.
AC MAGNIFICUS DOMINUS JOHA-
NNES IMREFFI DE ZERDAHELY.

AZ UR 1609 ESZTENDEJÉ-
BEN EZEN TEMPLOMOT EMEL-
TETTE AZ ISTEN ÖRÖK DI-
CSŐSÉGÉRE TEKINTETES ÉS
NAGYSÁGOS ZERDAHELYI
IMREFFI JÁNOS UR.

AZ 1660-61 TÖRÖK DULÁS
UTÁN HELYREÁLLITTATTA A
GYŰLEKEZET 1667-69-BEN.

AZ 1795 ÉVI NAGY JAVÍTÁS
ALKALMÁVAL ÉPÜLT AZ UJ-
TEMPLOMI RÉSZ.

MEGÚJÍTTATOTT A HIVEK
ADOMÁNYÁBÓL 1975-1979
ÉVEKBEN.

6. Bocskai István emléktáblája

A református templomban található.

Feirata:

NEMZETÜNK FÜGGETLENSÉGÉÉRT ÉS
A VALLÁSSZABADSÁGÉRT KÜZDŐ

Kismarjai BOCSKAI ISTVÁN

1557 – 1606

FEJEDELEM ÉS A

DIOSZEGI-ÁLMOSDI CSATA
1604 OKTÓBER.15
EMLÉKÉRE KÉSZITETTÉK
A DIOSZEGIEK.
1994 OKTÓBER HAVÁBAN.

7. Diószegi Kis István emléktáblája

A református templomban található.

Szövege:

HELYSÉGÜNK
NAGY SZÜLÖTTJE
DIÓSZEGI KIS ISTVÁN
1635 – 1698
PÜSPÖK
ÁLDOTT EMLÉKÉRE
HÁLÁBÓL TÉTETTÉK
A BIHARDIÓSZEGIEK.
1994 JUNIUS HAVÁBAN.

8. Bocskai István szobra

A református templomkertben található.

Felirata:

BOCSKAI

Talapzata három tömbből áll, I: 125x125, II: 95x95, III: 64x64 cm, összmagassága 210 cm, a bronz mellszobor magassága 60 cm. Készítette Berek Lajos szobrászművész.

Bocskai és a hajdúk szabadságharcának első győzelme – Diószeg– Álmosd között, 1604. október 15. – 400. évfordulójának tiszteletére avatták fel, 2004. október 17-én. Az emlékünnepélyt a diószegi református templomban tartották. Ünnepi igehirdetést dr. Hermán M. János, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület előadó-tanácsosa tartott. Gellért Gyula esperes, helyi lelkipásztor köszöntője után dr. Nyakas Miklós, a hajdúböszörményi Hajdúsági Múzeum igazgatója tartott előadást Bocskainé Hagymássy Katalin életéről. Cs. Nagy Zoltán, a Bocskai István Hagyományőrző Egyesület elnöke Bocskai István életútját ismertette. Színvonalas műsor után Tőkés László püspök beszéde zárta a templomi eseményeket. Ezután szakadó esőben került sor Bocskai István mellszobrának a leleplezésére. A szobor két oldalán a Hajdú-Bihar megyei huszárok álltak díszőrséget, az előtérben pedig a csapat többi tagja kivont karddal tisztelgett. Jelen voltak a sátoraljaújhelyi hagyományőrző csoport tagjai, hagyományos Rákóczi-korabeli öltözékben, miközben a Kecskés-együttes nótákat adott elő korabeli hangszereken. A szobrot Tőkés László püspök és Bacsó László diószegi polgármester leplezte le. Berek Lajos, a szobor készítője, ismertette a szobor keletkezésének körülményeit. Az ünnep a Szózat eléneklésével zárult.

9. Álmosd–diószegi csata emléksziklája

A Nyúzó-völgyben, a csata színhelyén állították fel.

Felirata:

1604

X. 15

Egy beton-alapra helyezett hatalmas kőszikla. Bocskai és a hajdúk szabadságharcának első győzelme – Diószeg–Álmosd között, 1604. október 15. – 400. évfordulójának tiszteletére avatták fel, 2004.

október 17-én. Borbély Gábor helytörténész elevenítette fel a négy-száz évvel ezelőtti eseményeket. Cs. Nagy Zoltán, a Bocskai István Hagyományőrző Egyesület elnökének beszéde után Gellért Gyula es-peres megáldotta és megkoszorúzta az emléksziklát.

10. Széchenyi István emléktáblája

Szövege a következő volt:

„E házban lakott / Gróf Széchenyi István, / mint a hessen-hambur-gi / huszárezred kapitánya 1820–25-ig./ A legnagyobb magyarnak, / Magyarország újjáteremtőjének,/ a közügyek lelkes harcosának / em-lékére emeltette / Bihardiószeg községe / 1908-ban.” (A szöveg nem pontos.)

1908. május 24-én avatták fel, nagy ünnepség keretében, a mostani Polgármesteri Hivatal falán. Az emléktábla a két világháború között be volt falazva, majd a negyvenes évek elején kibontották. 1958-ban verték le, a kommunista diktatúra idején.

Valójában Széchenyi három alkalommal tartózkodott, hosszabb-rövidebb ideig Diószegen:

–1820. december 16. – apja halálhírére hamar távozott.

–1821. május 4. – lóvásárlás ürügyén innen indult Erdélybe. Ekkor ismerkedett meg Wesselényivel. Zsibórol egy nap alatt mentek Deb-recenbe lóháton!

–1823. május 14. – meg-meg látogatja Domokos Lőrincet. Szeptemberben végleg távozik a tájról. (Domokos Lőrinc Bihar vármegye főjegyzője volt.) (Borbély Gábor)

11. Simonyi óbester emléktáblája

A római katolikus plébánián látható.

Felirata:

EMLÉKTÁBLA
E VÁROSBAN KATONÁSKODOTT 1816–1817. ÉVEKBEN
BÁRÓ VITÉZVÁRI SIMONYI JÓZSEF ÓBESTER
A LEGVITÉZEBB HUSZÁR
ÁLLITOTTA: DEBRECENI „PRO PATRIA” ALAPÍTVÁNY
2003

2003. augusztus 22-én avatták fel.

2004. augusztus 22-én az emléktábla fölé egy emléklakettet helyeztek el. Emődy Dániel, a Pro Patria Alapítvány Simonyi József Óbester Regionális Szervezetének elnöke, valamint dr. Csohány János történészprofesszor tartott beszédet.

BIHARFÉLEGYHÁZA – ROȘIORI BIHARDIÓSZEG KÖZSÉG

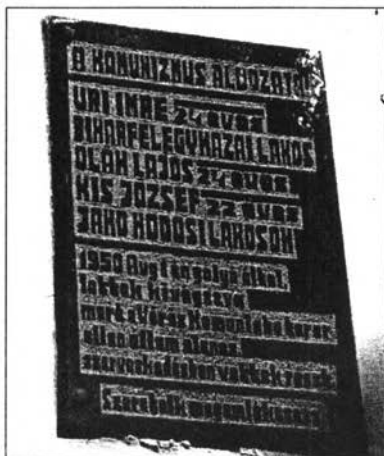
1. Vértanúk emléktáblája

A református templom külső falán áll.

Szövege:

A KOMMUNIZMUS ÁLDOZATAI
URI IMRE 24 ÉVES
BIHARFÉLEGYHÁZAI LAKOS
OLÁH LAJOS 24 ÉVES
KIS JÓZSEF 22 ÉVES
JÁKÓ HODOSI LAKOSOK
1950 Aug 1 én golyó által,
lettek kivégezve
mert a Vörös Kommunista teror
ellen állam elenes
szervezkedésben vettek részt.
Szereteik megemlékezése

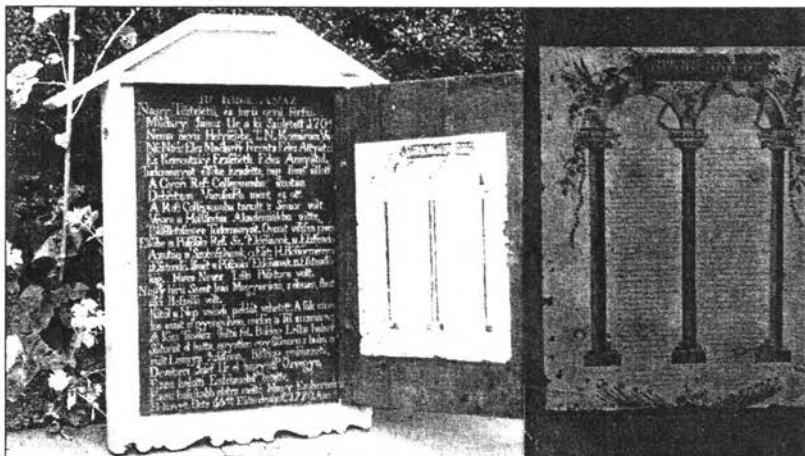
Mérete 40x60 cm, anyaga gránit.

BIHARPÜSPÖKI – EPISCOPIA BIHORULUI

1. Madary János síremléke

A református templom portikuszában található.

Felirata a következő:

Itt fekszik AMAZ
 Nagy Tiszteletű, és hírvű nevű Férfiú.
 Madary János Ur, a ki Született 1704. be
 Néma nevű Helységbe. T. N. Komárom Várm.
 Ns: Ntes: Eles Madarry Ferentz Édes Attyától
 És Kementzky Erzsébet Édes Annjától.
 Tudományát elsőbe kezdette, míg fenn állott,
 A Győri Ref: Collégiumba, azután
 Debretzen Városába ment, és ott
 A Ref: Collégiumba tanult, s Senior volt,
 Végre a Hollandiai Akadémiákba vitte.
 Tökéletességre Tudományát. Onnat vissza jöven
 Elöbbe a Püspöki Ref. Sz. Eklésiának 11. Esztendő
 Azután a Szoboszlainak 9 Eszt: M. Böszörménynek

1 Esztendő. Ismét a Püspöki Ekklesiának 11. Esztendő-
kig. Hires Neves Lelki Pásztor volt.

Nagy hírű Szent Irás Magyarázó, s ékesen, fonto-
son Beszélő volt.

Kitől a Nép valódi példát vehetett. A sok mun-
ka miat el gyengülvén, midőn a Tél zuzmarázit
A Kies Tavasz váltá fel. Boldog Lelke halano
Sátorát el hatta, egyetlen egy szomoru s buba me-
rült Leánya Juliánna, Boldog emlékezetű,
Devetseri József Ur el hagyott Özvegye.

Ezen halotti Emlékezetet tétette.

Ezen hosszabb életre méltó Nagy Embernek

Elhunyt Élete 66ik Esztendejében. 1770. Apr. 4.

A fából készült síremlék feliratát egy fatábla-ajtó védi, melynek
belső oldalán Madary János díszesen rajzolt oszlopok közötti írása
látható. Kitűnő állapotban van.

2. Világháborús emlékmű

Felirata, magyar és román nyelven:

Biharpüspöki

Hősi halottainak emlékére

Állította Biharpüspöki lakossága, 2004.

Az eredeti emlékműt 1943. december 5-én avatták fel, katonai pa-
rádéval. A márványtáblán 125 áldozat neve volt aranybetűkkel bevé-
ve. 1963 tavaszán az emlékműt ledöntötték és elásták, a márványtábla
eltűnt. 1993 márciusában kiásták és kiemelték, de a helyreállítása
csak 2004-ben történt.

A világháborús emlékmű újra avatását 2004. május 30-án tartot-
ták. Az ünnepség a református templomban kezdődött, majd a telepü-
lés egyik kis terén újraállított emlékműnél folytatódott. Avató beszé-
det, a frontharcosok nevében, Antal Béla ny. tanár tartott, ismertette
az emlékmű viszontagságos múltját. Beszédet tartott még Csúry Ist-
ván főjegyző, Biró Rozália alpolgármester, Pásztor Sándor városi ta-

nácsos, Tempfli József megyés püspök, Kerekes Sándor, helyi lelkipásztor. Ezután harangszó mellett olvasták fel a hősök neveit, s minden név elhangzása után egy-egy szál virágot helyeztek el az emlékmű talapzatán. Az ünnepség koszorúzással, valamint a Szózat és a Himnusz eléneklésével zárult.

3. Világháborús síremlék

A református temetőben található.

Felirata:

AZ ELSŐ
ÉS MÁSODIK
VILÁGHÁBORÚ
1914 – 1918
1940 – 1945
BIHARPÜSPÖKI
ÁLDOZATAINAK
EMLÉKÉRE

BIHARPÜSPÖKI HIVŐ NÉPE
1996 AUG 4.

220 cm magas, fekete márványobeliszk. A Csáki család leszármazottjainak síremléke, melyet felajánlottak erre a célra. 1996. augusztus 4-én avatta fel a református egyház és a helyi RMDSZ.

4. Saszet Győző tanár síremléke

A református temetőben áll.

Felirata: egy könyv lapjain

ÉGŐ MÉCSESEM
KIDÓLT, DE
NYOMOMBAN
KÖVETNEK A
LÁNGHORDOZÓK

AKIK TOVÁBB
VISZIK A VI-
LÁGÍTÓ FÉNYT
ÉS AZ EMBERI
SZÍVMELEGET

Alatta

SASZET GYŐZŐ
1901 – 1981 V. 10
ÉS HITVESE
SZIKY MÁRIA
1905 – 1979 XI. 24

A fekete márványlap egy lépcsőzetes alapon nyugvó sírkövön áll, melynek két oldalán van egy-egy virágtartó. Anyaga műkő. Az egyik iskolát róla nevezték el.

BIHARSZENTJÁNOS – SÂNTION BORS KÖZSÉG

1. Lónyay Tivadar síremléke

A temető legrégebbi részén áll, nem rég tették rendbe.

Felirata:

Itt nyugszik
nagy-lónyai és vásáros-naményi
LÓNYAY TIVADAR
cs. kir. aranykulcsos
született Aug 28án 1838. kimúlt
Ápr. 14én1877.

1827-ben Szentjános Frimont János Mária lovasgenerális, antrodocci herceg, palotai gróf tulajdonába került. A birtok később Lónyay András kezébe került, miután feleségül vette a gróf leányát, Dórárt. Fia, Lónyay Tivadar királyi kamarás családjával többnyire Szentjánoson élt, ahol kastélyt épített. Sokat tett a falu felemelkedéséért, gondnokként támogatta a fiú- és leányiskolát. A kastély ma már nincs meg, de az iskola felvette a Lónyay Tivadar nevet.

2. Világháborús emlékmű

A református templom előtti kis park közepén, melyet kerítés vesz körül. Felirata szemből, a **betonoszlopon**:

EMLÉKEZETETEK LEGYEN ÁLDOTT

alatta a márványtáblán:

Az 1938–1944 ÉVI
VILÁGHÁBORÚ HŐSI HALOTTAI

SZENVEDI LÁSZLÓ
HAJDU JENŐ
SZAPANOS SÁNDOR
SZÓKE SÁNDOR
CSER JÁNOS
KAKOCZ LAJOS
HAJDU GYULA
KEREZSI KÁLMÁN
MADAR GYULA
LŐRINCZ LAJOS
LŐRINCZ DEZSŐ
GACSINEC ANTAL
SZILÁGYI DEZSŐ
H. SZILÁGYI DEZSŐ
KIRÁLY LAJOS
GERGELY LAJOS
TAPASZI ZSIGMOND

A márványtábla mérete:
50x60 cm.

Hátul, a keleti oldalon, egyenesen
a betonba vannak bevésve és ara-
nyozva a nevek:

AZ 1914–1918 ÉVI VILÁGHÁBORÚBAN
ELESETT LAKOS TÁRSAINAK

BARABÁS JÓZSEF
BODÓ LAJOS
CSER FERENCZ
GERGELY LAJOS
GERGELY SÁNDOR
GYÖRKI ZSIGMOND
HAJDU LAJOS
HALÁSZ LAJOS
KAKÓCZ IMRE
KAKÓCZ LAJOS
KAKÓCZ MIHÁLY
KENÉZ LAJOS
KIRÁLY ZSIGMOND
KISS KÁROLY
KONKOLY GYULA
KONKOLY LAJOS
KÖNYVES KÁROLY
LŐRINCZ DEZSŐ
LŐRINCZ JÓZSEF
MOLNÁR LAJOS
MOLNÁR LAJOS
NAGY ANTAL
PARAG LAJOS
PARAG IMRE
SANYÓ SÁNDOR
TAPASZI KÁROLY
TÖRÖK JÁNOS
VARGA LAJOS

Műkő tábla, melynek mérete 40x100 cm.

Az alsó részen keretezett műkő tábla mérete: 105x55 cm, felirata
a következő:

MEGHALTAK
BALOGH KÁROLY
BÖRDÓS ZSIGMOND

ELTŰNTEK
LŐRINCZ ZSIGMOND
SZŰCS JÓZSEF

JÁNOSI FERENCZ
 KAKÓCZ IMRE
 KEREKES LAJOS
 KIRÁLY GYULA
 KÖNYVES LAJOS
 MOLNÁR LAJOS
 PETE GYULA
 TAPASZI LAJOS
 TÓTH KÁROLY
 TÓTH SÁNDOR

CSER SÁNDOR

Az emlékmű alapja terméskőből készült, mérete 138x79x155 cm. A műkő oszlop 180 cm magas. 2000. november 1-jére átcsiszolták a köveket és aranyfestéssel átírták az összes áldozat nevét.

3. Turulmadaras millenniumi emlékmű

A református templom kertjében, a főbejárat mellett látható.

Egy 2x2 m-es betonlapon helyezkedik el a 3 m magas obeliszk. A mozaikos betonból készült kúp alakú oszlop alsó, 70 cm magas tömbje alól 82 cm, felül 72 cm, a 230 cm-es felső oszlop alól 51 cm, felül 30 cm széles. A tetején egy gömbön álló, bronz turulmadár 70 cm magas, szárny-fesztávolsága 100 cm, a test hossza 70 cm, súlya 1,49 kg. Tervezte Deák Árpád szobrászművész, és Szilágyi Károly bihari mester öntötte ki.

Elöl két bronztábla található, melyeket szintén Deák Árpád készített. A felső 25x29 cm-es táblán Lónyay Tivadar királyi

kamarás, a falu földbirtokosának címere látható. Az alsó 25x24 cm-es táblán a következő olvasható:

„MINDEDDIG
SEGITETT
MINKET AZ ÚR!”

1 Sám. 7-12

KÉSZÜLT A
BIHARSZENTJÁNOSI
HIVEK ADOMÁNYÁBÓL
2001

A református egyházközség készítette a gyülekezet adományából. Az avató ünnepség 2001. szeptember 23-án volt. Az ünnepségen résztvett Borsi Zsigmond, a Bihari Egyházmegye esperese, Szilágyi Péter főgondnok, Batori Géza, Bors község polgármestere, Lőrincz Lajos alpolgármester, a környékbeli egyházközségek képviselői, a magyarországi Ártándról jött vendégek. Az ünnepi istentiszteleten Csernák Béla, a bihari egyházközség lelkipásztora hirdette az igét. Ezután Csomay Árpád helybeli lelkipásztor köszöntötte a megjelenőket és megköszönte mindazok munkáját, akik hozzájárultak az emlékmű felállításához. Dévai Nagy Kamilla és négy társának előadása után Batori Géza polgármester beszélt a turulmadár jelképéről, majd Szilágyi Péter főgondnok tartott beszédet, miután Csomay Árpád tiszteletes emlékplaketteket osztott ki. Ezt követően a résztvevők kivonultak a templom melletti emlékműhöz, ahol Borsi Zsigmond esperes beszéde után Csomay Árpád tiszteletes leleplezte az emlékművet. Az ünnepség a kultúrházban tartott szeretetvendégséggel ért véget.

4. Lelkipásztorok emléktáblája

A református templomban, egymás mellett két márványtábla ismerteti az itt szolgált lelkipásztorok neveit:

RÓMAI KATOLIKUS SZERZETESEK	REFORMÁTUS LELKÉSZÉK
BIHARSZENTJÁNOSON	BIHARSZENTJÁNOSON
1332-1337 DOMOKOS	1711 BÉKÉSI PÁL
1392 PÉTER	1768 PALOTAI ISTVÁN
1403 JÁNOS	1773 TÁBA MIHÁLY
1437 JÁNOS	1784 TÖLTÉSI FERENC
1459 DOMOKOS	1787 ÁCS JÁNOS
1472 VITÉZ JÁNOS PRÉPOST	1793 DIKÓ MIHÁLY
1472 JAKAB KANONOK	1805 FEKETE JÓZSEF
1472 KELEMEN KANONOK	1809 KÁLLAI NAGY JÁNOS
1472 BERTALAN KANONOK	1834 NAGY JÁNOS
1472 LŐRINCZ KANONOK	1871 SZEMES LÁSZLÓ
1472 MIHÁLY KANONOK	1915 KÖNYVES JÁNOS
1472 MÁTYÁS KANONOK	1945 SZABÓ MIHÁLY
1472 BENEDEK KANONOK	1946 PAKSI KISS SÁNDOR
1472 ORBÁN KANONOK	1952 SZABÓ MIHÁLY
1500 SEBESTYÉN ÁLDOZÁR KANONOK	1953 BÁRDI IMRE
	2000 CLOMAY ÁRPÁD

1501–1507 MIHÁLY ÁLDOZÁR
KANONOK

1976 BARACSI ISTVÁN
2000 CSOMAY ÁRPÁD

1509 DEBRECENI ANTAL

1526–1566 APÁCÁK

1557 APÁCZAI BORBÁLA

1566 SÁRKÖZI MARGIT

Anyaga márvány. A táblák méretei egyenként 50x120 cm. Szabó Tibor római katolikus gyülekezeti tag készítette. 2003. augusztus 31-én avatták fel, ökumenikus istentisztelet keretében, Keresztelő Szent János vértanú búcsúja, református részről az új kenyér ünnepe alkalmából.

BORS – BORŞ

1. Világháborús emlékmű

A református templomkertben található.

Az oszlop felső részén, egy kisebb márványtábla felirata:

A KÉT VILÁGHÁBORÚBAN
IDEGENBEN ELHALT
TESTVÉREINK

A nagy márványtábla felirata:

1914 – 1918

BAGOLY	ÁRPÁD	KOVÁCS	LAJOS
BAJUSZ	ANDRÁS	LAJOS	ZSIGMOND
BAJUSZ	SÁNDOR	MEGYESI	KÁROLY
BODÓ	LAJOS	MEGYESI	LAJOS
BUDA	KÁROLY	MOLNÁR	BENEDEK
CSER	ZSIGMOND	MOLNÁR	IMRE
DARAI	ISTVÁN	MONÁR	JÓZSEF
FAZEKAS	LAJOS	MOLNÁR	MIKLÓS
GYÖRKI	GYULA	RÁDULY	KÁROLY
HAJDU	LAJOS	RÁCZ	KÁROLY
HEGEDÜS	SÁNDOR	RENGE	KÁROLY
G. HEGYESI	LAJOS	RUTKA	SÁMUEL
P. HEGYESI	LAJOS	SZALA	SÁNDOR
HORVÁTH	LAJOS	VAD	ZSIGMOND
ISZA	LAJOS	VARGA	MIKLÓS
JUHÁSZ	KÁROLY	VASS	SÁNDOR
KISS	ANDRÁS		

1939 – 1945

BAKK	GYULA	KISS	IMRE
BAJUSZ	GYULA	CS. KISS	KÁROLY
BALÁZS	ANDRÁS	M. KISS	KÁROLY
BARTHA	BÉLA	MEGYESI	KÁROLY
BÁNOCZI	ISTVÁN	PAPP	BÉLA
BÁNOCZI	JÁNOS	PÉNZES	SÁNDOR
BUS	SÁNDOR	RÁCZ	JENŐ
BERECZKI	ALBERT	RÁCZ	MIKLÓS
BERECZKI	GÉZA	SZEGEDI	ENDRE
ISZA	LAJOS	VAD	JÓZSEF
KISS	BERTALAN	VIGH	GYULA

NEVEIKET KŐBE VÉSTE
EMLÉKÜL A FALU NÉPE
LENGJEN PORAICON BÉKE

Az emlékmű két betonlépcsőn áll, az alsó 220x220 cm, a felső 175x175 cm, összmagasságuk 55 cm, a terméskövekből összecementezett oszlop méretei: 110x110x290 cm. A márványtábla mérete 80x120 cm. Tetején egy betonlapon álló gömb díszíti.

2. Millenniumi kopjafa

A református templom kertjében.

Felirata: E KOPJAFÁT A
KERESZTYÉNSÉG
FELVÉTELÉNEK
1000-IK
ÉVFORDULÓJA
ÉS AZ
1848-49-ES
FORRADALOM ÉS
SZABADSÁGHARC
EMLÉKÉRE
ÁLLÍTOTTUK
BORS 2000.
JÚLIUS 30.

Hátul:

ÁLLÍTTATOTT
KRISZTUS szül.
2000-ik
ESZTENDEJÉBEN
DÉNES KÁROLY
LELKIPÁSZTORSÁ-
GA IDEJÉBEN

BOTH-MÁTÉ
JÁNOS
MAGYARVALKÓ

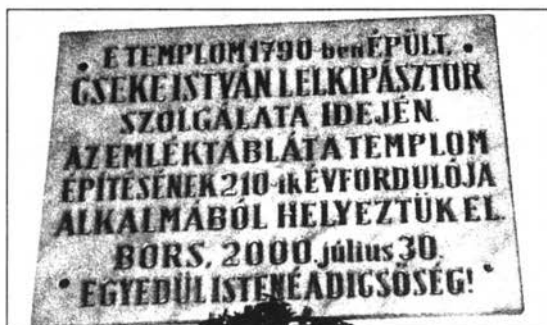
Mérete: magassága 215 cm, vastagsága 24x15 cm.

3. Templomépítési emléktábla

A református templomban található.

Szövege:

E TEMPLOM 1790-ben ÉPÜLT.
CSEKE ISTVÁN LELKIPÁSZTOR
SZOLGÁLATA IDEJÉN.
AZ EMLÉKTÁBLÁT A TEMPLOM
ÉPÍTÉSÉNEK 210-ik ÉVFORDULÓJA
ALKALMÁBÓL HELYEZTÜK EL.
BORS, 2000. július 30.
EGYEDÜL ISTENÉ A DICSŐSÉG!

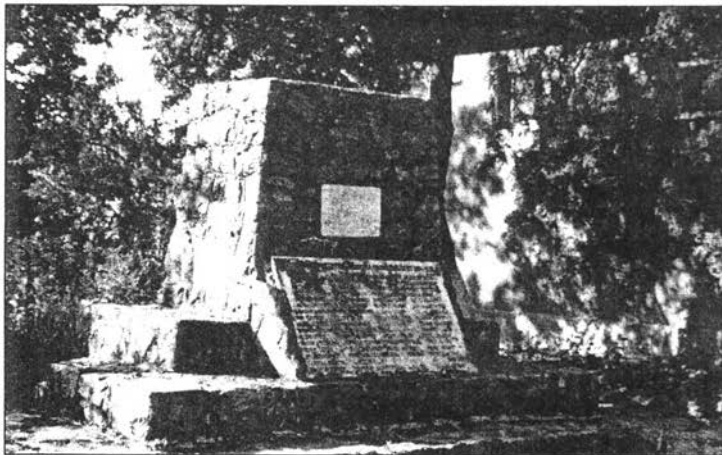

CSOKALY – CIOCAIA

SZÉKELYHÍD KÖZSÉG

1. Világháborús emlékmű

Az első világháború hőseinek emlékére állították a református templomkertben.

Felirata:

A. tábla:

ŐRIZZÜK KEGYELETTEL HŐSEINK DICSÓ EMLÉKÉT 1904 – 1918

ARI ANDRÁS	GUBA JÓZSEF
BALLA JÁNOS	GULÁCSI GYULA
BEDE IMRE	GULÁCSI JENŐ
CZENTYE JÁNOS	GULÁCSI LAJOS
CZENTYE PÉTER	GULÁCSI MIHÁLY
CSOMAKÖZI ISTVÁN	GYŐRI SÁNDOR
CSOMAKÖZI GYÖRGY	JUHÁSZ SÁNDOR
DÁN GÁBOR	KISS IMRE
DEÁK JÓZSEF	KISS JÓZSEF
DEÁK SÁNDOR	KOVÁCS ALBERT
EGRI IMRE	KOVÁCS IMRE
ELEK JÓZSEF	KOVÁCS ISTVÁN

ELEK LAJOS
ERDEI JÓZSEF
FARKAS FERENC
FEKETE GYULA

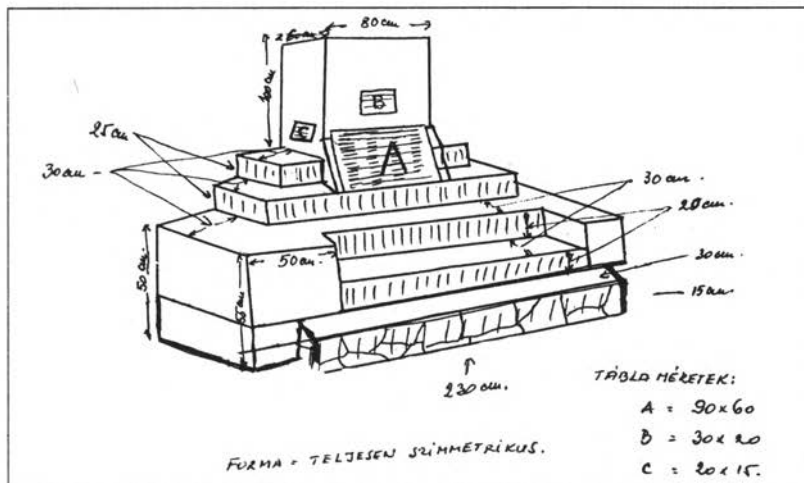
KOVÁCS JÓZSEF
KRIZSÁN JÓZSEF
MARCZIN LAJOS
MARCZIN SÁNDOR

MÉSZÁROS ISTVÁN
MOKÁNY JÓZSEF
MOLNÁR SÁNDOR
NAGY LAJOS
NAGY SÁNDOR
NAGY SÁNDOR
OLÁH JÓZSEF
OLÁH SÁNDOR
OLÁH SÁNDOR
PALLAGI IMRE
PETE JÓZSEF
PETRIKÓ GYULA
RÁCZ PÉTER
RIMAY MIKLÓS
SAÁPI JENŐ
SÉNI SÁNDOR

CS. SZABÓ MIHÁLY
SZABÓ SÁNDOR
SZÉKELY FERENC
SZIKI IMRE
SZIKI JÓZSEF
SZILÁGYI IMRE
SZIMA ISTVÁN
SZŰCS IMRE
SZŰCS SÁNDOR
TALLÓDI LAJOS
TÓTH JÓZSEF
TÖRŐ JÁNOS
TÖRŐ JÓZSEF
TÖRŐ LAJOS
VARGA SÁNDOR
VASADI JÓZSEF

B. tábla: 1940
IX.
6.

C. tábla: EMELTE
A 101/2 GÉPESÍTETT
VEGYHARC SZÁZAD

Az emlékmű szimmetrikusan felépített több lépcsős, terméskőből összecementezett, 2 méter magas építmény. A rajta elhelyezett emléktáblák méretei a következők: A. tábla: 90x60 cm, B. tábla: 30x20 cm, C. tábla: 20x15; anyaga mindháromnak fehér márvány. Állapota stabil.

A 101/2 gépesített vegyharcsázad emelte, és a bécsi döntés utáni bevonulás emlékére avatták fel, 1940. szeptember 6-án. 1944-ig évente volt zászlófelvonás, leventék és a falu népe részvételével. 1944 után 2000-ig bokrok mögé rejtették. Tekintettel arra, hogy magyar katonai emlékmű, nincs mód arra, hogy ünnepséggel közhírré legyen téve.

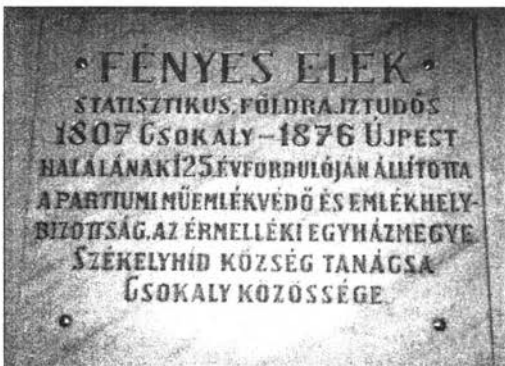
2. Fényes Elek emléktáblája

A református templom külső falán, a bejárat mellett látható.
Szövege:

FÉNYES ELEK
STATISZTIKUS, FÖLDRAJZTUDÓS
1807 CSOKALY – 1876 ÚJPEST
HALÁLÁNAK 125. ÉVFORDULÓJÁN ÁLLÍTOTTA
A PARTIUMI MŰEMLÉKVÉDŐ ÉS EMLÉKHELY-
BIZOTTSÁG, AZ ÉRMELLÉKI EGYHÁZMEGYE
SZÉKELYHÍD KÖZSÉG TANÁCSA
CSOKALY KÖZÖSSÉGE

Mérete 60x80 cm, anyaga fehér márvány. A táblát a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság készítette Balázs Jenő nagyváradi kőfaragómesterrel.

Az emléktáblát 2001. július 22-én avatta fel a PBMEB, Fényes Elek halálának 125. évfordulója tiszteletére. A református templomban tartott ünnepi istentiszteleten Gellért Gyula, az Érmelléki Református

Egyházmegye esperese szolgált. A megjelenteket Dukrét Géza, a PBMEB elnöke köszöntötte, méltatta Fényes Elek munkásságát, ismertette a bizottság tevékenységét a Fényes-kultusz elindítása érdekében. Fényes Elek életét és munkásságát Borbély Gábor ismertette. Beszédet mondott dr. Fényes Tibor és Kovács Zoltán parlamenti képviselő, Pete István szenátor, Gavrucza Tibor székelyhídi lelkipásztor, Cservid Levente tanár. Ezen az ünnepségen résztvettek a Fényes Elek leszármazottjai közül dr. Fényes Tibor és leánya Fényes Hajnalka, valamint a budapesti Fényes Elek Közgazdasági Szakközépiskola képviselői. Ekkor alakult meg a Fényes Elek Társaság, ideiglenes elnöknek Cservid Leventét választották meg, akit e tisztségben az Érmelléki Napok alkalmával szervezett közgyűlésen véglegesítettek.

3. Fényes Elek-plakett

A Fényes Elek-emlékparkban, a hajdani kúria falmaradványán.
Felirata:

FÉNYES ELEK
1807–1876

A Fényes Elek-emlékpark ünnepélyes átadása alkalmával leplezték le, 2002. augusztus 31-én. Beszédet mondott Cservid Levente, a Fényes Elek Társaság elnöke, Pete István szenátor, Kovács Zoltán parlamenti képviselő, Dukrét Géza, a PBMEB elnöke. A székelyhídi férfi énekkar műsora után a koszorúzás következett, majd a Himnusz eléneklésével zárult az ünnepség.

4. Fényes Elek szobra

A 2002. augusztus 30-án átadott emlékpark közepén található.

2003. szeptember 7-én leplezték le, a Csokalyi falunapok alkalmával. A bronz mellszobor alkotója a székelyhídi származású, Budapesten élő Mihály Gábor szobrászművész. Az ünnepi istentisztelet után a Fényes Elek-emlékparkban Cservid Levente, a Fényes Elek Társaság elnöke méltatta a nagy tudós életpályáját. Dr. Soós Lőrinc, a magyar Központi Statisztikai Hivatal alelnöke, a Magyar Statisztikai Társaság elnöke az általa képviselt intézmények üdvözetét adta át. Hozzászólt még Kovács Zoltán és Székely Ervin parlamenti képviselők és Mihály Gábor. A szobrot Gyurcsik Zoltán, Székelyhíd polgármestere leplezte le.

ERDŐGYARAK – GHIORAC ILLYE – CIUMEGHIU KÖZSÉG

1. Lovassy László emléktáblája

Erdőgyarak közepén egy ház falán található.
Lovassy László emlékére állították a község lakói.
Szövege:

Elborult lélekkel,
Egy negyed századnál tovább,
E házban töltötte életének borongó napjait
LOVASSY LÁSZLÓ
Az 1832–36-iki pozsonyi országgyűlés ifjúságának
lelkes vezére, a szabad szó vértanúja.

Fiatal sas volt, szárnya eltörött,
Itt élt tébolygó, sötét gond között,
Siratta sorsát, mint bús remete,
A nemzet is együtt zokogott vele.

E táblát közadakozásból emelték
és emlékét hazafias kegyelettel őrzik
Erdőgyarak község lakosai.

1914

Lovassy László (1815. május 8. – 1892. január 6., Nagyszalonta): jogász, politikus, újságíró. Apja Bihar vármegye táblabírája, nagybirtokos. A szalontai iskola elvégeztével Debrecenbe megy, apja példája nyomán a jogot választja, amit a késmárki főiskolán folytat, majd a nagyváradi fejez be. Ezt követően Pozsonyban, a magyar parlament akkori székhelyén lesz országgyűlési gyakornok. Ifjúi lelkesedéssel veti belé magát a társadalmi haladást hirdető és a nemzeti felszabadulást követelő politikai mozgalmakba. 1834-ben – 19 éves korában – többek közreműködésével megalakítja a Társalkodó Egyletet, amelynek elnökévé választják. Ebben a minőségében fogalmaz üdvözlő levelet, majd rendez fáklás tüntetést a reformeszmék bátor képviselő-

je, Wesselényi Miklós támogatására. Az osztrák abszolutizmust elítélő, a jobbágyság eltörlését követelő, hatásos szónoklataival maga mellé állítja az országgyűlési ifjúságot, amely Lovassyt vezérül fogadja el. Kortársai azt mondták: „épp oly ragyogó, fényes szónoki talentum, mint Kossuth Lajos”. Az egyletbe befurakodott rendőrspicli segítségével 1836. május 2-án – hat társával együtt – letartóztatják, tízévi várfogságra ítélik és a brünni Spielberg várbörtönbe zárják...

A fogság magányos órái, az egyszemélyes, szűk zárka gyilkos levegője, az igazságtalan ítélet tudata felőrölte idegzetét, s amikor – négy év múltán – az országgyűlés kegyelmet harcol ki számára, a könnyítés már későn érkezik. Bár fiatal, csupán 25 éves, de az őt körülvevő világ eseményei teljesen hidegen hagyják. Bő félszázadon át éldegél szülőházában, majd a közeli Erdőgyarak egyik parasztházában gondozzák. Ennek falára kerül a fenti márványtábla. (Dánielisz Endre: Nagyszalonta jeles szülöttei, 10. old.)

ÉLESZD – ALEZSD

1. Károly Lajos síremléke

A református temetőben áll.
Felirata:

Itt nyugszik
KÁROLY LAJOS
65. gy. e. katona
élt 22 évet
meghalt
1915. május 9.

Imádott Magyar hazánk
védelmében

Elesett egyik hős katonájának
emlékére

Emeltette özv. Juricskay Dezsőné
Veiszlovics A. és fia

Magassága 1 m, anyaga márvány.

2. Bereczky Sándor és Kovácsy Celin síremléke

A római katolikus temetőben áll.
Felirata:

ITT NYUGSZIK
BERECZKY SÁNDOR
szül. 1836. dec. 31
megh. 1924. dec. 7.
ÉS NEJE SZÜL.
KOVÁCSY CELIN
szül. 1847. máj. 12
megh. 1926 év szept. 4.
Béke hamvaikra
VEISZLOVITS
Nagyvárad

Magassága 2 m, gránit obelisztk.

Nagy zeneszerzőnk, Liszt Ferenc Kolozsvárra utaztában egy éjszaka megszállt Bereczky Sándor uradalmi erdősnél, akinek felesége, Kovácsy Celin, Liszt Ferenc tanítványa volt. Azon az estén szűkebb körben zongorahangversenyt rendeztek. (Józsa Ferenc: Élesd, monográfia, 84. old.)

3. Nagy Imre tanító síremléke

A református temetőben áll.

Felirata: ITT NYUGSZIK

NAGY

IMRE

NYUG. ÁLL. ISK. IGAZGATÓ

REF. PRESBITER

ÉLT 69 ÉVET

MEGHALT

1927 AUG. 18 AN

Béke hamvaira !

Emlékül emeltette

hűséges felesége

2 m magas, fekete márvány obelisztk.

4. Dr. Szemethy Géza teológus síremléke

A református temetőben áll.

Felirata:

A.B.F.R.A.

Itt nyugszik

DR. SZEMETHY GÉZA

REF. LELKÉSZ

EGYETEMI MAGÁNTANÁR

szül. 1868 X. 30 megh. 1946 XI. 2

Legyen áldott emléked!

Gyászolja bánatos neje

Rózsaszínű műkő.

Dr. Szemethy Géza a budapesti teológián tanított, egyházi énekeket komponált.

5. Világháborús síremlék

A református temetőben található.

Felirata:

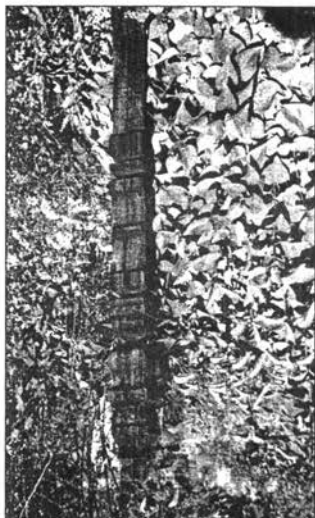
ITT NYUGOSZNAK
AZ 1940 – 1945 ÉVI
FASISZTA HÁBORÚ ÁLDOZATAI
ÁBRÁN ANTAL ÖRM.
DOBOS BÉLA
CSORDÁS JÁNOS
PAPP BÁLINT
SZABÓ IMRE
SZAKÁCS ISTVÁN
ÉS 6 ISMERETLEN SZEMÉLY

BÉKE PORAIKRA
EMELTETTE A MNSZ 1946

A síremlék egy nagy betonlapon áll. Magassága 1,75 m, műkő. A betonlapzaton egy cserép virág, fölötte 1944 – mind betonból kiöntve.

A hősök sírját 1946-ban emeltette a Magyar Népi Szövetség.

6. Dávid József 1848-as honvéd kopjafája

A református temetőben található.

A következő felirat van rávésvé:

DÁ
VID
JÓ
ZSEF
48-as
HON
VÉD

Magassága kb. 150 cm.

1997. március 15-én állította az
RMDSZ Élesdi Szervezete.

7. Pieta-szobor

A római katolikus templomkertben található. Kősziklán elhelyezett márványszobor. Csányi Katalin budapesti művész szobrát 2000. december 9-én Tempfli József megyés püspök szentelte fel. Az ünnepi szentmise után Kubalák Péter helyi katolikus esperes magyarul, románul és szlovákul üdvözölte a megjelenteket. Beszédet mondott Tempfli József püspök, Bodoni István a helyi RMDSZ nevében, Kajántó Pál református lelkipásztor.

ÉRADONY – ADONI

ÉRTARCSA – TARCEA KÖZSÉG

1. Világháborús emlékmű

Az első világháborúban el-
esett hősök emlékére készült, a
falu főterén, a római katolikus
templom előtt.

Felirata:

HŐSI HALOTTAINK
1914 – 1918

BABOS KÁROLY
BAKÓ JÁNOS
BENKE JÁNOS
BIRKÁS LAJOS

DEMJÁN MIKLÓS
FEKETE DEZSŐ
FEKETE JÓZSEF
GÁBOR SÁNDOR

HORVÁTH SÁNDOR
ILLÉS JÁNOS
KISS GÁBOR
B. KISS MIKLÓS
KÓKA JÁNOS
KÓKA JÓZSEF
LÉTAI IMRE
TAKÁCS LAJOS

NAGY JÁNOS
PLEINER MÁRTON
PERECSENYI JÓZSEF
RÁCZ FERENC
SINGER VIKTOR
SOMOGYI FERENC
SZABÓ GYULA
SZABÓ SÁNDOR

SZALKAI IMRE
SZODORAI IMRE
K. SZODORAI IMRE
C. SZODORAI LAJOS
IFJ. K. SZODORAI LAJOS
ID. K. SZODORAI LAJOS
D. SZODORAI SÁNDOR
SZŰCS SÁNDOR

Az emlékmű bástya alakú, két lépcsővel, alsó átmérője 200, felső átmérője 154 cm, magassága 2 m. Anyaga cement és kő. Az elülső oldalán levő fehér márványtábla mérete: alul 74 cm, felül 54 cm széles, 88 centiméter magas.

Létai Antal (volt éradonyi üzletvezető) kezdeményezésére emelték 1941-ben. Készítette Fördök Pál szakaszvezető.

ÉRBOGYOSZLÓ – BUDUSLÁU

1. Világháborús emlékmű

Az első és második világháborús emlékmű a református templom kertjében található.

Felirata:

HŐSI HALOTTAINK

AZ I. VILÁGHÁBORÚBAN:	CSÓRIÁN ALBERT
ALFÖLDI JÓZSEF	FODOR LAJOS
G. BEREZKI JÁNOS	GÁSPÁR DÁNIEL
GONDA JÓZSEF	CS. GÁSPÁR IMRE
GYENGE IMRE	S. KÓCZA IMRE
KOSZTA IMRE	KÓCZA ISTVÁN
NAGY IMRE	D. KÓCZA SÁNDOR
OLÁH IMRE	KUPÁS IMRE
K. PÁLL ZSIGMOND	K. MÓRICZ DEZSŐ
A BORSI JÓZSEF	J. MÓRICZ JÓZSEF
BÁNYA JÓZSEF	MIHELLER JÁNOS
	H. NAGY BÉLA
A II. VILÁGHÁBORÚBAN:	H. NAGY JÓZSEF
BAKÓ JÓZSEF	P. NAGY IMRE
BALLA FERENC	PAPP JÁNOS
B. BÁNYA SÁNDOR	SZÁNTÓ MITRU
H. BÁNYA IMRE	SZODRI GÁBOR
BERECZKI GYULA	TÓTH JÓZSEF

„TUDOM AZ ÉN MEGVÁLTÓM ÉL”
EMELTETTE A HÁLÁS UTÓKOR

Külön, oldalt, a másik táblán:

VILLÁMCsapás Áldozatai:
CSIZMÁNY JÁNOS
P. NAGY IMRE

OSVÁTH SÁNDOR
PÁLL IMREHÉGETŐ ISTVÁN
M. GÁSPÁR JÓZSEF

Mérete 90x65 és 52x35 cm-es gránit táblák, beton építményen. Díszítése két oldalt betonvirágtartók, cserép csúcsdíszek, közepen zászlótartó. Az emlékműhöz lépcsők vezetnek fel. Borsi Imre kurátor és Nagy István lelkipásztor tervezte. Az emlékművet a presbitérium önkéntes munkában, a márványlapokat az érmihályfalvi Pálincás Miklós sírkőfaragó készítette. 1995. október 3-án avatták fel. Résztvett Tőkés László püspök, Gellért Gyula esperes, Lasse Graun evangélikus lelkipásztor, Norvégiából. A felszentelés alkalmával jelentette ki Tarpán Ferenc polgármester: hogy ettől kezdve évente megtartják az emlékező napot, amely egyben a falunap lesz. Ünnepi istentiszteletet és koszorúzást tartanak.

ÉRKESERŰ – CHEŞEREU

KISKEREKI – CHERECHIU KÖZSÉG

1. A templom bővítésének emléktáblája

A református templomban van elhelyezve. Nincs feltéve sehova, ha nem találnak neki állandó helyet, el fog veszni. Jobban kellene ügyelni rá. Szövege:

Ezen templomot az Érkeserűi Helv. vallástételt tartó Ekklesia a napkeleti fél részszel megbővítette, egészen pedig ujj formába vétette tulajdon költségén. T. Csétsi János = prédikátorságában, és Rósa Péter Kurátorságában.
1800-dik Esztendő
P. S.

Mérete: 54x70 cm, anyaga: fa.

2. Templomfelújítási emléktábla

A református templom falán van elhelyezve.

Szövege:

AZ ÉRKESERŰI REFORMÁTUS
 TEMPLOM A XIV. SZÁZADBAN ÉPÜLT.
 A MAI FORMÁJÁT AZ 1800 ÉVI
 ÁTÉPÍTÉSKOR KAPTA.
 GYŰLEKEZETI
 ADOMÁNYOKBÓL
 1981-BEN KÜLSŐ ÉS BELSŐ TELJES
 FŐLÚJTÁST VÉGEZTÜNK TEMPLO-
 MUNKON.

KALLÓS ISTVÁN

SAS KÁROLY

lelképásztor

gondnok

EGYEDÜL ISTENÉ A DICSŐSÉG!

Mérete: 42x50 cm, anyaga: fehér márvány.

3. Világháborús emléktábla

A református templom belsejében a torony alatti falon van elhelyezve. Szövege, mely öt egymásmelletti oszlopba van felosztva a következő:

AZ I ső és II ik VILÁGHÁBORÚBAN ELHALT REF. TESTVÉREINK

1914 – 1918	Kis Sándor	Papp Lajos
	Kósa Imre	Prém Imre
Balajti József	Kósa Károly	Rózsa Péter
Beke Győző	Lengyel Károly	Rózsa Sándor
Bertalan Sándor	Lengyel Lajos	Sass Bálint
Boldizsár Sándor	Létai József	Sass Gábor
Daróczi Lajos	Létai Sándor	Sas István
Giczei József	Létai Zsigmond	Sas Lajos
Giczei Lajos	Lovas József	Sas Márton
Jakó Bálint	Lovas Károly	Sas Sándor
Jakó Imre	Lovas Sándor	Sas Zsigmond
Jakó Sándor	Méhész Sándor	Szakács Sándor
Kardos József	Nagy Ferenc	Szatmári József
Kardos Sándor	Nagy István	
Kiss Dániel	Nagy József	Szentmiklósi Sándor
Kis Károly		Szilágyi Károly
Kis Pál György	Nyéki József	Szilágyi Imre
	Osváth Lajos	Szilágyi Zsigmond
Kiss Sándor	Papp Imre	Vincze Sándor
1939 – 1945	Kósa László	Szilágyi József
	Lovass Dániel	Szoboszlai Miklós
Bálint László	Munkácsi Gábor	Zahorák Márton
Bertalan Lajos	Palczert János	
Borbély Károly	Pap Lajos	
Borbély Sándor	Sass József	
Gábor Károly	Sas Lajos	
Gábor Sándor	Szatmári Gábor	
Kiss Imre	Szatmári László	

NEVEIKET MEGÖRÖKIT-
TETTE A HOZZÁTARTO-
ZÓK HÁLÁS SZERETETE

1958

Mérete 130x80 cm, anyaga fehér márvány, fakeretbe foglalva.
1958-ban avatták fel, Páll László lelkipásztorsága idején.
Március 15-én koszorúzzák.

4. Dajka János püspök emléktáblája

A református templom belső falán van elhelyezve.

Szövege:

Keserüi
Dajka János
Erdély püspöke 1618-tól
szül. Érkeserűben 1580-ban
megh. Gyulafehérváron 1633-
ban
Érkeserű 1995 szept. 13-án

Mérete: 60x40 cm, anyaga: márvány.

1995. szeptember 13-án avatta fel Tőkés László, a Királyhágómel-
léki Református Egyházkerület püspöke, az egyházmegyei lelkész- és
papné-találkozó alkalmával. Ez alkalommal Tőkés László püspök
predikált és jellemezte Dajka János püspököt, Gelléri Gyula esperes
rövid élettörténetet mondott, Kallós István helyi lelkész is szólt rövi-
den a püspök munkásságáról. Ünnepi műsort tartott a lelkészi kar, a
lelkész feleségek és gyermekeik.

5. Számadó Ernő író síremléke

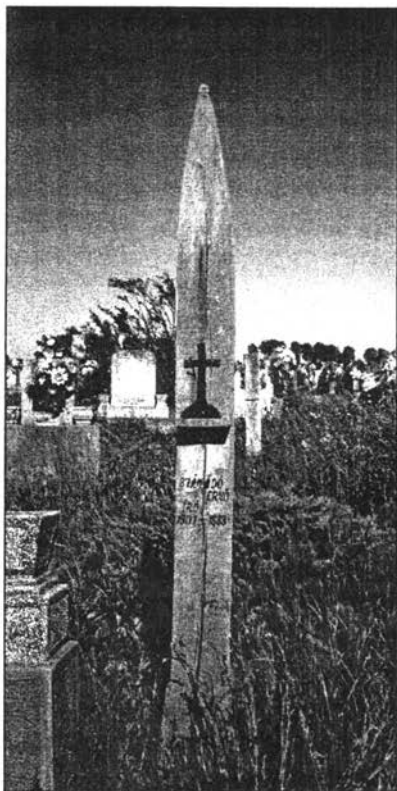
Az író síremléke a református temetőben található, csónak alakú
fejfával. Szövege (felül egy bevéssett kereszt, alatta):

SZÁMADÓ
ERNŐ
ÍRÓ
1907 – 1983

Mérete: 210 cm magas, anyaga: fa.

1993-ban készítették, halálának tízéves évfordulójára.

1997. május 3-án a Varadinum '97 szervezőbizottsága, az
RMDSZ, a helyi tanács és a Bihari Napló avatta fel.

Számadó Ernő (1907. Budapest – 1983. Érkeserű): költő. A két világháború között verseit, egyéb írásait a Népszava, a Napkelet, a Tolnai Világlapja és a Színházi Élet közölte, hol saját, hol Békésy András írói álnéven. 1942-ben került Érkeserűbe, a „Hímeshát-szigetre”. Költészetére egyaránt jellemző a népies dalforma, a szín- és fényhatások iránti érzékenység és a szokatlan jelzők halmozása: Zöld-arany fénysávok úsznak halkán / Az erdő homályán...itt-amott / Tűzcseppként villannak át a fényen / A lombról csorduló harmatok... / Hajnal a tavaszi erdőn /. Verseiben megszólaltatta a még érintetlen érmelléki mocsárvilág varázslatos szépségét is. Fontosabb kötetei: Újsütet kenyér (versek, 1932), Arccal borulok a földre (versek, 1934), Új versek (1940),

Csodálatos miskapipa (mesék, 1950), Segíts meg, emberségem (Gábor Ferencsel és Máté Imrével közös verseskötet, 1984).

(Borbély Gábor)

ÉRKÖBÖLKÚT – CUBULCUT SZÉKELYHÍD KÖZSÉG

1. A Dráveczky család síremléke

A református templom kertjében található.

Szövege a **keleti oldalon**:

Itt nyugszik
IFIU
DRÁVECZKY
EDE
élt 27 évet
mehalt
1911 május 8-án

A **nyugati oldalon**:

Itt nyugosznak
DRÁVECZKY
LÁSZLÓ
élt 39 évet
mehalt 1853 febr. 14
ÉS FIA
DRÁVECZKY EDE
élt 53 évet
mehalt 1904 július 16
Béke hamvaikra!
Veiszlovits A. és fia
Nagy Váradon

Mérete 220 cm magas márvány obelisk.

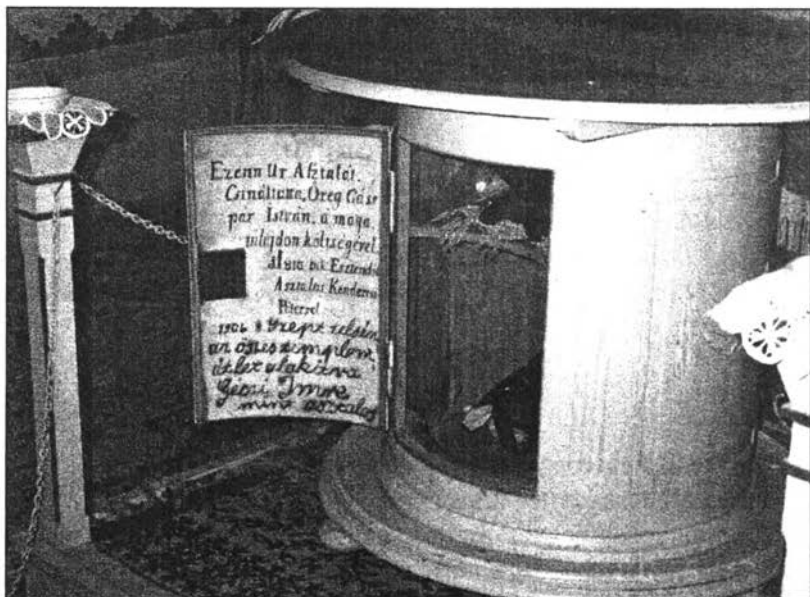
Szép öntöttvas-kerítés veszi körül.

A templomban nagyon régi babérkoszorúk és sírcsokrok vannak üvegezett dobozokban elhelyezve és falra akasztva.

2. Úrasztali felirat

A református templom úrasztali ajtajának belső oldalán:

Ezen Ur Asztalát.
Csináltatta, Öreg Gás-
pár István, a maga.
tulajdon költségével.
A 1810 Dik Esztendőb
Asztalos Kenderesi
Péterrel.
1906. Szept 1 elsén
az öszes templom
átlet alakitva
Géczi Imre
mint asztalos

3. Világháborús emlékmű

A második világháborúban elhunyt hősök tiszteletére készítette a református egyházközség 1990-ben, a temető kertben.

Felirata:

1941 – 1944 között a háborúban elhunytak emlékére

Született

ANTAL GYULA	1919	P. OLÁH GYULA	1900
BALOGH FERENC	1919	VARGA GÁBOR	1923
BOTOS SÁNDOR	1910	VARGA GUSZTI	1922
CZAPP SÁNDOR	1911	E síremléket emeltette	
CSOKMÁS IMRE	1922	1990-ben az Érköbölküti	
DÁVID IMRE	1922	Református Egyházközség	
DÁVID LAJOS	1926		
DÁVID SÁNDOR	1918		
DIENES GÁBOR	1920		
DORMÁNY GÁBOR	1914		
DORMÁNY IMRE	1917		
ERDEI SÁNDOR	1922		
GÖDÉR LAJOS	1924		
GÖDÉR IMRE	1921		
KATONA GÁBOR	1923		
KUPA SÁNDOR	1921		
KÓPIS JÓZSEF	1922		
NÉMET JÓZSEF	1919		
NÉMET ISTVÁN	1922		
NÉMET SÁNDOR	1910		
NÉMET JÁNOS	1913		
MARINKÁS ISTVÁN	1913		
POKOL KÁROLY	1924		
POKOL SÁNDOR	1911		
SZÉLES SÁNDOR	1920		

Régi, jó állapotban lévő, átcsiszolt gránit obeliszk, magassága 220 cm, kétoldalán két cement virágváza, be van kerítve.

Hátoldalon a következő sírfelirat:

Itt nyugszik
ORLAI
Kovács Gusztáv
élt 52 évet
meghalt 1890 nov. 7én
ÉS NEJE
NAGYSÁROSI
Sárossy Erzsébet
élt 44 évet
meghalt 1907 ápril. 9én
Béke poraikra!

ÉRKÖRTVÉLYES – CURTUIUȘENI

1. Világháborús emlékmű

A község központjában, kis park közepén, kovácsoltvas kerítéssel körülvéve áll az első világháború hőseinek tiszteletére emelt emlékmű, melyet 1941. június 2-án, pünkösöd második napján avattak fel. A háta mögött állott az országzászló.

Felirata
a déli oldalán,
a homlokzaton:

HŐSI HALÁLT
HALTAK
Az 1914 – 18. évi
VILÁGHÁBORUBAN

ARMÓS SÁNDOR
SZATHMÁRY LÁSZLÓ
FODOR ISTVÁN
KOVÁCS SÁNDOR
SZALAI SÁNDOR
TORDAI LAJOS
VÁSÁRHELYI GYÖRGY
NAGY GYULA
SZALAI GEDEON
SZALAI ZSIGMOND
KOVÁCS LAJOS
VARGA ZSIGMOND

ARI LAJOS
BAGOSSI FERENC
BODNÁR SÁNDOR
BOLDOGH JÁNOS
BOGZA SÁNDOR
BUZINTÁN ILLÉS
BUZINTÁN JÓZSEF
CSEKE ANDRÁS
FODOR KÁROLY
FURÓ GYÖRGY
GARNAI ANDRÁS
KÁLLAI SÁNDOR

A nyugati oldalán:

MÓZSI ANDRÁS
TÓTH SÁNDOR
KISS SÁNDOR
KOVÁCS ANDRÁS
KOVÁCS GYÖRGY
KOVÁCS LAJOS
MOLNÁR ANDRÁS

MOLNÁR ISTVÁN
MÓZER LAJOS
MÓZER SÁNDOR
MUDRÁS GYÖRGY
MUDRÁS JÁNOS
PAPP SÁNDOR

A keleti oldalán:

BOROS FERENC
GARNÁI ELEK
SUSZTI JÓZSEF
SZABÓ JÓZSEF
SZABÓ ZSIGMOND
SZABÓ ZSIGMOND
SZALAI FERENC

SZALAI MIKLÓS
SZALAI SÁNDOR
SZILÁGYI GYÖRGY
TÓTH JÁNOS
VIGH ISTVÁN
ZEFER FERENC

Az északi oldalán:

Hős fiai emlékére készítette
Érkörtléyes község közönsége
1941-ben.

Alul babérkoszorú, közepén 1914 – 18.

260 cm magas, négylépcsős betonalapzatra helyezett márvány obeliszk. Talapzatán rohamsisak és két keresztbe tett díszkarddísztetés. A kovácsoltvas kerítést Vincze József kovácsmester készítette. Az emlékmű állapota jó.

ÉRMIHÁLYFALVA – VALEA LUI MIHAI

1. Sass Kálmán mártír lelkipásztor emléktáblája

A református templom déli oldalán van elhelyezve. Szövege:

Itt szolgált 1937–1957 között
az 1958-ban mártírhalált halt

Sass Kálmán

lelkipásztor

„Mert nem félelemnek lelkét
adott nekünk az Isten...”

2 Tim. 1,7

1993 május 30.

Mérete: 40x60 cm, anyaga: gránit.

1993. május 30-án avatták fel, az új lelkipásztor beiktatása alkalmával. Beszédet tartott Tőkés László püspök és Sarkadi Pál nyugalmazott lelkész. Koszorúzzák 1956 emlékére, valamint Sass Kálmán születésének és halálának évfordulóján.

Sass Kálmán (1904. április 17., Gálospetri – 1958. december 2., Szamosújvár): református lelkipásztor. Kisbirtokos családból származik. Iskoláit a máramarosi, nyírbátori és nagykárolyi piarista gimnáziumokban végezte, majd Kolozsváron a Református Teológiát. Két évig tartó németországi és svájci tanulmányúton vett részt, ahol egy sor nemes eszmét tett magáévá.

1931 után Sulyok István püspök káplánja. 1932-ben a Mezőtelegdi Református Egyházközség meghívta lelkészének, ahol példás munkát végzett az ősi templom rendbetételében, megalakította a nőszövetséget, legényegyletet, bibliakört. Megírta Mezőtelegdi történetét.

1936-tól Érmihályfalva református lelkésze, több mint húsz évig. Itt kölcsönkönyvtárt alapított, megszervezte itt is az összes belmisziói alakulatokat. A háború alatt is a magyarság sorskérdései foglalkoztatták. A hitben és a magyarsághoz való ragaszkodásban látta a megmaradás legfőbb esélyét.

1945 után megalakította a Magyar Népi Szövetség érmihályfalvi fiókját, amelynek elnöke lett. Később rá kellett döbennie, hogy a Magyar Népi Szövetség a Román Kommunista Párt egyik fiókszervezetévé vált. Sass Kálmán lelkeszi közösség-szervező munkássága, páratlan tekintélye, népszerűsége az Érmelléken vörös posztó volt a hatalom számára. 1947-ben letartóztatják fasiszta magatartás, izgatás, szabotázs jogcímén. Mivel 1944-ben az Érmihályfalva környékén elesett partizánokat tisztességesen eltemette, Maléter Páltól két köszönő levelet kapott. Ez mentette meg a további börtönbüntetéstől. De 1957-ben, az 1956-os magyar forradalom után, ugyanezek a levelek lettek a végzetes bizonyítékok ellene.

1957. február 5-én tartóztatták le. Több mint egy éven át vallatták, kínozták, melyről Balaskó Vilmos lekipásztor, volt cellatársa számolt be. Államellenes fegyveres összeesküvés, hazaárulás, az önálló Erdély létrehozására irányuló lázítás, felbujtás, a szocialista államrend elleni szervezkedés, a magyar ellenforradalommal való szolidaritás, kapcsolat, röpcédulák készítése és terjesztése, román ellenesség hamis vádjával tartott koncepciós perben halálra ítélték, melyet 1958. október 6-án hirdettek ki. December 2-án végezték ki a szamosújvári börtönben. Mind a mai napig nem rehabilitálták.

2. Máté Imre költő emléktáblája

A Bethlen Gábor utca 25. szám alatti házban van elhelyezve.

Szövege:

Ebben a házban
élt, alkotott
Máté Imre
Költő
1936 – 1989

Mérete: 60x40 cm, anyaga: fehér márvány.

1996. február 14-én avatta fel a Református Egyházkerület, RMDSZ, Ady-kör, Bihari Napló, Erdélyi Napló, a költő születésének 60. évfordulóján.

Az emléktáblát Gellért Gyula esperes vésette Nagykárolyban.

Gránit obeliszk síremléke a római katolikus temetőben található. Felirata egyszerű, név és évszám.

Máté Imre (1936–1989, Érmihályfalva): költő, könyvtáros. Székelyhídon érettségizett, majd az érmihályfalvai középiskola könyvtárosa lett. Első versét a nagyváradi Fáklya közölte 1956-ban. Ezt követően a Napsugár, Utunk, Korunk, Bányavidéki Fáklya, Szatmári Hírlap, Előre, Ifjú munkás közölte verseit. Versei több antológiában láttak napvilágot. Önálló kötetei: Látta ezt a fűrgé mókus (gyermekversek, 1969), Forgó táncban (Forrás, 1973), A nap kalapja (gyermekversek, 1980), Segíts meg emberségem (Gábor Ferencsel és Számadó Ernővel közös kötet, 1984.) (Borbély Gábor)

3. Petőfi Sándor látogatásának emléktáblája

A Széchenyi tér (főtér) 19. szám alatti tömbház oldalán van elhelyezve. Szövege:

Petőfi Sándor
1823 – 1849

Ezen a helyen állt az a fogadó, amelyben
1847 májusában megszállt a magyar
szabadságharc lánglelkű költője és itt írta

„Legszebb versem” című költeményét is.
Az esemény emlékére állította e táblát
az érmihályfalvi MIDESZ 1991. március 15-én.
Aici a fost un han unde marele poet revoluționar
a scris poezia „Poemul meu cel mai frumos”.

Mérete: 65x65 cm, anyaga: fekete gránit, Dorka József és Pálinkás Miklós kőfaragómesterek készítették.

1991. március 16-án Kovács Zoltán RMDSZ-elnök és Kóti Mária MIDESZ-tag avatták fel. Utána Kovács Zoltán, Brúgos Zsuzsa, valamint Barna Erzsébet mondtak ünnepi beszédet. Minden évben itt tartják a március 15-i ünnepséget.

4. Csónak alakú fejfák emlékparkja

A református templomkertben, a néprajzi értékű csónak alakú fejfák megmentésére létesítette a református egyházközség.

Eddig tíz, akácfából készített, az Érmellékre jellemző fejfa került a parkba, melyek 1929 és 1981 között készültek. Magasságuk 1–2,10 m között van, állapotuk különböző. Díszítésük tulipán, rozmaring, szomorúfűzfa.

Ezeket a fejfákat a temetőben felszámolták, illetve új síremlékekkel helyettesítették. Mivel a megmentett példányok néprajzi kincset jelentenek, számon tartja őket a Magyar Néprajzi Társaság és a Kriza János Néprajzi Társaság.

5. Millecentenáriumi emléktábla

A református temető kertben található. Szövege:

„Uram
Te voltál nekünk
hajlékunk nemzedékről,
nemzedékre”

Zsolt 90.1
1996

Mérete: 44x56 cm, anyaga: gránit, terméskövekből összeállított, 1 m magas talapzatra fektetve. 11 tujafa van köréje ültetve. Tervezte Pálinkás Miklós. A helyi lelkész avatta fel. Az emlékmű a cserkészek gondozásában van. Zászlótartóul is szolgál mikor új cserkészt avatnak.

6. Kopjafa a Partiumi Fórum tiszteletére

A református templom kertjében található.

Felirata:

PARTIUMI
FÓRUM
1998 okt. 24
E. M. C. T.

A kopjafa 160 cm magas, anyaga keményfa, állapota jó.

A Partiumi Fórum alalmából, a református egyházközség avatta fel, 1998-ban.

7. Millenniumi kopjafa

A református templomkertben található, Barót testvérváros ajándéka. Felirata:

MEGFOGYVA BÁR
DE TÖRVE NEM
ÉL NEMZET
E HAZÁN
ÉRMIHÁLY-
FALVA
2001. OKT. 31.
AJÁNDÉKOZTA
BARÓT VÁROS
ÖNKORMÁNYZATA

Barót testvérváros készítette és adományozta 2001-ben. Mérete: 4 m x 24 cm x 24 cm, felfele kissé elkeskenyedő, anyaga keményfa, három betonlépcsőbe ágyazva.

2001. október 31-én, a reformáció ünnepe alkalmából leleplezték le. Az ünnepi istentiszteleten Kiss Csilla lelképásztor hirdette az igét. A kopjafa előtt Dukrét Géza, a PBMEB elnöke tartott ünnepi beszédet, majd Kiss Csilla lelképásztor mondott áldást. Az ünnepségen résztvett Torda Imre, helyi polgármester, dr. Lunczer János alpolgármester, Albert Dénes, Barót polgármestere, Nyakó József, a megyei RMDSZ közművelődési alelnöke.

8. Emlékmű a 20. század hősei és áldozatai tiszteletére

A város régi, ma 1848. március 15. nevű parkjában található.

Felirata: **középen**

MONUMENTUL EROILOR ŞI MARTIRILOR SECOLULUI XX.
A XX. SZÁZAD HŐSEINEK ÉS ÁLDOZATAINAK EMLÉKÉRE.

1914 –1918

Dérer Ferenc

Erdei György

Kelemen Károly

Dérer János

Gyarmati József

Kelemen Sándor

Dérer Lajos

Kecskés Sándor

Kelemen Zsigmond

Kosztin Lajos	Nagy Sándor	Szabó József
Kovách Gusztáv	Orosz János	Szalai Sándor
Kovács Sándor	Orosz József	Szathmári Lajos
Máté András	Petke István	Vilmányi Imre
Mátrai Árpád	Ruszkai Elek	Zoltay András

1939 –1945

Bába Imre	Halász József	Papp László
Balla Sándor	Hegedüs József	Ronyecz Mihály
Balogh Károly	Jámbor József	Sáska János
Bárány Sándor	Juhász János	Somogyi Imre
Baróti József	Kecskés András	F. Somogyi Imre
Baróti Sándor	Kecskés Sándor	Gróf Stumber Pál
Bernáth Ferenc	Ifj. Kecskés Sándor	Szabó Gábor
Biri János	Keresztúri Lajos	Szakál István
Bíró József	Kiss József	Szalai Imre
Bíró Zsigmond	Kiss Sándor	Székelyhídi Sándor
Bocsánszky Lajos	Kiss Zsigmond	Szikszai József
Czifra István	Kovács Gábor	Szilágyi I. István
Czifra Károly	Kovács Imre	Szilágyi István
Csányi Sándor	Kovács József	Torda Barna
Csomós Ferenc (D.)	G. Kovács József	Torda Zsigmond
Dienes Mihály	Kovács Lajos	Tóth Ferenc
Dobos Lajos	Zs. Kovács Zsigmond	Újvári Sándor
Facsar Sándor	Marján János	Vajda Gyula
Gacsádi Sándor	Martin Mihály	Vajda Imre
Gazsi Imre	Megyeri József	Vajda Sándor
Gazsi József	Nagy Imre	Zih Károly
Gombási Gábor	Nagy Károly	Zih Sándor
Gönczi András	Palczér Géza	
Hager György	Páll Imre	

Az emlékmű mottója – Sütő András tollából: „... amikor minde-
nütt elfelejtettek, a szülőföldnek még mindig akad mondanivalója
rólunk...”

A tervet Szilágyi Ferenc képzőművész, érmihályfalva szülőtte készítette, kivitelezését a helyi szakemberek végezték. Finanszírozását a Polgármesteri Hivatal, az RMDSZ, a ref. egyház és magánszemélyek vállalták.

Az emlékmű anyagául a rusztikus szürke bazaltkövet és a kocsányos tölgyet használta a művész. A durván faragott kő és a bárdolt fagerendák híven tükrözik a nehéz emberi sorsokat. Az építmény négy kőből rakott őrtorony által közrefogott keresztkompozíció. Az őrtornyok formájukkal utalnak mind a végvárrakra, mind a légerek őrtornyaira. A piederstálra emelt központi kompozíció négy fagerendából áll, amely három egymásba kapaszkodó keresztet alkot. A két hatalmas állókereszt a két világháború elesettjeire emlékezik. Keresztgerendájuk közös, de ez képezi a harmadik, a fekvő keresztet, amely a kommunista diktatúra keresztje. A gerendába süttött évszámok az emberi bőrbe nyomott billogra is utalnak. A durva anyagból összeállított kompozícióból éles ellentétként világít ki a szépen csiszolt fehér márvány, amelyre aranyozott betűkkel a hősök és áldozatok nevei kerültek.

A több mint ezer elhurcolt és elgázósított izraelita nevében egy közös emléktáblát készítettek. A kommunista diktatúra két áldozatának táblája is megvan, de még nem kerülhetett fel a többi mellé.

Az emlékművet 2004. október 3-án leplezték le. A református templomban, ökumenikus istentisztelet keretében Tőkés László püspök mondott igét, majd Gergely István baptista prédikátor szólt az összegyűltekhez. Kovács Zoltán polgármester, egyházkerületi főgondnok ismertette az elvégzett munkálatokat. Az ünnep az 1848. március 15. téren folytatódott, ahol az emlékmű is áll. Kovács Zoltán polgármester köszöntője után beszédet mondott Kövér László, a Fidesz politikusa, parlamenti képviselő, Pete István szenátor, Sarkady Zsolt képviselő, Szilágyi Zsolt képviselő. Szilágyi Ferenc, az emlékmű tervezője ismertette az alkotás szimbolikus jelentését. Az emlékműt a Vitézi Rend helyi tagjai leplezték le. Az emlékműt megáldotta Tőkés László püspök, Balázs Dénes és Balászné Kiss Csilla református lelkészek, Györfi József római katolikus és Zorel Zima görög katolikus tisztelendő, valamint Gergely István baptista lelképásztor. A Szózat eléneklése után Szilágyi Ottó, az emlékmű kivitelezésének mindenese hivatalosan is átadta a létesítményt Kovács Zoltán polgármesternek. Az esemény ünnepi szavalatokkal és énekekkel ért végett.

9. Bocskai István szobra

A Széchenyi tér zöld övezetében, a város első köztéri szobra.

A mellszobrot Lavotka Géza szobrászművész – Sárospatakról – készítette müköből és ajándékozta a városnak. A 128 cm magas, négyoldalú, felfelé keskenyedő, márványlapokkal borított talpazat két hat-szögű, márványlapokkal borított lépcsőn helyezkedik el. Tetején egy kerek, tányérhoz hasonló, 27 cm magas alapon helyezkedik el a 70 cm magas bronzszobor.

2000. szeptember 17-én avatták fel a fejedelem szobrát. Az egész napos program sporteseményekkel kezdődött. Hagyományosan ünnepi istentiszteletet tartottak mindkét felekezeti templomban. A református

templomban Csűry István, egyházkerületi generális direktor hirdette az ígét, majd Gede Mátyás lelkipásztor szólt a nap kiemelkedő eseményéről. A szoboravatáson Torda Imre polgármester beszélt Bocskai István fejedelem érdemeiről, majd közösen Székelyhídi Ágostonnal leplezték le a szobrot. Beszédet mondott Székelyhídi Ágoston, a magyar kormány nevében, Bocskai életét Bálint Enikő tanárnő ismertette, román nyelven pedig Szabó János tanácsos. Ünnepi beszédet mondott még Kapy István, az RMDSZ Bihar Megyei Szervezetének elnöke, Solymos József, Nagyböce járás (Szlovákia) alprefektusa, Szénási Ferenc, a nagyszalontai Bocskai Alapítvány elnöke, Kovács Zoltán, a helyi RMDSZ elnöke. A koszorúzás után a református és a római katolikus egyház összevont énekkara elénekelt a Szózatot. Az ünnepség délután irodalmi vetélkedővel és gálaműsorral folytatódott.

10. Simonyi óbester emléktáblája

A római katolikus templom falán helyezték el. Felirata:

EMLÉKTÁBLA
E TELEPÜLÉSESEN TOBOROZTA HUSZÁRAIT
BÁRÓ VITÉZVÁRI SIMONYI ÓBESTER
A „LEGVITÉZEBB HUSZÁR”, A NAPÓLEONI HÁBORÚK HŐSE.
ÁLLÍTOTTA: DEBRECENI „PRO PATRIA” ALAPÍTVÁNY
ÉRMIHÁLYFALVA POLGÁRAI
2004

Anyaga márvány. A felirat fölött bronz emléklakett. 2004 augusztusában avatták fel. Tempfli József püspök és Emödy Dániel, a debreceni Pro Patria Alapítvány elnöke leplezte le.

11. A Bujanovics család kriptája

A római katolikus temetőben található.

A kriptá mérete 2,50x8,50x3,20 m, 10x10 méteres kovácsoltvas kerítés övezi. Az épület anyaga beton és téglá, rajta a bejárat körül öt márványtábla.

A táblák szövegei:

1. tábla, 40x120 cm címer, alatta:

AGG-TELEKI
BUJANOVICS
CSALÁD SÍRBOLTJA
MELYBEN FELEDHETETLEN
DRÁGA HALOTTAINK
BÉKÉBEN NYUGODJANAK

2. tábla, 40x30 cm

AGG-TELEKI
BUJANOVICS BÉLA
SZÜL. 1852. MEGH. 1928.
BUJANOVICS BÉLÁNÉ

3. tábla, 40x30 cm

AGG-TELEKI
BUJANOVICS RUDIKA
SZÜL. 1925. FEBR. 15 MEGH.1935. MÁRC. 9.

4. tábla, 40x30 cm

AGG-TELEKI
BUJANOVICS RUDOLF
1882. MÁRC. 17 – MEGH. 1962. JUL.22.
BUJANOVICS RUDOLFNÉ
SZÜL. 1899. MÁRC. 8 – MEGH. 1966. DEC. 25.

5. tábla, 40x1,20 cm, címer, alatta:

NAGY-MÉLTÓSÁGÚ
AGG-TELEKI
BUJANOVICS ÁGOST
CS. ÉS KIR. KAMARÁS, NY. ALTÁBORNAGY
ÉS TÖBB M. REND-VITÉZE
SZÜL. 1818. MEGH. 1894.
BUJANOVICS RUDOLF
48-AS HONVÉDTISZT V. ORSZ. GY. KÉPV. M. BIZ. TAG.
SZÜL. 1814. MEGH. 1876.

BUJANOVICS FRIGYES
48-AS NEMZ. ŐR TISZT ZEMPL. VRM.
EGYK. TÁBLABÍRÁJA M. BIZ. TAG.
SZÜL. 1811. MEGH. 1906.

A **Bujanovics (Ágteleki)-család** Szabolcs vármegyéből származik, nevét a szabolcsi Ágtelek helységtől kapta. Ágoston 1848 előtt az eperjesi kerületi tábla jegyzője. Biharban a 19. század első felében szereztek birtokot, előbb Értarcsán, majd Érmihályfalván. „Bujanovics (Ágteleki) Frigyes törökverő horvát nemesek ivadéka. Nagypját Martinovicsékkal egy időben nyakazta le a hóhér, tizenöt testvére közül pedig kettőnek a sorsa Jókai Mórnak kínált életanyagot A kőszívű ember fiai megírásához. Ugyanis bátyja, Rudolf honvéd hadnagyként Guyon Richard ezredes oldalán rohamozta meg a Branyiszközi-hágót 1849. február 5-én, Schlick osztrák tábornok oldalán harcoló öccse, Ágoston ellen. A forradalmár Rudolf minden áron meg akart vívni a császárpárti Ágostonnal, de a fiatalabbik testvér elkerülte a bátyjával a személyes összecsapást. A szabadságharc leverése után Rudolfra bujdosás várt és börtön, Ágostonra pedig fényes katonai karrier. A Radetzky-huszárok élén győzelmet aratott a „lázadó” olaszokon. Pályáját altábornagyként, Ferenc József bizalmasaként fejezte be. A két fivér negyedszázad elteltével találkozott ismét, amikor ketten örökölték anyai ágon az érmihályfalvai Haller-uradalmat. Egyikük sem nősült meg, s a két, immár megbékélt agglegény három esztendőtt élt együtt a birtokon, Rudolf tragikus haláláig. A 65 éves hadastyánt saját megveszett kutyája tépte szét, harminckét sebet ejtve rajta. A tábornok pedig magas kort ért el, megérte a millenniumot.” (Szi-lági Aladár, a Bihari Napló Kalendárium, 74 old. 1997.)

12. Az Andrássy család kriptája

A római katolikus temetőben. Itt nyugszik dr. Andrássy Ernő az Érmellék utolsó polihisztora.

Dr. Andrássy Ernő (1894. április 10., Szalacs – 1968. május 1., Érmihályfalva): orvos, régész, ornitológus, numizmatikus, múzeumi-gazgató. Ősei székelyföldről, Csíkból származtak. Középkorúkat Szatmáron végezte (1912), orvosi diplomáját Budapesten szerezte

meg (1918). A debreceni Bábaképző Intézetben dolgozott, majd hazament Érmihályfalvára (1919) és átvette apja rendelőjét. Körorvos 1926-ig. Gyógyító munkája, orvosi hitvallása legendássá tette alakját a környéken. A Magyar Párt érmihályfalvi tagozatának elnöke, a helyi római katolikus egyház világi bizottságának elnöke, városi tanácsos. Minden téren harcolt a nemzetiségi és vallási megkülönböztetés ellen. A háborús időszakban erején felül küzdött a különböző betegségekkel. Gyógynövényekről és a népi gyógymódokról írt munkáját kéziratos formában terjesztették. Mivel harca, hogy városának kórházat létesítsen, hiába való volt, így saját házában két szobát rendezett be, négy-négy ágygal. 1945 után csak hivatásának és gyűjtőszenvedélyének élt. A helybeli gimnáziumban egészségtant tanított. Az iskolának adományozta több mint 220 darabból álló ásványgyűjteményét. Minden csütörtökön előadást tartott a kultúrotthonban egészségügyről, irodalomról, régészetről, természetvédelemről. Háromfelvonásos parasztoperettet írt, Dalol a falu címen, melyet be is mutattak (1958). Valóságos polihisztor volt az Érmelléknek. Képzőművészeti, őslénytani, ornitológiai, oológiai, numizmatikai, régészeti és történelmi kutatásai nemzetközi tekintélyt vívtak ki. Feltárta a Petőfi-emlékeket Érmihályfalván és Szalacson. Gyűjtötte az Érmellék népi hagyományait, a népi gyógymódokat. Szorgalmazta a népi tárgyak gyűjtését a székegyházi múzeumba. Munkájának fontos része volt a műemlékek megmentése. Mint ornitológus 1934-től a londoni oológusklub, a stockholmi tudományos intézet, a berlini Kricheldorf, a budapesti Madártani Intézet tagja volt. Létrehozta Románia legnagyobb, több mint 12 500 darabból álló madártojás-gyűjteményét. 61 fajta vonuló és 111 fajta itt fészkelő madárról végzett megfigyeléseiről készített feljegyzéseket. Levelezésben állott a világ ornitológiai állomásaival és az innen kapott adatok segítségével madárvonulási térképet készített. Az Érmellék madárvilágáról készített összefoglaló munkáját a Budapesti Madártani Intézet Aquila című folyóirata közölte le, 1956–1957-ben. Több mint száz madarat gyűrzött meg, s az Érmelléken átvonuló gyűrzött madarokról számos tudományos intézetnek küldött értesítést. Hatalmas numizmatikai gyűjteménye volt, amely saját ásatásaiából, ajándékozásokból, vásárlásból származott. Sok ezer darabból álló gyűjteményében volt 675 db. 14–16. századi érmihályfalvi ezüstpénzlelet, 1700 db. 16. századi értarcsai ezüst dénár és garas-lelet, római

pénzermék. Az arany- és ezüstérmék miatt sokszor perbe fogta a kommunista hatalom. 360 ezüstpénze a nagyváradi múzeumba került. 1952-ben megnyitott múzeumában óriási mennyiségű, páratlan értékű régészeti lelet volt kiállítva. Mindent szerény orvosi jövedelméből fizetett: ásatásokat, felvásárlást, tárolók készítését. Saját pénzén végeztetett ásatásokat Ottományban, Szalacson, Gálospetriben, Értarcján, Érmihályfalván, Érsemjénben, Érselénden, Érkeserűben, Éradonyban, ahol pattintott kőkorszaki, újkőkorszaki, rézkori, bronzkori településeket és temetőket, vaskori kelta és szarmata leleteket, gepida településeket tárt fel. Éradonyban, Érkeserűben avar temetőket, Szalacson, Érselénden, Gálospetriben honfoglalás kori leleteket mentett meg, de feltárt 12–13–14. századi elpusztult települések maradványait is. Ottományban 1920-ban kezdte meg a feltárást, 1924–1928 között Roska Márton vezetésével folytatta. A minoszi műveltség után ez a másik nagy övezete a bronzkori műveltségnek, melyet ottományi kultúrának neveztek el. A Kolozsvári Történelmi Múzeum részéről Mircea Russu, a nagyváradi múzeum részéről Ordentlich Iván folytatta az ásatást. A Román Tudományos Akadémia szerződést kötött Andrásyval az ásatások közös finanszírozására, 2–2 ezer lejjelel, és a feldolgozott leleteket a Dr. Andrásy Múzeumban helyezték el. Az ottományi, majd a szalacsi, szilágypéri, székelyhídi ásatások igazolták And-

rássy elméletét, hogy az Érmellék sűrűn lakott szállásterülete volt az ottományi műveltséget hordozó bronzkornak. Több mint harminc éven át gazdagította múzeumi gyűjteményét. 1951-ben, kérésére, állami támogatást kapott múzeumi berendezésekre. Kérésére az eddig gyűjtött anyag saját tulajdonában maradhatott, csak az ezutáni gyűjtés kerül állami tulajdonba. 1952. október 19-én volt a Dr. Andrassy Múzeum hivatalos megnyitása, saját lakásában. Másnap megalakították a múzeumi bizottságot, elnöknek dr. Andrassy Ernőt, bizottsági titkárnak László Gyulát választották meg. 1955-ben a rajoni művelődésügyi osztály kinevezi igazgatónak. Fizetését teljes egészében a múzeum fejlesztésére használta fel. 1952-ben múzeumi jelentésében 1924, 1954-ben már 2425 tárgy szerepel. 1957 végén a leltárba beírt tárgyak száma elérte a 3354, a régipéncz az 1456 darabot. Az Akadémia felkérésére megírta az Érmellék Régészeti Repertóriumát. Publikálására már nem kerülhetett sor. Tudományos pályáját derékba törte az 1956-os magyar forradalom romániai retorziója. 1958. július 25-én letartóztatják hazaárulás és az önálló Erdély megalakítására való felbujtás és lázítás koholt vádjával. Pitești és Dés börtönében sínylődött. Életfogytiglani börtönbüntetését 1962-ben húsz évre csökkentették, majd 1963-ban a szamosújvári börtönbe szállítják, ahonnan 1964-ben szabadul. Közben lakását kifosztották, múzeumi gyűjteményét és négyezer kötetes könyvtárát a nagyvárad múzeumba szállították. Haláláig orvossegéd az érmihályfalvi szülőotthonban.

13. Hetényi Kovács János síremléke

A római katolikus temetőben található, az Andrassy család kriptája mellett. Szövege:

HETÉNYI
KOVÁCS
JÁNOS
debreczeni ref.
főgimnáziumi tanár
1816 – 1906

Mérete: 180x65 cm. Díszesen faragott síremlék, kovácsoltvas kerítéssel bekerítve.

Kovács János (1816, Szeghalom – 1906, Szalacs): tanár, természettudós, Afrika-kutató. A Debreceni Kollégiumban, majd a berlini egyetemen tanult. Később Geszten, gr. Tisza Lajos legkisebb fiának, Tisza Domokosnak a nevelője. Kapcsolatban állt a magyar tudományos madártan megalapozójával, Petényi János Salamonnal (1799–1855), volt evangélikus lelkészszel, akivel 1854-ben Gesztről indultak a Bihar megyei természetrajzi kutató útra. Nevük ma is olvasható az Igric-barlang falán. 1855-ben Tisza Domokossal Afrikába is eljutott és értékes tárgyakat hozott magával. 1856-tól, negyven éven át tanított a Debreceni Református Kollégiumban, görög nyelvet, latint

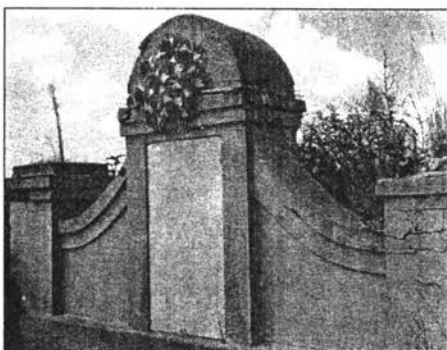

és természetrajzot. Egyszemélyben volt a természetrajzi gyűjtemény őre és tudományos fejlesztője. Kutatóként két élő fajt és két ősfajt fedezett fel. 1896. szeptember 20-án vonult nyugdíjba, a Magyar Természet Tudományi Társulat és a Bécsi Geológiai Társaság tagjaként. Szalacsra költözött leánya családjához, dr. Andrássyékhoz. Járt az Érmelléket, ahová rendszeresen magával vitte unokáját is. Oktatta, nevelte a gyermek Andrássyt. Olyan alapot kapott nagyapjától, amire később csakis a tudományos igényességű kutatásokkal lehetett marandót építeni. Szalacson halt meg 1906-ban. Később, amikor felépül az Andrassy család kriptája, exhumálják és a családi kriptá szomszédságában helyezik örök nyugalomra.

(Borbély Gábor)

14. Ippi és érkeserűi dr. Fráter Gáspár síremléke

A Fráter-család a Dobra nemzetségből származik és tagjai már 1275-ben mint várjobbágyok kaptak nemességet. 1500 körül az akkori Kraszna megyei Ippről veszik az ippi előnevet. Címerük már 1582 óta ismert, míg a családtagok Biharban, kimutathatóan csak 1654 óta. Ekkor kapták Bélmező és Érkeserű nevű birtokukat, ez utóbbiról vették fel második előnevüket. A család bihari ágából már 1605-ben István, szentjobbi kapitány és ítélőmester volt, Pál pedig 1654 körül II.

Rákóczi György alatt hajdúkapitány, Mihály 1833–37 között alispán, Alajos pedig 1848-ban honvédtiszt. A család tagjai között találunk képviselőt, kamarást, ügyvédet, vagy olyanokat, akik birtokukon gazdálkodtak. (Kordics Imre: Sírok, sírjelek a Várad-Olaszi temetőben, 35. old.)

15. Fekete Károly festőművész síremléke

A síremlék a római katolikus temetőben található.

Szövege **szemben**:

FAMILIA
FEKETE
ÖLYÜS SÁNDOR
SZÜL. 1925 MEGH. 1997
ÉS NEJE
ÖLYÜS SÁNDORNÉ
SZ. CSORDÁS ERZSÉBET
ÉLT 53 ÉVET
MEGH. 1977 JÚN. 29.
BÉKE PORAIKRA!

oldalt:

ITT NYUSZIK
 FEKETE LÁSZLÓ
 ÉLT 69 ÉVET
 ÉS NEJE SZÜL.
 KARDOS ILONA
 ÉLT 64 ÉVET
 GYERMEKEI MATILD
 ÉLT 27 ÉVET
 FEKETE JÁNOS
 ÉLT 42 ÉVET
 FEKETE KÁROLY
 FESTŐMŰVÉSZ
 ÉLT 83 ÉVET
 ÉS NEJE
 CSORDÁS PIROSKA
 ÉLT 60 ÉVET

A szobor talapzata egy 80x80 cm-es és 2 méter magas, összece-
 mentezett terméskövekből áll. Ezen található az emléktábla, amely
 40x30 cm-es fehér márvány. Az oszlop tetején pedig egy egyméteres
 szobor. Kerete 4,8x3 m cement és mozaik, oldalán terméskövekkel.
 Három lépcső vezet fel az síremlékhez, a lépcsők mellett egy 20x10
 cm-es kis fekete táblán a következő felirat:

PLANUL DE SZABO J
 SCULPTOR ORADEA
 EXECUTAT DE RÁCZ D
 CONSTRUCTOR VALEA
 LUI MIHAI 1937

Fekete Károly (1898–1981, Érmihályfalva): festőművész. Az új-
 kori magyar festészet iskolateremtő közösségében, a nagybányai mű-
 vésztelepen, majd a budapesti Képzőművészeti Főiskolán tanult. Ré-
 thy István, a Képzőművészeti Akadémia rektora felismerte művészi
 tehetségét, barátjává fogadta és pártfogolta. Mesterei és barátai voltak
 olyan nagy művészek, mint Iványi-Grünwald, Csók, Thorma, Szabó

István. Pirk Jánossal közösen festették 1931-ben az érmihályfalvi római katolikus templom szentélyének 7x7,5 m nagyságú, hatalmas falképét. Az 1956-os magyarországi forradalmat követő bosszú- és megfélemlítési hadjárat során, 1958-ban őt is letartóztatták. 1964-ben szabadult. A szülőföld különös szépségű tájait elevenítette meg, ragyogó színpompával, sajátos vonásokkal. (Borbély Gábor)

16. Vajda Gyula hősi halott síremléke

A református temetőben áll.

Felirata:

E SIREMLÉKET EMELTETTE
BÁNATOS SZÜLEI ÉS TESTVÉRE
VAJDA GYULÁNAK
KI HŐSI HALÁLT HALT
UKORINÓVI CSATÁBAN
1944 JUL. 26. 25 ÉV. KORÁBAN
BAJTÁRSAI
ÖRÖKNYUGALOMBA HEJEZTÉK
PASZIENCÁN
OTT ÁLMODIK HAZÁNK
BOLDOGABB ÉS SZEBB
JÖVŐJÉRŐL
EMLÉKE ÖRÖKKÉ MEGMARAD
SZÜLEI ÉS TESTVÉRE SZIVÉBEN
VAJDA ZSIGMOND 1890-1958
ÉS NEJE
KOVÁCS ILONA 1893-1965

Kőtalapzaton, anyaga gránit, felső részén az elhunyt fényképe.

ÉROLASZI – OLOSIG SZÉKELYHÍD KÖZSÉG

1. Emlékhely az 1848-as hősök tiszteletére

A református templomkertben található. Felirata:

Isten
áldd
meg
hőseink
emlékét
1848 –
– 1998
– 150 év –

Csónak alakú fejfa, amely hagyományos az Érmelléken. 170 cm magas, akácfa-ból faragták, melyet betonlapzaton helyeztek el. Kiss Sándor helybeli ezermester faragta, a feliratot Oláh Árpád népi fafaragó készítette. 1998. március 15-én avatta fel a református egyházközség, a szabadságharc 150. évfordulója tiszteletére.

Minden március 15-én ünnepséget szerveznek és megkoszorúzzák az emlékművet.

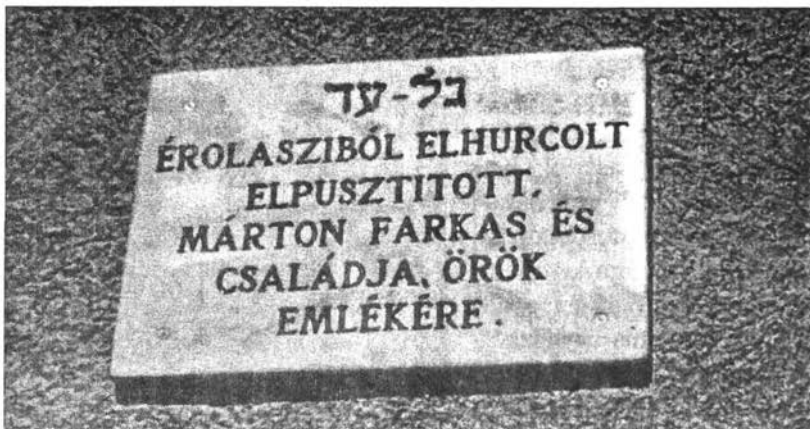
2. Emléktábla

A református templom torony alatti bejárata mellett, a külső falon.
Felirata:

ÉROLASZIBÓL ELHURCOLT
ELPUSZTITOTT,
MÁRTON FARKAS ÉS
CSALÁDJA, ÖRÖK
EMLÉKÉRE

Mérete 30x40 cm, anyaga fehér márvány. 2000. május 28-án avat-
ta fel az egyházközség.

A héber felirat: örök emlékül.

ÉRSELÉND – ŐILINDRU ÉRSEMJÉN KÖZSÉG

1. Adományozási emléktábla

A református templom belső falán van elhelyezve.
Szövege:

LEGYEN ÖRÖK EMLÉKE
ÖZV. RÉKÁSI SÁNDORNÉ
SZÜL. GALI MARGIT
Az Érselindi Ref. Templom és annak harangjára
És úr asztalához egy drb. arany pohárt
33200 LEU
Szeretett adománya
VERES BÁLINT
Gondnok készítette 1938 ba

Mérete: 40x40 cm, anyaga: gránit.

A táblát eredetileg 1938-ban avatták fel a régi imaházban. Az új, 1996-ban épült templomban, a torony alatti helyiségben helyezték el. Rékási földbirtokos adománya.

ÉRSEMJÉN – ŐSIMIAN

1. Kazinczy Ferenc mellszobra

A falu központi parkjában található.

Felirata:

KAZINCZY FERENC
SZÜLETÉSE HELYÉN
SZÁZADOS EMLÉKÜL
a hazafiúi kegyelet
MDCCCLIX

A hátlapon:

Kazinczy F.

E mellszobrot adományozta Fráter Lóránd érsemjéni
születésű honv. huszár százados.

Elhelyeztette, teret rendeztette és kerítéssel ellátta
a Magyar Tudományos Akadémia.

Fenntartja a Kazinczy család.

1907. szept. 12.

A szobor anyaga bronz, a talapzaté gránit. A szobor 87 cm magas. A csonka gúla alakú gránittömb méretei 150 cm magas, alul 84 cm, felül 77 cm széles, vastagsága 47 cm. Horvai János alkotása. A talapzathoz két lépcső vezet. Az alsó lépcső méretei 227x186x32 cm, a felső lépcsőé 165x126x22 cm. A felső lépcső és a talapzat között még volt valamikor egy kisebb gránittömb, amely eltűnt. A gránit talapzatot, amelyre később a mellszobor került, 1859-ben állította fel a Magyar Tudományos Akadémia az író születésének századik évfordulóján. A felállítás költségeit és az elkerítést Krajnik Alajos viselte, nagybátyja iránti kegyeletből. A mellszobrot Fráter Lóránd magyar cs. kir. honvéd huszárszázados „hegedülte össze” több hangversenykörúton, és 1907. szeptember 22-én állították fel. Ekkor került a talapzat hátsó oldalára a másik felirat. A trianoni döntés után a bécsi döntésig a református templom portikuszában rejtegették, utána visszakerült eredeti helyére. Ekkor tűnhetett el az alsó gránittömb.

Kazinczy Ferenc (1759, Érsemjén – 1831, Széphalom): költő, író, irodalom-szervező, a magyar nyelvújítás vezető egyénisége, az MTA tagja. Gyermekkorának első hét esztendejét nagyapja, Bossányi Ferenc érsemjéni házában töltötte. Pályám emlékezete című önéletrajzi művében írta: a nagyapa, Bossányi Ferenc Bihar vármegye főszolgabírája és országgyűlési követe „náddal-födött, vályogból rakott házában patriárkai felsőséggel éle.” 1766-ban került szüleihez Alsóregmecre (Zemplén vm.), a Kazinczy-család ősi fészkébe. Késmárkon és Sárospatakon tanult, majd Kassán jogi diplomát

szerezett. 1788-ban Batsányi Jánossal és Baróti Szabó Dáviddal megindították az első magyar irodalmi folyóiratot, a kassai Magyar Museumot. Ebből kiválva, 1789–92 között egyedül szerkesztette a kassai Orpheust. A magyar jakobinus mozgalomban való részvételéért halálra ítélték, amit később várfogságra enyhítettek. 1794–1801 között 2387 napig ült börtönben (Fogságom naplója, 1931). Szabadulása után megnősült, elveszi Török Zsófiát, és a Sátoraljaújhely közelében fekvő bányácskai birtokra vonultak vissza. Kazinczy nevezte el Széphalomnak. Innen irányította a magyar irodalmi életet, levelezése révén. Szava, ítélete megfellebbezhetetlen volt! 1805-ben megírta a nyelvújítási harc kezdetét jelentő Csokonai nekrológját. Az 1808-ban írt Tübingai Pályairatban azt bizonyítja, hogy a magyar nyelv alkalmas arra, hogy az ország hivatalos nyelvének ismerjék el. 1811-ben megjelent Sárospatakon a maradi írókat támadó epigrammagyűjteménye: Tövisek és virágok. A magyar nyelv választékosabbá tételét, a

klasszicista ízléselvek érvényesülését hirdette. A nyelvújítási harcokat az Orthológus és neológus nálunk és más nemzeteknél (1819) című tanulmányával zárta le. Irodalmi levelezése 1890–1960 között 23 kötetben jelent meg. (Borbély Gábor)

2. Kazinczy Ferenc szülőházának emléktáblája

A Kazinczy-emlékházban található. Szövege:

E HÁZBAN SZÜLETETT
1759 OKTÓBER 27-ÉN
KAZINCZY FERENCZ
AZ ÚJABB MAGYAR
MŰPRÓZA HALHATATLAN
MEGALAPÍTÓJA.

Mérete 40x60 cm, anyaga fekete márvány.

1859-ben avatták fel, az író születésének 100. évfordulóján, amikor a gránit tömböt állították.

A tábla az egykori szülőház utcafelőli falán állott 1931-ig, amikor a régi, dűledező vályogépületet, az egykori Bossányi-kúriát lebontották. Helyén ma az érsemjéni ortodox templom és parókia épülete található. A lebontás után az emléktáblát a református templomba vették. Majd az 1991-ben, a hajdani református fiúiskola épületében felavatott emlékszobában helyezték el. Az épület a központi vagy Kazinczy-park közepén helyezkedik el.

3. Kazinczy Ferenc hajdani szülőházának emléktáblája

Egykori szülőháza helyén épült ortodox templom kerítésének falában van beépítve. Felirata:

ITT SZÜLETETT
KAZINCZY FERENC
1759

Mérete: 50x28 cm,
anyaga márvány.

A táblát eredetileg a szülőházra akarták helyezni, 1931-ben, halálának 100. évfordulóján. De abban az évben lebontották. Így a szomszédos ház udvarába került, egy oszlopra. Később ezt is a templomba menekítették. 1991-ben helyezték mai helyére. Leleplezésén résztvett Tőkés László püspök.

4. Fráter Lóránd emléktáblája

A Kazinczy-emlékházban levő Fráter Lóránd-emlékszobában található. Felirata:

ITT SZOLGÁLT 1897–1904 ÉVEKBEN
 IPII ÉS ÉRKESERŰI FRÁTER LÓRÁND
 A VOLT M. KIR. 9. HONVÉD HUSZÁREZRED
 FŐHADNAGYA, MAJD SZÁZADOSA,
 A NÉPSZERŰ–ZENE ÉS DALKÖLTŐ,
 A KIVÁLÓ HEGEDŰS ÉS ÉNEKES.
 ÚJRAÁLLITOTTA HÁLÁS MEGEMLÉKEZÉSEL:
 AZ EMLÉKHELY BIZOTTSÁG
 SZAMOSÚJVÁR VÁROS KÖZÖNSÉGE
 ÉS ÉRSEMJÉN LAKOSSÁGA 1994. 1942.

Mérete: 50x60 cm, anyaga márvány.

Az emléktáblát Szamosújvár közössége állította 1942-ben, abban a városban, ahol a nótás kapitány szolgált. A háború után eltűnt. 1992-ben Tolnay Tibor festőművész találta meg tömbházuk alagsorában és 1994-ben átadta a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottságnak. Az újraavatás előtt Balázs Jenő kőfaragómesterrel rávésették az újraállítási szöveget. 1994. december 4-én avatták újra, közösen a PBMEB, az Érsemjéni Polgármesteri Hivatal, az RMDSZ Érsemjéni Szervezete, a Bihar Napló. Az ünnepi istentiszteletet Gellért Gyula, az Ér-

melléki Református Egyházmegye esperese tartotta a református templomban, szolgált Jitaru Széll Antal, római katolikus plébános és Duma Sándor, érseléni görög katolikus plébános. Megemlékező beszédet Taar Erzsébet, Gyurka László, Balogh Sándor tartott. Az emlékszobát és az emléktáblát Balazsi József polgármester és Dukrét Géza, a PBMEB elnöke avatta fel. Ezután Fráter Lóránd sírjának megkoszorúzása következett a temetőben, ahol egy vonósegélytűt Fráter-dalokat adott elő.

5. Fráter Lóránd síremléke

A református temetőben, a többi sírtól kisebb távolságra, kelet felé fekszik. A sírhantot nagy betonkeret övezi, a feliratos márványtáblát műkőbe helyezték.

Felirata: FRÁTER LÓRÁND
1872 – 1930

Fráter Lóránd (1872–1930. március 12., Érsemjén): huszárkapitány, zene- és dalköltő. A Ludovika Akadémia elvégzése után huszárhadnagyként szolgált Kassán, Marosvásárhelyt, Szamosújvárott és Kolozsvárott. 1905-ben bátyjával, Fráter Bélával és Nemes Lajossal nagyszerű párizsi hangversenyúton vett részt. A siker fényében, 1906-ban kilépett a hadseregből és csak a zenének élt. 1910-ben a Magyar Országgyűlés legnagyobb ellenzéki pártjának, a Függetlenségi Párt színeiben, a székelyhídi körzet országgyűlési képviselője.

1928-ban az Amerikai Egyesült Államok nagyobb városaiban koncertezett. Mecénásnak is kiváló volt. Külföldi hangversenyeken, hegedűvel a kezében gyűjtötte össze a pénzt a Kazinczy-szoborra. Ady Endre szomorúan, gúnynal írt az 1907. július 26-án történt „zajos, zászlós, díszruhás” avató ünnepségről. Fájjalta, hogy a nótáskapitány lett korának „kultúrlelkiismerete”, a „feledékeny nemzet helyett”. Egy sikertelen gégeműtét miatt hunyt el Budapesten.

Fráter Lóránd dalai ma is közkedveltek: Őszi rózsza, fehér őszi rózsza, Száz szál gyertya, Tele van a város akácfavirággal, Mit susog a fehér akác, Azt beszélik a faluban, Oda van a virágos nyár stb.

(Borbély Gábor)

6. Világháborús emlékmű

A központi parkban, a Kazinczy-emlékházzal szemben. Feliratai:

A déli oldal, felső keskenyebb részén:

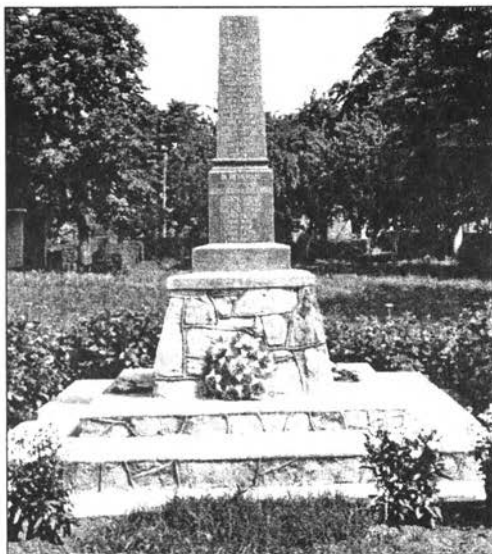
Felül a kereszt és a kehely szimbólumok.

IN MEMORIAM

1914 –1918

ÁLDOZATAINAK EMLÉKÉRE

BABÓS ISTVÁN
 BABÓS LÁSZLÓ
 BEREI LÁSZLÓ
 CSÁNYI FERENC
 CSÁNYI SÁNDOR
 CZIRJÁK JÓZSEF
 DOBOS FERENC
 DOBOS JÓZSEF
 JOBBÁGY JÁNOS
 NAGY ANDRÁS
 SZABÓ FERENC
 SZELLŐ ANDRÁS
 SZELLŐ ISTVÁN
 VENKLI ANTAL
 GAZSI FERENC
 BALAZSI JÓZSEF
 ZIH MIKLÓS

– az alsó vastagabb részen:

IN MEMORIAM
1940 – 1945
ÁLDOZATAINAK EMLÉKÉRE
BALÁZS SÁNDOR
BALÁZS ANDRÁS
BALAZSI ISTVÁN
CSÁNYI FERENC
CSÁNYI IMRE
CSÁNYI IMRE
CSÁNYI LAJOS
CSÁNYI SÁNDOR

– alatta egy szélesebb tömbön:

„Oh, hogy elhullottak a hősök a harcban.”

II Sám 1:25

Északi oldal, folytatja a második világháború hőseinek neveit:

CSIRI JÓZSEF
CSORDÁS SÁNDOR
CZIRJÁK JÓZSEF
CZIRJÁK KÁROLY
DOBOS FERENC
FARCAN MIRON
FODOR KÁLMÁN
FÜLÖP JENŐ
GARLACZ JÁNOS
GAZSI FERENC
GAZSI GYÖRGY
GÁL LAJOS
GESZTI MIKLÓS
GESZTI SÁNDOR
HAUSER ISTVÁN
KERESZTÚRI LAJOS
MÁTÉ ANDRÁS

MOLNÁR JÓZSEF
NAGY GYULA
NAGY SÁNDOR
OLÁH ANDRÁS
PÁL LAJOS
RÁCZ GÁBOR
ROZSONYI FERENC
SZATMÁRI ERNŐ
B. SZÉL JÓZSEF
SZŰCS JÓZSEF
SZŰCS SÁNDOR
TÁCSIK ELEK
VÁNYI IMRE
VÁNYI ANTAL
UŠVAT AVRAM
1999

Nyugati oldal:

A kommunista diktatúra
érsemjéni áldozatainak
emlékére.

ROXIN TIVADAR
VÁNYI ISTVÁN

Keleti oldal: felül egy Dávid-csillag szimbólum

A második világháborúban
elhurcolt érsemjéni
zsidók emlékére.

Talapzata terméskövekből összecementezett két lépcső és egy csonka gúla. Méretei: alsó lépcső 300x270x18 cm, felső lépcső 200x170x14 cm, a csonka gúla szemből 120 cm széles alul, 100 cm felül, 77 cm magas, oldalról 100 cm széles alul, 80 cm felül, 77 cm magas. A három részből álló obeliszk anyaga szürke gránit, felfelé keskenyedik. Az alsó széles rész 16 cm, a középső vastagabb 50 cm, a felső keskenyebb 105 cm magas. A két felső között van egy 10 cm-es mélyített szakasz. Teljes magassága 202 cm. Összmagasság a talapzattal 303 cm. A márványtömböt a római katolikus plébánia adta.

Az emlékművet 1999. augusztus 20-án avatták fel, a falunap alkalomával. Balazsi József polgármester köszöntője után Fülöp János református, Iulian Lenghel ortodox és Csilik János római katolikus lelkész leplezte le az emlékművet, majd ökumenikus istentiszteletet tartottak. Mindhárman a megbékülés jelének nevezték az ünnepséget. Utána Ciprian Porumbescu Balladájának, valamint Beethoven Eroicájának zenei aláfestésével, Keresztúri Lajos helyi RMDSZ-elnök felolvasta az emlékműbe vésett névsort. Minden név elhangzása után kisiskolások egy-egy szál virágot helyeztek el az emlékoszlop talapzatán, és megkondult a léleklarang. Az ünnepélyen jelen volt dr. Csapó József szenátor, Modok Gusztáv alprefektus, Létavértes, Fülöp és Bagamér küldöttsége, valamint a környék polgármesterei, illetve alpolgármesterei.

7. Millenniumi kettős kereszt

A falu központjában lévő emlékparkban található.

Felirata: felül a kehely szimbóluma

ÉRSEMJÉN 2000

Akácfából készítette Csiri Gábor érsemjéni asztalosmester, a feliratot bevészte Czakó Sándor. Méretei: 350 cm magas, 18 cm vastag, az alsó keresztág 114 cm, a felső 100 cm hosszú. 60 cm-es talapzatát gyepetég-lák borítják.

2000. augusztus 20-án Balazsi József polgármester, Fülöp János református, Csilik János római katolikus, Lenghel Julian ortodox lelkipásztorok avatták fel, Urunk születésének 2000. kereszténységünk 1000. évének tiszteletére.

8. Csónakalakú fejfa Kazinczy Lajos honvédtábornok tiszteletére

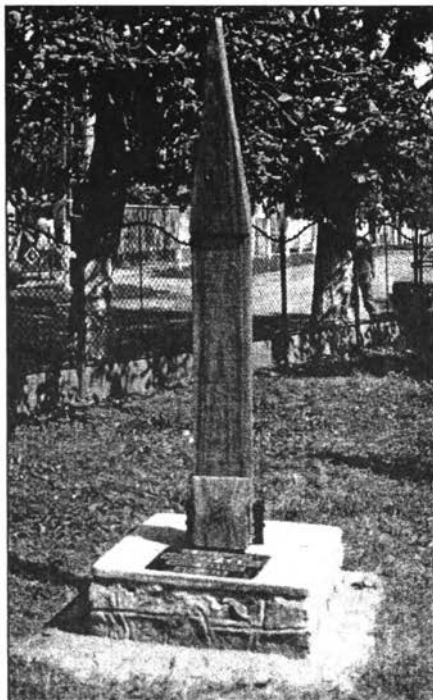
A központi parkban, Kazinczy Ferenc szobrával szemben állították fel. A csónak alakú fejfát Czakó Sándor készítette a Polgármesteri Hivatal megrendelésére. A fejfa egy 80x80x26 cm nagyságú, terméskövekből cementezett talapzaton áll, magassága 193 cm, szélessége 22 cm, vastagsága 12 cm.

A felső, 75 cm-es csúcsos részén kétfülű edényből kinövő életfa van vésvé. Az alsó, 118 cm-es rész felirata:

Isten
ne
hagyd el
szeren-
csétlen
Hazámat
Kazinczy
Lajos
2001
Aug. 19

A talapzatba süllyesztett,
41x30 cm nagyságú gránittáb-
lán a következő felirat olvas-
ható:

IN MEMORIAM
KAZINCZY LAJOS
ARADI VÉRTANU
1820 – 1849

2001. augusztus 19-én avatták fel, a falunap alkalmából. Dr. Csiba Kálmán nyugalmazott erdélyi püspök mondott igét, aki ez alkalommal a község díszpolgári címét kapta meg. Jelen voltak a sátoraljaújhelyi Kazinczy Társaság és az Erdélyi Vitézi Lovagrend érmihályfalvi csoportjának küldöttei.

Kazinczy Lajos (1820, Széphalom – 1849. október 25., Arad): honvédtábornok, a 14. aradi vértanú. Sárospatakon, majd a Bécs környéki tullni hadapród iskolában tanult. Utásznak képezte magát. Hadnagyként a 9. számú huszárezredben szolgált. Anyja halálát követően, 1847-ben kilépett a hadseregből. A forradalom kitörésének hírére azonnal szolgálatra jelentkezett. Megszervezte a győri utász-zászlóaljat. Ott volt a pákozdi csatában, 1848. szeptember 29-én, amikor a honvédsereg megállította Jellasics előrenyomulását. 1849 januárjától alezredes Perczel Mór tábornok seregében. 1849 júniusától ezredesi rangban a Felső-Tisza vidéki csapatok főparancsnoka. Bem tábornok seregével kellett volna egyesülnie, de az orosz hadak állása már nem

tette lehetővé. Kazinczy Lajos tábornok 1849. augusztus 25-én Zsibónál, tisztikarával és maradék seregével letette a fegyvert az oroszok előtt. A tiszteket Váradon át kísérték Aradra. Kazinczy tábornokot a haditörvényszék kötél általi halálra ítélte, amit később golyó általi halálra változtattak. 1849. október 25-én főbe lőtték.

(Borbély Gábor)

GÁLOSPETRI – GALOŞPETREU

ÉRTARCSA KÖZSÉG

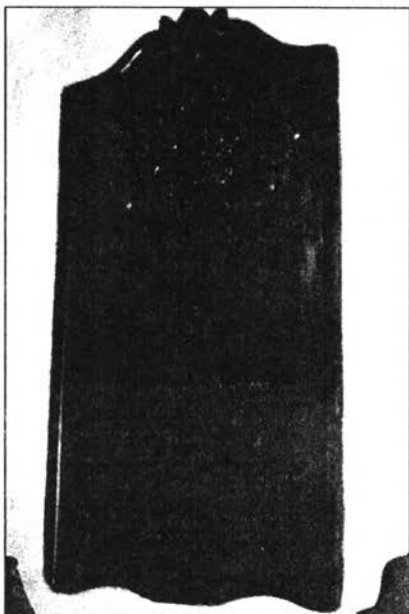
1. Draveczy László emléktáblája

A református templom belső falán található.

Szövege:

NOB: D. HELENA DARVAS DE NREIN CON JUR POSTREMA
 DER ANNOS VI
 ET XXX NUNC MAESTISSIMA VIDU A HOC MONUMENTIUM
 FIERI JUSSIT
 D. O. M.
 HIC JACOT
 SP. AC MAGNIF. D. LADISLAUS DRAVECZKY DE EAD
 A FISS
 TLUC DE THESSINOVICZE IN SILESIA
 SCOP DE SZIGOVICZ IN BOHEMIA
 JAM

CIRCA AN. 1077. QUOAD
 MAJORES FOUS
 IBIDEM HAEREDITARIUS
 E SANGVINE MAGNATI
 ELIM PRINCIPII ZEROTIN
 ORIONDUS
 S. C. R. A. MATTIS
 COLONELLUS
 E JUS DEMO
 IN PARTIO REG: TR: TIBILC
 REI SALNIT RARIAE
 DIRECTOR
 NECNON
 COMPL: I COHNUM TAB.
 JUD. PR. ASSOR
 VINNA DEDIT VITAM.
 RAPUITQ MONOSTOR CAN-
 DEM

CORPUS PETRINA CONCUMUL ATUR HUMO
SPIRITUS AETBEREAS PLACIDUS MIGRAVIT INAURAS
NANSIT AT INTERRIS.....

GLORIA QUAMMERITIS PEPERIT. REFERATUR.....

NARMORIS HAEC FACIES PARVA TABE

SUMMA BREVIS BELLO DUX MILES NOTIOR ARMIE
MORDAX QUAM POSSIT CARPERE DERITE LIVOR
QUIS QUANTUS FUERIT NORUNT EX UNGVE LEONEM
GALLUS ET ADRITA FAE PE BORUSSUS OPE

HUNC EXPERTA FUT GEGINA MARIA FIDELEM

HEROISA HUIUS PATRIA SENSIT POEM

PAGE REDUX ELIOS ITERUM QUAE SIVIT HOWORES
DUMPIETATE DEUM JURAQ SANCTA COLIT.

ACCIPE POSTERITASTANTI MONUMENTA DECORIS
ET TUMUKO LACRYMAS VEL MAGE SPARGO ROFAS

OBIIL ANOS MDCCLXV AETATIS SUAE LXI

ANICOHAEDE GASPARO DRAVECZKY E PRIORE CONJUBE
NOB. D. BARBARA ROTTI DE KIRALY-FALVA RELICTO

A címeres latin nyelvű emléktábla szövege erősen megrongálódott. Magyar nyelvű fordítása Uszcai Huba Loránd lelkészképesítő szakvizsgadolgozatában olvasható. (A gálospetri református egyházközség története. 1995.)

A magyar nyelvű fordított szöveg:

„Nemes Darvas Helena – utolsó férje 36 éven át, aki most a legszomorúbb özvegy, megparancsolta, hogy emeljék ezt az emlékművet.

Itt nyugszik tekintetes és nagyságos Draveczy László, Szaniszló a sziléziai Thessinoviczből, Scop János a bohémiai Szigoviczből – már 1077 körül az ősei voltak, és ő ugyanitt örökös – e nemesek véreből származik.

Vinna adott neki életet, később Monostor ragadta magához, és teste Petrinában vált földdé. A lelke békésen elszállt a mennyekbe, de a földön megmaradt az ő emlékezete, amelyet az ő dicsősége küld. A márvány dombormű rövid summája mindennek. A háborúban vezér, s mint katona fegyveres dicső tetteket vitt végbe. A megölő irigység elragadta. Hogy ő ki és milyen nagy volt: megismerjük az oroszlán körmeiről.

Őt Mária királynő hűséges emberének tapasztalta meg. A haza megőrizte hősi tetteit.

Békébe visszatérve más tisztségeket is megengedett életében – kegyelettel tisztelve Istent. Tisztelte a szent jogokat.

Fogadd utókor a tiszteletnek az emlékművét. E sírból nagy könyveket önts.

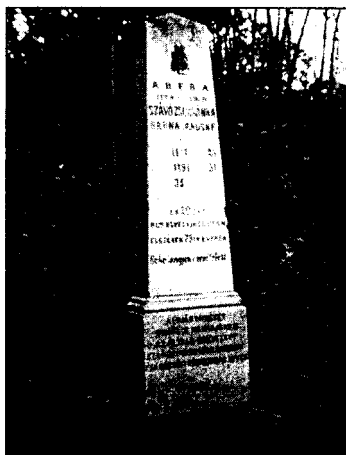
Meghalt 1765-ben, életének 61-ik évében, miközben maradt egyetlen örököse Draveczky Gáspár, az ő első feleségétől: nemes Király-Falvi Rotti Barbarától.”

A **Draveczky-család**, ősei Csehországból származnak. I. Ferdinánd (1526–1564) uralkodása idején, katonai érdemeikért 1543-ban adományul kapták a szepességi Dravec falut. Később az Ung vármegyei Vinnán is birtokot szereztek. Biharban 1729-ben tűntek fel. Poklostelken, Gégényben, Érolasziban és Gálospetriben voltak birtokaik. Draveczky László ezredes az osztrák örökösödési háborúban (1740–1748) tűnt ki. Fényes Elektől tudjuk: Gálospetri déli részén, egy magas dombon láthatók egy várnak maradványai, melyet Draveczky László ezredes építtetett, ám az 1829 és az 1834-es földrengések ledöntötték a négy toronnyal ékesített várkastélyt. Feltételezhetően innen mentették át a református templomba, a családi címeres halotti emléktáblát, melyet nemes Darvas Heléna állíttatott férje emlékére, aki 61. életévében 1765-ben halt meg. (Borbély Gábor)

2. Szávó Zsuzsanna síremléke

A református templom kertjének hátsó részében található. Felirata:

A. B. F. R. A.
 ITT NYUGSZIK N.
 SZÁVÓ ZSUZSÁNNA
 BARNA JÁNOSNÉ
 ASSZONY
 SZÜL. 1817 MÁRC. 23.
 MEGH. 1891 DECZ. 31.
 35 ÉVI
 BOLDOG HÁZASSÁGA

ÉS 20 ÉVI
BUS ÖZVEGYSÉGE UTÁN
ÉLETÉNEK 75IK ÉVÉBEN
Béke legyen porai felett.

Az síremlék alsó részén:

ÁLDJÁK EMLÉKÉT
DICSŐÜLT HAMVAIBAN IS
AZ ÁLTALA SEGÉJEZETT
SZÁMOS GYÁMOLTAK ROKONOK
ÉS A KÖZSÉGI REF. EGYHÁZ HIVEI

Két méter magas, márvány obeliszk.

3. Magyar János emléktáblája

A református templom külső falán van elhelyezve.

Szövege:

KISS MAGYAR JÁNOS
SZÜL. 1808 JAN. 25. MEGH. 1863 ÁPR. 23.

MILY HIDEG E KŐLAP MI E FALBA BEVÉSVE VAN ITTEN
S MILY MELEGEN ÉRZETT A KINEK ITT NEVE VAN.
DRÁGA HITÉT SZÉP TETTÉVEL KORONÁZTA MEG Ő IS.
ÁLDOTT EMLÉKÉT EL NE FELEJTSD TE UTÓD.

KEGYELETE JELÉÜL
A REF. EGYHÁZ.

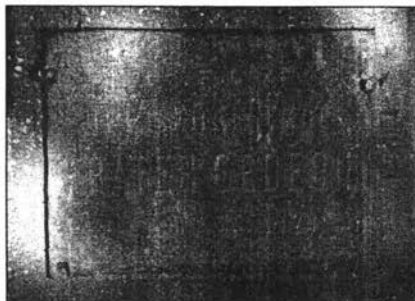
4. Fráter Gedeon emléktáblája

A református templom nyugati oldalán a torony alatti főbejáratról balra, lenn, a földtől 25 cm-re van elhelyezve.

Felirata:

ITT NYUGSZIK
IPPI ÉRKESERÜI
FRÁTER GEDEON
MEGHALT 1855 JAN. 24.

Mérete: 48x39 cm,
anyaga gránit.

5. Sass Károly síremléke

A régi, ma már fölszámolt református temetőben található

Szövege: rohamsisak rajza, alatta:

Itt nyugszik
SASS KÁROLY
Meghalt hazájáért
1914–18
Emeltette felesége

Mérete: 52 cm-es beton talpazon, 195 cm magasságú, alul 62x42, felül 34x18 cm-es obeliszk. Anyaga fekete gránit. Készítette Makay (Carei). Állapota jó.

Sass Károly, Sass Kálmán édesapja, földműves volt, aki Doberdónál srápnelt kapott a fe-

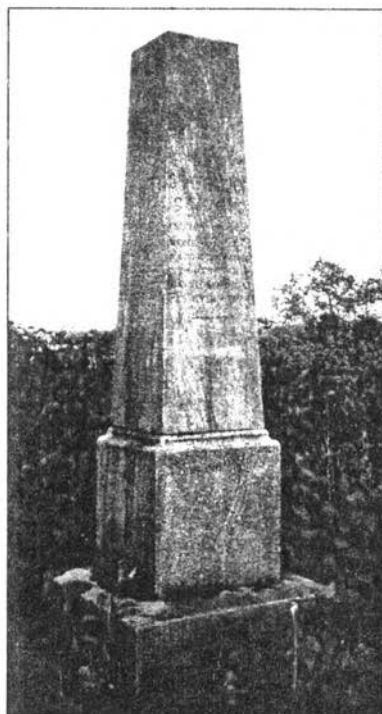

jébe, s operáció közben halt meg. Felesége nagy költséggel hozatta haza. A síremléket fia, Sass Kálmán választotta ki és hozta Károlyból. Annak idején a hősök napján a leventék és a fiatalok megkoszorúzták. Ma nagyon elhanyagolt környezetben található.

6. A Draveczy-síremlék

A régi, ma már felszámolt református temetőben áll.

Szövege az északi oldalán:

VINNAI ÉS DRAVECZI
DRAVECZKY
GYULA
1831 – 1898
NEJE
ÉRDENGELEGI ÉS CSOKAJI
FÉNYES
ERZSÉBET
1846 – 1930

Nyugati oldalán:
VINNAI ÉS DRAVECZI
DRAVECZKY
GYULÁNAK
SZÜL. 1805 MART 5
MEGH. 1863 MART 17
A LEGJOBB FÉRJNEK
ÉS ATYÁNAK
BÁNATOS ÖZVEGYE
ÉS GYERMEKEI
ÁLDÁS EMLÉKÜKRE

Déli oldalán: (ülő szárnyas angyal)

IFJABB
DRAVECZKY
GYULÁNÉ
SZÜLETETT BORSODI
LATINOVICS

EMMA

Szül. 1840 Március 7

Megh. 1863 Április 30

Beton alapon álló obeliszk. Méretei: 187x41x41 cm, anyaga fehér márvány.

7. A Fráter család sírboltja

A régi elhagyott református temetőben található. Homlokzatán, a bejárat fölött található táblán a következő felirat olvasható:

BERNÁTFALVI BERNÁTH
VINCE
ÉS
IPPI ÉR-KESERŰI FRÁTER
VINCE
családi sírboltja

A téglából épített kripta vakolatlan, állapota romos. Pár lépcső vezet le a sírboltba. A mindkét oldalt található sírkamrák felvannak törve, a széttört koporsók maradványai és a csontok ki vannak szórva középre.

8. Ajándékozási emléktáblák

A református templomban található.

Felső tábla szövege:

GÁLOSPETRIBE
SZÁVÓ ZSUZSÁNNÁ
AJÁNDÉKOZOTT A SZENTEGYHÁZNAK
200 FORINTOT ÉS 6 HOLD FÖLDET
FÉRJÉVEL BARNA JÁNOSSAL
1889.

Az alsó tábla szövege:
 AZ ÚR DICSŐSÉGÉRE
 ID. K. SZÁVÓ VILMOS
 REF. KÁNTOR VOLT ÉVIG
 A SZENT EGYHÁZNAK
 AJÁNDÉKOZOTT
 300 DOLLÁRT ÉS 3 HEKTÁR
 FÖLDET
 NEJÉVEL G. SZÁVÓ BERTÁVAL
 1999.

A táblák anyaga fekete márvány.

9. Millecentenáriumi emlékmű

A református templom kertjében található.

Felirata a felső lapon:

URAM

Te voltál hajlékunk

Nemzedékről nemzedékre

XCI.

Az alsó lapon:

A honfoglalás – 1100 – éves
 évfordulója alkalmából

állította

GÁLOSPETRI

magyar közössége

896 – 1996

Az emlékmű három részből áll. Egy alsó 100x80x80 cm nagyságú betonalapzat melyen egy 60x40 cm-es márványtábla található. A középső rész 60x40x45 cm-es beton- tömb egy 40x30 cm-es márványtáb-

lával. A harmadik rész az előzőből emelkedik ki, egy 155 cm magas, 23x20 cm méretű tölgyfarönkből faragott, az érmellékre jellemző csónak alakú fejfa. A fejfát Hermán Vince faragta. Díszítése: az MC évszám fölött, egy virágcserépből kinövő rozmaring, az évszám alatt levélmotívumok. A tölgyfarönk, valamint az emlékmű körül elültetett 11 tölgyfacsemete dr. Kéri Gáspár adománya. Az emlékmű megépítését dr. Kéri Gáspár javaslatára Györkis Sándor egyházgondnok, K. Szávó Vilmos kántor, Hermán Vince és néhai Zeffler Ferenc szervezték és végezték a presbitérium segítségével.

Az emlékművet Gellért Gyula, az Érmelléki Egyházmegye esperese és Kovács Zoltán, az egyházkerület főgondnoka avatta fel 1996. december utolsó vasárnapján. Az ünnepségen résztvett Gede Mátyás érmihályfalvi református lelkész és a helybéli görög katolikus pap.

10. Emléktábla Sass Kálmán mártír lelkész tiszteletére

A református templom külső falán található.

Felirata:

EBBEN A TEMPLOMBAN KERESZTELTÉK
ÉS KONFIRMÁLT SASS KÁLMÁN
56-OS MÁRTIRLELKÉSZ
ÁLLITOTTA A GÁLOSPETRI REFORMÁTUS
EGYHÁZKÖZSÉG ÉS A PARTIUMI
MŰEMLEKVÉDŐ ÉS EMLÉKHELY
BIZOTTSÁG. 2002.

Mérete: 50x80 cm anyaga fehér márvány. A Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság készítette Balázs Jenő nagyváradai kőfaragómesterrel.

2002. október 6-án a PBMEB, közösen a Gálospetri Református Egyházközséggel, Sass Kálmán mártír lelkész tiszteletére emléktábla- és emlékszoba-, valamint érmelléki tájház-avató ünnepséget szervezett. Az ünnepi istentiszteleten Tőkés László hirdette az ígét. Beszédet tartott Duk-rét Géza, a PBMEB elnö-

ke, Gellért Gyula érmelléki református esperes, Kovács Zoltán parlamenti képviselő, Gavrucza Tibor lelkész, megyei tanácsos, Balassa M. Iván, a Szentendrei Szabadtéri Múzeum címzetes igazgatója. A helyi és a környékbeli kórusok műsora után Tőkés László püspök és Sass Kálmán Enikő leánya leplezte le az emléktáblát. A koszorúzás után felavatták a közelben levő, egykori tanítói lakásban berendezett Sass Kálmán-emlékszobát. A díszebéd alatt Dukrét Géza díszoklevelet adott át azoknak, akik hozzájárultak az ünnepség megszervezéséhez. Erre az alkalomra jelvényt is készítettek Sass Kálmán arcmásával.

GYANTA – GINTA

FEKETEKÁPOLNA – CÁPÁLNA KÖZSÉG

1. A Gyantai Áldozatok Emlékműve

A református templom kertjében található. Felirata:

	BOROS KÁROLY	
	65 éves	
ÁBRAHÁM LAJOS	BOROS IMRE	KÖTELES MIHÁLY
5 éves	64 éves	20 éves
ÁBRAHÁM PÉTER	BOROS PÉTER	LACZIKÓ MIHÁLY
36 éves	50 éves	18 éves
AMBRUS ISTVÁN	BOROS JÁNOS	SZABÓ KÁROLY
50 éves	21 éves	49 éves
AMBRUS ISTVÁNNÉ	BOROS PÉTER	SZABÓ KÁROLY
46 éves	23 éves	21 éves
AMBRUS GYULA	BOROS ERZSÉBET	SZABÓ ISTVÁN
16 éves	18 éves	18 éves
ANTÓK MIHÁLYNÉ	BOROS JÁNOS	ROZVÁN MÁTYÁS
21 éves	56 éves	9 éves
ANTÓK JULIÁNNA	BOROS K. LAJOS	TÓGYINKA LAJOS
2 éves	56 éves	42 éves
ADORJÁN FERENC	BIRÓ FERENC	TÓGYINKA LAJOSNÉ
33 éves	19 éves	38 éves
BIRÓ ISTVÁNNÉ	BUNGYA ROZÁLIA	TÓGYINKA LAJOS
éves	éves	17 éves
BOROS LAJOS	FENESI KÁROLY	TÓGYINKA FERENC
56 éves	60 éves	13 éves
BIRÓ LAJOS	HALÁSZ FERENC	SZOLGA SÁNDOR
56 éves	éves	40 éves
BIRÓ LAJOSNÉ	HALÁSZ FERENCNÉ	VEKERDI JÓZSEF
64 éves	éves	53 éves
BIRÓ ERZSÉBET	KOVÁCS ERZSÉBET	VEKERDI JÓZSEFNÉ
28 éves	21 éves	50 éves
BOROS MIHÁLY	KÖTELES ISTVÁN	VEKERDI ILONA
40 éves	71 éves	19 éves
BOROS MIHÁLYNÉ		VEKERDI LÁSZLÓ
		11 éves

E nevek kilenc gránittáblán vannak rávésve, alatta összegörnyedt bronzalak, mely alatt egy kisebb táblán a következő szöveg olvasható:

Imé én megnyitom a ti sírjaitokat
és kihozlak titeket én népem.

(Ezékiel 37:12)

Méretei: 210x100 cm. Talapzata terméskőből készült, a márványtáblák egy betonlapra vannak felerősítve. Készítette Deák Árpád szobrászművész.

Az emlékező istentiszteletet 2004. szeptember 26-án Soós József helybeli lelkipásztor nyitotta meg, majd Tőkés László püspök mondott ígét. Ezután Soós József beszélt a hatvan évvel ezelőtt történt gyászos eseményekről. Az istentisztelet után leleplezték a Gyantai Áldozatok Emlékművét. Beszédet mondott Csűrű István főjegyző és Pete István szenátor.

HEGYKÖZKOVÁCSI – CAUACEU

BIHAR KÖZSÉG

1. Csokonai Vitéz Mihály emléktáblája

A református templomban található.

Felirata:

1792 karácsonyán itt prédikált
CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY
 Tisztelettel emlékezik erre
 Hegyközkovácsi népe
 A. D. 2000

Anyaga márvány, mérete 40x60 cm.

1792 karácsonyán Csokonai Vitéz Mihály legátusként szolgált Kovácsiban. Ennek emlékét a templomban elhelyezett márványtábla örökítette meg, amelyet 2000-ben állított az egyházközség. Semmilyen írásos emlék nem maradt fenn, csak egy anekdota: Csokonai Debrecen irányából, a bihari vár felől közelítette meg a falut, s mivel akkor még a templomnak nem volt tornya, csak egy alacsony fából készült haranglába, s a nagy hó miatt is elbizonytalanodott a helyes útirányt illetően. Találkozva egy bihari emberrel, megkérdezte: „Bácsi, messze van Kovácsi?” Ez a Csokonai-kérdés még ma is kovácsi szólásként él és használják, mint rájuk maradt örökséget.

2. Világháborús emlékmű

A református templom kertjében található.

Felirata:

PRO PATRIA
 1914 – 1918
 1940 – 1944
 ŐRMESTER
 MAJOR SÁNDOR
 TIZEDES
 BATÁRI ISTVÁN
 HONVÉD
 BÓDIS IMRE
 FARKAS ANDRÁS
 HEGEDŰS MIHÁLY
 H. KISS LÁSZLÓ
 LÉLEK ÁRPÁD
 SITERI ISTVÁN
 SZABÓ KÁROLY
 CS. SZABÓ ALBERT
 K. SZABÓ GÁBOR
 ÚJVÁROSI KÁROLY
 „A HAZA MINDEN ELŐTT”
 KÖLCSEY

Anyaga gránit. Az obeliszk magassága kb. 200 cm.

2003. szeptember 6-án avatták fel, a PBMEB IX. Honismereti konferenciája alkalmával. Csúri István főjegyző hirdette az ígét a református templomban. A templomkertben Forró László helyi lelkipásztor felolvasta a hősi halottak neveit, amit egy-egy harangkonduktás követett, majd egy szál virágot helyeztek el a fiatalok az obeliszk talapzatára. A koszorúzás után Angyalosi Zsolt nyírbogdándi lelkipásztor és Pete István szenátor tartott beszédet. Az ünnepséget szavaltok és a helybéli kórus éneke zárta.

HEGYKÖZSZENTMIKLÓS – SÎNNICOLAU DE MUNTE

SZÉKELYHÍD KÖZSÉG

1. Adományozási emléktábla

A református templomban, a bejárati ajtó felett van elhelyezve.

Szövege:

Promemoria
 AZ ÖRÖK ISTEN
 DICSŐÍTÉSÉRE A
 HEGYKÖZ-
 SZENTMIKLÓSI REF.
 EGYHÁZNAK KÉSZITTETTE
 T. Szabó Károly és családja
 AZ 1924 ÉVBEN A NAGYHA-
 RANGOT
 1927 ÉVBEN KÖRÜL
 CSATORNÁZTATTA
 AZ ÚR SZENT HAJLÉKÁT.
 „A KI JÓ NAPOKAT AKAR
 LÁTNI CSELEKEDJEN JÓT”
 I. Pét. 3.11

Anyaga fekete gránit.

A család kívánságára, az első világháborúban elhunyt testvér, Szabó Lajos, Szabó Károly öccse emlékére, minden évben Lajos napkor harangoznak.

2. Világháborús emlékmű

A református temetőben található. Az első és a második világháború és a politikai üldözés áldozatainak tiszteletére állították.

Szövege:

AZ ELSŐ ÉS MÁSODIK
 VILÁGHÁBORÚ,
 VALAMINT A POLI-

TIKAI ÜLDÖZÉSEK ÁLDOZATAIRA EM- LÉKEZÜNK

1996 AUG. 13.

Mérete: 190x37x20 cm, alapja 66x45 cm, anyaga gránit.

Egy régi gránit obeliszk hátsó lapjára írták az új feliratot. A régi felirat szerint Kalmár István sírköve, készítője Lévai Márton – Nagyvárad.

A református egyház avatta fel 1996. augusztus 13-án, a Magyar Reformátusok III. Világtalálkozója alkalmából. Ünnepi istentiszteletet

Kusztos Tibor, bánffyhunyadi lelkipásztor tartott, Gellért Gyula esperes mondott avató beszédet. Az avatáson résztvett Holczman Barna, Székelyhíd polgármestere. Közreműködött a bánffyhunyadi református gyülekezet kórusa. Testvérgyülekezeti kapcsolatot hoztak létre.

3. 1848-as emlékhely

Található a futballpálya szélén, egy régebbi kopjafa mellett, amelyet még a millicentenárium tiszteletére helyeztek el. Felirata: 2000.

2,5 m magas, akácából faragott kopjafa, melyet Hasznosi Imre készített. 2000. március 15-e megünneplésére készült, amelyet március 19-én avattak fel, a MIDESZ, az iskola és a református egyház képviselői. Az avatás a templomban kezdődött, kis ünnepséggel, amelyet az RMDSZ újraalakuló gyűlése követett. Ezután koszorúzták meg a kopjafát. Az emlékművet minden március 15-én megkoszorúzzák.

HEGYKÖZÚJLAK – UILEACU DE MUNTE

HEGYKÖZPÁLYI – PALEU KÖZSÉG

1. Világháborús emléktábla

A református templomban található.

Felirata, egymás alatt három márványtablán:

AZ ELSŐ ÉS MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ÁLDOZATAINAK EMLÉKÉRE

„ÉS ANNYI BALSZERENCSE KÖZT, OLY SOK VISZÁLY UTÁN,
MEGFOGYVA BÁR, DE TÖRVE NEM ÉL E NEMZET E HAZÁN”

1914 – 1918

BALOGH IMRE

FARKAS LAJOS

FINTA LAJOS

FODOR JÓZSEF

KALMÁR FERENC

KOÓS LÁSZLÓ

KOVÁCS KÁROLY

KOVÁCS LÁSZLÓ

NAGY FERENC

NAGY KÁROLY

NAGY LAJOS

PETRI KÁROLY

SOMOGYI JÓZSEF

SZŰCS JÓZSEF

TÓTH ISTVÁN

TÓTH JÓZSEF

1941 – 1945

BORBÉLY KÁROLY

BÓNISZ JÓZSEF

FINTA SÁMUEL

FODOR JÓZSEF

CSISZÁR SÁNDOR

KISS KÁROLY

KOÓS MIKLÓS

LUKÁCS JÓZSEF

MEZEI LAJOS

NAGY JÓZSEF

PÓCSIK JÓZSEF

PAPP SÁNDOR

PETRI SÁNDOR

SIMON GYULA

SIMON LAJOS

SIPOS SÁNDOR

SPURIGÁN MÁRTON

SZABÓ GYULA

SZABÓ KÁLMÁN

SZABÓ ZSIGMOND

SZŰCS IMRE

(díszítmény: keresztbe rakott
két puska, fölötte vaskalap)

ÜLDÖZTETÜNK, DE EL NEM HAGYATUNK
TIPIRTATUNK, DE EL NEM VESZÜNK. II.KOR. 4.9
EZEN EMLÉKTÁBLÁT ÁLLITATTA A

HEGYKÖZÚJLAKI REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG.
ORBÁN ZOLTÁN – LELKIPÁSZTOR.
MATJÁN GÉZA – GONDNOK
SIMON LAJOS – ALGONDNOK
IDEJÉBEN – 1999.

IFJ. BODÓ IMRE
JUHÁSZ JÓZSEF
KOÓS SÁNDOR
MARJÁN JÁNOS

PETRI FERENC
RÓNYAI KÁLMÁN
SEDEVI IMRE
SIPOS MIHÁLY

MEDGYESI RÓBERT
ÉS A PRESBITÉRIUM NEVÉBEN.

A táblák két oldalán egy-egy fenyőlécen világítótestek, összesen nyolc lámpa van erősítve.

JANKAFALVA – IANCA BIHARDIÓSZEG KÖZSÉG

1. Bocskai-emlékoszlop-

A református templom udvarán állították fel.

Köralakú, alul tányérszerű, feljebb henger alakú talapzata természetes kőből van összecementezve. A fából faragott emlékoszlop kb. 2 m magas. Berek Lajos szobrászművész, az emlékoszlop készítője, saját elmondása alapján, egy négyzetméterre faragta rá Bocskai hadvezéri, államvezetői és keresztényi alakját, oldalán kard, jobb kezében buzogány. Fölötte kereszt, rozetta és dátum: 1604–06.

2002. október 19-én avatták fel, a Bocskai István Hagyományőrző Egyesület, a bihardiószegei és jankafalvi református egyházközségek és a diószegei RMDSZ közös szervezésében, a Bocskai-szabadságharc 399. évfordulóján. Tőkés László püspök igehirdetésében Bocskai István és a hajdúk első győzelmére emlékezett, majd Gellért Gyula esperes köszöntötte az egybegyűlteket. A Bocskai-szabadságharcról Cs. Nagy Zoltán történész, a Bocskai István Hagyományőrző Egyesület elnöke beszélt, majd Berek Lajos, vezérkari ezredes, szobrászművész, ismertette munkáját.

KISKEREKI – CHERECHIU

1. Templomépítési emléktábla

A református templomban van elhelyezve. Szövege:

E. SZ. TEMPLOM.

ÉPITTETET A SZ. HÁ-
RONSÁG EGY ÖRÖKKÉ
VALÓ ISTENNEK DI-
CSŐSÉGÉRE-FELSÉ-
GES ELSŐ FERENC BOL-
DOG ORSZÁGLÁSA ÉS
N. M. GRÓF KEHVENHÜL-
LER URADALMA ALAT.
A. K. KEREKI HELVÉT-
CIA KONFESSZIÓT TAR-
TÓ EKLÉSIÁNAK – TU-
LAJDON KÖLTSÉGÉN.
.MDCCCII.

ÚJÍTÓDOTT 1-SZÖR 1845-BE, 2-SZOR 1885-BE

Mérete 122x68 cm, anyaga üveglap alá helyezett bádoglemez, ke-
retbe foglalva. Állapota kopott.

2. Aszalói Kiss Sámuel síremléke

A református templomban található.

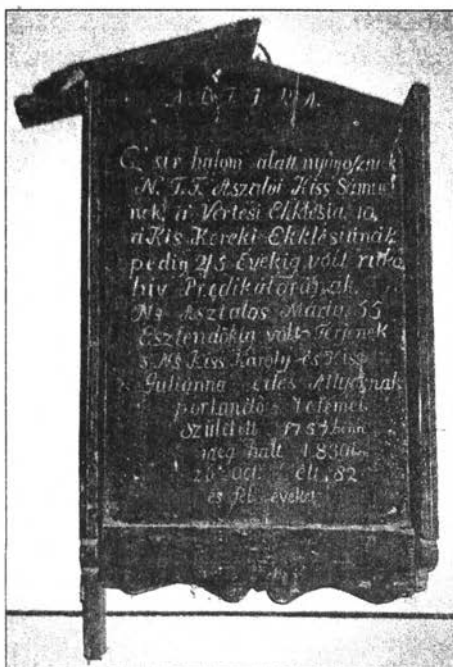
Felirata:

A. D. T. T. R. A.

E sir halom alatt nyugosznak
N. T. T. Aszalói Kiss Sámuel
nek, a Vértesi Ekklesiá 10,
a Kis Kereki Ekklesiának
pedig 45 Évekig volt ritka
hiv Predikátorának.

Ns. Asztalos Mária. 55
 Esztendőig volt Férjének
 s Ns Kiss Károly és Kiss
 Juliánna édes Attyának
 porlandó tetemei.
 Született 1757 benn
 meg halt 1839 ben
 26 Oct. élt 82
 és fél éveket

Anyaga: fatábla, erősen rongált, hiányos.

KÖRÖSTÁRKÁNY – TÁRCAIA

1. Mártírok és hősi halottak emlékműve

A református templom előtti téren helyezkedik el.

Felirata:

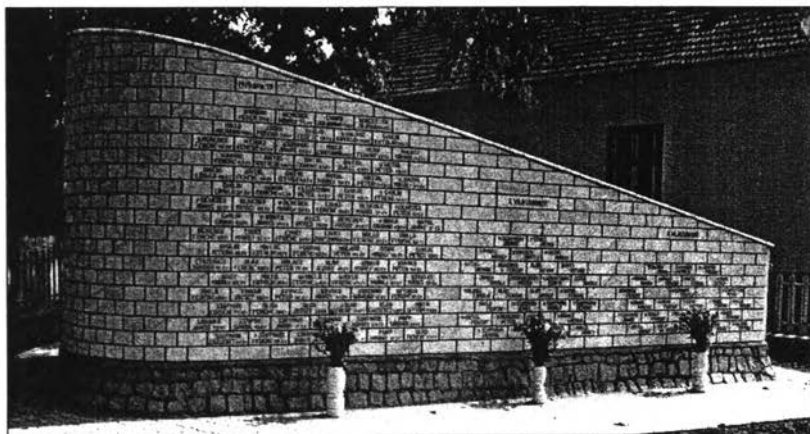
ÁLDJON VAGY VERJEN SORS KEZE
ITT ÉLNED HALNOD KELL
EMELTETTE A KÖRÖSTÁRKÁNYI RMDSZ 1999-BEN
FŐTÁMOGATÓ A VET.

I. VILÁGHÁBORÚ

A. Antal Ferenc, B. Antal Ferenc, P. Antal Ferenc, R. Benedek Péter, Antal István, Kovács Mihály, Bunta István, Izsák Mihály, H. Antal Ferenc, K. Szatmári Mihály, M. Szatmári Ferenc, D. Mikló Mihály, Jónás Mihály, F. Szatmári Ferenc, H. Karácsony Ferenc, Mikló Ferenc, M. Szatmári József, Lőrincz György, Cs. Szatmári János, Halász László, G. Szatmári Sámuel, P. Erdei Péter, Oláh Ferenc, Oláh József, B. Benedek Ferenc, Oláh István, Lőrincz György, H. Karácsony Péter, M. Kovács Mihály. (A táblán nyomtatott betűkkel van írva.)

1919. ÁPRILIS 19.

Antal Ferenc 43 év(es), Antal Ferenc 48 év, M. Antal Ferenc 65 év, Antal István 49 év, Antal János 17 év, Antal János 45 év, Antal Katalin 40 év, Antal László 40 év, Antal Mihály 60 év, K. Antal Mihály 59 év, Antal Péter 44 év, G. Antal Péter 60 év, Balla Ferenc 28 év, Balla Ferenc 80 év, Benedek Ferenc 48 év, B. Benedek Ferenc 42 év, Benedek Mária 39 év, Benedek Mária 80 év, Benedek Mihály 68 év, Benedek Mihály 75 év, B. Benedek Péter 47 év, P. Benedek János 43 év, P. Benedek Mihály 53 év, P. Bunta János 49 év, Csapó Julianna 22 év, Erdei Ferenc 58 év, Erdei Ferenc 59 év, Erdei Mihály 53 év, Erdei Zsuzsanna 63 év, Erdei Ferenc 24 év, M. Erdei Ferenc 64 év, G. Fenesi Ferenc 47 év, I. Gábor Ferenc 63 év, Gábor Ferenc 65 év, M. Gábor Péter 39 év, Gyulai Ferenc 48 év, B. Gyulai Ferenc 42 év, Gyulai Gábor 63 év, Gyulai István 38 év, Gyulai Katalin 50 év, Gyulai László 37 év, Gyulai Péter 35 év, Gyulai Péter 48 év, B. Halász Katalin 55 év,

Halász Péter 19 év, Halász Péter 58 év, Halász Sámuel 62 év, Illés Péter 79 év, Izsák Mihály 56 év, Kovács Mihály 61 év, Kovács Péter 32 év, Kovács Péter 44 év, Köteles Mózes 50 év, Lőrinc János 73 év, Mikló Ferenc 60 év, Gy. Mikló Ferenc 64 év, Mikló István 44 év, Mikló Julianna 50 év, T. Mikló József 38 év, G. Mikló Mihály 49 év, Mikló Katalin 20 év, H. Mikló Ferenc 45 év, Mikló Sándor 45 év, Mikló Zsuzsanna 60 év, D. Mikló Mihály 60 év, Miklós Katalin 26 év, Mikó Ferenc 38 év, Nagy Mihály 65 év, Oláh Erzsébet 49 év, Oláh Ferenc 23 év, Oláh Ferenc 43 év, Oláh Ferenc 68 év, Oláh Ferenc 38 év, J. Oláh Ferenc 54 év, Oláh József 32 év, Oláh József 49 év, Papp Mihály 41 év, Papp Sándor 24 év, Sebestyén Julianna 67 év, Stozinger Sándor 47 év, Szatmári Erzsébet 24 év, Szatmári Erzsébet 54 év, Szatmári Ferenc 19 év, P. Szatmári Ferenc 55 év, Szatmári János 60 év, M. Szatmári János 64 év, Szatmári János 71 év, Szatmári Mihály 64 év, Cs. Szatmári Péter 64 év, Szatmári Sándor 51 év, Zsupon Gábor 46 év, K. Zsupon János 65 év.

II. VILÁGHÁBORÚ

Antal János, Benedek János, V. Antal Ferenc, Balla Ferenc, Buczi Ferenc, P. Bunta Mihály, B. Erdei Ferenc, P. Erdei Ferenc, P. Erdei János, S. Halász István, Benedek Ferenc, Fenesi Ferenc, Mikló Péter, D. Mikló Ferenc, V. Mikló Mihály, M. Lőrincz László, Tenkő Ferenc, B. Tenkő Ferenc, Cs. Oláh Mihály, P. Tamás Ferenc, B. Sebestyén Péter, F. Szatmári János, Szatmári Katalin, M. Szatmári József, Gy. Zsupon Ferenc.

Kb. két méter magas, széles ívben bekanyarodó, majd fokozatosan alacsonyodó betonfal, amely téglalap alakú márványlapocskákkal van kirakva. A feliratok ezeken találhatóak, minden név külön lapocskán. Az emlékmű költségét az RMDSZ és a VET állta. 1999. augusztus 15-én avatták fel. A református templomban tartották az ünnepi istentiszteletet, melyen Szatmári Elemér helyi lelképásztor szolgált. Az emlékműnél beszédet tartott Csúry István főjegyző, dr. Csapó József szenátor, Patrubány Miklós, a Magyarok Világszövetségének elnöke, Gábor Ferenc, az RMDSZ helyi elnöke. Jelen volt még Modok Gusztáv alprefektus. Az emlékművet Patrubány Miklós és Csapó József leplezte le. A koszorúzás után a kultúrházban a helyi táncscsoport, népviseletben, bemutatta a tárkányi ugrózt.

Minden év áprilisában emlékűnnepélyt szerveznek az emlékműnél.

KÖRÖSTOPA – TOPA DE CRIȘ

RÉV KÖZSÉG

1. Vasútépítő munkások síremléke

Köröstopán az ortodox (volt görög katolikus) templom kertjében található. Szövege:

AD PIAM MEMORIAM
 OMNIUM
 DEFUNCTORUM
 QUI LABORABANT
 IN CONSTRUCTIONE
 VIAE FERREAE
 A NAGY VARADINO
 USQUE KOLOSVAR
 IN SECTIONE III
 ANNIS 1868, 1869–1870
 R. I. P.

A szöveg magyarul:

Mindazon elhunytak emlékére, akik a Nagyvárad és Kolozsvár közötti vasútvonal harmadik szakaszának építkezésén segítettek, 1868, 1869–1870-es években.

120 cm magas lépcsőzetes beton alapzaton áll a 200 cm magas márvány monolit, tetején keresztrel. A Magyar Állami Vasutak készítették, a Nagyvárad–Kolozsvár vasútvonal építésének befejezésekor, 1870-ben. Állapota jó.

A vasútvonal révi szakaszán, különösen az alagutak építésénél, igen gyakoriak voltak a balesetek, ami szükségessé tette egy épület kórháznak való berendezését. Réven a vasúthoz közel nem volt erre a célra megfelelő épület, ezért a szomszéd faluban, Köröstopán, báró Ruzsinszky Zámbo felajánlotta egyik épületét kórháznak. Így a révi vasút építésénél balesetet szenvedettek a köröstopai kórházba szállították s a halottak eltemetésére is itt került sor. Ezért került a síremlék a mostani helyére.

MAGYARKAKUCS – CACUCIU NOU

SZÁSZFALVA – MĂGEȘTI KÖZSÉG

1. Világháborús emlékmű

A református templom kertjében található.

Felirata a következő:

„Őseink
és mindazok emlékére
akik életüket áldozták
a hazáért
és a szabadságért.”

ÁLLITOTTA
A MAGYARKAKUCSI
REFORMÁTUS EGYHÁZKÖZSÉG
AZ ÚR
2004 ESZTENDEJÉBEN

A fekete márvány obeliszket Nagy-
bányán készítették.

Az emlékműt 2004. augusztus 29-én avatták fel, a két világháborúban elesettek tiszteletére. A református templomban Fazakas László margittai lelkipásztor tartott istentiszteletet, majd az egybegyűltek kivonultak a templomkertbe, ahol Barábás Imre gondnok köszöntötte a megjelenteket. Jelen volt Cseke Attila, az RMDSZ Bihar megyei szervezetének alelnöke, Hasas János megyei tanácsos, Coste Gavril, Szászfalva község polgármestere, Szalay István a magyarországi Kakucs község polgármestere. Bușca Szilágyi Gyöngyi helyi lelkész üdvözlő szavai után Szalay István köszönte a meghívást, aki egy negyvenöt fős csoporttal érkezett. Az emlékműt Lugosi Mihály élesdi lelkész leplezte le. A koszorúzás után Cseke Attila és Hasas János szólt az egybegyűltekhez. Meleg Vilmos, Kiss Török Ildikó és Varga Vilmos színművészek szavalatával és a Himnusz eléneklésével zárult az ünnepség.

MAGYARREMETE – REMETEA

1. Világháborús emléktábla

A református templom portikuszában két tábla van elhelyezve.

Szövege – a felső táblán:

A II. világháborúban elhunyt
 REMETEI REFORMÁTUS
 Egyháztagok emlékeire –
 KURUCZ ISTVÁN 21 éves
 (POJÁK)
 KENDERESI JÁNOS 25 "
 SZABÓ JÁNOS 29 "
 (HAMBÁR)
 BÁLINT JÁNOS 30 "

az alsó táblán:

PETRIKÓ ISTVÁN 34 "
 (FINÁNC)
 KURUCZ JÁNOS 34 "
 (PUTYULA)
 MOLNÁR MIHÁLY 35 "
 (RÉTI)
 KOVÁCS LÁSZLÓ 32 "
 (TAMÁS)
 KOVÁCS LÁSZLÓ 37 "
 (JENCSI)
 LUKÁCS JÁNOS 38 "
 (JODA)
 MÁRTON MIHÁLY 37 "
 (PANDA)
 KÖTELES KÁROLY 34 "
 BÁLINT ISTVÁN 28 "
 BALLA FERENCZ 27 "
 KOVÁCS JÁNOS 23 "

Mérete 51x39, illetve 60x40 cm, anyaga mindkettőnek fekete márvány. 1999-ben avatták fel. Az avatáson résztvett Csiha Kálmán, erdélyi református püspök.

2. Világháborús síremlék

A református temetőben van elhelyezve.

Szövege:

AZ 1944 BEN ELHUNYTAK EMLÉKÉRE

ALBERT IMRE	19	LÁZÁR GYÖRGY	21
BALOGH JÁNOS	21	KOVÁCS GYÖRGY	27
BALOGH MIHÁLY	19	NAGY KÁROLY	29
FRIS GYULA	29	JAKAB ANDRÁS	32
CSEKE BÉNI	29		
BÉKE PORAIKRA			

Mérete 70x40 cm, anyaga fehér márványtábla műköbe ágyazva. Állította a református egyházközség.

Halottak napján koszorúzzák.

3. Világháborús emlékmű

A második világháborús emlékmű a református temetőben van elhelyezve. Szövege:

ABFRA!

ITT NYUGSZANAK A VILÁGHÁBORÚ 1944 SZEPT.

23-iki Ártatlan Polgári Áldozatai:

BÉLÁDI JÁNOS	48 éves	MOLNÁR LÁSZLÓ jámbor	62 éves
BÉLÁDI LAJOS	44 "	NAGY FERENC	53 "
BÉLÁDI ANRDÁS	20 "	SZABÓ ANDRÁS BIRTA	36 "
BÁLINT JÁNOS máté	38 "	SZABÓ ANTAL	68 "
és fia János	4 "	SZABÓ MÁRTON Burcul és	68 "
BÁLINT MIHÁLY bodr.	41 "	fia SZABÓ ANDRÁS	41 "
BÁLINT SÁMUEL	47 "	SZABÓ ISTVÁN Pipusz	44 "
FENESI PÉTER	38 "	SZABÓ SÁNDOR birta	54 "
GERGELY LÁSZLÓ zsófi	42 "	TAMÁS JÁNOS és fia	73 "
GÉCZI ANDRÁS	45 "	ifj. TAMÁS JÁNOS és	47 "
HORVÁTH IMRE	78 "	ennek fia ISTVÁN	12 "
KOVÁCS ISTVÁN tamás	61 "	TAMÁS FERENC és fia	17 "
KURUCZ MIHÁLY p.	63 "	TAMÁS ISTVÁN	48 "
LUKÁCS ISTVÁN g.	24 "	TAMÁS SÁNDOR	63 "
LUKÁCS LÁSZLÓ g.	21 "	VURA FERENC	42 "
LŐRINCZ LÁSZLÓ	74 "	ZSURKÓ MÁRIS és fia	34 "
MOLNÁR JÁNOS Kósa	85 "	LUKÁCS JÓZSEF	14 "

KISHALMÁGYON:

ifj. TAMÁS FERENC	20 éves	SZABÓ ANDRÁS izs	61 éves
BÁLINT ISTVÁN	20 "	SZATMÁRI JÓZSEF	62 "
KURUCZ JÓZSEF	49 éves		

Ne féljetez azoktól akik a testet ölik meg, a lelket pedig meg nem ölhetik. Máté 10:28.

SZABÓ SÁNDOR 64 éves

Legyen béke ártatlan halálatoknak melynek elfelejthetetlen örök emléke maradt.

Mérete 110 x 70 cm, betonépítmény csiszolt andezit táblával.

MARGITTA – MARGHITA

1. Petőfi Sándor szobra

A református templomkertben található.

Anyaga bronz, Balogh Péter alkotása, Margittán öntötték. Alapját Antal Kálmán készítette. A szöveget – PETŐFI – Mézsaáros Zoltán tanár véste.

A szobrot az RMDSZ állította. 1992. február 2-án Kiskőrös polgármestere leplezte le. Jelen volt és beszédet mondott Tőkés László, valamint Debrecen küldöttsége. Az ünnepségen Kis Török Ildikó és Meleg Vilmos színművészek szavaltak.

Március 15-én itt tartják a megemlékezést.

2. Horváth János emléktáblája

A református templom oldalán található.

Szövege:

A MAGYAR MŰVELŐDÉS
KIMAGASLÓ SZEMÉLYISÉGE.
HORVÁTH JÁNOS
1878 – 1961
IRODALOMTÖRTÉNÉSZ
EMLÉKÉRE EMELTE A SZÜLŐVÁROS
MARGITTA REFORMÁTUSSÁGA.
1994 NOV. 13 ÁN.

Anyaga fehér márvány, mélyített betűkkel.

1994. nov. 13-án avatták fel. Ünnepi istentiszteletet Csernák Béla főjegyző tartotta a református templomban, majd Papp Attila tanár ismertette a város szülöttének szerepét a magyar irodalomtörténetben. Czine Mihály, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, a Tiszántúli Református Egyházkerület főgondnoka, aki Horváth János tanítványa volt, szívhez szólóan beszélt az ünnepeltről, majd leleplezték az emléktáblát. (Aznap leplezték le az Ady-szobrot is.)

Horváth János (1878, Margitta – 1961, Budapest): irodalomtörténész, az MTA tagja. Nevét a „nemzeti tudományok” olyan kimagasló művelői mellett említik, mint Bartók Béla, Kodály Zoltán, Szekfű Gyula történész, Gombocz Zoltán nyelvész. Az Eötvös-kollégium, majd a budapesti egyetem tanára (1923–48). Első könyvét kortársának, Ady Endrének szentelte. A szimbolizmus egyik európai nagyságának tekintette őt (Ady, s a legújabb magyar líra, 1910). Petőfi Sándorról írott monográfiájában (1922) gazdag verselemzésanyag olvasható. Értékes, maradandó műveket írt a középkori magyar irodalomról. (A magyar irodalmi műveltség kezdetei, 1931; Az irodalmi műveltség megoszlása, 1935; A reformáció jegyében, 1953). Verstannal is foglalkozott (A magyar vers, 1948; Rendszeres magyar verstan, 1951).

(Borbély Gábor)

3. Ady Endre mellszobra

A református templomkertben van elhelyezve.

Anyaga műkő, Balogh Péter alkotása. Az alapot Antal Kálmán készítette. Az alapon foglalt emléktáblán a következő felirat:

ADY ENDRE
1877 – 1919

A Magittai Református Egyházköztség állíttatta 1994. november 13-án. Ünnepi beszédet mondott dr. Kürti Sándor, a Margittai RMDSZ elnöke, majd Czine Mihály akadémikus és dr. Cseke Sándor alpolgármester leplezte a szobrot. Beszédet tartott Czine Mihály, Rákóczi La-

jos parlamenti képviselő, Szilágyi Aladár, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület főgondnoka, Varga Gábor, a Bihar megyei RMDSZ elnöke, Demian Nicolae, Margitta polgármestere, Solti Kálmán tanár, Kiskőrös testvérváros képviselőjében, Fazakas László helyi tiszteletes. Szavaltat mondott Varga Vilmos színművész. Résztvettek a környékbeli falvak képviselői is. Az ünnepi rendezvény a kultúrházban folytatódott.

Minden év novemberében Ady-ünnepséget tartanak.

4. Horváth Imre emléktáblája

Horváth Imre szülőházán (N. Bălcescu – Körtvélyes utca 5. szám) van elhelyezve.

Szövege:

ÎN ACEASTĂ CASĂ
S-A NĂSCUT
EMINENTUL POET
HORVÁTH IMRE
1905 - 1993
KIVÁLÓ KÖLTŐ
ÚJSÁGÍRÓ
EBBEN A HÁZBAN
SZÜLETETT

Alatta egy másik tábla szövege:

NINCS TISZTESSÉG E FÖLDÖN?
NINCS ÉGI TISZTASÁG?
...ÉN APÁM ARCÁT ŐRZÖM.
HALLOM ANYÁM SZAVÁT.

HORVÁTH IMRE

Mérete 57x37 cm. A margittai magyar szakos tanárok készítették. 1994. november 6-án avatta fel Papp Attila tanár Fábián Imre költővel. Az ünnepségen Varga Edit, Mészáros Ilona és Barna Stella magyar tanárnők diákjai adtak elő műsort. Az épületet Antal Kálmán vállalkozó tette rendbe.

MEZŐTELEGD – TILEAGD

1. Telegdi István címeres síremléke

A református templom szentélyének déli falában található.

Felirata:

STEPHANUS THELEGGI REGIS DE INDE REGNI
HVNGARIAE THESAURARIVS EXTERNIS REGIBVS
NOTVS CHARVSQVE HOC SAXVM PERPETVA SIBI
POSTERISQVE SVIS QVIETEM POSVIT ANNO 15.

Magyarul: *Telegdi István Magyarország királyának kincstárnoka, külföldi királyok által is ismert és szeretett, ezt a követ elhelyezte a maga és utódainak nyugalmaára.*

(Köllő Károly fordítása)

Méretei: 205x107 cm. Anyaga vörös márvány, a Telegdi család domborműves címere, körülötte a felirat. A sírkövet Telegdi István készíttette még életében, 1507–1514 között.

Telegdi István erdélyi alvajda (1487–1498), követ, kincstartó (1504–1506), majd főkincstartó volt (1511), a parasztok felfegyverzésének ellenzője volt 1514-ben, majd a parasztháború idején halt meg.

2. Id. Telegdi Miklós vitézalakos síremléke

A református templom szentélyének északi falában.

A vörös márvány domborműt, melynek méretei 198x90 cm, valószínűleg id. Telegdi Miklós egykori erdélyi alvajda (1530–1531) számára készítette fia, ifj. Telegdi Miklós az 1560-as évek körül, amely egy oroszlánon állva, páncélosan, jobbjával buzogányát sújtásra emelve, balkezét kardja markolatán tartva ábrázolja. A dombormű több helyen sérült: orra, álla letörve, a sisakból hiányzik a forgó tartója, ami valószínű más anyagból volt beillesztve; a vitéz szablyája, a lába alatti oroszlán feje is összetörve.

3. Ifj. Telegdi Miklós sírköve

A református templom szentélyének északi falában található.

Felirata:

INCLITA CONTVLERAT CUI GENS TELEGDIA NOMEN
HIC TEGOR HEROVM GLORIA NICOLEVS
REX TVLIT A NOBIS MATERNI SANGVINIS ORTVM
QVI SEDET IN SOLIO SARMATIS ORA TVO
DOTIBVS IPSE MEIS INSIGNIA SANGVINIS AVXI
STEMMATE NEC MAIOR QVAM PROBITATE FVI
NVMINIS IMPRIMIS CVLTOR FIDEIQVE PATRONVS
MVNIFICA FOVI TEMPLA SCHOLASQVE MANV
CANDORIS NEMO VIXIT STVDIOSIOR ALTER
NEMO FIDE MAIOR IUSTITIAQVE FVIT
ARCANI VERIQVE TENAX ET FORTIS IN ARMIS

ACER ET INGENIO CONSILIOQUE FVI
IAM PROPE LVSTRA DECEM TVLERAM CVM MOESTA
SEPVLTIO
HVNC POSVIT TVMVLVM LONIAI CLARA VIRGO
OBYT XI DIE SEPTEMBRIS ANNO D. 1583

*

*Összegyűlt a Telegdiek fényes nemzetsége
Itt fedi be Miklóst a hősök dicsősége.*

Királyt vitt, anyai vérből valót

Ki a lengyel tájakon uralkodik (Báthori István – sz. megj.)

Saját erőmből gazdagítottam őseim címerét,

Nemzetésem nagyságát csak becsületem múlta felül.

Az isteni akarat mindenkinek előtti tisztelője, a hit védője,

Bőkezűen támogattam az egyházat és az iskolákat.

A tisztaságnak senki buzgóbban nem élt,

Hitben és igazságban senki nem volt nagyobb,

Titoktartó, az igazban állhatatos, bátor a harcban

Kemény, a tanácsban bölcs voltam.

Az ötvenet majdnem megértem, de gyászosan eltemettek.

E sírkövet férjének emelte Lónyai Klára.

Meghalt szeptember 11-én, az Úrnak 1583. évében.

(Varga Árpád fordítása)

Mérete: 131x76 cm, fehér homokkő. 1583 körül készítette felesége, Lónyai Klára. Kopott, töredezett, repedezett, a felső rész virágmotívumos díszítése restaurálva.

Ifj. Telegdi Miklós (1534–1583) a váradi református közösség pártfogója, támogatta Károlyi Péter, Ceglédi György és Melius Péter műveinek kiadását, külföldön tanuló diákok patrónusa volt, levelezett Theodor Béza genfi reformátorral.

4. Ugrai Györgyné Szemere Ilona és három gyermekének sírköve

A református templom hajójának északi falában van elhelyezve.
Felirata:

Memoriae et honori Generosae
D. Helenae De Semere consortis
charissimae Anno Dni MDCXXX
Diae XVIII Me(ns)is Martii placid(e)
in Dono Defunct(ae) et Optimae
spei Anna(e), Barbarae, Stephani
Ugrai Liberorum Georgius Ugrai
de Ugra maritus Moestissimus
Publice Posuit Dedicavitque.

*Nemzetes Szemere Ilona úrnő, a
legdrágább házastárs emlékére és
tisztelőtére, aki az úr 1630. évében,
március 18. napján csendesen el-
hunyt az Úrban és a legszebb re-
ményű Ugrai Anna, Borbála és Ist-
ván gyermekeiknek nyilvánosan ál-
lította és ajánlotta az igen gyász-
oló férje Ugrai György.*

Mérete: 161x79 cm. Anyaga fehér homokkő. Ugrai György bihari alispán készítette 1630 után. Nagyon kopott felületű faragvány közepén, fent a Szemere-címer. Kerete sérült, töredezett. A kőlap szélén a kőfaragó mesterjegye látható.

Szemere Ilona férje Ugrai György másodalispán, 1667-ben Bihar megye követe volt, apja pedig valószínűleg az 1603-ban Telegden végrendelkező Szemere Mihály.

5. Ispán István sírköve

A református templom szentélyének keleti falában.

Felirata:

GENEROSO D. STEPHANO ISPAN DE TELEGD PLACIDE IN
 DNO ANNO
 SALVTIS REPENTE 16 ET 49 DIE 1 IVLI CIRCITER HORA...
 DEFVNCTO CONIVX CHARISSIMA SVSANNA COLLATAVIT HOC
 MONVMENTVM POSVIT.
 INSIGNIA GENEROSO DOMINI STEPHANO ISPAN DE TELEGD
 D(eo) T(er) O(ptimo) M(aximo) S(acro)
 HEIC STEPHANVS CLARA NATVS
 DE STIRPEQVIESCIT
 ISPAN CVI VITAE MORS ATRA FIL(VM) ASCIDIT
 LVSTRA NOVEM PER AGENS
 ANNOS ET QVATOR AH MOX
 PRIMA DEDIT IVLI SEPTIMAQVE HORA NECI

*

*Nemzetes telegdi Ispán úrnak az
 Úrban csendesén,
 váratlanul 1649-ben júl. 1-jén
 körülbelül 7 órakor
 elhunynak állította a legkedve-
 sebb feleség, Zsuzsánna.*

*Nemzetes Telegdi Ispán István
 címere.*

*A V(égtelenül) S(zent) J(óságos)
 H(ármás) I(stennek).*

*Íme a jeles születésű Ispán István,
 kinek élete fonalát a fekete halál
 elvágta, utódok nélkül nyugszik,
 kilenc lustrát és négy évet megélt,
 július 1-jén 7 órakor halt meg.*

(Varga Árpád fordítása)

Mérete: 179x90 cm. Anyaga fehér mészhomokkő. Felesége, Zsuzsanna készítette 1649 után. Állapota jó, de a kerete töredezett, részben restaurálva. A kő mélyített mezejének felső részén az Ispán-címer látható.

Ispán Istvánt Bethlen Gábor főszolgájaként említik 1621-ben.

6. Tardi István síremléke

A református templom szentélyének déli falában látható.

Felirata:

Job. 19. V. Novi Redemptorem meum vivere.

Pia conjux Elisabet Köblös posuit.

INSIGNE GENEROSI DOMINI Stephani TARDI de TELEGD:

Nat: Anno 1703, 1-ma Maj, Denat: Anno 1726, 5 Septembri

*

*Tudom, hogy az én megváltóm él.
Állította hűséges felesége,*

Köblös Erzsébet.

*Telegdi Tardi István nemzetes uram
címere:*

Született: 1703. május 1-jén.

Meghalt: 1726. szeptember 6-án.

(Köllő Károly fordítása)

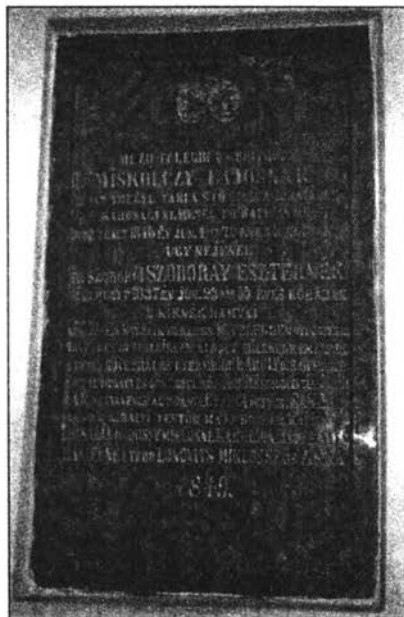
Mérete: 84x106 cm. Anyaga mészhomokkő, kerete stukkó. A közel négyzetes alakú emléktábla közepét a színezett Tardi-címer foglalja el. Állapota jó, kerete sérült, restaurált. 1726 körül készítette felesége, Köblös Erzsébet.

A köröstopai és mezőtelegdi Tardi családot Bihar megye nemességében említik, Telegden 1787-ben kihal. Jelentős adományokkal gyarapították a református egyház vagyonát.

7. Miskolcзы Lajos és Szodoray Eszter emléktáblája

A református templom szentélyének keleti falában található.
Felirata:

Mezőtelegdi ős birtokos
MISKOLCZY LAJOSNAK
Bihar v. megye tábla s fő szol-
ga bírójának, a báródsági ne-
messég főkapitányának, meg-
halt 1846 év jún. 4-kén 72
éves korában, úgy nejeinek,
érszodorói SZODORAI ESZ-
TERNEK ki elhunyt 1837 év
jún. 23-án 55 éves korában a
kiknek hamvai néhai őseik s
véreik körében M. TELEG-
DEN nyugosznak, mint édes
jó szüleiknek áldott emlékére
emelték e gyászkövet hálás
gyermekai: Károly, Bihar me-
gye volt alispánja és orsz.
gyül. követe, Imre szolgál- és
táblabírája, Lajos ugyanennek

alispánja, György ügyvéd, Sándor magyar királyi testőr- majd
huszárcapitány, Rosália Hodossy Miklósné, Karolina elébb Fé-
nyes Dánielné, utóbb Lonovits Miklósné és Anna. 1849.

Mérete: 93x157 cm. Anyaga vörös márvány. A tábla írásmezeje
fölött állnak a Miskolcзы- és a Szodoray-címerek.

A Miskolcзы család 1679-ben került Telegdre, miután Miskolcзы
István feleségül vette Ugrai Borát. Miskolcзы Lajos Bihar megye táb-
la és főszolgabírája volt. Miskolcзы Lajos és felesége sírköve a teleg-
di temetőben található.

8. Id. Telegdy József emléktáblája

A református templom szentélyének keleti falában található.
Felirata:

E gyászkövet mezőtelegdi és pusztaiújlaki Telegdy József országgyűlési képviselő, egyházmegyei tanácsbíró, egyházközségi főgondnok örök emlékezetének hirdetésére hálás kegyelettel emeltette a református egyházközség 1916. „Bizony ez ember igaz vala” Lukács, 23, 47.

Mérete: 140x150 cm. Anyaga fekete márványlap aranyozott gótikus minuszcula betűs felirattal, fehér márvány kerettel. A keret felső részén, középen a Telegdi-címer. A református egyházközség készítette 1916-ban.

Telegdy (Brachfeld) László 1887-ben kapott nemességet és a „mezőtelegdi és pusztaiújlaki” előnevet. Telegdy József feleségének és fiának, ifjú Telegdy Józsefnek sírja a telegdi temetőben található. Ifjú Telegdy József sokat tett a telegdi magyarság gazdaságának és művelődésének fejlődéséért. A Királyhágómelléki Református Egyházkerület egyik alapítója, tanácsbíró, főgondnok, a felekezeti iskola építője, a Magyar Párt elnöke.

9. Szaklányi Zsigmond emléktáblája

A református templom sekrestyéjében található.

Felirata:

Itt nyugszik teste Néhai Tiszteletes Nemes Férfinak Nagy Tiszteletű és Nagytudományu Szaklányi Sigmund Úrnak, elébb 15 a N. Váradí, az után 4 eszt. a M. Telegdi Ref. Ekkllák Hív Lelki Pásztorának a Bihari Tiszt. Egyházi Vidék buzgó Esperessjének, kit Peér ama sok mások Andesse szült 1755-ik eszt. Debrecen, Lipsia, Gotinga fel nevelt és Emberré tett, N. Várad és M. Telegd mint Lelki Pásztort halgatta, tisztelte és most ez utolsó sírva el temetett mint jó Embert, hív Barátot, nagy Papot. Meg szüint lenni életének 52-ik eszt. 1807. július 12-kén

Mérete: 58x67 cm. Anyaga fekete fatábla, fehér vésett betűs szöveggel. 1807-ben készült. Erősen szúrágta, középen hosszában kettéválva, itt-ott kitöredezve.

A telegdi református anyakönyvben a tudós esperes működését 1771–1806 közé teszik. (Andes: Vergilius szülővárosa.)

10. Szaklányi Dániel emléktáblája

A református templom sekrestyéjében őrzik.

Felirata:

A.B.F.T.R.A.

VÉGES HALANDÓ!

A mindenkkel köz Halandóság Minden Napi Szomorú tapasztalása Emlékeztessen téged itt is egy Atyafiúi Szeretetben ritka példája Hozzá tartozandói éránt különös Szeretettel s gondviseléssel viseltető s egy valóságos igaz Barátra és Ember társait s Felebarátit Szíves jó indulatból boldogítani kívánó, Nagy Érdemű Férfiúra Néhai Fiskális T. tes. Ns. Szaklányi Dániel Úrra Kinek Peér létet adván N. Ns. Szaklányi Mihály és N. Vétsei Éva által, Debre-

cen, Várad és Pest nevelt, Ki ifjuságában Ttes. Ns. Bihar Vármegyénk Mint Vice Fiskálisa s a Ns. Insurgens Seregnek fő Hadnagy Auditora s azután több Mélt.-s Te.ttes Familiák sok Esztendőkig volt Fiskálisa s a M:Telegdi Ref. Ekk. Fő Curátora a Köz meg elégedéssel szolgált a Ki mint a Természet józan Törvényét követő a betses Életét végezte 67 dik Eszt. M. Tel. Octo. 1821.

Mérete: 57x87 cm. Anyaga feketére festett fatábla, fehér, vésett betűs szöveg. 1821-ben készült. Szúrágta, hosszában kettéválva, alsó része hiányos, töredezett.

11. Felirat a szószék mögötti diadalíven

Szövege:

ENGEDELMESKEDJETEK
AZÉRT AZ ISTENNEK (Jak.4.7).
A SZÓSZÉK KORONÁJÁT KÉ-
SZÍTETTE ID. KOLOZSVÁRI
FERENCZ 1912.

E prédikáló széket készíttete
N. ONADI ISTVÁN ÚR
Feleségével N. Dömsödi
Borbála Asszonnyal együtt
Isten Dicsőségére n. Tiszt.
Hunyadi Ferenc Uram
Prédikátorságában
CD DCCXLII

A felirat közvetlenül a falon található. A felső vörös, az alsó fekete színnel van írva. A felirat szerint 1742-ben készült el.

A szószéken levő felirat:

Áll vala EDRAS egy Prédikáló székben és Mikor fel kezdette volna nyitni a könyvet fel álla mind az egész nép Neh VIII 45

12. Restaurálási felirat

A református templom déli falán található. Szövege:

„Ezen Árpádkori temp-
lom XIV. századi falképe-
it...több század viszontag-
sága érte. Őseink műizlését,
bőkezűségét hirdető ezen
műtörténetileg becses fest-
ményeket a mészkéreg alól
Telegdi József presbiter
buzgó támogatása mellett

Falussy Károly lelkész idejében 1891-ben napfényre hozta dr. Czobor Béla és a műemlék országos bizottsága költségén 1892-ben helyreállította Huszka József.”

A középkori falképek restaurálásáról szóló felirat, két bemélyített falmezőben, vörös és fekete színnel írva, 1892-ből származik.

13. Javítási emléktábla

A református templom nyugati falán van elhelyezve, torony alatti bejárat mellett. Felirata:

Ezt az Isten házát kijavították az 1903/4 évben felséges urunk és királyunk

I. FERENCZ JÓZSEF

és a műemlékek országos bizottsága anyagi hozzájárulásával, néhai VÁRADI DÁNIEL hagyatékából és a hívek áldozat készségéből.

Ugyanez alkalommal állítatott fel az orgona

TELEGDI JÓZSEFNÉ sz. FLATT MALVINE

HORVÁTH JÓZSEF főbíró

és NAGY IMRE ig. tanító

adományára és gyűjtésének eredményeként.

Az építkezés körül

FALUSY KÁROLY lelkész

TELEGDI JÓZSEF főgondnok

LUKÁCS JÁNOS gondnok

KOVÁCS JÓZSEF birtokos

SÁPY ISTVÁN

BALOGH ANDRÁS

id. KOLOZSVÁRI FERENCZ

ifj. KOLOZSVÁRI FERENCZ

VASS SÁNDOR

KISS ISTVÁN

BÁCSI JÓZSEF

presbyterek buzgolkodtak.

A tervek STEHLO OTTO

műépítész és

NAGY SÁNDOR kir.

mérnököt dicsérik.

Mérete: 40x57 cm. Anyaga fekete márvány.
1904-ben avatták fel.

14. Haller Péter színezett, barokk síremléke

A római katolikus templom hajójának keleti falában van elhelyezve. Felirata:

Itt nyugszik s aluszik Hallerköi Méltóságos Gróff Haller Péter Úr eő nagysága, Szép Időknek tíz esztendőknék elfolyások alatt T. N. Kraszna Vármegyének nagy érdemü Feő-Ispánnya, Felséges Urunk Arany Kolcsos Hive, Hazánk Dísze, mellyhez igaz indulatot viselt szive Istenéhez Hív, nemzete javára esdeklő igaz szív volt. Jaj keserves szó. Jaj meg halt, kinek példás kegyessége, galamb szelidsége Angyalt mutatott, nembelyi legszebb idejében életnek 48, házasságának 18 esztendejében, midőn írának 1784-be Boldogasszony Hava 14-ik Napján Hitvesétől M. B. Orczy Anna Asszony eőnagyságától s kedveitől e setét bolt elzárván el hagyván ezeket árván. Boldog örökkévalóság lelkének, csendes nyugalom Testének, ne menyen/ feledékenységbe emlékezete jó hírének, Nevének.

Mérete: 90x190 cm.

Anyaga márványozott festésű fehér homokkő, profilozott kerettel. A tábla felső harmadában aranyozott Haller-címer található. Tetején fehér urna.

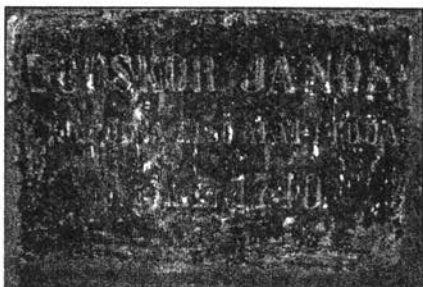
Haller Péter krasznai főispán temetésére Klobusiczky Péter püspöki titkár írt gyászbeszédet.

15. Bocskor János emléktáblája

A Bocskor–Haller–Kornis-kápolna falán.

Felirata:

BOCSKOR JÁNOS
A KÁPOLNA ELSŐ
ALAPÍTÓJA
MEGHALT 1740

Mérete: 28x38 cm. Anyaga vörös márvány. 1742-ben avatták fel.

Bocskor János uradalmi igazgató volt, Bocskor Ferenc 1765-ben provisor, a család egy-egy leszármazottja 1769-, illetve 1820-ban udvarbíró Telegden. Ugyancsak e kriptába helyezték örök nyugalomra a gr. Kornis család tizenkét tagját. Ezt, részben, szintén emléktábla örökíti meg. A kriptát többször feldúlták.

16. Bocskai Istvánné Hagymássy Kata mellszobra

A református templom udvarán található.

Felirata: HAGYMÁSSY KATA

– bronz rátét.

Mérete: a talapzat 134 cm magas, 34 cm széles, 45 cm hosszú, a szobor: 86 cm magas, 40 cm széles, 69 cm hosszú. Anyaga bronz. A felirat alatt a Bocskai-címer bronz domborműve.

A szoboravató ünnepséget 2004. szeptember 19-én szervezték meg. Az ünnepi istentiszteletet Gellért Gyula esperes tartotta a református templomban, majd dr. Nyakas Miklós, a hajdúböszörményi Hajdúsági Múzeum igazgatója ismertette a Bocskai család történetét. A rendezvény a templomkertben foly-

tatódott. Beszédet mondott: dr. Vass Lajos, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának államtitkára, dr. Juhászné Lévai Katalin, a Hajdú-Bihar Megyei Közgyűlés elnöke, Szabó Ödön megyei tanácsos, majd Prókai Gábor bemutatta Györfi Lajos szobrászművészt, aki a bronzszobrot készítette. A leleplezést és a koszorúzást a helyi diákok verses-zenés műsora követte. A díszebéd után a Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság tudományos ülészakot szervezett a Bocskai-szabadságharc 400. évfordulója alkalmából.

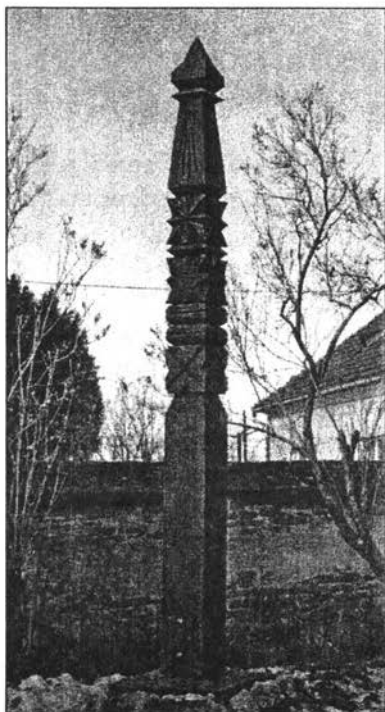
17. Kopjafa – világháborús emlékmű

A református templom kertjében van felállítva. Felirata:

„AZ I. ÉS II. VILÁGHÁBORÚBAN
ELESETT MEZŐTELEGDI HŐSÖK
EMLÉKÉRE EMELTETETT.”

Magassága 300 cm. A kopjafát id. éss ifj. Kisgyörgy Imre faragta.

2005. március 13-án avatták fel. Az ünnepi istentiszteletet Szoboszlai Gáspár helybeli tiszteletes tartotta a református gyülekezeti teremben, melyet könyvbemutató követett. Kupán Árpád Emődi János–Varga Árpád: Telegdi sírkövek, emléktáblák című kötetét ismertette, majd a szerző hajdani tár-sáról, Varga Árpádról beszélt, valamint a könyv megjelenésének körülményeiről. Ezután kivonultak a templomkertbe, a felállított kopjafa mellé. Beszédet tartott Kupán Árpád történész és Hasas János megyei tanácsos. Jelen volt még dr. Pete István szenátor. Egy rövid műsor után megkoszorúzták az emlékművet.

MÉZGED – MEZIAD

MAGYARREMETE KÖZSÉG

1. Czárán Gyula emléktáblája

A Mézgedi-barlangban, a bejáratától vagy tizenöt méterre, jobb oldalt, kb. hat méter magasságban, egy olvashatatlanságig megrongált, egyenest a sziklába vésett emléktáblát találunk. A szövege a következő volt:

Amintirea marelui
 îndrăgostit al Munților Bihor
 IULIU CZĂRĂN
 a fost eternizată
 la 8 iunie 1930

A bihari hegyek
 nagy szerelmesének,
 CZĂRĂN GYULÁNAK
 emlékét örökítették meg itt
 1930. június 8-án

de

a

TURIȘTII ASOCIAȚIEI SPORTIVE
 DIN ORADEA

NAGYVÁRADI SPORT EGYLET
 TURISTÁI

A Nagyváradai Sport Egylet turista szakosztálya vésette be. 1930. június 8-án, pünkösdkor avatták fel. Váradról, Kolozsvárról, Aradról, Belényesből, Székelyhídról, a környező falvakból érkezett, több mint háromszáz turista volt jelen, az akkor még nehezen megközelíthető barlang előcsarnokában. Az avató beszédet Perédy György újságíró, az NSE elnöke tartotta. Idézet a beszédéből: „...Én pedig a Nagyváradai Sport Egylet nevében átadom megőrzésre e táblát a művelt emberiségnek, hiszen úgymint hiába jönne rombolás, ennek a barlangnak a neve Czárán-barlang marad időtlen időig...” Három éven belül vandál módon megrongálták.

MICSKE – MIȘCA VÁMOSLÁZ – CHIȘLAZ KÖZSÉG

1. Ady Endre mellszobra

A Timóteus Ifjúsági Központ udvarán áll.

Felirata: ADY

Anyaga műkő, amely egy 1,5 m magas műkő talapzaton áll. Balogh Péter alkotása.

1998. június 14-én avatta fel a református egyházközség. A mellszobrot Balogh Péter özvegye ajándékozta a micskeieknek. A szobrászművész Micskén született 1920-ban.

MONOSPETRI – PETREU

1. Orgonaépítési emléktábla

A református templom orgonáján látható.

Felirata az orgona felső részén, hosszában:

AZ ÖRÖKKÉ VALÓ ISTEN
DICSŐSÉGÉRE ÉPITTETTE
EZEN ORGONÁT

Az orgona előtti karzaton:
CSÁNKI FERENCZ ÖZVEGYE

született

GALAMBOS JULIÁNA

asszony:

KÖZÖSEN SZERZETT

Istennek köszönt javaikból

AZ 1905-ik évben

2. 1848-as emléktábla

A temetőben levő kápolna falán van elhelyezve. Felirata:

AZ 1848 – 1849 ES

FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC

MONOSPETRII ÖNKÉNTESSEI ÉS

KLOBUSICZKY ÁGOSTON

EMLÉKÉRE ÁLLITOTTA E TÁBLÁT

A HELYBELI IFJÚSÁG 2002 MÁR.15ÉN W.S.Z.I.

Métere: 40x60 cm. Anyaga enyhén színezett fehér márvány. 2002. március 17-én avatták fel a Március 15-e megünneplésén. A kultúrótt-honban nagyon gazdag műsort mutattak be az iskolások és a fiatalok. Innen felvonultak a temetőbe. Avató beszédet mondott a helyi polgármester és Pete István szenátor.

NAGYKÁGYA – CADEA

SZÉKELYHÍD KÖZSÉG

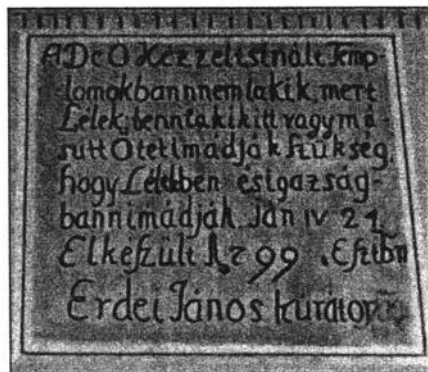
1. Templomi emléktábla

A református templomban található.

Felirata:

A DcO Kézzeltsinált Temp-
lomokbann nem lakik, mert
Lélek: bennlakik itt vagy
másutt Őtet imádják Szük-
ség, hogy Lélekbenn és igaz-
ságbann imádják. Ján IV.
24. Elkészült 1799. Esztbn
Erdei János kúratorság

Mérete kb. 40x40 cm. Falba
bemélyített cementlapon.

2. Építési emléktábla

A református templom falán. Felirata:

„Uram te voltál nekünk hajlékunk
nemzedékről nemzedékre”

Zsolt. 90.1

Ráczi Mihály

református lelkész emlékére

E torony felépült 1954-ben

Ecsedi Sándor főgondnok és

Nehéz József gondnok idején,

a nagykágyai hívek adományai

és áldozatos munkája által.

Mindenért egyedül Istené a

Dícsőség

2004 májusában avatták fel, a nagykályai falunap alkalmával, a templomtorony felépítésének ötvenedik évfordulóján. Bara László helybeli tiszteletes üdvözölte a vendégeket. Jelen volt Kovács Zoltán főgondnok, Gellért Gyula esperes, Szabó Ödön a megyei RMDSZ nevében, Gyurcsik Zoltán székelyhídi polgármester, Sóki Béla körzeti RMDSZ-elnök. Az emléktáblát Gellért Gyula esperes áldotta meg, majd megkoszorúzták.

NAGYSZALONTA – SALONTA

1. Kossuth Lajos szobra

A város főterének nyugati részén áll, a református templom oldala mellett, egy kb. 6 méter átmérőjű kerek virágágyás közepén.

Felirata: KOSSUTH
LAJOS

Mérete: 250 cm magas talapzaton, mely öt lépcsőből és egy csonka kúp alakú tömbből áll. Az átlagos emberi magasságnál kissé nagyobb. Az anyaga bronz.

Nagyszalonta lakossága közadakozásból állíttatta. Tóth András műve. 1901. június 30-án leplezték le ünnepélyes keretek között.

1920. augusztus 8-án a román nacionalisták lehúzták, és 1940 őszéig a Csonkatorony földszintjén, egy sarokban állt. Ekkor visszahelyezték. 1944 októberében egy román katona ismét lehúzta, de az akkori orosz városparancsnok visszahelyeztette. Azóta áll, mint Románia egyetlen Kossuth szobra.

Az 1989. december 22-es események során szerepet kapott, este itt gyülekeztek a fiatalok, gyertyát gyújtottak, énekeltek.

2. Arany János szobra

A Csonkatorony – Arany János Emlékmúzeum – bejárata fölött, félig a falba építve látható. Egész alakú, ülő szobor, sóskúti mészkőből, a természetes nagyságnál nagyobb.

Felirat a szobor alatt:

Zárt sisakon s pajzson, kézbe
kivont kardu,
Nagyfalusi ARANY szalontai
hajdu.

Az Arany János Múzeumot 1899. augusztus 27-én nyitották meg, a bejárat eredetileg délre nézett. Nyolc év múlva ezt nyugatra, a főterre néző oldalra helyezték át. Az Arany Emlékegyesület Stróbl Alajost, a pesti Arany-szobor alkotóját kérte fel, egy szobor kivitelezésére. Korára való tekintettel csak a portálé és a szobor tervét készítette el, a

kivitelezés feladatát tehetséges tanítványára, Kolozsvári Szeszák Ferencre bízta. 1907. szeptember 5-én leplezték le országos ünnepség keretében. 1944 őszén ismeretlen katonák rálöttek, a sérülést 1957 nyarán Fekete József nagyváradai szobrászművész javította ki.

3. Arany László emléktáblája

A Csonkatorony bejárata mellett található.

Szövege:

EZ UGYNEVEZETT CSONKA TORONY
MELYET
ARANY JÁNOS ÉS PETŐFI SÁNDOR MEGÉNEKELTEK
ARANY LÁSZLÓ
NAGY-SZALONTA SZÜLÖTTE ÉS ORSZÁGGYÜLÉSI
KÉPVISELŐJE
TERVEZETE SZERINT ÉS HAGYOMÁNYÁBÓL UJITTATOTT MEG
IDE HELYEZTETTEK EGYSZERSMIND ÖRZÉS VÉGETT
ARANY JÁNOS EMLÉKEI
MELYEKET A KEGYELETES FIU

NAGY-SZALONTA
VÁROSÁNAK
AJÁNDÉKOZOTT
1899 AUGUSZTUS 20-ÁN

Mérete 120x100 cm,
anyaga gránit, a szövegét
Gyulai Pál fogalmazta.

Valójában augusztus 27-én történt meg az ünnepélyes múzeumavatás. E tábla alá 1948 márciusában egy kisebb került, 30x20 cm nagyságú. A fehér, leveles-indás faragással díszített márványból kidomborodik a következő szöveg:

1848 – 1849
Szabadságunk eszméjéhez
ne légy hűtlen soha!

Fölötte díszedény, rézdomborítás. Porcsalmi József rézműves munkája és ajándéka.

Arany László (1844. március 24., Nagyszalonta – 1898. augusztus 1., Nagyszalonta): jogász, költő, író. Arany János fia. A nagykeresői gimnázium elvégzése után jogot tanult a pesti egyetemen, majd a Magyar Földhitelintézet tisztviselője, 1880-tól igazgatója. Irodalmi munkásságát apja felügyelete alatt kezdte el. Tanulmányait a Koszórúban közölte. Tizennyolc éves korában jelenik meg *Eredeti népmesék* című mesegyűjteménye (1862). Húszéves kora óta foglalkozik műfordítással. A Kisfaludy Társaság tagja (1867). Tagja a Magyar Tudományos Akadémiának. 1887–1892 között országgyűlési képviselő. Dolgozott a Pesti Naplóban, majd a Budapesti Közlönynek és a Budapesti Szemlének volt állandó munkatársa. Apja halála után sajtó alá rendezi és három kötetben kiadja hátrahagyott iratait és levelezését.

1886-ban Nagyszalontán létrejön az Arany Emlékbizottság, melynek célja emléket állítani a nagy költőnek. Arany László átadja az Emlékbizottságnak apja bútorait, ruhaneműit, könyveinek egy részét, apró dolgokat. Ő az Arany-múzeum megalapítója. Az első Arany-szoba a református egyház által felajánlott egyik tanítói lakásban nyílik meg 1885. június 6-án, országos ünnepség keretében. Arany János veje, Szél Kálmán és Rozvány György javasolták, hogy restaurálni kell a Csonkatornyot, majd termeiben állítsák ki az Arany relikviákat, dokumentumokat. 1893-ban Budapesten leleplezik Arany János szobrát. A pénzalapból megmaradt összeget, ötezer koronát, Eötvös Lóránd fizikus, a szoborbizottság elnöke Szalontának juttatta. Ezzel megvásárolták a torony telkét és a rajta levő házat. Ezután Arany László magára vállalta a Csonkatorny restaurálásának teljes költségét. Az Arany János múzeumot már halála után nyitották meg országos ünnepség keretében, 1899. augusztus 27-én. Végakarátát özvegye teljesíti, jelentős összeggel segítve a munkálatok befejezését.

Főbb művei: Eredeti népmesék (1862); A két veronai ifjú (1865); Tévedések játéka (1866); A tudósnök (1869); Sok hűhó semmiért (1871); Délibábok hőse (1873); A magyar politikai költészetéről (1874); Bérczy Károly emlékezete (1876); a Kisfaludy Társaság Magyar Népköltési Gyűjteményét szerkesztette, közösen Gyulai Pállal; Arany László összes művei, Gyulai Pál szerkesztése (1901); Válogatott művei (1960).

4. Hébe-szobor

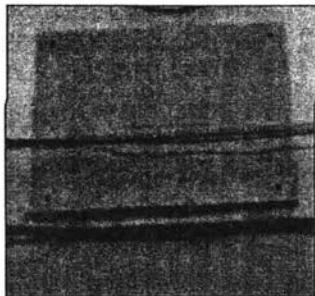
Nagyszalonta főterén áll, a város első artézi kútja. 1891 júliusában adták át a lakosságnak.

A keretezett vízmedencéből emelkedik ki egy kb. 120 cm magas női alak szobra. Feltételezhetően Hébe. A helyi lakosság Vas Marcsának keresztelte, mert öntött vasból van.

5. Lovassy László emléktáblája

Lovassy László szülőháza – egy magasított földszintű úri lak – a városházától számított második telken állt. Eredetileg erre helyezték az emléktáblát. 1914 táján a telken felépült a bank ma is álló emeletes tömbje. Akkor erre helyezték át, ma is ott van. Szövege:

E hajlékban született 1815 május 8-án

LOVASSY LÁSZLÓ

Az 1832–36 országgyűlési ifjúság egyik vezére

És a szabad szó vértanúja.

„Nem halt meg az, aki honának élt!”

Hálás kegyelete jelül: a Polgári Kör.

Mérete 60x40 cm, anyaga fekete márvány.

A Zrínyi, majd Lovassy utcai Lovassy-házon is volt egy hasonló emléktábla – lévén, hogy itt halt meg –, de 1945-ben az akkor élő Lovassy rokon levette, nehogy az új rendszerben valaki kárt tegyen a házában.

6. Zsidó deportáltak emlékműve

A Váradi úton, a zsidó templom előtt állították fel. Azóta a templomot lebontották. A 300 cm magas, szürke cementből készült lépcsőzetes emlékmű tetején a két kőtábla, fölötte a Mózes-csillag. Alatta héber, román és magyar nyelven a felirat: „Ne ölj!” A talapzaton cementből formált betűkkel:

AD DEPORTATORUM

MEMORIAM

7. VI. 1944.

Az emlékművet 1945-ben állították. Fux Pál munkája.

7. Az Arany-ház táblája

Az Arany utca 46. szám alatti ház a negyedik az eredeti Aranyportán. Ezt a helyzetet az 1909 májusában föltett gránit emléktábla szövege jól tükrözi:

Ezen a telken állott
„a bogárhátú öreg ház”,
melyben
ARANY JÁNOS
született
1817. március 2-án.

Mérete 50x40 cm,
a szöveg arany betűkkel van írva.

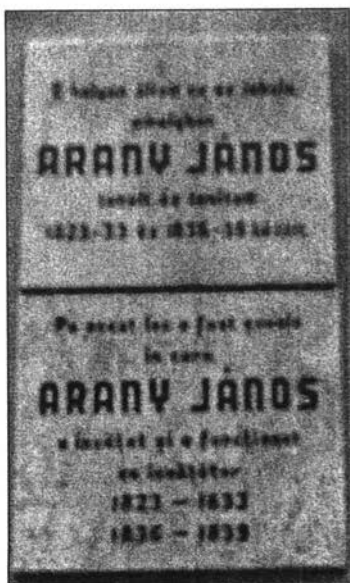
8. Az Arany-iskola táblája

Az 1845–47 között épült református iskola (Rozvány Gy. tér 1. sz.) főbejáratától jobbra kettős márványtábla áll. Szövege:

E helyen állott az az iskola,
amelyben
ARANY JÁNOS
tanult és tanított
1823–1833 és 1836–39 között.

Pe acest loc a fost școala
în care
ARANY JÁNOS
a învățat și a funcționat
ca învățător
1823 – 1833
1836 – 1839

A magyar szövegű táblát Kovács Zoltánné (Arany rokona), míg a román szövegűt az Arany János Középiskola diákjai ajándékozták.

Avatása 1958. június 1-jén volt, román–magyar ünnepség keretében.

9. Zilahy Lajos emléktáblái

A Bocskai utca 29. számú úri lak volt a Zilahy-ház. A rendszerváltás előtt tábla nem jelölte. 1990-ben két tábla is került a házra.

A felső tábla felirata:

În această casă
s-a născut

E házban
született

ZILAHY LAJOS
1891 – 1974

scriitorul și
dramaturgul
maghiar.

magyar próza
és
színműíró.

Mérete 40x50 cm, anyaga fehér márvány, aranyozott mélyített betűkkel írva.

A táblát a helyi RMDSZ készítette. Ünnepélyes leleplezése 1990. július 29-én történt emlékbeszéddel, szavalattal énekszámokkal kísérve. Előtte a református templomban Sinka–Zilahy-emlékűnnepély volt.

Az alsó tábla szövege:

E HÁZBAN SZÜLETETET
ZILAHY LAJOS
író
1891 – 1974
TÜRKEVE
TESTVÉRVÁROS POLGÁRAI

Mérete 40x30 cm, anyaga fehér márvány, mélyített aranyozott betűkkel.

Túrkeve testvérváros készítette ajándékként és helyezte el mai helyére. 1990. május 5-én avatták fel ünnepélyes keretek között.

Zilahy Lajos (1891. március 27., Nagyszalonta – 1974. december 2., Újvidék): próza- és drámaíró, lapszerkesztő. Ősei református prédikátorok, de apja Nagyszalonta közjegyzője. Iskoláit szülővárosában, Erzsébetvároson, majd Máramarosszigeten végzi. A Szalontai lapok 1906-tól sorozatban közli a 16 éves diák verseit és novelláját. Beiratkozik a budapesti egyetem jogi fakultására, majd szalontai ügyvédi irodák bojtára. 1914 szeptemberében behívják katonának és részt vesz a lengyelországi harcokban. Megsebesül, majd felépülése után leszerelik. 1916-tól a Magyar Figyelő és a Déli Hírlap belső munkatársa. Világháborús folklórt gyűjt és tesz közé, 1916 júniusában pedig első önálló kötetét nyújtja át édesanyjának, melynek címe Versek. A világháború tragédiáit felidéző regényei, színművei váratlanul nagy közönségsikert aratnak. Számptalan nyelvre fordítják le őket. 1925-ben a Kisfaludy Társaság tagjai sorába iktatja. Öt év múlva Corvin-koszorúval tüntetik ki. Szinte évente jelennek meg könyvei, ezek mellett publicisztikai tevékenysége sem szünetel. A harmincas években egyre nagyobb szerepet vállal a politikai élet színpadán: szervezi a részben ellenzéki Új Szellemi Frontot; 1934–1936 között főszerkesztője a Magyarország című napilapnak, 1940–1944 között a Híd című képes hetilapnak, ahol Móricz Zsigmondtól prózát, Németh Lászlótól esszét, Sinka Istvántól verseket közöl. Saját filmvállalatot alapít Pegasus néven, s itt maga rendezi szöveggönyveinek látványváltozatát.

A második világháború kitörése után szembefordul a faszizmussal, társadalmi reformokat hirdet, de a kommunista túlzások kizárásával. A szülőföld hazahívó erejét példázó Fatornyok című drámáját a német megszállás idején betiltják.

Az 1945-ös fordulat után Szent-Györgyi Alberttel együtt a Magyar–Szovjet Művelődési Társaság első elnöke, az Irodalom és Tudomány című folyóirat főszerkesztője. A proletárdiktatúra bevezetése után a párt legfőbb vezetői Magyarország elhagyására kényszerítik. Az Egyesült Államokba megy, ahol megírja A Dukay-család című regényfolyamot, a magyar arisztokrácia erkölcsi széthullásának trilógiáját. Mihelyt itthon irányában enyhül az ellenséges légkör, hazatér

és Újvidéken házat vásárol. Budapestre való áttelepülését halála akadályozta meg. Hamvait – végakaratahoz híven – a magyar főváros egyik sírkertjében helyezték el, majd – a nagyszalontai Arany Egylet kérésére – 25 év után az urnát a Nemzeti Pantheonba vitték át.

Fontosabb prózai alkotásai: Halálos tavasz (1922); Szépapám szerelme (1922); Két fogoly (1926); Valamit visz a víz (1928); A lélek kialszik (1932); A fegyverek visszanéznek (1936); A földönfutó város (1939); Ararát (1947); A Dukay-család (1965).

Jelentős színművei: Hazajáró lélek (1923); Süt a nap (1928); Leona (1930); Tűzmadár (1932); Az utolsó szerep (1935); Szűz és gödölye (1937); Fatornyok (1943).

(Dánielisz Endre: *Nagyszalonta jeles szülöttei*, 37. old., részletek)

10. Sinka István-emléktábla

A Sinka utca 1. szám alatti alacsony ház falára szintén két emléktábla került. Az első tábla szövege:

E házban született
SINKA ISTVÁN
költő
1897 – 1969
TÚRKEVE
TESTVÉRVÁROS POLGÁRAI

Mérete 40x50 cm, anyaga fehér márvány arany betűkkel.

Túrkeve testvérváros készítette ajándékként. Szintén 1990. május 5-én avatták fel, akárcsak a Zilahy-táblát. A ház jelenlegi tulajdonosa, félvén a rosszindulatú támadásoktól, nem engedte kívül feltenni, így az az utcaajtó mellett belül áll. A második tábla szövege:

În această casă
s-a născut

SINKA ISTVÁN
1897 – 1969

poet maghiar
„Ciobănașul negru”
al pusteii.

E házban
született

a magyar népies
irodalom kiválósága,
„A fekete bojtár”

Mérete 40x50 cm, anyaga fehér márvány, arany betűkkel.

A helyi RMDSZ készítette és ugyancsak 1990. július 29-én leplezték le.

Sinka István (1897. szeptember 24., Nagyszalonta – 1969. június 17., Budapest): költő, író. Rendkívül szegény juhászcsaládban született. A négyelemi után kisbojtárnak szegődik. Megszolgált bárányát elcseréli egy asztaloslegénnyel, Petőfi összes költeményeiért. Mire végigolvasta, kialakul életcélja: költő lesz. Bújja a könyveket, éjszaka olvas. Szűrének két elkötött ujja a könyvtára. Így szerez az iskolázottakon is túltevő műveltséget.

Az első világháborút megúsza, feleségül veszi Papp Piroskát, a vésztoi juhászszámadó leányát, s így 1919-ben Vésztozra költözik. Nagy szegénységben élnek három gyermekükkel. Az 1920-as földreform hozzásegíti egy kis ház megvételéhez. (Napjainkban ez múzeumrá rangosodott.) Felesége a gyulai kórházban nemsokára meghal, napszámosként tartja el három kisfiát. A békési–bihari értelmiségiek segítséget nyújtanak a rejtőző talentum feltöréséhez. Féja Géza, Barsi Dénes, Szabó Pál, később Veres Péter, Sértő Kálmán segíti, bátorítja.

Első lírai alkotása a helyi sajtóban 1930-ban jelenik meg; első önálló kötete, a Himnuszok Kelet kapujában című szabadvers-gyűjteménye pedig 1934-ben. 1935-ben Szabó Pállal és Barsi tanító úrral közösen – folyóiratot alapít Kelet Népe címmel. Második kötetében, a Pásztorénekekben (1935) a maga és osztályos társai gondjait, keserveit kiáltja a világba.

1937-ben Budapestre költözik. Munkát nem talál, éhhalál veszélyével kerül kórházba. 1939-ben Püski Sándor megjelenteti összegyűjtött verseit, Vád címmel. Ezután minden évben új kötetel jelentkezik.

Az 1945-ös fordulat után a lapok szívesen közlik újabb verseit, de az 1948-ban hatalomra kerülő proletár diktatúra hallgatásra ítéli, kire-

keszti az irodalmi életből. Csak 1957 után jelenhetnek meg elszórtan versei, 1961-ben novelláskötete. Betegen hal meg 1969-ben, a Biblia világába merülten. Veres Péter a szalontai „fekete bojtár” életművét ekként értékelte: „Abban a nem túl nagy névsorban, amely a magyar irodalomban Janus Pannoniusszal kezdődik ... ott lesz Sinka István is, amíg magyarok élnek, és beszélnek a földön”.

Fontosabb Kötetei: Himnusz Kelet kapujában (versek, 1934); Pásztorének (versek, 1935); Vád (összegyűjtött versek, 1939); Füttyöri és a hét vadász (elbeszélések, 1940); Harmincnyolc vadalma (elbeszélések, 1941); Denevérek honfoglalása (elbeszélő költemény, 1941); Fekete bojtár vallomásai (önéletrajzi regény I–II., 1942–1944); Balladás könyv (versek, 1943); Kadocsa, merre vagy? (elbeszélések, 1944); Eltűnik a hóri domb (elbeszélések, 1961); Mesterek uccája (elbeszélő költemény és versek, 1967); Szigetek könyve (elbeszélő költemény, 1972); Érpárti történet (válogatott elbeszélések, 1984); Meztőláb az utolsó padban (publicisztikai írások, 1989); Nagy utakról hazatérve (összegyűjtött versek I–II., 1993); Válogatott versei (1997).

(Dánielisz Endre: *Nagyszalonta jeles szülöttei*, 43. old., részletek.)

11. Arany János köztéri szobra

A református templom és az egykori református iskola közötti park közepén áll Arany János ülőszobra.

Alacsony, 50 cm magas posztamensen, malomkerék alakú, cement alap közepén, a jegyző Arany paraszt-lócán ül. Kezében tollat tart. A lóca szélén nyitott könyv, rajta a költő aláírásának utánzata: Arany János. A szobor anyaga bronz. A posztamens körül padok, évelő zöld növények, fák.

Alkotója a szalontai gyökerrű Kiss István budapesti Kos-

suth-díjas szobrászművész. Már a 60-as évek derekán elkészített egy hasonló szobrot, mit városának ajánlott föl, de az akkori politikai rendszer azt nem fogadta el. Így a botot tartó Arany Berettyóújfalu egyik iskolája elé került.

Az 1989-es fordulat után a szalontai Arany János Művelődési Egyesület kezdeményezésére részben hasonló szobrot alkotott Kiss István, immár városa számára. A közadakozásból előteremtett 1.300.000 forintnyi költséggel kiöntött művet 1992. március 1-jén avatták föl két országra szóló ünnepség keretében. Ezen részt vett Andrásfalvi Bertalan, Csoóri Sándor, Jakab Anna, Tőkés László, Horváth Andor, Radu Enescu, kb. három és fél ezer ember.

12. Kulin György emléktáblája

A Muncii utca 11. szám alatti ház (volt Tenkei-út) falán áll, mely nem a híres csillagász szülőháza. A Kulin szülőház kívül esik a forgalomból (Kölesér utca) és már nem az eredeti. Egyébként is a család hamar ideköltözött, ezért került erre a tábla.

Szövege:

Aici și-a petrecut
tineretea

E házban töltötte
ifjúságát

KULIN GYÖRGY

1905 – 1989

astronom csillagász

Primul său asteroid

számos égitest felfedezője

1436. SALONTA

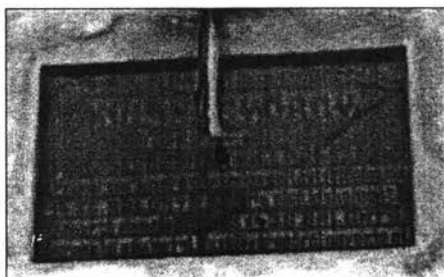
Az első kisbolygót,

poartă numele

1436. SALONTA

orașului său natal.

szülővárosáról nevezte el.

Mérete 40 x 50 cm, anyaga fekete márvány, önmaga színéből kiemelkedő fekete betűkkel.

Költségeit a Kulin család és néhány amatőr csillagász viselte.

Kulin György (1905. január 28., Nagyszalonta – 1989. április 22., Budapest): csillagász, tudomány népszerűsítő. Iskoláit szülővárosában végezte. Tanulmányait Budapesten folytatta, előbb a kereskedelmi és közgazdasági karra iratkozott, majd a Pázmány Péter Tudományegyetem matematika-fizika karán szerez diplomát, 1934-ben. 1935-ben a budapesti sváb-hegyi Csillagvizsgáló Intézetbe kerül, ahol kitűnik szorgalmával. Az intézetben készült égboltfelvételek kétharmada tőle származik. 84 új kisbolygót fedez fel. Ezek közül tizenháromnak ő a pálya-meghatározója, s ezért felhatalmazták: maga nevezze el őket. Az 1436. sorszámú kisbolygó 1936. december 11. óta Szalonta néven kering a világegyetemben.

1939-ben megszerzi a „természettudományok doktora” címet, majd egyetemi adjunktussá nevezik ki. Hat év alatt 337 üstököst fényképezett le, közülük kettő az ő felfedezése, s így a szakkatalógusok KULIN néven tartják számon. Sokat foglalkozott a csillagászati ismeretek népszerűsítésével. A Természettudományi Közlöny és a Búvár hasábjain jelennek meg írásai, majd közzéteszi a négy kiadást megért, kétkötetes művét, A távcső világa címen. Éltre hívja a Magyar Csillagászati Egyesületet, megszervezi a budapesti Uránia Bemutató Csillagvizsgálót, melynek hosszú időn át ő az igazgatója. Megindítja a Csillagok világa című folyóiratot és része volt a Föld és Ég és a Meteor szaklap létrehozásában. Járja az országot: amatőr csillagászati köröket, csillagvizsgáló bázisokat létesít, ezek jó részét a maga csiszolta lencsékkel, saját távcsöveivel látja el. Harmincöt könyvet írt, ide számítva az álnéven (Q. g. Lyn) megjelentetett tudományos-fantasztikus regényeit is.

(Dánielisz Endre: *Nagyszalonta jeles szülöttei*, 48. old., részletek)

13. A jegyzői lak emléktáblái

Főtéri ház oldalán helyezkednek el, egymás mellett. Az egyik szövege:

Ezen a telken állott a jegyzői lak amelyben született	Pe acest teren se afla casa notarială, în care s-a născut
---	---

ARANY LÁSZLÓ

1844 – 1898

költő, népmesegyűjtő, műfordító, jogász	poet, folclorist, jurist traducător
--	--

Állította az Arany János Művelődési Egyesület

A másik tábla szövege:

A jegyzői lakban találkozott először	In casa notarială s-au întâlnit pentru prima oară
---	---

ARANY JÁNOS

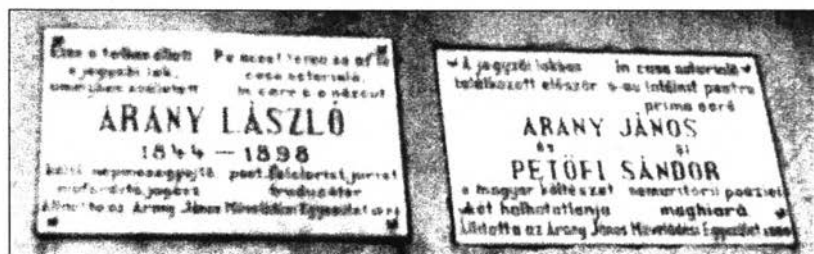
és și

PETŐFI SÁNDOR

a magyar költészet két halhatatlanja	nemuritorii poeziei maghiară.
---	----------------------------------

Állította az Arany János Művelődési Egyesület

A két márványtábla méretei 30x25 cm. A jegyzői lak emléktábláját 1998. október 24-én avatták fel, Arany László halálának 100. évfordulója alkalmából. A találkozást megörökítő táblát 1999. március 14-én avatták fel. Mindkettő Tódor Albert polgármester és Nagy-György József, az Arany János Művelődési Egyesület elnöke kezdeményezésének eredménye.

14. Bocskai István szobra

A központi parkban található. 240 cm magas bronzszobor. Talapzata faragott terméskő, mérete 100x120 cm.

Kolozsi Tibor, gyergyóditrói szobrászművész alkotása. Az anyagokat a Királyhágómelléki Református Egyházkerület, a Bocskai Alapítvány, a református egyház biztosította. A város alapításának 396. évfordulója tiszteletére leplezték le 2000. július 16-án. Az ünnepségen jelen volt özv. Antall Józsefné, Dávid Ibolya igazságügyi miniszter, Tőkés László püspök.

15. Zilahy Lajos mellszobra

A református templom mögötti szoborparkban áll.

Felirata:

ZILAHY LAJOS
ÍRÓ
1891 – 1974

A bronz mellszobor egy 140 cm magas beton talapzaton helyezkedik el. Kátana József szolnoki képzőművész alkotása. A szobrot a Magyar Írószövetség és a Túrkevéért Alapítvány adományozta a városnak.

1999. december 4-én avatták fel, halálának 25. évfordulóján. Avatóbeszédet Pomogáts Béla, a Magyar Írószövetség elnöke mondott.

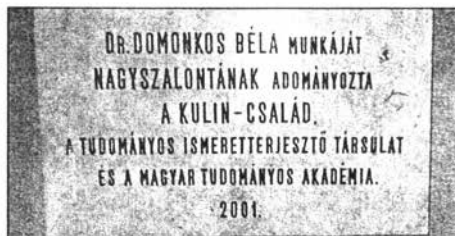
16. Kulin György mellszobra

A református templom mögötti szoborparkban található.

Talapatán levő márványtáblán csak annyi áll:

KULIN GYÖRGY

1905 – 1989

Talapatának hátsó oldalán levő márványtábla szövege:

DR. DOMONKOS BÉLA MUNKÁJÁT
NAGYSZALONTÁNAK ADOMÁNYOZTA
A KULIN – CSALÁD.

A TUDOMÁNYOS ISMERETTERJESZTŐ TÁRSULAT
ÉS A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

2001.

Egy 150 cm magas beton talapaton áll a 40 cm magas bronz mell-szobor. Alkotója dr. Domonkos Béla budapesti képzőművész.

17. Sinka István mellszobra

A református templom mögött levő szoborparkban áll.

Talapatán levő márványtábla szövege:

SINKA ISTVÁN

1897 – 1969

Talapatának hátsó oldalán levő márványtábla szövege:

ADOMÁNYOZTA
NAGYSZALONTA
TESTVÉRVÁROSÁNAK
A TÜRKEVÉÉRT ALAPÍTVÁNY.

1997. 09. 21.

A 60 cm magas bronzszobor egy 155 cm magas betontalazaton áll.

1997. szeptember 19-én, a költő születésének századik évfordulójára szervezett háromnapos rendezvény alkalmával avatták fel. Talamasz Lajos szobrászművész alkotását Túrkeve testvérváros adományozta Nagyszalontának. Sinka életművéről dr. Faragó József akadémikus és Medvigy Endre Sinka-kutató tartott előadást. Az ökömenikus istentiszteleten dr. Szabó Árpád unitárius püspök hirdette az igét. A magyar és a román nyelvű köszöntők után, tárogató mellett, Tódor Albert polgármester és dr. Szabó Zoltán, a Sinka-szobor költségeit felvállaló Túrkevéért Alapítvány elnöke, leplezték le. Jelen volt Törzsök Erika, a Határon Túli Magyarok Hivatalának elnöke, Bitay Károly kolozsvári magyar főkonzul, valamint a költő özvegye, Szin Magda és fia, Sinka Zoltán.

18. Kiss István mellszobra

A református templom mögötti szoborparkban található

Felirata: Kiss István

1927 – 1997

Szobrászművész

A kb. 50 cm magas bronzszobor egy 140 cm magas betontalazaton áll. B. Kiss Lenke szobrászművész alkotása. Költségeit a rokonság állta.

Születésének 75. évfordulóján, 2002. június 8-án avatták fel.

Kiss István (1927. június 8., Biharillye [Ciumeghiu] – 1997. december

29., Szekszárd): szobrászművész. Hogy mégis a hajdúváros fiaként tartják nyilván, annak az oka, hogy a helybeli kovácsmester, géplakatos apa éppen az illyei nagybirtokon volt alkalmazásban, amikor a fia világra jött. Elemi iskoláit már Nagyszalontán végzi. Középiskolai tanulmányait Budapesten folytatja. Érettségi után a Képzőművészeti Főiskolára iratkozik be, ahol Kisfaludi Strobl Zsigmond, Medgyessy Ferenc, Pátzay Pál és Mikus Sándor kedvelt tanítványa. A bírálóbizottság az ő pályaművét fogadja el és fölkéri a budai vár alatti Dózsa szoborcsoport elkészítésére. Ezzel berobbant a magyar művészi életbe.

1953-ban részt vesz a Bukarestben rendezett Világifjúsági találkozón, ahol alkotását 3. díjjal tüntették ki. Köztéri emlékművei: a Táncoló hajdúk Hajdúböszörmény főterén, Széchenyi Kecskeméten, Arany János Berettyóújfaluban. Nemzetközi hírért és tekintélyét bizonyítja az, hogy munkáinak többsége az Egyesült Államokban, a volt Szovjetunióban, Afrikában és Ausztráliában, francia, német, osztrák és bolgár múzeumokban, városok közterein, műgyűjtők magántulajdonában pompázik. 1990-ig a budapesti Képzőművészeti Főiskola tanára és rektora, a Képzőművészeti Szövetség elnöke, 1975–1989 között az MSZMP Központi Bizottságának tagja. Kitüntetései: Munkácsy Mihály-díj két ízben (1956, 1962), Pro arte-díj (1965), SZOT-díj (1968), Kossuth-díj (1970), érdemes művész (1975), kiváló művész (1981).

Elkészíti Arany János egészalakos, ülőszobrát és azt 1977-ben Nagyszalontának szánja, de csak a politikai fordulatot követően, 1992. március elsején, a költő 175. születésnapján kerülhetett méltó helyére. Az avatónnepségen a Mester is jelen volt és beszédet mondott.

(Dánielisz Endre: *Nagyszalonta jeles szülöttei*, 55. old., részletek.)

19. Székely László emléktáblája

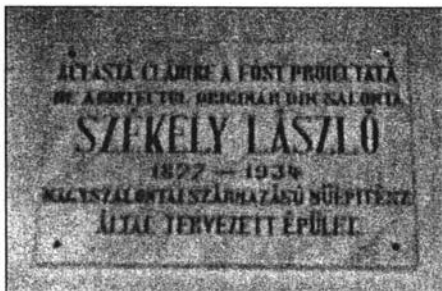
A városháza lépcsőfeljáratánál található.

Szövege:

ACEASTĂ CLĂDIRE A FOST PROIECTATĂ
DE ARHITECTUL ORIGINAR DIN SALONTA
SZÉKELY LÁSZLÓ
1877 –1934
NAGYSZALONTAI SZÁRMAZÁSÚ MŰÉPÍTÉS
ÁLTAL TERVEZETT ÉPÜLET.

Mérete: 45x40 cm, anyaga márvány. Születésének 125. évfordulóján, 2002. november 14-én avatták fel.

Székely László (1877. augusztus 3., Nagyszalonta – 1934. január 23., Temesvár): műépítész, városrendező.

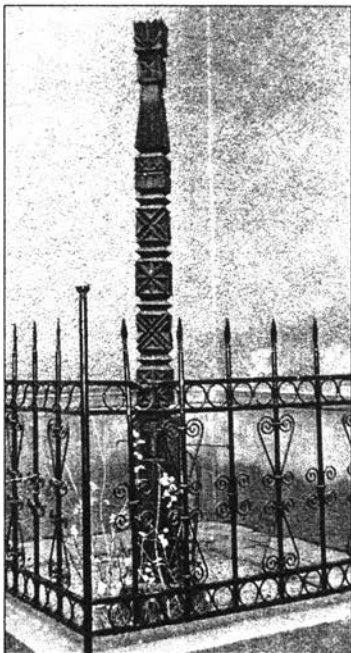

Székely Mihály okleveles építkezési vállalkozó és Mados Zsuzsanna gyermeke. A hétgyermekes, kálvinista család ősei a Bocskai István által nemessé tett hajdúk sorából kerültek ki. Nagypja s korábbi felmenői a hajdúváros nemzeti urai közé tartoztak. Székely László iskolai tanulmányait szülővárosában, Iglón, Máramarosszigeten végezte. Érettségi után a budapesti műegyetem építészeti karára iratkozott be. Itt az ország legkiválóbb műépítészeitől, Czigler Győző, Hauszmann Lajos, Schulek Frigyes professzoroktól sajátította el a szakmai ismereteket. Az építészoklevél megszerzése után az intézet állami ösztöndíjjal tanulmányútra küldte Olaszországba, ahol a római, firenzei, lombardiai műremekeket tanulmányozta. Hazatérte után Czigler Győző műegyetemi tanár tervezőirodájának munkatársa. 1903–1922 között, Czigler Győző ajánlására, Temesvár műépítésze, vonzó városképezésének megteremtője. Főbb művei: a piarista főgimnázium, rendház és templom, a Felső Kereskedelmi Iskola, a gyárvárosi ortodox templom, a szerb püspöki palota, a városháza háromemeletes, reprezentatív épülete, iskolák, óvodák, magánházak, villák. Temesvár központjának büszkesége a Lloyd-sor, Székely ízlését és műépítészeti rátermettségét dicséri. Szívesen élt a magyaros szecesszió és a népi építészet motívumaival, kerámia-berakásos, színes ornamentikájával, ugyanakkor nem zárkózott el a modernebb stílusirányzatok célszerű elemeitől sem. Nagybecskerek, Pancsova, Zombor, Arad, Gyula számos középületének, lakóházának a tervét készítette el. 1906-ban megtervezi és kivitelezi Nagyszalonta városházát, amely a hajdúváros legszebb műalkotása. Két év múlva elkészíti a város impozáns fiú főgimnáziumát.

1922-ben nyugdíjaztatta magát, de tovább dolgozott. Mint az Országos Magyar Párt bánsági tagozatának élenjárója, teljesen ingyene-

sen tervezte meg a napjainkban vita tárgyává lett háromemeletes, pompás Magyar Házat.

(Dánielisz Endre: *Nagyszalonta jeles szülöttei*, 27. old., részletek. Az anyag Szekernyés János temesvári köziró átfogó dolgozata nyomán készült.)

20. Millenniumi kopjafa

A római katolikus templom mellett állították fel.

250 cm magas, Karancsi Sándor terve alapján öccse, Karancsi László faragta.

2000. augusztus 20-án avatták fel. Tempfli József megyés püspök szentelte fel, majd Demszky Gábor, Budapest főpolgármestere szólt a millennium jelentőségéről.

21. Arany Julianna síremléke

A temető főbejáratától jobbra az első sír. Eredetileg a Vasút utcai temetőben nyugodott, de 1925-ben exhumálták és ide hozták.

Vaskerítéssel körülvett 8x10 méteres hely közepében, 60 cm magas talapzaton 180 cm magas fehér márvány obeliszk.

Szövege:

SZÉL KÁLMÁNNÉ
ARANY JULIÁNA
SZÜL. 1841. AUG. 9.
MEGH. 1865. DEC. 28.

Midőn a roncsolt anyagon
 Diadalmas lelked megállt
 S megnézve bátran a halált,
 Hittel, reménnyel gazdagon
 Indult nem földi utakon,
 Egy lőn közös, szent vigaszunk:
 A LÉLEK ÉL: találkozzunk!

A sírkövet még Arany János rendeli Pesten és küldeti le, és két verset is készít hozzá, de az özvegy férj nem azokat választotta.

22. Lovassy László síremléke

Az Arany Juliska nyughelyétől a harmadik hant. Amikor ide újratemették az eredeti vasrácsos kerítést nem hozták át, így bekerítetlenül áll. Az síremlék egy 45 cm-es talapzaton álló 200 cm-es szürke homokkő obeliszk.

Szövege:

LOVASSY LÁSZLÓ
 SZÜLETETT 1815 MÁJ. 8.
 MEGHALT 1892 JAN. 6.

Egy méterrel lentebb:

Életéről a történelem beszél.
 Áldás és béke dicső emlékezetén.

A síremléket a szalontai Lovassy család készítette a kiváló ősnak. A pozsonyi, 1832–36-os reform-országgyűlésen az ifjúság vezére volt.

23. Rozvány György síremléke

A temető főbejáratától balra, kb. 80 méter után, a jobb oldalon található a cementtel lefedett sírhely, fölötte 2 méter magas tömzsi, fekete márvány obeliszk.

Szövege:

Itt nyugszik
Rozvány György
ügyvéd
1848/49-iki honvéd főhadnagy
élt 83 évet
1819 – 1902
én neje
Ilovici Maria
1837 – 1909
Bety Bersek
n. Rozvány
1829 – 1908
Béke hamvaikra
21. Síremlék

Rozvány György Arany János barátja volt, róla több megemlékezést írt. Nagyszalonta történetének megírója, közéleti férfiú volt.

24. Ercsey Sándor síremléke

A temető főbejáratától balra található az Ercsey család – Arany János feleségének családja – 6x10 méteres, vasráccsal körülkerített sírhelye. A család tagjai között a legjelentősebb Ercsey Sándor, a költő első életrajzírója, és elhagyott házának gondnoka, ügyeinek intézője.

Egy 45 cm-es talapzaton áll a 280 cm-es fekete márvány obeliszk.

Felirata:

Ercsey Sándor
született 1826. szept. 2.
meghalt 1898. július 23.

25. Az id. Zilahy Lajos síremléke

Arany Juliánna sírja mellett van.

Felirata:

ZILAHY
LAJOS
VOLT KIR. KÖZJEGYZŐ
élt 56 évet
meghalt 1905 dec. 15
ÉS GYERMEKEI
Lajos, Andor
És
Jenő

Béke legyen poraik felett

50 cm magas betonalapzaton 180 cm magas műkő obeliszk. Zilahy Lajos közjegyző a nagy író édesapja volt.

26. Az első világháború hőseinek emlékműve

A szalontai temető főbejáratával szemben, az út derekán, egy kis hat-szögletű, vasráccsal elkerített parkocskában áll.

Felirata:

1914 – 18 hőseinek

Nagyszalonta

1940

1944

Egy 100x80x80 cm nagyságú talapzaton áll a 245 cm magas fehér márvány obeliszk.

Észak-Erdély visszacsatolása után állíttatta a város közönsége és a Polgármesteri Hivatal. Készítette Kovács Imre helybéli kőfaragó.

27. A második világháború hőseinek sírkertje

Az első világháborús emlékműtől balra, 18x25 m területen fekszik.
Felirata:

A II. VILÁGHÁBORÚ
NAGYSZALONTAI
HŐSEINEK
EMLÉKÉRE
„Nem a mi dolgunk
igazságot tenni,
A mi dolgunk csak
igazabbá lenni”
Reményik

Emeltette a Nagyszalontai
RMDSZ 2000.

Beton obeliszk, melynek méretei: 80x60x240 cm, rajta 40x70 cm nagyságú márvány tábla.

Az obeliszk körül számos márványtábla, betontömbökre fektetve, közel 200 névvel, s több mint tíz kisebb tábla ISMERETLEN felirattal.

OTTOMÁNY – OTOMANI SZALACS – SĂLACEA KÖZSÉG

1. Szentmihályiné Szabó Mária emléktáblája

A református parókia bejárata mellett van elhelyezve.

Felirata:

ITT SZÜLETETT
SZENTMIHÁLYINÉ
SZABÓ MÁRIA
IRÓ
1888. X. 31.

Mérete: 35x30 cm, anyaga fehér márvány.

A táblát Csiszér Alajos küldte Győrből még 1988-ban, az írónő születésének századik évfordulóján, de feltenni csak a forradalom után volt lehetséges. 1990 májusában avatta fel a református egyház-község.

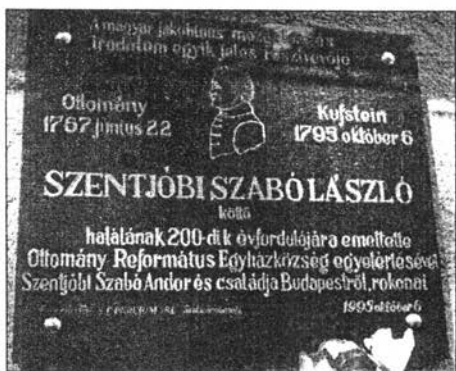
2. Szentjóni Szabó László emléktáblája

A református templom külső falán, a torony alatti bejárat mellett található. Felirata:

A magyar jakobinus mozgalom és
irodalom egyik jeles résztvevője
Ottomány Kufstein
1767 június 22 1795 október 6
SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ
költő

halálának 200-dik évfordulójára emeltette
Ottomány Református Egyházközség egyetértésével
Szentjóni Szabó Andor és családja Budapestről, rokonai

Készítette S.C.PARCIUM SRL Szatmárnémeti 1995 október 6

Mérete: 55x37 cm, anyaga: gránit, mélyített betűkkel. Készült a költő mai leszármazottjainak megrendelésére.

Szentjóni Szabó László emlékére avatták 1995. október 6-án.

Az avatáson ünnepi istentiszteletet Gellért Gyula esperes tartott. A tábla előtt

Tőkés László, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspöke mondott beszédet, majd Csernák Béla főjegyzővel együtt leleplezték. Megemlékező beszédet Szabó István tartott. Dr. Nagy Mária a Szentjóni Szabó család leszármazottja, a család, valamint a Debreceni Református Kollégium üdvözlétét tolmácsolta. A parókián tartott szertartásvendégségen Csernák Béla szívet felemelő beszédet mondott.

3. Szentjóni Szabó László szülőházának emléktáblája

Szentjóni Szabó László szülőháza helyén van elhelyezve, Szabó Mária utca 199 sz. alatt.

Felirata:

Ezen a helyen állt a ház,
amelyben meglátta a napvilágot
1767. június 22-én
SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ
költő

A tábla fémlemezről készült és a jelenlegi új ház előttti keskeny virágoskertbe helyezték el.

4. Világháborús emlékmű

A templom előtti téren (Hősök tere), a Margittát Érmihályfalvával összekötő műút mentén található. Három részből álló ötszög alapú (oldalú) csonka gúla, az első és a második világháborúban elesettek emlékére. A felső csonka gúlán fekete márványlapon mottó:

HOL NYUGSZUNK NEM TUDJA BARÁT,
FELESÉG, GYERMEK.
ELSZÓRT TESTÜNK NYOMTALANUL
NYELTE MAGÁBA A FÖLD.
SZÍVETEK ÓRIZZEN; MILLIÓK
ELEVEN MILLIÓKAT.
ÁLDOZATUNK NEM A GAZ JOGCÍME:
JÓRA PARANCS.
/Keresztúry Dezső/

A tábla mérete: 50x35 cm.

A középső csonka gúlán, a műút felőli részre nézve két fekete márványtábla található. Méretei: 75x50 cm. **A baloldali tábla szövege:**

AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÁLDOZATAI
1914 – 1918

ÁBRÁNY LAJOS
ÁDÁM JÓZSEF
BARTHA LAJOS
HORVÁTH BÉLA
HORVÁTH MIKLÓS
JOCH JÓZSEF

MÉSZÁROS LAJOS
MÉSZÁROS SÁNDOR
MOLNÁR SÁNDOR
NAGY DÁNIEL
NAGY GYULA
NAGY JÓZSEF

JUHÁSZ KÁROLY
 JUHÁSZ MIHÁLY
 KÉRI LAJOS
 KOVÁCS DÁNIEL
 KOVÁCS KÁROLY
 P. KOVÁCS SÁNDOR
 MÉSZÁROS ANDRÁS
 MÉSZÁROS KÁROLY

S. NAGY JÓZSEF
 PUPUCZ JÓZSEF
 SZŰCS DÁNIEL
 SZŰCS JÓZSEF
 SZŰCS SÁNDOR
 ZEFFER JÓZSEF
 ZSÓFI ALBERT
 ZSÓFI ANDRÁS

A jobb oldali tábla szövege:

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ÁLDOZATAI 1941 – 1945

ÁDÁM BÉLA	MOLNÁR JÓZSEF
BAKÓ SÁNDOR	MOLNÁR SÁNDOR
BARTA LAJOS	NAGY ENDRE
BODNÁR IMRE	PALA JÓZSEF
BOTOS KÁROLY	PÁLL DÁNIEL
CZINA JÁNOS	SILYE ZSIGMOND
FÜLÖP JÓZSEF	SOMOGYI PÁL
ILYÉS FERENC	SOMOGYI SÁNDOR
JAKAB IMRE	SZABÓ GYÖRGY
JAKAB JÓZSEF	SZABÓ KÁROLY
KATONA JÁNOS	SZŰCS JÓZSEF
KÉRI LAJOS	SZŰCS SÁNDOR
KÉRI SÁNDOR	TÓTH FERENC
KIRÁLY KÁROLY	ZEFFER SÁNDOR
KISS SÁNDOR	Itthon hunytak el:
PÁLL SÁNDOR	KOVÁCS LAJOS
KUPRÁK MIHÁLY	SZÁVÓ LAJOS

Az emlékművet Szabó István tanár tervezte. A felépítését id. Birinyi János, ifj. Birinyi János és Szűcs Dániel irányították. Magassága 217 cm, egy oldalának a hossza az alapnál 205 cm.

Az emlékmű előtt egy csónak alakú fejfa (gonfa) áll, amelyre a következő szöveget vésték:

ABFRA / EZ A / FÖLD / MELYEN /
 ANNYISZOR / APÁID / VÉRE / FOLYT.

A betűket L. Nagy László véste.

Az emlékmű felavatása 1999. augusztus 15-én volt. Avató beszédet Gellért Gyula esperes mondott, Czina Anna, az egyik hősi halott leánya leplezte le az emlékművet. Az elesettek nevét két diák olvasta fel, s minden név után megszólalt a harang. Az ünnepség a Szózat elneklésével zárult.

5. Fráter Lóránd vendégeskedését megörökítő emléktábla

A Várhegyen, a hajdan volt Kiss Gyula pincéje előtt.
A fémről készült táblán a következő olvasható:

DALOLJATOK CSAK MÉG EGYET,
BÁNATOSAT, KESERVESET, UTOLSÓT
Ezen a helyen mulatozott az érmelléki Nótáskapitány
FRÁTER LÓRÁND
az 1920-as években

6. Iskolai névadó emléktábla

Az ottományi iskola folyosóján található.

2002. június 23-án avatták fel, amikor az iskola hivatalosan felvette a Szentjóni Szabó László nevet, a költő születésének 135. évfordulója alkalmából. A táblát Szentjóni Szabó Andor mérnök, a költő leszármazottja ajándékozta az iskolának, egy zászlóval együtt, melyen az iskola címere áll. A táblát és a zászlót Gellért Gyula esperes áldotta meg. Beszédet mondott Szentjóni Szabó Andor, Pécsi L. Dániel jelképtervező, az iskolacímer tervezője, Dukrét Géza, a PBMEB elnöke, Szabó István ny. tanár.

7. A Holocaust emléktáblája

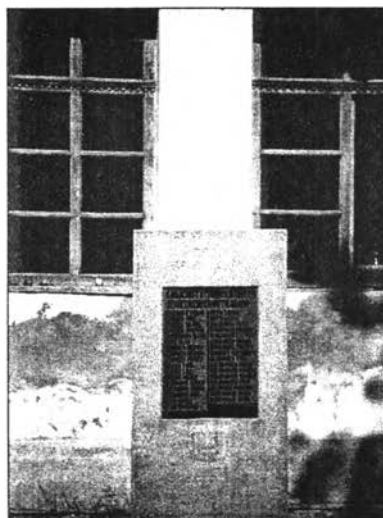
A parkban lesz felállítva és felavatva.

Felirata:

A HOLOCAUST OTTOMÁNYI ÁLDOZATAI,
DEPORTÁLTJAI ÉS MÁRTÍRJAI 1944

BENEDEK ETELKA
BENEDEK IMRE
BENEDEK KLÁRA
BENEDEK MÁRTON
GROSSINGER ILLEN
KATZ OLGA
LEBOVICS BERTA
LEBOVICS HERMAN
LEBOVICS MÓRICZ
MÜLLER FÁNI
MÜLLER LILI
MÜLLER MÓZES
REICHMANN GYULA
REICHMANN MAGDA
REICHMANN IMRE
ROTH ADOLF

ROTH LAJOS
ROTH LENKE
SCHLESINGER ALICE
SCHLESINGER BENJÁMIN
SCHLESINGER ESZTER
CHLESINGER IZRAEL
SCHLESINGER JÓZSEF
SLOMOVICS ERZSÉBET
SLOMOVICS ETA
SZLOROVICS DÁVID
SZLOROVICS FERENC
SZLOROVICS MARGIT
SZLOROVICS PEPI
SZLOROVICS PIROSKA
VEBERMANN ÁRMIN
VEBERMANN SÁRA
ROTH ADOLFNÉ

80x50 cm-es fekete gránitlap, műkőbe foglalva. A műkőben felül Dávid-csillag, alul menora mintázata van. Készítette L. Nagy László Szalacsról, Szabó István ny. tanár rendelésére.

8. Két ismeretlen német katona síremléke

Kovács Lajos kertjében fog állni, Ottomány 105. szám alatt.
Kétnyelvű szöveg, a magyar nyelvű a következő:

ITT/NYUGSZIK/KÉT NÉMET/KATONA AKIK/1944 OKTO-
/BER 22 ÉN/ESTEK EL./
NYUGODJANAK/BÉKÉBEN

Csónak alakú gombfa, anyaga akácfa, 150 cm magas. Deák Csaba és Vadai József készítették, Ottományból, Szabó István ny. tanár kérésére.

ÖRVÉND – URVIND

ALSÓLUGAS – LUGAȘU DE JOS KÖZSÉG

Világháborús emlékmű

A református templom kertjében található.

Felirata:

„A TI NEVEITEK FEL VANNAK IRVA
MENNYBEN” LK. 10:20
AZ I. ÉS II. VILÁGHÁBORÚ
HŐSEINEK EMLÉKÉRE
AZ EMLÉKEZŐK ADOMÁNYAIBÓL
VISSZAÁLLITTATTA AZ ÖRVENDI
REFORMÁTUS EGYHÁZ
– 2002 –

Három egymásra helyezett betonkocka: az alsó 120x120x120 cm, a középső 100x100x100 cm, a felső 80x80x80 cm nagyságú. Az egész műkövel borított, tetején gúla. A fekete gránit tábla mérete 60x40 cm. Eredetileg egy turulmadaras első világháborús emlékmű állott, a hősök neveivel, a falu terén, amelyet 1945 után megsemmisítettek. A jelenlegi emlékműt nem engedték elhelyezni csak a tempomkertben.

2002. november 3-án, a Magyar hősök és mártírok emléknapja alkalmából. Ünnepi istentiszteletet Sándor Lajos előadó tanácsos tartott, majd Kánya Endre helybeli lelkipásztor ismertette az eredeti emlékműt és az új elkészültének körülményeit.

PAPTAMÁSI – TĂMĂȘEU

Turulmadaras világháborús emlékmű

A református templom déli oldalánál. Felirata:

– bal oldali táblán:

HŐSEINK
1944–1945

BANA GYÖRGY
BIRÓ JÓZSEF
BIRÓ SÁNDOR
IFJ. BIRÓ LAJOS
CSÁKI KÁROLY
CSORDÁS GYULA
DEÁK JÓZSEF
DIENES ZSIGMOND
ELEK IMRE
FAZEKAS BÁLINT
FAZEKAS JÓZSEF
FAZEKAS MIHÁLY
FAZEKAS VINCZE
FÖLDESI IMRE
IFJ. IMRE LAJOS
KALMÁR GÉZA
KENDI BENJÁMIN
KOVÁCS GYULA
ZSIGMOND KÁROLY

LAKATOS JÁNOS
MADAR KÁROLY
Á. NAGY BÁLINT
J. NAGY LAJOS
K. NAGY LAJOS
P. NAGY JÁNOS
PISKI MIHÁLY
SITERI JÓZSEF
SITERI LAJOS
SEBESTYÉN JÓZSEF
SZABÓ ZSIGMOND
SZŰCS ANDRÁS
G. SZŰCS LAJOS
TELEGDI LAJOS
G. TÓTH ZSIGMOND
P. TÓTH BÁLINT
G. TÓTH JÓZSEF
URI ZSIGMOND

„...A kik lakoznak a halál
árnyékának völgyében,
fény ragyog fel fölöttük.”
Ésaiás 9:2

– jobb oldali táblán:

HŐSEINK
1938–1945

KATONÁK

BALOGH IMRE
BIRÓ IMRE
DEBRECZENI KÁROLY
ELEK BENJÁMIN
NYIRI ZSIGMOND
SZABÓ JÁNOS
TARR GYULA
E. TÓTH GYULA
S. TÓTH GYULA
N. TÓTH BENJÁMIN
ZSIGMOND SÁNDOR

LEVENTÉK

DUDÁS BÉLA
FAZEKAS BÁLINT
S. NAGY GÉZA
NYIRI BÉLA
SZÚCS FERENCZ
SZÚCS IMRE
K. TÓTH GYULA
K. TÓTH SÁNDOR
VARGA JÁNOS

Az emlékművet helyreállította
a református egyház
2004-ben

Egy hajdani turulmadaras emlékműről csak egy fénykép maradt fenn. A turulmadarat elásták a parókia kertjében, valamikor az ötvenes években, de azóta sem találták meg. Így gyűjtést indítottak, de segített a megyei tanács is 40 millió lejjel. Az emlékmű Deák Árpád képzőművész terve alapján készült, az alumíniumból öntött és rézzel borított madarat, valamint a koszorút Szilágyi Károly öntötte. A turulmadár egy gömbön áll, karmai között kardot tartva, súlya 65 kg, szárnytávolsága majdnem egy méter. A háromszlopos emlékmű egy háromlépcsős teraszon helyezkedik el. A két szélső oszlop 210 cm, a középső 150 cm magas, rajta a turulmadár. Szélessége 2 m. A baloldali oszlop 85 cm széles, erre került az első világháború hőseinek neveit tartalmazó márványtábla. A középső oszlop 50 cm széles, rajta egy díszkoszorú-öntvény. A bal oldali oszlop 60 cm széles, a rajta levő márványtáblán található a második világháború katona és levente áldozatainak nevei. Az emlékmű vastagsága 25 cm. A robusztus emlékmű vasbetonból készült, alsó része, 50 cm-es oldala, a teljes hátsó része, a márványtáblák körüli szélek szabálytalan, fekete kőlapokkal

vannak borítva. A fekete-fehér színek kontrasztja nagy mértékben emeli az emlékmű művészi hatását és látványát. Háta mögött zászlótartó rúd áll.

Kétnapos ünnep keretében, 2004. november 6–7-én avatták fel a turulmadaras világháborús emlékműt a református egyház szervezésében. November 6-án felhelyezték a turulmadarat az emlékműre. November 7. Paptamási-ban a Magyar áldozatok és hősök vasárnapja elnevezést kapta. A zsúfolásig megtelt református templomban Csomay Árpád generális direktor hirdette az ígét. Bereczki

András helybeli lelkipásztor üdvözölte a megjelenteket, majd beszédet mondott Csúry István püspökhelyettes, Szűcs Ferenc, paptamási polgármester, Szabó Ödön a megyei RMDSZ részéről. Dukrét Géza, a PBMEB elnöke a turulmadár legendájáról, nemzeti szerepéről, a turulmadaras emlékművek jelentőségéről tartott előadást. Ezután Kiss Török Ildikó és Varga Vilmos színművészek *Megfogyva bár, de törve nem...* című előadása hangzott el. Az ünnepély a templomkertben folytatódott. Sándor Lajos egyházkerületi előadó-tanácsos köszöntője után Bereczki András szólt nemzeti értékeink megbecsülésének fontosságáról. A leleplezés után a fiatalok műsora következett, majd felolvasták a mártírok neveit, miközben az Erdélyi Magyar Vitézi Rend tagjai álltak díszőrséget. Az ünnepélyt koszorúzás zárta.

RÉV – VADU CRIȘULUI

1. A korongozó fazekas szobra

Rév központjában, a kultúrház előtti parkban van elhelyezve.

Szövege:

În memoria strămoșilor mei olari –
Fazekas őseim emlékére 1979. Tőzsér Eliz.

Mérete: egy méter magas talapzaton áll az 1,40 méter magas szobor. Anyaga műkő. Az alapzatán lévő 30x40 cm méretű fehér márványtáblát Nagy Géza nagyváradi kőfaragómester készítette. Állapota jó.

A szobor alkotója és ajándékozója, Tőzsér Erzsébet szobrász, révi születésű, s anyai ágon ősei valamennyien fazekasok voltak. 1979. november 25-én a Bihar megyei Művelődési Bizottság, a nagyváradi Amatőr Képzőművészeti Kör képviselői, a községi néptanács, a révi fazekasok és számos érdeklődő jelenlétében leplezték le. Akkor nem

engedélyezték a két-nyelvű feliratot, a magyar nyelvűt 1994. május 29-én az EKE kezdeményezésére és támogatásával, bensőséges ünnepség keretében tették fel. Jelen volt az akkor már Münchenben élő Tőzsér Erzsébet is, akit Rév község díszpolgárává avattak.

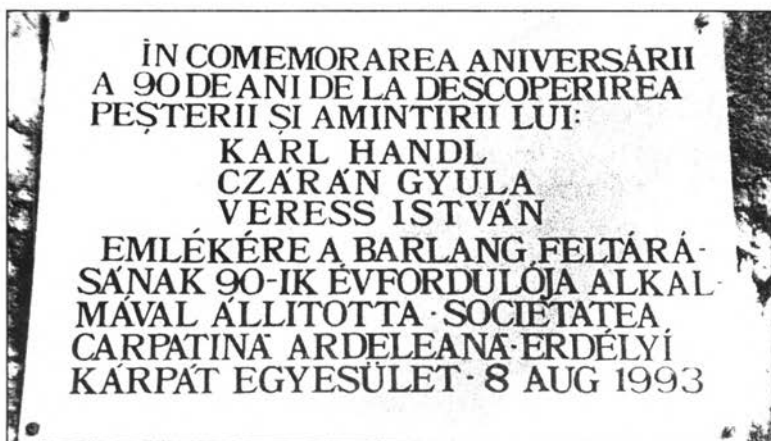
2. Emléktábla a Zichy-barlang feltárásának 90. évfordulója tiszteletére

A barlang bejárata mellett, a patakon átívelő híd fölött található.
Felirata:

ÎN COMEMORAREA ANIVERSĂRII
A 90 DE ANI DE LA DESCOPERIREA
PEȘTERII ȘI AMINTIRII LUI:
KARL HANDL
CZÁRÁN GYULA
VERES ISTVÁN
EMLÉKÉRE A BARLANG FELTÁRÁ-
SÁNAK 90-İK ÉVFORDULÓJA ALKAL-
MÁVAL ÁLLÍTOTTA – SOCIETATEA
CARPATINĂ ARDELEANĂ – ERDÉLYI
KÁRPÁT EGYESÜLET – 8 AUG 1993

Az emléktábla anyaga egy 60x40 cm nagyságú cinezett bádoglemez, melyre a feliratot Toró József grafikus művész készítette, az EKE Bihar Megyei Osztálya megrendelésére.

Felavatására 1993. augusztus 8-án került sor, az EKE Országos Vándortábora alkalmából. Ünnepi beszédet Méder Árpád mondott. Az avatást barlanglátogatás követte.

3. Karl Handl, a révi Zichy-barlang felfedezőjének és feleségének síremléke

A régi – köröstopai út melletti – révi református temető megmentett sarkában található.

Szövege:

ITT NYUGSZIK
KOMPARI JOZEFA
FÉRJEZETT HANDL
KÁROLYNÉ
ELHUNYT ÉLETÉNEK 65-ik
BOLDOG HÁZASSÁGÁNAK 35.
ÉVÉBEN
1912 AUGUSZTUS 18-ÁN
BÉKE HAMVAIRA

KARL HANDL
1848 – 1932

Az 1993-ban készült 30 cm magas beton sírdombon áll az 1912-ben Légrádi Márton által készített 140 cm magas fekete gránit sírkereszt.

A sírkeresztet Karl Handl 1912-ben készítette és állította fel felesége halálakor. Ide temették 1932-ben Handl Károlyt is. Neve azonban csak 1993. augusztus 6-án került fel a síremlékre, az Erdélyi Kárpát Egyesület Réven tartott Országos Találkozója alkalmából, amikor az EKE Bihar Megyei Osztálya a sírkőre íratta Balázs Jenő nagyváradi sírkőfaragó-mesterrel a Révi Zichy Cseppkőbarlang felfedezőjének nevét. Az EKE révi csoportjának tagjai rendbe tették a sírt és környezetét s bekerítették az egykori református temető még megmaradt részét.

4. Kulcsár Andor emléktáblája

A református templom belső falán van elhelyezve.

Kulcsár Andor tiszteletére két tábla lett leleplezve 1994. június 26-án, a lelkipásztor halálának 30. évfordulóján. A felső táblát Balázs Jenő nagyváradi kőfaragó készítette, 25x25 cm méretű fehér márvány, a következő szöveggel:

ITT SZOLGÁLT
48 ÉVEN ÁT
KULCSÁR ANDOR
LELKIPÁSZTOR
1909–1957

Az alatta lévő 60x40 cm-es műanyag táblát Forró Tibor nagyváradi képzőművész készítette a következő felirattal:

KULCSÁR ANDOR
LELKÉSZ
SZÜLETETT 1882-BEN HAJDÚBÖSZÖRMÉNYBEN
MEGHALT 1964-BEN AZ AUSZTRÁLIAI SYDNEYBEN
„NE SIRASSÁTOK A HALOTTAT ÉS NE BÁNKÓDJATOK
ÉRTE, HANEM AZT SIRASSÁTOK, AKI ELMENT, MERT
NEM JÓ VISSZA TÖBBÉ, ÉS AZ Ő SZÜLŐFÖLDJÉT
NEM LÁTJA MEG”

JEREMIÁS 22:10

Az ünnepség alkalmával Veres Kovács Attila lelkipásztor hirdette az ígét, Boros József Attila lelkipásztor emlékezett meg Kulcsár Andorról, majd leleplezték az emléktáblákat.

5. Emléktábla a Réven szolgált lelkipásztorok emlékére

A református templom belső falán található.

A Réven 1750-től szolgáló lelkipásztorok emlékének tiszteletére állították, készítette Forró Tibor nagyváradi képzőművész, 65x92 cm nagyságú műanyagból.

Szövege:

Isten igéjét hirdető lelkipásztorok:

BÁNHORVÁTH JÓZSEF	1750	BAJNÓCZI SÁNDOR	1853
KÖRÖSI JÁNOS	1752	NAGY SÁNDOR	1856
KÁLLAI N.	1758	SZÁNTÓ JÓZSEF	1857
TUSAI JÁNOS	1760	BUJDOSÓ LAJOS	1861
BÖSZÖRMÉNYI JÁNOS	1770	NAGY JÁNOS	1863
SZILÁGYI MIHÁLY	1774	MOLNÁR GÁBOR	1864
SZENTIVÁNYI ISTVÁN	1790	LIPCSEI PÁL	1867
SZILÁGYI MIHÁLY	1791	JÓZSA GÁBOR	1874
BORBÉLY JÓZSEF	1804	VÁRI JÁNOS	1874
BÖSZÖRMÉNYI JÓZSEF	1806	KARÁCSONY IMRE	1892
KUTASI FERENC	1809	VERESS ISTVÁN	1900
DANDÉ MIHÁLY	1811	BODOR PÁL	1906
LENDVAI ISTVÁN	1815	KULCSÁR ANDOR	1909
CZELDI MIHÁLY	1816	KONCZ KÁROLY	1957
MEZEI DÁNIEL		BOROS JÓZSEF ATTILA	1993
ILLYÉS LAJOS	1822		
SIMAI MEZŐ ISTVÁN	1823		
PÁKOZDI ISTVÁN	1825		
LAKI GERGELY	1830		
KONDOR IMRE	1832		
TATAI ISTVÁN	1835		
BIKA ISTVÁN	1838		

„EMLÉKEZZETEK MEG A TI ELŐLJÁRÓITOKRÓL
AKIK SZÓLOTTÁK NÉKTEK ISTEN BESZÉDÉT”

ZSID. LEV. 13:7

1994

Ugyancsak 1995. június 26-án leplezték le az emléktáblát.

SERES JÁNOS	55	”
SZILÁGYI FERENC	25	”
SZOLGA GÉCZI MIHÁLY	24	”
CIUMPE PAVEL	33	”
TROTTER JENŐ	34	”

„ÉS AZ IGÉRET, AMELYET Ő IGÉRT NÉKÜNK:
AZ ÖRÖK ÉLET.”

I. JÁNOS 1:25

1995. július 7-én bensőséges ünnepség keretében emlékeztek meg a református templomban az első és a második világháború áldozatairól, s leplezték le az emléktáblát.

7. Márton Gabriella síremléke

A régi református temetőben található.

Szövege:

MÁRTON GABRIELLA
KULCSÁR ANDOR
RÉVI REF. LELKÉSZ FELESÉGE
1884 – 1922
ADY ENDRE
ELSŐ VÁRADI SZERELME,
A „LÁZBAN” CÍMŰ VERS IHLETŐJE
EMLÉKÉRE ÁLLÍTTATTA AZ EKE
ÉS AZ ADY TÁRSASÁG

Mérete: 36 cm magas lépcsőzetes műkő talapzaton áll a 95 cm magas sírkő. Bucsay Sándor révi mester munkája, melynek felső részében Márton Gabriella fényképe, alatta pedig a 40x64 cm nagyságú fehér márványlap a felirattal, Balázs Jenő nagyváradi kőfaragómester munkája. Készítette az EKE, Márton Gabriella születésének 110. évfordulójára. Az EKE, az Ady Társaság és a Révi

Református Egyházközség avatta fel 1994. június 26-án. Táblaavató beszédet mondott Péter I. Zoltán, majd elhangzottak Bologa Márta és Juhász Viktor előadásai. Közreműködtek Varga Vilmos színművész, a Szent László Gimnázium és az Ady Endre Líceum diákjai.

8. Világháborús emlékmű

A révi református temetőben található.

Szövege:

PRO PATRIA
AZ I. ÉS II.
VILÁGHÁBORÚ
ÁLDOZATAINAK
EMLÉKÉRE

ÁLLÍTATTA
A RÉVI
REFORMÁTUS
GYÜLEKEZET
1996.

Mérete: egy méter magas lépcsőzetes beton talapzaton áll a 120 cm magas obeliszk. Az obeliszk műkőből készült, melybe be van

foglalva egy 30x40 cm és egy 32x40 cm nagyságú fekete gránit lap. Készítette Papp Gábor, élesdi kőfaragómester 1996-ban.

Az obeliszk ünnepélyes felavatására 1996. november 1-Jén (halottak napján) került sor mintegy félezer résztvevővel. Igét hirdetett Tőkés László, a Királyhágómelléki Református Egyházkerület püspöke, aki románul is összefoglalta mondanivalóját, és Boros József Attila révi református lelkész. Az alkalomnak megfelelő műsor után beszédet mondott, két nyelven, Juhász Viktor nyugalmazott tanár, a háborúban elesett hősekről. Koszorúzás után a megemlékezés, közös ima és Tőkés László áldása után, a Szózat eléneklésével zárult. Az ünnepélyen résztvett az EKE Bihar megyei elnöksége.

9. Petőfi mellszobra

A református templom kertjében található.

A bronz mellszobor mérete 40x30 cm, 44 kg. Alkotója Orbán Árpád. A talapzat méretei 150x40 cm, anyaga téglá, kivakolva. A ráhelyezett réztáblán a következő olvasható: „Petőfi Sándor költő Állíttatta a Révi Református Egyházközség és a Pro Rév Egyesület 2004”.

2004. augusztus 22-én avatták fel. Boros József Attila lelkész hirdette az igét a református templomban, majd Hasas János, a Pro Rév Egyesület elnöke köszöntötte a jelenlévőket. Beszédet mondott dr. Málnási Ferenc tanár, dr. Pete István szenátor, Szép Gyula, az RMDSZ Országos Elnöksége és a Communitas Alapítvány képviselője, Vigh Viktor székkutasi polgármester, Dorrel Cosma révi polgármester, Eugenia Boer, a helyi líceum igazgatója. Majd Orbán Árpád leplezte le a szobrot, elhelyezték a kegyelet koszorúit. Az ünnepség a Himnusz eléneklésével zárult.

10. Karl Handl emléktáblája

Hajdani lakóházának falán helyezték el.

Felirata:

ÎN ACEASTĂ CASĂ A LOCUIT
KARL HANDL
DESCOPERITORUL PEȘTERII
DIN VADU-CRIȘULUI ÎN 1903
EBBEN A HÁZBAN LAKOTT
KARL HANDL
AKI 1903-BAN FELFEDEZTE
A RÉVI CSEPPKŐBARLANGOT
2003.

Anyaga márvány, mérete 50x80 cm.

2003. augusztus 9-én jubileumi ünnepséget szerveztek Réven, a Zichy-barlang százéves felfedezésének alkalmából, szépszájú váradi és kolozsvári természetjáró jelenlétében. Délelőtt az iskolában Hasas János, a Pro Rév Egyesület elnöke üdvözölte a megjelenteket, beszédet mondott Székely Ervin parlamenti képviselő, Cosma Dorel révi polgármester, Szabó Ödön, az RMDSZ Bihar Megyei Szervezetének ügyvezető elnöke, Dukrét Géza, az EKE Bihar Megyei Osztályának elnöke. Előadásokat tartott: Juhász Ibolya a Révi-szoros élővilágáról, Juhász Viktor a Zichy-barlang felfedezésének történetéről, Dánielisz Endre barlangi túravezetői tevékenységéről, Ujvárosi Tibor a barlang villamosításáról, Jakab György a kisállomás melletti híd építéséről. Délután könyvbemutató következett, melyen Dukrét Géza ismertette a Rév, Erdély sziklakapuja című kötetet. Ezt emléktábla avatása követte Karl Handl, a barlang felfedezőjének tiszteletére, amelyet egykori lakóházának falán helyeztek el. Táblaavató beszédet Juhász Viktor tartott, a táblát Cosma Dorel polgármester és Hasas János leplezte le, melyet koszorúzás követett. Utána megkoszorúzták Karl Handl sírját a révi kistemetőben.

11. Bersek József honvéd huszárezredes kopjafája

A református templom kertjében állították fel.

Méretei: 250x30x30 cm, faragta Kiss György-Csaba, székelyudvarhelyi faragómester.

2004. március 14-én avatták fel. A református templomban Boros J. Attila lelképásztor ünnepi igehirdetése után Hasas János, a helyi RMDSZ és a Pro Rév Egyesület elnöke üdvözölte a megjelenteket, majd Kupán Árpád tartott előadást az 1848-as forradalomról. A helyi általános iskola diákjai verseket adtak elő, majd Juhász Viktor ny. tanár, az EKE helyi elnöke, elszavalta a Nemzeti dalt és ismertette Bersek József életét. Ezután beszédet mondott Dorel Cosma polgármester, Szilágyi Zsolt parlamenti képviselő, Szabó Ödön a megyei RMDSZ ügyvezető alelnöke, megyei tanácsos és Gheorghe Duma görög katolikus lelkész. A Himnusz eléneklése után leleplezték a kopjafát a templomkertben, majd a székelyudvarhelyi Orbán Árpád ismertette a kopjafa motívumait.

Bersek József 1808. december 20-án született Kőszegen. Iskoláit szülővárosában és Szombathelyen végezte, majd a Klermaier 8. huszárezred katonája lett. Gyorsan haladt előre a katonai ranglétrán. Mint őrnagy 1848 őszén ezredével együtt a nemzeti hadsereghez csatlakozott. 1849 elején került ezredével Szalontára, ahol Rozványékhoz szállásolták el. Itt ismerkedett meg, a jóval fiatalabb Bettivel, akit később feleségül vett. 1849. április 26-án Komáromnál babékoszorús érdemrendet és ezredesi rangot kapott. Világos után az aradi várban raboskodott. 1852-ben kegyelmet kapott, s augusztusban megtartották az esküvőt Nagyszalontán, Rozvány Erzsébettel, amelyen Arany Jánosék is résztvettek. Haláláig Réven éltek, ahol a gróf Zichy

uradalom jószágigazgatója volt. Halála után a gróf egy vörös márvány síremléket állíttatott emlékére, egy gyümölcsösben. Itt tartották a Petőfi emlékünnepeket, majd 1948-tól a 48-as emlékünnepeket, 1957-ig. Ekkor a gyümölcsös területét házhelyeknek osztották ki, és a síremlék eltűnt. Az akkori párttitkár beépítette házának fundamentumába.

(Hasas János)

SÍTER – ȘIȘTEREA HEGYKÖZCSATÁR – CETARIU KÖZSÉG

Séra Ferenc református lelkész síremléke

A síteri református templom háta mögött található.

Felirata:

Itt nyugszik
NAGYTISZTELETŰ
S É R A F E R E N C Z
REF. LELKÉSZ
ÉLT 79 ÉVET
MEGH. 1911. márcz. 27.
ÉS NEJE
CSETE HERMINA
ÉLT 70 ÉVET
MEGH. 1910. nov. 22.
Béke hamvaikra!

180 cm magas gránit obeliszk. A sír betonkeretén szép öntöttvas kerítés található.

Séra Ferenc, református lelkész kísérette el Kossuth Lajost londoni útjára.

Nyeste János helybeli református lelkipásztor vezetésével az 1848–49-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulója tiszteletére kitakarították és rendbetették.

2001. március 15-én ünnepélyes keretek között koszorúzták meg. Ünnepi beszédet tartott Vitályos Barna, Hegyközcsatár község alpolgármestere, Dukrét Géza, a PBMEB elnöke, Nyeste János lelkipásztor, Katona János, Hegyközpályi lelkipásztor. Közreműködtek, rövid műsorral a síteri iskola tanulói.

SZALACS – ŠALACEA

1. Templomépítési emléktábla

A templom nyugati oldalán áll, kívül, terméskőbe vésve.

A felirat:

D. O. M.
ECCLESIA REF. SZALACSIENSIS
EXSTRUXIT
MDCCXCVIII

A felirat jelzi, hogy a templom építése 1798-ban fejeződött be.

2. Építési emléktábla

A torony oldalán kívül, terméskőbe vésve.

A felirata:

DEO TRIVNI
REGNANTE FRANCISCO II
AVGVSTO
REFORMATI SZALATSIENSIS
EXSTRVXERVNT 1802

A felirat jelzi, hogy a torony építését 1802-ben fejezték be.

3. Keresztesi József prédikátor emléktáblája

A református templom, torony alatti részében található.

Felirata:

E gyászos Tábla
Emlékezetét tartsa
Egy igen tisztelt Prédikátornak
Keresztesi Józsefnek
A k i
Született Veszprémben 1748. 29 Dec.
Tanult

Miskolczon és Debretzenben
 Öregbitette
 Tudományát és Tapasztalatát
 Helvéziában és Belgiumban
 Mutatta
 Buzgóságát, Vallását
 Szent hivatala fojtatásában
 Vezérlett
 Vértesen, Nagy-Váradon és
 Szalaton
 Sok híveket az igazságra
 Fáradozott
 Bátor szívvvel okos ésszel
 A Krisztus nyájja körül
 Szintén XXX esztendőig
 Viselt
 Az Érmelléki Tiszteletes

Megyében
 Assessorságot XXII esztendőig
 Töltött
 Házassági életet
 Zemplényi Krisztinával XXX eszt.
 Hagyott maga után
 siránkozó
 Hét magzatokat
 Megnyugodott
 Sok munkája és fáradsága után
 Szalaton 15-dik Májusában
 MDCCCXII

Anyaga fa, faragott díszes kerettel. Mérete: 90x52 cm.
 Szövege fekete alapon bevéselt betűkkel.

4. Lengyel József tiszteletes emléktáblája

A templom toronyalatti részében található.

Felirata:

Ezen

Gyászos Tábla

Néhai N. Tiszt. és N. Tudományú

LENGYEL JÓZSEF ÚRNAK

Emlékére Szenteltetett

Született 1770-ik eszt. Márc. 31-én Abádon b. e.

N. N. és Lengyel József és N. Megygyaszai Susánna

Szüleitől. Tanulását kezdette T. Sz. Imrén. Folytatta

Debrecenben, hol a Seniorságot végezvén a kül

ső Akadémiákban magát 3 esztendőök alatt tökéle

tesítvén Philosophiae Professorrá lett. Ezen hivatalá

nak folytatása közben házasságra lépett b. e. Turke

vi Pred. és Esperes N. T. Marjay Albert úr

Leánya N. Marjay Susánna Asszonnyal

Mint hiv Pásztora Szalontai, N. Váradí és

vége a Szalatsi Ref. Sz. Eklésiákat az érmelléki

Tiszt. Egyházi Vidéket pedig

mint fáradhatatlan

Pro-seniora vezérlette

Kedves feleségét kívül 22 és

fél esztendőket töltött és

VI rajta siránkozó árvát

elhagyva Mártzius 15-én

1821

életének 50-ik esztendejében.

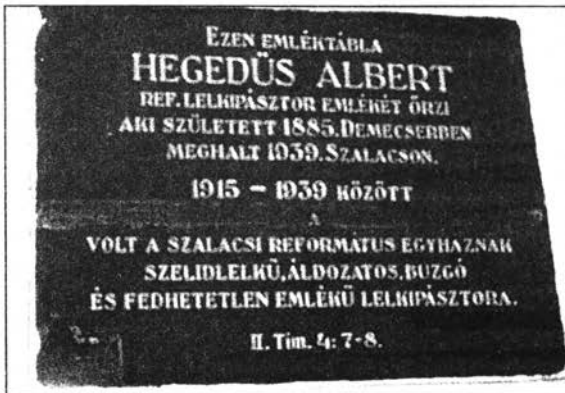
Mérete: 124x60 cm, anyaga: fa, faragott, díszes kerettel.

Szövege fekete alapon bevéssett betűkkel.

5. Hegedűs Albert lelkipásztor emléktáblája

A református templomban van elhelyezve.

Szövege:

Ezen emléktábla
 HEGEDŰS ALBERT
 ref. lelkipásztor emlékét őrzi
 aki született 1885. Demecserben
 meghalt 1939. Szalacson
 1915–1939 között
 az első világháború és román uralom alatt
 volt a szalacsi református egyháznak
 szelidlelkű, áldozatos, buzgó
 és fedhetetlen emlékű lelkipásztor.
 II. Tim. 4. 7-8.

Mérete: 80x60 cm, anyaga: gránit.

6. Balázs Lajos lelkipásztor emléktáblája

A református templomban található.

Szövege:

EZEN
 EMLÉKTÁBLA
 BALÁZS LAJOS BÉLA

1916 – 1996
 REFORMÁTUS
 LELKIPÁSZTOR
 EMLÉKÉT ŐRZI
 AKI 1959–1984 KÖZÖTT VOLT
 A SZALACSI
 ANYASZENTEGYHÁZ
 SZERÉNY HŰSÉGES SÁFÁRA
 „Élek pedig többé nem én,
 hanem él bennem a Krisztus”

Gal. 2:20

Mérete: 65x58 cm, anyaga: gránit.

7. Világháborús emlékmű

A község központjában levő parkban állították fel.

Felirata – jobb oldali táblán:

AZ ELSŐ ÉS MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBAN ELESETTEK EMLÉKÉRE

ALBERT JÁNOS	NAGY ISTVÁN
ARANYOS ISTVÁN	NAGY JÓZSEF
BALASKÓ FERENC	NAGY JÓZSEF
BOTH VINCE	SOÓS JÁNOS
CSÜTÖRTÖKI JÁNOS	SIMON ISTVÁN
KLÉH JÁNOS	D. SZABÓ JÓZSEF
G. LŐRINCZ JÁNOS	SZÁNTÓ JÁNOS
LŐRINCZ JÓZSEF	TARPAI FERENC
MEZŐ JÓZSEF	TARPAI JÁNOS
MEZŐ KÁROLY	VERES ANDRÁS
NAGY ANDRÁS	NAGY MIHÁLY

ALBERT ANDRÁS	FÉSÜS SÁNDOR
K. BALASKÓ ANDRÁS	FODOR FERENC
BALASKÓ JÓZSEF	GESZTI ANDRÁS
BARTA ANDRÁS	GYÖRGY IMRE
BÁRÁNY PÉTER	ILYÉS GYULA

BESZTER ANDRÁS
 CSERVID LAJOS
 CSÜTÖRTÖKI ZSIGMOND
 DÁVID SÁNDOR
 DEME FERENC
 DEME JÁNOS
 ELEK ANDRÁS
 ELEK ANTAL
 FAZEKAS ANDRÁS

ILYÉS JÓZSEF
 ILYÉS VENDEL
 KISDED IMRE
 KISS ANDRÁS
 KOVÁCS KÁROLY
 KOVÁCS SÁNDOR
 KUNCSER BÉLA
 KUNCSER FERENC
 KUNCSER VINCE

A bal oldali táblán:

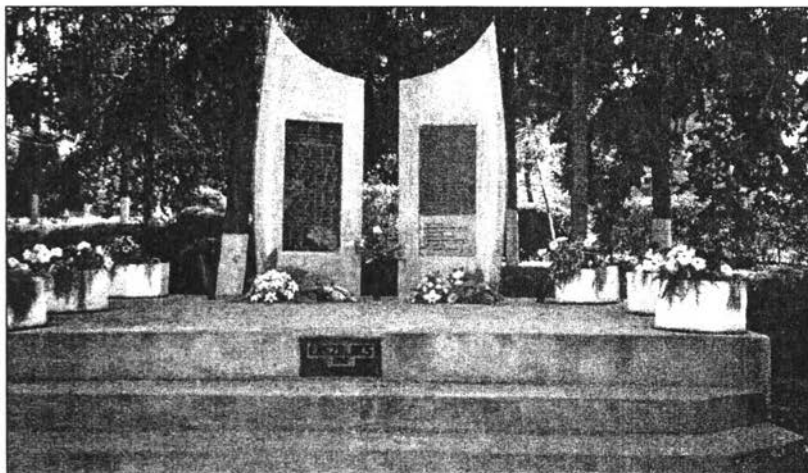
KURILLA IMRE
 LÉCZ FERENC
 LŐRINCZ IMRE
 MEZŐ SÁNDOR
 K. MEZŐ SÁNDOR
 MOLNÁR SÁNDOR
 G. NAGY ANDRÁS
 NAGY FERENC
 NOSZEK JÓZSEF
 OROSZ SÁNDOR
 PÁZMÁN JÓZSEF
 U. PINTÉR VINCE
 RÁCZ KORNÉL
 P. RENCSIK FERENC
 CS. RENCSIK PÉTER
 SAJÓ GYULA
 SOMLYAI KÁLMÁN

SOMOGYI IMRE
 SZABÓ JÁNOS
 G. SZABÓ JÓZSEF
 SZ. SZÁNTÓ JÓZSEF
 SZABÓ LAJOS
 SZILÁGYI ZSIGMOND
 SZŐKE JÓZSEF
 R. TARPAI FERENC
 TARPAI JÁNOS
 TAR JÁNOS
 B. TARR SÁNDOR
 TARR SÁNDOR
 TÓTH FERENC
 S. TÓTH IMRE
 VARGA ANDRÁS
 VARGA FERENC

„És hallottam
 az ismeretlen katona hangját
 Ezt mondta:
 Szívesen halnék meg
 Még egyszer egy háborúban
 A háború ellen.”

Szilágyi Domokos
 Emléküket megőrizzük!

Készítette: L. Nagy László

A negyedik, legfelső lépcső oldalán levő táblán:

ÉRSZALACS

1998

Az emlékmű talapzata hatalmas betonlépcsőzet. A legfelső lépcső nagy betonlap, két oldalán három-három virágtartó, végében, középen két zászló-szerű műkőbe van beágyazva a két gránittábla, mellettük zászlótartók.

1998. augusztus első vasárnapján, a szalacsi falunapkor avatták fel. Megkoszorúzzák minden év március 15-én és falunapkor. Halottak napján virágot visznek és gyertyát gyújtanak.

8. Hídfelújítási emléktábla

A négylyukú műemlékhíd oldalán.

Felirata: MONUMENT ARHITECTURAL
CONST. AL SECOLULUI XVIII-LEA

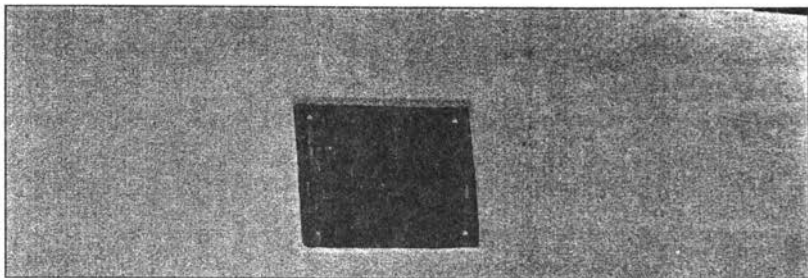
MŰEMLÉK

ÉPÜLT A 18. SZÁZAD VÉGÉN
ALATTA FOLYT AZ ÉR 1968-IG

1998-BAN FELÚJÍTOTTÁK
SC MARCONST SRL MARGHITA

SC ADC SRL MARGHITA

SC BROWN SRL MARGHITA

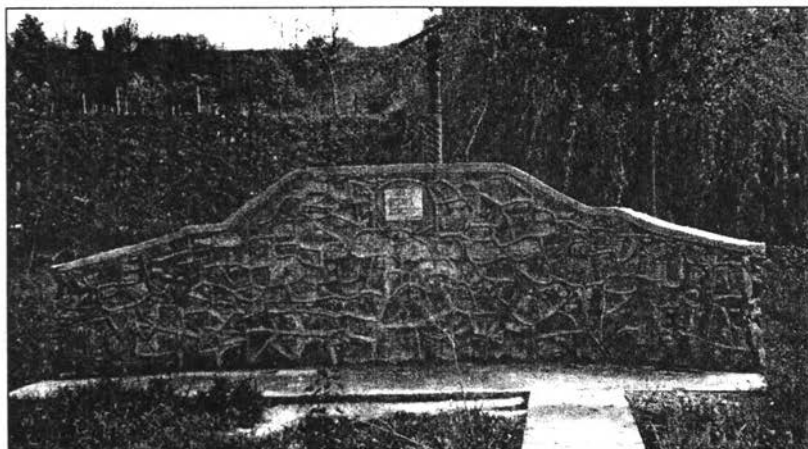
Mérete 58x68 cm, anyaga gránit. Készítette L. Nagy László, szalacsi tanácsos, díjmentesen.

Bihar megye egyik legrégebbi közúti építménye téglából épült. Hossza 29,70 m, legnagyobb magassága 4,90 m. Egy-egy ív köze 3,70 m, magassága 2,20 m. Kivétel a falu felől számított harmadik lyuk, mely 4,10 m széles és 2,40 m magas. Az Ér folyásával szembeni oldalon a mederpillérek elé jégtörőket építettek. Miután az Ér vizét csatornába terelték, alóla a víz eltűnt. A hidat 2001-ben nyilvánították műemléknek, s 2001. május 13-án avatták fel az emléktáblát. György Irén tanárnő tartott előadást a műemlékhídról, dr. Kováts Lajos az Érmellék hajdani mocsárvilágát, Szabó István tanár az Érmellék élővilágát ismertette. Dukrét Géza a PBMEB elnöke díszoklevelet nyújtott át Dávid Károlynak, Szalacs polgármesterének és György Irén tanárnőnek. Délután Borbély Gábor és Dukrét Géza fórumot szerveztek az Ér mocsárvilágának visszaállítása érdekében, kezdeményezve egy természetvédelmi övezet létrehozását.

9. Lármafa

A falu bejáratánál található. Felirata:

ELTI
PORT
NEMZET
ÚJJÁSZÜLETHET
DE
ÖNGYILKOS
NEMZETRE
NINCS
FÖLTÁMADÁS
KOSSUTH L

10. Dózsa-kút

A falu bejáratánál, mögötte áll a lármafa.

Felirata:

DÓZSA-KÚT
 „Eltiport nemzet
 Újjászülethet, de
 Öngyilkos nemzetre
 Nincs föltámadás.”

Kossuth L.

SZALÁRD – SĀLARD

1. Emléktábla a granárium falán

A 18. századi magtár a központ felé vezető út bal oldalán helyezkedik el.

Felirata:

MATRI NATURAE
SINUM TERRAE FOECUNDATI.
STRIXIT BROMTUARIUM ISTUD
ILLUSTRIS FAMILIA CC:CSAKY
DE KERESZTSZEG
CURANEE. COMITE EMANUELL CSAKY
DOMINIORUM. KERESZTSZEG. ADORJAN. ET. MARGITTA
DIRECTORE.
ANNO. DOMINI. M. DCC. XCV.

2. Világháborús emlékmű

A község főterén található.

Felirata a déli oldalon:

A VILÁGHÁBORÚ HŐSI HALOTTAI 1914 – 1918

Bartsch Arthur	Körösi István
Bakó Béni	Körösi János
Bélteki József	Körösi József
Bimbó Lajos	Kovács Dániel
Cséki József	K. Kovács József
Dudik Sándor	Kovács Károly
Elek Béni	Kócs Ferencz
Elek Sándor	Kis József
Farkas Ferencz	Kis Sándor
Farkas Géza	Makai Ferencz
Farkas Péter	Marosi Sándor
Halász Károly	Molnár József
Hoffmann József	Nagy Béni
Incze Sándor	Löwi Ferencz
Izsák András	Papp János
Incze Károly	

Felirat az északi oldalon:

A VILÁGHÁBORÚ HŐSI HALOTTAI 1914 – 1918

Papp József	G. Szabó József
Papp József	Szabó Károly
Papp László	Szabó Sándor
Papp Sándor	P. Szabó Sándor
Pál István	Szabó Sándor
Pild Nándor	Szilágyi János
Sass János	Tamás Béni
Saáry János	Török Béni
V. Sipos János	Török János

Sipos Sándor	Ungri Zsigmond
Szabó Béni	Varga Dániel
Szabó János	Varga Géza
V. Szabó János	Varga István
Szabó János	Tikos Zsigmond

Felirat a keleti oldalon:

A VILÁGHÁBORÚ HŐSI HALOTTAI

1940 – 1945

BOZSÓDI SÁNDOR

BALOGH LAJOS

BÉLTEKI JÓZSEF

BENYŐ MIHÁLY

BULZ GYÖRGY

ELEK LAJOS

FARKAS JÁNOS

HERGYÁN JÁNOS

KÁLLAI GYULA

KOZMA SÁNDOR

KOVÁCS BÉLA

KOVÁCS SÁNDOR

KOVÁCS KÁROLY

KIRÁLY SÁNDOR

KISS JÁNOS

KISS SÁNDOR

Felirat a nyugati oldalon:

A VILÁGHÁBORÚ HŐSI HALOTTAI

1940 – 1945

MIERLUC JÓZSEF

PAKSI BÉLA

PÁNDI JÓZSEF

PÉNZES ISTVÁN

PÁNYIK ISTVÁN

SIPOS IMRE

3. Szalárdi János emléktáblája

A református templom külső falán található.

Felirata:

SZALÁRDY JÁNOS
1601 – 1666
A SIRALMAS MAGYAR
KRÓNICA IRÓJA

Mérete: 40x60 cm. Anyaga márvány. A református egyházközség csináltatta és avatta fel.

SZÉKELYHÍD – SĂCUENI

1. Zólyomi Tamás síremléke

A református templomban, az északi diadalív-beugrás helyén látható, a falba állítva.

Felirata a keretszegélyén található **bal oldalt**:

EPITAPHIVM GENEROSI ET
MAGNIFICI DO[MI]NI D(omini)
THOMAE Z[O]LIOMI ALB[IS]

jobb oldalt:

ANNO QVINQVAGIN...NATVS
IN CHRISTO OBDORMIT
A(nno) 1588 22 MARTII

Anyaga márvány, későreneszánsz sírkőfaragással, állapota jó. A dombormű Zólyomi Tamást ábrázolja páncélzatban, jobbján kard, bal kezében buzogány.

A hagyomány szerint a nyugati kapu előtt feküdt ez a figurális tumbafedő, amely az 1588-ban elhunyt Zólyomi Tamás sírhelyét fedte.

2. A Zólyomiak címere

Faragott dombormű a református templom főbejárata mellett.

Egymás alatt két, egy-egy nyíl-vesszővel átlőtt nyakú, koronás madár.

3. A tűzoltószövetség emléktáblája

A református templom portikuszában található.

Szövege:

JÓZSEF FŐHERCZEG
Ő CSÁSÁRI ÉS KIRÁLYI FENSÉGE
A MAGYAR ORSZÁGOS TŰZOLTÓSZÖVETSÉG VÉDNÖKE
1902ik évi julius hó 9ik napján

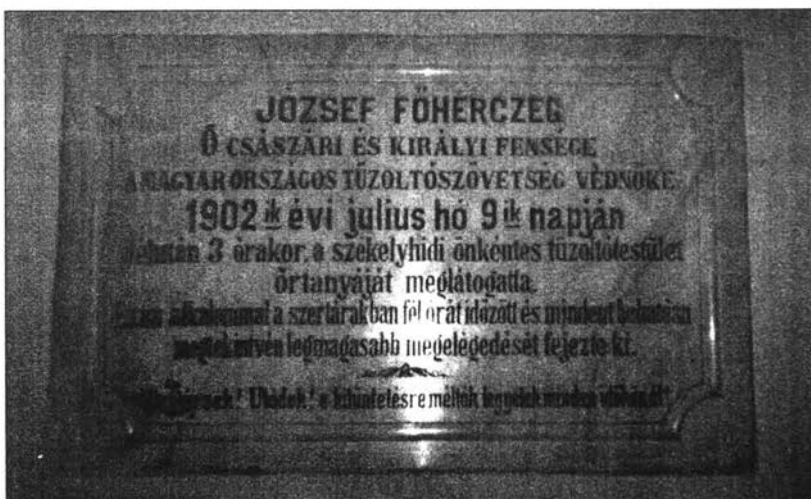
délután 3 órakor, a székelyhídi önkéntes tűzoltótestület
örtanyáját meglátogatta.

Ezen alkalommal a szertárakban fél órát időzött és mindent behatóan
megtekintvén legmagasabb meglegedését fejezte ki.

Bajtársak! Utódok! e kitüntetésre méltók legyetek minden időkön át!

Mérete 100x63 cm, anyaga márvány. A Székelyhídi Önkéntes Tűzoltótestület készítette és avatta fel 1902-ben, József főherceg látogatásának emlékére. Állapota jó.

Eredetileg az I. számú tűzoltószertár falán volt.

4. Petőfi Sándor emléktáblája

A kultúrotthon külső falán, a bejáratától balra található.

Felirata:

E HELYEN ÁLLT A	ÎN ACEST LOC
FOGADÓ	A EXISTAT
AMELYBEN	HANUL ÎN CARE
1848-BAN	A POPOSIT
MEGSZÁLLT A	ÎN 1848
FORRADALOM	STRĂLUCITUL
ÉS SZABADSÁG	POET AL
LÁNGLELKŰ	REVOLUȚIEI
KÖLTŐJE	ȘI LIBERTĂȚII

PETŐFI SÁNDOR

A kétnyelvű szöveg között Petőfi domborműve van.

Mérete 40x60 cm, anyaga bronz, a feliratok dombormű-szerűen kiemelkednek. Egyed Judit szobrászművész terve alapján Margittán öntötték. A bronz a különböző cégek és a lakosság adományaiból jött össze, a munkálatokat a községi tanács fizette.

Az emléktáblát 1993. március 15-én avatták fel, Wilhelm Sándor tanár szervezésében. Az ünnepségen résztvett Tempfli József és Tőkés László püspökök, Szűrös Mátyás, volt köztársasági elnök, Rákóczi Lajos képviselő, Varga Gábor, az RMDSZ Bihar Megyei Szervezetének elnöke, Dukrét Géza, a PBMEB elnöke.

Évente január 1-jén és március 15-én koszorúzzák meg.

5. Az érmelléki halász szobra

A város központi parkjában, a tömbházak előterében áll.

Talapzata összecementezett terméskövekből áll, tetején tányérszerű betonlemez. Az álló, kisméretű halász egy pákázó szigonyt tart a kezében, mintha halászna vele. Sajnos a szigony már eltűnt. A szobor makettjét Kerekes Géza és Wilhelm Sándor tanárok készítették. Az öntést Zilahon végezték. A költségeket közadakozásból állták. A

talapzatot Szentés Gyula építette. Az első Érmelléki Ősz keretében, 1995 októberében avatták fel. Az Érmellék egyik fő mestersége volt a halászat. Ennek állítottak emléket egy szigonyos halász képében, aki lesi a halat.

6. 1848-as kopjafa

A református templomkertben áll.

Felirata:

1848 – 1849
HŐSEINK
EMLÉKÉRE

A kopjafa 6,5 méter magas, szépen kifaragott, impozáns alkotás. Létrehozásában Erdei Ferenc székelyhídi tanítónak volt nagy szerepe. Készítője Szabó István Károly Monospetriből.

2001. szeptember 30-án az Érmelléki Ősz rendezvénysorozat keretében avatták fel. Az ökumenikus istentiszteleten Gavrucza Tibor helyi lelkipásztor hirdetett ígét. Beszédet mondott Sóki Béla, helybeli RMDSZ-elnök, Pete István szenátor, Kovács Zoltán parlamenti képviselő. Az avatóünnepségen Dinnyés József történelmi dalokat

adott elő, majd a református nőikórus és a székelyhídi férfikórus az alkalomhoz illő énekekkel tisztelgett a 48-as mártírok emlékének.

7. Turulmadaras millenniumi emlékmű

Székelyhíd főterén, egy háromszög alakú park közepén található. A Partium, s Erdély egyetlen megmaradt turulmadaras millenniumi emlékműve.

Gránit obeliszk, mely egy 132 cm széles és 85 cm magas természetből rakott alapzaton nyugszik. Az oszlop magassága 330 cm, mely alapjánál 115 cm, csúcsánál 28 cm széles és hat részből áll. A bronzból készült turulmadár szárnyfesztávolsága 130 cm, magassága a gömbbel együtt 60 cm, csőr- és farkvég közötti távolság 55 cm, a szájában tartott kard hossza 58 cm.

Felirata – az obeliszk negyedik tömbjén:

MILLENNIUM

896 – 1896

Az obeliszk második tömbjén:

HELYREÁLLITVA

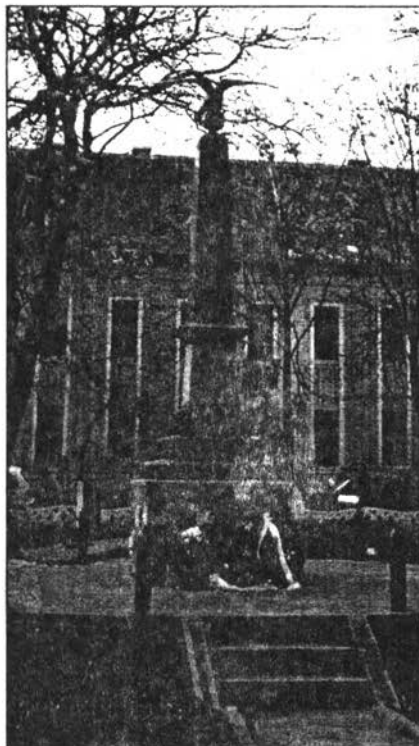
KERESZTÉNY

EZREDÉVÜNK EMLÉKÉRE

1000–2000

Az emlékműt egy 565 cm átmérőjű betonlap veszi körül, szélein tizenkét darab, hatvan centiméteres vascső, láncokkal összekötve. A betonlapra négy oldalról lépcsők vezetnek fel.

Az eredetileg 1897. április 11-én felavatott gránitoszlopra a turul bronzszobor csak később került fel, valamikor 1912 és 1916 között, így az emlékmű ekkor nyerte el végleges alakját. Felavatásától számított 108

éves történetében nyomon követjük a 20. század minden politikai változását. Megépítése után az emlékmű hat alkalommal ment át különböző változásokon. 1920-ban Trianon után, a második bécsi döntést (1940) követően kétszer, 1944-ben az orosz bejövétel után, majd 1989 decemberében és 2000. október 8-án. A turul-emlékmű sorsát 1941-ig csak idős emberek elbeszéléseiből, képeslapokból és fényképekből tudjuk rekonstruálni. 1941. október 25-én a Nagyvárad napilap arról tudósít, hogy „Ma avatják fel Székelyhídon az országzászló emlékművet”... „Az emlékműbe beépítették azt a két évtizedig rejtve őrzött Turul szobrot is, amelyet a trianoni békeszerződés után egy éjszaka vandál kezekkel leromboltak.” Az orosz bejövételt követő adminisztráció hamarosan eltávolította a turulmadarat, a gránitoszlop feliratozását és az országzászlót. Így megcsonkítva még néhány évig állt az emlékmű, majd a gránitoszlopot a község központi parkjába költöztették, ahol vörös csillagot és feliratot helyezve rá, szovjet emlékművé alakították. A turul bronzszobrot 1962-ben néhai Szilágyi Lajos, a lakásgazdálkodási vállalat akkori vezetője az intézmény padlásának hátsó részén elfalaztatta. 1964-ben az épület átalakítási munkálatai miatt a padlásnak a front felőli részén lett elfalazva.

1999-ben Kéri Gáspár orvos, az emlékmű újraállításának főszervezője, Magyar István mészáros mestertől tudta meg, hogy a gránitoszlop csúcán valamikor turulmadár volt elhelyezve. Sajnos hiányos, de szerencsére kijavítható állapotban került elő a szobor: hiányzott a gömb, a jobb oldali láb és a szablya. A turulszobor hiányzó részeinek megformázását, valamint a gránitoszlop sérüléseinek kijavítását Anghel Julian, nagyváradai szobrászművész végezte el. 2001. október 8-án délután került sor az avatóünnepségre. E csodálatosan szép őszi napon szűknek bizonyult Székelyhíd főtere. Közel ezer székelyhídi lakos, meghívott vendég a környező településekről és Magyarországról, felemelő pillanatokat élt át. Jelen voltak egyházaink vezetői: Tempfli József római katolikus megyés püspök, Tőkés László református püspök, közeleti személyiségek: Rákóczi Lajos és Székely Ervin parlamenti képviselők, Jakabffy László, dr. Földes Béla, Szabó Ödön RMDSZ-tisztségviselők, Balogh Ferenc, a Kelemen Lajos Műemlékvédő Társaság elnöke, Magyarországról a Határon Túli Magyarok Hivatalát Bálint-Pataki József képviselte. Először Gyurcsik Zoltán polgármester üdvözölte a megjelenteket, majd beszédet mondott Tőkés

László püspök, Tempfli József püspök, Bálint-Pataki József, Rákóczi Lajos, Balogh Ferenc és Sóki Béla, a helyi RMDSZ elnöke. Ezután Dukrét Géza, a Partiumi és Bánsági Múemlékvédő és Emlékhely Bizottság nevében díszoklevelet nyújtott át azoknak, akik tevékenységükkel hozzájárultak az emlékmű újraállításához. Gyurcsik Zoltán polgármester leleplezte az emlékművet, melyet a község lelkipásztorai, Gavrucza Tibor református, Dan Ciprian Antal ortodox és Kovács János római katolikus lelkészek felszenteltek és megáldottak.

A helybeliek nagy becsben tartják a turulmadaras emlékművet. Minden március 15-én itt fejeződik be 48-as dalokkal a fáklyás felvonulás. Az évente megrendezett Érmelléki Ősz többnapos rendezvényén megkoszorúzzák. 2001-ben a helybeli villanytelep vezetőjének, Balogh Józsefnek köszönhetően öt díszlámpa elhelyezésével megvalósult a műemlék megvilágítása.

Horja Gavril műépítész tervezte a helyreállítási munkálatokat. A terv magába foglalta a turulszobor és gránitobeliszk helyreállításán kívül a kör alakú betonoszlop, a korlát és a környezetnek az emlékműhöz illő átépítését. Sajnos ez utóbbiak anyagiak hiányában eddig még nem valósultak meg.

8. A testvériség emlékműve

A város központi parkjában található. Felirata három nyelven, románul, magyarul és cigányul van. A magyar változat a következő:

ISTEN EGY VÉRBŐL
TEREMTETTE
AZ EGÉSZ EMBERI
NEMZETSÉGET:
E HÁROM FA AZ
EGYMÁSMELLETT ÉLÉS
A TESTVÉRISÉG ÉS A BÉKE
JELKÉPE.

Szilva Sándor készítette és állította, Gavrucza Tibor református lelkipásztor avatta fel. Mellé három fát, kocsányos tölgyet ültettek.

9. Petőfi mellszobra

A Petőfi Sándor Középiskola udvarán található. Burka István kolozsvári szobrászművész alkotása. A bronz mellszobrot 2001. március 15-én leplezte le Hegyesi Viktor igazgató, melyen résztvettek Kovács Zoltán és Szilágyi Zsolt képviselők, valamint Révész Máriusz Fideszes politikus.

10. Rákóczi Ferenc-emléktábla

A római katolikus templom külső falán, a bejárat közelében.

Felirata: „Cum Deo pro Patria et Libertate”

A kuruc szabadságharc

300. évfordulójának

II. Rákóczi Ferenc

Székelyhídi táborozásának emlékére.

2003. augusztus 31.

60x40 cm nagyságú márványtábla, Rákóczi mellképével, körülötte bábérlevelek. Csorján Dezső alkotása. 2003. augusztus 31-én leplezték le, az Érmelléki napok alkalmával.

SZENTJOBB – SÂNIOB BERETTYÓCSOHAJ – CIUHOI KÖZSÉG

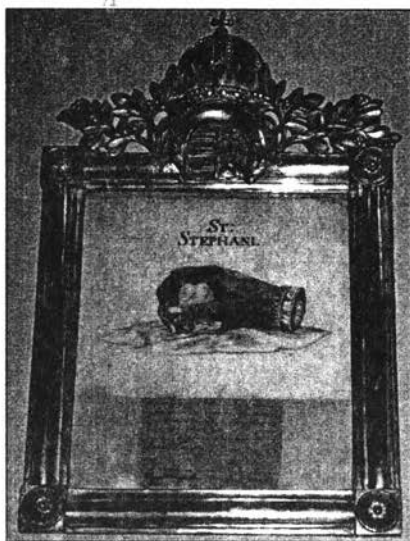
1. Szent István selyemre festett jobb keze

A római katolikus templomban található. Szövege:

ST:

STEPHANI.

Mária Terézia parancsára, a kézfejet selyemre festették, majd aranyozott díszes keretbe foglalták. A keret felső részén a korona, alatta az ország címere. A festmény alatt a császárnő írásos ajánlata és aláírása. A festményt a császárnő 1771. október 10-én a pannonhalmi főapátnak, Somogyi Dánielnek adományozta. A főapát 1777-ben a szentjobbiaknak juttatja megőrzés végett.

2. Adományozó emléktábla

A római katolikus templomban található.

Mérete: 80x40 cm, anyaga gránit. Szövege:

A torony órát adományozta
KESTRANEK VILMÓS
a prágai vasmű
részvénytársaság
vezérigazgatója,
MGS. FRAKNÓI VILMÓS
apátnál
1908-ban tett látogatása
emlékeül.

3. Pap József apátkanonok emléktáblája

A római katolikus templomban található.

Szövege:

E TEMPLOMOT Ó KERESZTÉNY BAZILIKA STILBEN
KÉT MELLÉKHAJÓVAL BŐVÍTETTE ÉS RESTAURÁLTATTA
MÉLTÓSÁGOS ÉS FŐTISZTELENDŐ

Dr. Pap József

SZENTJOBBI APÁTKANONOK ÚR

1931-İK ÉVBEN

Mérete: 80x40 cm,
anyaga fehér márvány.

4. Emléktábla Szent István tiszteletére

A szentjobbi temető római katolikus temetőkápolnájának külső falán található.

Szövege:

E HELYEN ŐRIZTE
MERCURIUS APÁT 1061-TŐL A
S Z E N T J O B B O T
CSALÁDI MONOSTORÁBAN, AME-
LYET 1084-BEN SZENT LÁSZLÓ
KIRÁLY MEGERŐSÍTTETTE, MAJD
1100 KÖRÜL ÁLMOS HERCEG
KÖBŐL ÁTÉPÍTTETTE, AHOL
ÉVSZÁZADOKON ÁT ŐRIZTÉK
SZENT ISTVÁN KIRÁLYUNK
JOBBJÁT

ENNEK EMLÉKÉT ŐRZI
MÁIG
SZENTJOBBI KÖZSÉG
E TÁBLÁT KEGYELETTEL
ÁLLÍTTATTA 1993-
BAN: TEMPFLI JÓZSEF
PÜSPÖK ÉS
SZENTJOBBI APÁT
AZ ERDÉLYI KÁRPÁT
EGYESÜLET ÉS
AZ EMLÉKHELY BIZOTTSÁG

40x60 cm nagyságú fémtábla,
rajta a szöveg bronzbetűkből rá-
nítottva.

Hajdan a temetőkápolna köze-
lében állott az a monostor, amely-
ben több mint négy évszázadon át
őrizték a Szent Jobbot, Szent István királyunk jobb kezét.

Az avatóünnepséget 1993. szeptember 5-én, Kisboldogasszony
napján tartották, így részt vettek rajta több mint százan. Avatóbeszé-
det Dukrét Géza, a PBMEB elnöke tartott. A táblát Tempfli József
püspök szentelte meg, majd az EKE nevében Gyarmati Gábor és Egri
Ferenc helyezte el alatta a kegyelet koszorúját. Az ünnepségen részt
vett főtisztelendő Kozma Imre, a Magyarországi Máltai Szeretetszol-
gálat vezetője.

5. Szent István szobra

A római katolikus templom oldalánál, a sekrestye bejárata előtt ta-
lálható.

Felirata:

SZENT ISTVÁN KIRÁLY
KÖNYÖRÖGJ ÉRETTÜNK

– 1000 – 2000 –

A talapzat oldalán, a felső lépcsőn:

TÖRÖK
RICHÁRD
SZOBRÁSZMŰV.
ALKOTÁSA
1954–1993

az alsó lépcsőn:

KIVITELEZTE
NAGY BENEDEK
ÉS
NAGY KÁROLY

Talapzata kétlépcsős műkő. A bronzszobor egy kb. 1 m magas márványoszlopon nyugszik.

2000. szeptember 10-én avatták fel, a Kisboldogasszony-napi búcsú alkalmával. A szentmisét Bosák Nándor, a Debrecen-nyíregyházi egyházmegye püspöke celebrálta. Tempfli József megyés püspök üdvözölte dr. Rockenbauer Zoltán magyar kulturális minisztert, és Lezsák Sándor politikust, akik beszédet is tartottak. Csűry István generális direktor átadta Tőkés László püspök üzenetét, majd Patrubány Miklós, a Magyarok Világszövetségének elnöke szólt az egybegyűltekhöz. A mellszobrot dr. Szabó Géza, a Szent Jobb őre áldotta meg.

TAMÁSHIDA – TĂMAȘDA AVRAM IANCU KÖZSÉG

Kopjafa

A református templom udvarán található. 2001. szeptember 22-én, az Erdőhádi Napok alkalmával állította a Királyhágómelléki Református Egyházkerület. Az ünnepi istentiszteletet Tőkés László püspök tartotta. Lugosi Mihály előadó-tanácsos ismertette a több mint 800 éves település történetét. Köszöntőt mondott Zdwislaw Tranda lengyel püspök. Előadást tartott Király Károly közgazdász-politikus, Beke György író. Mikló Ferenc nagyszalontai lelképásztor áldozatos munkásságáért Árpád-díjat kapott, majd Kovács Zoltán egyházkerületi főgondnok ünnepi beszéde után leleplezték a kopjafát.

TENKE – TINCA

1. A Kossuth-szobor

1899 tavaszán alakult meg a szoborbizottság, élén Bernáth Lajos református lelkésszel. Budapesti szobrászokkal kezdtek tárgyalni, végül Gerenday Antal és fia, Béla ajánlatát fogadták el. Az akkor hozott határozat kimondja, hogy: „Kossuth idősebb alakú változatát választják, tirolai fényesített márvány alapon. 650 Ft.-ért véglegesen megrendelendő, úgy hogy az szeptember hóban készen legyen...” A kezdeményezés hatalmas visszhangra talált a lakosság körében. A mintegy 450 magyar családból több mint 350 adakozott, a legszegényebbek pedig munkára vállalkoztak.

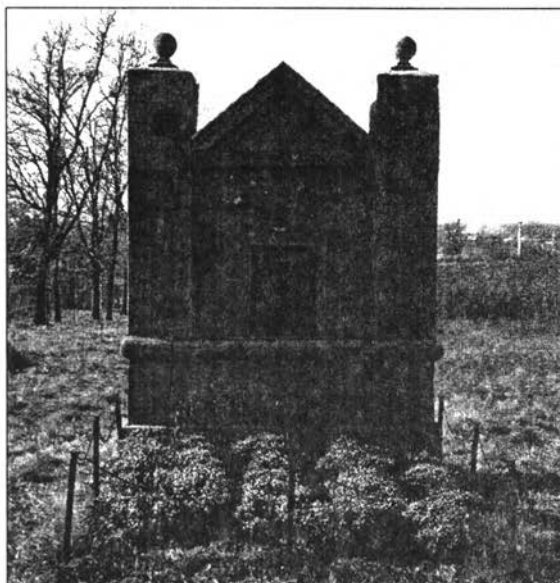

A mellszobor bronzból készült, magassága 72 cm volt. Egy 225 cm magas, 54 cm széles, 39 cm vastag, felfelé keskenyedő talapzatra helyezték. 1899. november 5-én avatták fel, amely Erdélyben a harmadik volt, a bihardíószegi (1896) és a marosvásárhelyi (1899. március 25.) után. A rendezvényre hivatalos volt Kossuth Lajos fia, Kossuth Ferenc is, a Függetlenségi Párt elnöke, Ötvös Béla főjegyző, Kékus István főszolgabíró, Toperczer Sándor járásbíró, Papp Elek, Rigó Ferenc, Lészky Gyula és Szabó József országos képviselő. Délután az ünnepelők a Korona vendéglőben gyűltek össze. Az udvaron felállított hatalmas sátorban 500 személynek terítettek... 1919 tavaszán, rögtön a román hadsereg bevonulása után, egy sötét éjjel a szobor eltűnt a talapzatról. Alig néhányan tudták, hogy a közelben lakó presbiter kútjába eresztették le. Trianon után aztán elásták egy Jenei nevű

család udvarában. 1989 után többször próbálták kiásni, de nem találták. Egyelőre elárvultan áll a talapzat a református templom kertjében, ezt szokták megkoszorúzni különböző ünnepek alkalmával.

2. Tanítók emlékműve

A református temetőben található.

Felirata:

A TENKEI REFORMÁTUS EGYHÁZI
ELEMI ISKOLA VOLT TANÍTÓINAK
EMLÉKÉRE

AMBRUS MIHÁLY	1788	
FORRÁS LAJOS	1870	1890
SZABÓ LAJOS	1878	1894
NAGY DÁNIEL	1879	1904
VÁRADI DEZSŐ	1890	1892
NAGY JÓZSEF	1890	1891
SOMOGYI JÓZSEF -	1893	1896
SZABÓ BÉLA	1894	1896

SÁGHI PÉTER	1896	1920
CZIRBUS JÁNOS	1898	1899
PÁL JENŐ	1907	
TÓTH ZSIGMOND	1906	1907
OLÁH FERENC	1909	1920
SZŰTS ANDRÁS	1909	1919
BUDAY BERTA	1912	1919
BÁTHORI JÚLIA	1919	1940
KASSAI MAGDA	1920	1924
NÉMETH SÁNDOR	1920	1924
TÉBY BÉLA	1924	1948
VASS LAJOS	1925	1948
EMELTETTE AZ EGYHÁZ 1991-ben		

3. Háborús hősök síremléke

A római katolikus temetőben avatták fel a világháborúban elhunyt hősök tiszteletére.

Fából készült kereszt, mérete 2 m és 1 m keresztben.

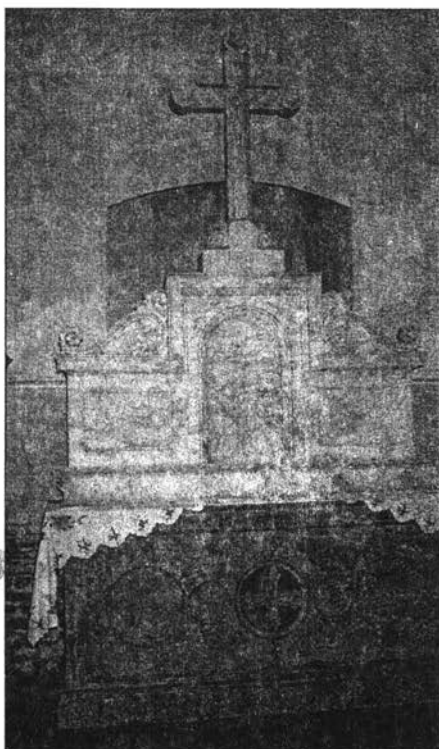
ÚJPALOTA – PALOTA

SZENTANDRÁS – SÂNTANDREI KÖZSÉG

1. Gróf Frimont síremléke

A római katolikus templom kriptájában. 1862-ben Bécsben készült el az altemplom oltára, melynek felső része fehér carrarai, alsó része salzburgi vörös márvány.

Gróf Frimont János Mária, „elfelejtett bihari gróf”, ahogy a neves váradí író, Tabéry Géza emlékezik meg róla az 1940-es években, az Új idők hasábjain. 1759. január 3-án született a német lotharingiai Finsterlingben, tekintélyes nemes családban. Katonai hivatásra nevelték. Az osztrák hadseregben a tábornoki rangig vitte. Harcolt Napóleon ellen, majd 1801-ben Debrecenbe kerül, mint brigadéros. Megfordult Kőszegen, Sopronban, Pécsen. 1806-ban a császár kinevezte a 9. Huszárezred parancsnokává, majd bárói rangra emelte. 1819-ben kinevezik a velencei tartomány főparancsnokává. Miután a szicíliai forradalmat leveri, Szicília királya 1821-ben az antrodoccoi hercegi címet adományozza neki és 220 000 aranydukáttal ajándékozta meg. A lombardiai és a velencei tartomány egyesítése után székhelyét Veronába helyezte át. Szolgálati jutalmául a császár palotai gróffá nevezte ki és Palotával együtt még öt másik bihari községet adományozott neki. A gróf a szicíliai királytól kapott aranydukátokból monumentális templo-

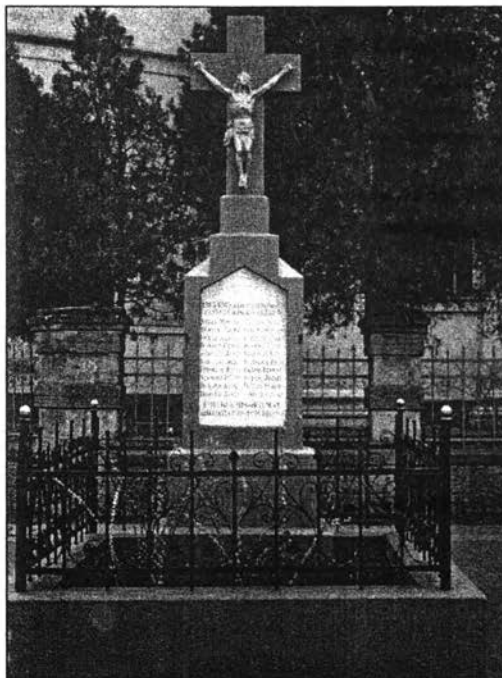

mot építtetett Palotán. Halála után – 1831. december 26. – e templom kriptájába helyezték örök nyugalomra, 1832-ben. Nagylelkűen támogatta a magyar színjátszást a német ellenében. Az elzászi franciából magyarrá honosult hadvezér életrajzírója, Schönhals ezredes szerint „annyira lobogott benne a magyar nemzet szeretete, hogy Magyarországot vallotta hazájának. Oly tökéletesen sajátította el a magyar nyelvet, hogy sem kiejtésében, sem szófordulataiban senki sem sejtette benne az idegent.” Nagyváradon építtette magának palotát. Elrendelte, hogy a svábajkú Palotán az általa építtetett templomban havonta kétszer magyarul mutassák be a szentmisét. A több tucat kitüntetés és rendjele közül a palotai grófi címere volt a legbüszkébb.

(Részletek dr. Bruncsák István: *Újpalota, Gróf Frimont János Mária öröksége* című kötetéből)

2. Világháborús emlékmű

A római katolikus templom előtt.

Felirata elől:

1914–1918 A VILÁGHÁBORÚBAN
ELESETT HŐSÖK EMLÉKÉRE

STEIN MIHÁLY	HORNUNG JÓZSEF
HEKLER JÓZSEF	HOLCZMANN JÁNOS
REISZ JÁNOS	POLLMANN JAKAB
DÖRNER PÉTER	KÖTTING JÓZSEF
IFJ.KÖTTING JÓZSEF	VINGENDORF JÁNOS
SCHIESZER JÓZSEF	SCHIESZER JAKAB
FERNBACH JÓZSEF	GORON FERENC
SCHMIDT PÉTER	KÖRÖSI JÓZSEF
DÖRNER ANTAL	OSVALD FERENC
DÖRNER JÁNOS	IFJ.DÖRNER JÁNOS

EMLÉKÜK MEGÖRZÉSÉRE
ÁLLITTATTA UJPALOTA KÖZSÉGE

Felirata hátul:

A II-İK VILÁGHÁBORÚBAN MEG AZ AZT KÖVE
TŐ DEPORTÁLÁSBAN MEGHALTAK NÉVSORA

ÁRGYELÁN GYÖRGY	OROSZ JÁNOS
KÖRÖZSI FERENC	SCHMIDT JÁNOS
NILGESZ ANTAL	STEIN JAKAB
SZÉPKÚTI JAKAB	
FERNBACH PÉTER	PARIZSEK MIHÁLY
Ifj. FERNBACH PÉTER	POLLMANN ANTAL
GERLACH JÓZSEF	POLLMANN MIKLÓS
HORNUNG FERENC	ifj. POLLMANN MIKLÓS
KINDLE FERENC	SCHMIDT ANTAL
KÖTTIG JAKAB	SCHMIDT JAKAB
NILGESZ ANTAL	SCHMIDT JÓZSEF
Ifj.OSZVALD ANTAL	SCHMIDT MIHÁLY
OSZVALD ANTAL	SCHMIDT PÉTER
OSZVALD JAKAB	SCHIESZER MIKLÓS
PARIZSEK JÓZSEF	ÚJPALOTAI PÉTER

Valamivel lennebb:

NILGESZ JÓZSEF

P. SCHMIDT JÓZSEF

FERNBACH MIHÁLY

EMLÉKÜK LEGYEN ÁLDOTT!

Anyaga műkő, tetején a keresztre feszített Krisztus. Méretei: 75x50x280 cm. Betonkereten álló öntöttvas kerítés veszi körül.

3. Deportáltak emléktáblája

A római katolikus templom falán, a bejárat mellett található.

Felirata: német nyelven, az 1945–1950 között Oroszországba elhurcolt német nevű lakosok tiszteletére állították 1992. január 12-én.

4. A Frimont-emlékmű

A római katolikus templom előtti téren.

Felirata német nyelven, a római katolikus templomot – 1824–1829 között – építtető gróf Frimont János Mária tiszteletére emelték 2004. június 13-án.

VÁRASFENES – FINIȘ

1. Emléktábla a vár falán

A fenesi vár öregtornyának falmaradványán volt elhelyezve. Mára már eltűnt.

Felirata:

CETATEA FINIȘ
SEC. XIII.
FENES – BÉLAVÁRA
XIII. SZ.
ASOCIATIA CARPATINA ARDELEANA
JUD. BIHOR
ERDÉLYI KÁRPÁT EGYESÜLET
BIHAR MEGYEI OSZTÁLYA
1992

Anyaga fémlemez volt, amelyre ráfestették a szöveget. Az első honismereti tábor alkalmával állította az EKE, 1992 augusztusában. Ez alkalommal kitakarították a vártromot. Két év múlva már a levett táblát fényképezték le, a földön. Nemsokára rá végleg eltűnt.

NÉVMUTATÓ

- 1848-as emlékmű 49, 103, 108, 114, 148, 183, 212, 248, 296, 316
 Ady Endre 15, 16, 76, 229, 247
 Amigó József 52
 Andrássy Ernő 175, 176, 177, 178
 Arany János 80, 251, 252, 256, 261, 264, 271
 Arany Julianna 270
 Arany László 252, 253, 264
 Aszalói Kiss Sámuel 216
 Asztalos Ferenc 51
 Balázs Lajos 302
 Balogh István 54
 Bémer László 35, 36
 Beöthy György 52
 Beöthy László, dr. 61
 Bereczky Sándor 145
 Bersek József 296
 Bethlen Gábor 9, 79
 Biró József 17, 18
 Bocskai István 111, 118, 120, 121, 172, 215, 265
 Bocskor János 244
 Bod József 96
 Bogdánffy Szilárd, dr. 38
 Bujanovics 173, 174, 175
 Bunyitay Vince 36, 37, 105
 Csokonai Vitéz Mihály 209
 Czárán Gyula 246, 287
 Dajka János 155
 Dávid József 148
 Diószegi Kiss István 119
 Dózsa 307
 Dráveczky 157, 197, 198, 199, 202
 Első és második világháborús emlékmű 66, 82, 83, 84, 89, 103, 114,
 125, 126, 129, 135, 150, 153, 169, 191, 211, 213, 218, 222, 245, 277,
 282, 291, 293, 303, 309, 328, 330
 Első világháborús emlékmű 138, 149, 161, 210, 273
 Ercsei Sándor 272
 Erdélyi József 91

Farszádi Kovács Mihály 57
Fekete Károly 180, 181
Fényes Elek 21, 22, 140, 141, 142
Ferencz József, I. 61
Fráter Gáspár 180
Fráter Gedeon 201
Fráter Imre, dr. 61, 203
Fráter Lóránd 189, 190, 279
Frimont János Mária 329, 332
Gábor Áron 34
Gáspár András 108
Grósz Albert, dr. 59, 60
Hagymássy Kata 244
Haller Péter 243
Hegedűs Albert 302
Hetényi Kovács János 178, 179
Horváth Imre 23, 24, 230
Horváth János 227
Ipolyi Arnold 12, 30, 31, 32
Irinyi József 86, 87
Ispán István 235
Jármy Ferenc 109, 110
József főherceg 11, 314
József, II. 40
Juhász Gyula 10
K. Nagy Sándor 19, 20
Karl Handl 287, 288, 295
Károly Lajos 145
Kazinczy Ferenc 186, 187, 188
Kazinczy Lajos 194, 195
Keresztesi József 299
Kiss István 267
Kopjafa 99, 100, 103, 111, 114, 136, 148, 166, 167, 168, 183, 195,
204, 212, 245, 270, 278, 281, 296, 316, 325
Kossuth Lajos 112, 113, 251, 326
Kovácsy Celin 145
Kulcsár Andor 289, 292
Kulin György 262, 263, 266
Lázár Mihály 50
Lengyel József 301

Lónyay Tivadar 128
Lorántffy Zsuzsanna 24, 43, 63, 78
Lovassy László 143, 255, 271
Lukács Mór 60
Madách Imréné 13
Madary János 124
Magyar János 200
Márton Gabriella 292
Második világháborús emlékmű 81, 94, 101, 102, 147, 159, 207, 223,
224, 225, 274, 281, 283
Máté Imre 164
Millecentenáriumi emlékmű 85, 93, 167, 204
Millenniumi emlékmű 78, 96, 106, 131, 136, 168, 194, 270, 317
Miskolczy Ferenc, dr. 61
Miskolczy Lajos 237
Münich József 58, 59
Nagy Imre 146
Nagysándor József 55
Német István 53
Nepomuki Szent János 72
Nusz János 53
Orgonaépítési emléktábla 96, 248
Papp József 322
Petőfi Sándor 77, 79, 165, 166, 227, 264, 315, 320
Pieta 74, 148
Ráduly Béla 25
Rákóczi Ferenc 105, 320
Rimanóczy Kálmán 61
Ritoók Zsigmond 42
Rómer Flóris 10, 11, 31, 35
Rozvány György 272
Rulikowszki Kázmér 56, 57
Salamon András 67
Sárközi Gerő 92
Sass Kálmán 163, 164, 205, 206
Sass Károly 86, 201
Saszet Győző 127
Scolari András 32
Séra Ferenc 298
Simonyi óbester 122, 173

Sinka István 259, 260, 266, 267
Sulyok István 25
Szacs vay Imre 74
Szaklányi Dániel 240
Szaklányi Zsigmond 239
Szalárdi János 312
Számadó Ernő 155, 156
Szaniszló Ferenc 73
Szávó Zsuzsanna 199, 203
Széchenyi István 121
Székely László 268, 269
Szemethy Géza, dr. 146
Szent Anna 29, 30
Szent Borbála 38
Szent Imre 69
Szent István 69, 321, 322, 323
Szent László 26, 27, 28, 33, 34, 46, 47, 69, 71, 72, 73, 75
Szentjóni Szabó László 275, 276, 279
Szentmihályiné Szabó Mária 275
Szigligeti Ede 10, 75
Szilágyi Dezső 14
Szirmai Lajos, dr. 45
Szodoray Észter 237
Szolnok János 54
Szőke Ferenc, dr. 42
Szunyogh Péter 61
Tapolcsányi Károly 50
Tar Károly 58
Tardi István 236
Telegdi István 231
Telegdi Miklós 232, 233
Telegdy József 238
Templomépítési emléktábla 82, 95, 98, 118, 137, 152, 216, 249, 299
Thurzó Zsigmond 33
Tisza Kálmán 76
Ugrai Györgyné Szemere Ilona 234
Vajda Gyula 182
Wallaschek Vencel 51
Zilahy Lajos 257, 258, 265, 273
Zólyomi Tamás 313
Zsurka György 48

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezető	5
Nagyvárad	9
Albis	81
Apátkeresztúr	89
Árpád	91
Bályok	94
Belényes	98
Belényesújlak	101
Berettyószéplak	103
Bélfenyér	105
Bihar	106
Bihardiószeg	111
Biharfélegyháza	123
Biharpüspöki	124
Biharszentjános	128
Bors	135
Csokaly	138
Erdőgyarak	143
Élesd	145
Éradony	149
Érbogyoszló	150
Érkeserű	152
Érköbölkút	157
Érkörtvélyes	161
Érmihályfalva	163
Érolaszi	183
Érselénd	185
Érsemjén	186
Gálospetri	197
Gyanta	207
Hegyközkovácsi	209
Hegyközszentmiklós	211
Hegyközújlak	213
Jankafalva	215

Kiskereki	216
Köröstárkány	218
Köröstopa	221
Magyarkakucs	222
Magyarremete	223
Margitta	227
Mezőtelegd	231
Mézged	246
Micske	247
Monospetri	248
Nagykáglya	249
Nagyszalonta	252
Ottomány	275
Örvénd	282
Paptamási	283
Rév	286
Síter	298
Szalacs	299
Szalárd	308
Székelyhíd	313
Szentjobb	321
Tamáshida	325
Tenke	326
Újpalota	329
Várasfenes	333

A Partiumi Füzetek kiskönyv-sorozatában eddig megjelent munkák:

1. Borbély Gábor – Csernák Béla: **Bihar**
2. Kordics Imre: **Sírok, sírjelek a Várad-Olaszi temetőben**
3. Péter I. Zoltán: **Félixfürdő**
4. Dánielisz Endre: **Nagyszalonta – városismertető**
5. Benedek Zoltán: **Nagykároly – református templom**
6. Bessenyei István: **Sarmaság**
7. **Hol sírjaink domborulnak – partiumi temetők** (gyűjteményes kötet)
8. Major Miklós: **Szilágyság – tájak, műemlékek, emlékhelyek**
9. Dukrét Géza – Péter I. Zoltán: **Püspökfürdő**
10. Dánielisz Endre: **„Csonkatorony nyúlik a felhőbe...”**
11. Bunyitay Vince – Fodor József: **Székesegyházi Bazilika – Nagyvárad**
12. Alexandru Pop: **Varadinum – a vizek határolta város és vár**
13. **A szabadságharc zászlaja alatt** (gyűjteményes kötet)
14. Jancsó Árpád: **Rajtuk taposunk – A Bánság útjai a 19. században**
15. Kupán Árpád: **Mezőtelegd iskolatörténete**
16. Csilik József: **István király Szent Jobbja és Szentjobb község története**
17. Emődi János: **Erdélyi barlangfeliratok a 16–20. századból**
18. Szabó István: **Ottomány** (kismonográfia)
19. Csorba Mihály: **Érsemjén** (kismonográfia)
20. **Turulmadaras emlékműveink** (gyűjteményes kötet)
21. Dr. Mózes Károly: **A nagyváradi egészségügyi oktatás történetéből**
22. **Rév, Erdély sziklakapuja**
23. **A műemlékvédelem fölöttébb szükséges voltáról**
24. Nánási Zoltán: **Dr. Andrassy Ernő az Érmellék utolsó polihisztora**
25. **Nagyvárad tudós püspökei**
26. György Irén: **Szalacs** (kismonográfia)
27. Antal Béla: **Biharpüspöki**
28. Balláné Bakó Erzsébet – Török Ferenc: **Albis** (kismonográfia)
29. Pásztai Ottó: **„Aki fényt hagyott maga után...”**
30. Péter I. Zoltán: **Nagyvárad római katolikus székesegyházai**
31. Kiss Kálmán: **Egri község** (kismonográfia)
32. Dr. Mózes Teréz: **A révi fazekasság monográfiája**
33. Emődi János – Varga Árpád: **Telegdi sírkövek, emléktáblák**
34. Jósa Piroska: **Ezüstös gépmadarak szárnyán érkezett a halál**
(Nagyvárad bombázása 1944-ben)

K. NAGY SÁNDOR
1846-1921
A HELYTÖRTÉNETI KUTATÁS ÚJTÖRŐJE
ÍRÓ, JOGÁSZ, EGYHÁZMEGYEI TANÁCSBÍRÓ
ÁLLITATA A PARTIUMI EMLÉKHELY
BIZOTTSÁG 1997